KÖZÉPKORI HISTÓRIÁK OKLEVELEKBEN

Szegedi Középkortörténeti Könyvtár

Sorozatszerkesztő:
Kristó Gyula

Kiadja:
a Szegedi Középkorász Műhely

Címlapterv:
Tandi Lajos

ISSN 1216-3120
ISBN 963 482 423 4

Szegedi Középkortörténeti Könyvtár
1.

KÖZÉPKORI HISTÓRIÁK OKLEVELEKBEN (1002–1410)

A szövegeket válogatta,
az előszót és a jegyzeteket írta

KRISTÓ GYULA

Második, átdolgozott kiadás

SZEGED, 2000

Fordította:

Almási Tibor, Blazovich László, Dér Terézia,
Sz. Galántai Erzsébet, Géczi Lajos, Kapitánffy István,
Kordé Zoltán, Koszta László, Kristó Gyula, Lakatos Pál,
Lázár István Dávid, Makk Ferenc, Orbán Imre,
Petrovics István, Gy. Ruitz Izabella, Sebők Ferenc,
Szegfű László, G. Tóth Ilona.

ELŐSZÓ

A történész, a múlt bármelyik szeletével foglalkozzék is, forrásokat használ fel annak érdekében, hogy választott tárgyáról képet kapjon, információkhoz jusson. E kútfők jellege, típusai azonban történeti koronként változnak annak függvényében, ahogyan maguk a forrásokat létrehozó korok is átalakulnak. Nagyrészt mások az újkor és a legújabbkor, ismét mások a középkor forrásai. Ami mármost ez utóbbiakat illeti, a hagyományos felosztás három csoportot különít el, levéltári és elbeszélő forrásokat, valamint dekretális emlékeket (törvényeket). E felosztás igyekszik megragadni azokat a markáns különbségeket, amelyek az egyes forrástípusokat egymástól elválasztják. A levéltári források alapvetően spontán kútfők, amin azt kell értenünk, hogy nem az utókor befolyásolásának szándékával születtek meg, hanem napi szükségletek hívták életre őket: jogokat biztosítottak, ügyeket intéztek, vagy ügyek elintézését készítették elő, információkat szolgáltattak stb. Mivel e források szerzői a jelen társadalmi vagy egyéni igényeinek kielégítését tekintették feladatuknak, nem gondoltak a jövővel, mentesek maradtak attól a szándéktól, hogy saját korukról a valóságosnál jobb vagy rosszabb képet rajzoljanak, a valóság bármily kis darabján is érdemben változtassanak. Nyilvánvaló, hogy ezért a történész bizalma elsősorban a levéltári források felé irányul, hiszen innen remélhet elfogultságtól mentes, nagyjából reális híradást. Ezzel szemben az elbeszélő kútfők szinte kivétel nélkül tudatos források, íróik tollát meghatározott elképzelés, célirá-

nyos törekvés vezette, egyenesen az utókornak dolgoztak, megannyi „ércnél maradandóbb emlékművet” akartak felállítani azzal a szándékkal, hogy az utánuk jövők véleményét, múltról alkotott képét befolyásolják, módosítsák. Aktuálpolitikai megfontolások, tendenciózus beállítások jellemzik az elbeszélő forrásokat, aligha csodálható hát, ha velük szemben sokkal nagyobb a történész fenntartása, kritikája, mint a levéltári kútfők irányában. Sajátos átmenetet képeznek a törvények, amelyek ugyan a jelen helyzetből indulnak ki, de céljuk — hiszen máskülönben meg sem születtek volna — a jövő átalakítása, módosítása. A dekretális emlékekben ennélfogva nehezen szétválasztható egységet alkot a jelen és a jövő, vagyis a jelen reális (ám megváltoztatásra érett voltának) ábrázolása és a jövő utópisztikus (de megvalósítani szándékolt képének) felvillantása.

A középkor íráshagyományának sok évszázados gyakorlata azonban éppen amellett tanúskodik, hogy az utólag alkotott osztályozás eredményeképpen elkülönített forráscsoportok közötti különbségek a maguk korában kisebbek, a megfelelések pedig nagyobbak voltak, semmint a felosztás merevsége folytán gyanítani lehetne. Egészen kézenfekvő a levéltári források és a dekretális emlékek közötti kapcsolat. Az 1222. évi Aranybullától kezdve a „törvények” ugyanis okleveles formában (és nem — mint korábban — kodifikációs munkálat eredményeként létrejött kódexekben) keletkeztek és maradtak ránk, ennélfogva, már csak formai okok miatt is, az Árpád-házi királyi okleveleket számba vevő kritikai jegyzék nem alaptalanul tekinti oklevélnek mind az

1222. évi Aranybullát, mint annak 1231. és 1267. évi megújításait, amelyek ugyanakkor más, elsősorban tartalmi szempontok alapján dekretális emlékeknek (törvényeknek) minősülnek. Ugyanakkor, be kell vallanunk, tartalmi érvek is igencsak megnehezítik az oklevelek és törvények szabatos elkülönítését, alapvetően azért, mert az oklevél is jogot biztosít meg a törvény is. Különbség legfeljebb ott ragadható meg, hogy az oklevél konkrét rendelkezéseket tartalmaz (amelyek egyes személyeket, családokat vagy a társadalom bizonyos, térbeli vagy rang szerinti szempont alapján tagolt részeit érintik), míg a törvények általános érvényű szabályokat fogalmaznak meg. Mégis a magyarországi törvényhozás 1301–1457 közti emlékeit közreadó kötet a dekrétumok közé sorolja a kamaraszerződéseket is, jóllehet ez csak két személy, a király és a pénzverőkamara bérlője között jött létre egy-egy évre szóló hatállyal. Kérdés továbbá, hogy maga a középkor mennyire tett különbséget törvény és rendelet között.

Ugyanakkor arra is találunk példát, hogy az egyazon csoportba sorolt források mennyire különböztek egymástól. Az oklevél és a levél egyaránt a levéltári források csoportjába tartozik. Még a nevük is közös, hiszen mindkettőt a *litterae* szóval illették a középkorban. Sőt voltaképpen a levél — formai szempontból — nem más, mint az oklevél egy fajtája. Az okleveleket ugyanis, megpecsételésük módja alapján, három csoportra osztjuk: a kiváltságlevelek (*litterae privilegiales*) függőpecsétet kaptak, a nyílt okleveleknek (*litterae patentes*) a XIV. századig a hátlapjukra illesztették

a pecsétet, míg a zárt okleveleket (*litterae clausae*) összehajtották, s ezt követően pecsételték meg. Ugyanakkor többről van szó e három csoport esetében, mint eltérő megpecsételési eljárásról. Valójában e három oklevéltípus tartalmi szempontból is elkülönült egymástól. A kiváltságlevél ünnepélyes, hártyára írott oklevél volt, amelyet a megmásíthatatlan intézkedés bizonyságául állítottak ki. A nyílt oklevelet akkor alkalmazták, ha később végleges formában kiadandó döntésről kívántak tájékoztatni, amely tehát magán viselte az ideiglenesség jegyeit. Végezetül a zárt oklevél kategóriájába sorolható az alkalmi intézkedés mellett a tényleges, valódi levél (*missilis*) is. Bármennyi a megfelelés az oklevél és a levél között, egy, ám annál lényegesebb szempont alapján elválaszthatók egymástól: az oklevél jogot biztosított, jogot állapított meg, illetve jogok igazolásául szolgált, míg a levél műfajának mindenféle kapcsolata hiányzik a jogalkotással, illetve a jogélettel. Merőben az az igény éltette, hogy hírek közlésére, kérések tolmácsolására szolgált, vagyis nélkülözött mindenféle jogforrás jelleget, nem volt közhitelű jellege.

Nem folytatjuk azon példák felsorolását, amelyek azt hivatottak érzékeltetni: egyfelől nagyon határozott különbségek találhatók az egyes középkori írásműfajok (a későbbi kor szemében történeti források) között, amelyek másfelől egyik-másik ponton hasonlósággá, rokonsággá változhatnak. Ugyanakkor egymással joggal rokonított kútfőtípusok is viselkedhetnek meghatározott szemlélet alapján egymással szemben idegenként. Mindez azt húzza alá: a középkori írásgyakorlat műfaj-rendszere nem eleve megállapított

szabályoknak engedelmeskedett szolgai módon (még ha bizonyos műfajok számára ilyen előírások, amelyeket iskolákban tanítottak is, léteztek), hanem az élet és a körülmények diktálta változó szempontok szerint új utakat tört, „profilidegen" formákat keresett a maga számára.

A középkor forrásműfajai közül főleg az oklevél az, amelynek kiállításáról, annak formáiról szigorú szabályok rendelkeztek. Az oklevél (*diploma*) három egységből állt, a bevezetésből (*protocollum*), a tárgyalásból (*contextus*) és a befejezésből (*eschatocollum*). Mindegyik egységen belül további részek helyezkedtek el, méghozzá a bevezetésen belül az *invocatio* (fohászkodás), az *intitulatio* (az oklevéladó és címei megnevezése), az *inscriptio* (az oklevél címzettjének feltüntetése), valamint a *salutatio* (üdvözlés). A tárgyalást az *arenga* (az oklevél tárgyával összefüggő bölcselkedés) vezette be, s a *promulgatio* (közzététel) sztereotip szavai kötötték össze az arengát a *narratió*val (elbeszélés, amely az oklevél kiadását előidéző eseményeket, körülményeket részletezte), majd a *dispositio* (rendelkezés) következett. Ez a *diploma* veleje, hiszen az itt leírt intézkedés miatt született meg maga az irat. Rendszerint ez foglalta magában az oklevélben érintett ingatlanok tartozékainak (*pertinentiae*) felsorolását is. A különféle jellegű záradékok (*clausulae*) az oklevélben foglalt intézkedések megtartására szólítottak fel. A *sanctio* (büntetés) arra az esetre és azokra írt elő fenyítéket (ami lehetett egyházi jellegű, mint pl. az *anathema* = átok, vagy *excommunicatio* = kiközösítés, de világi jellegű is), amikor és akik megszegték a rendelkező rész előírásait. A

corroboratio (megerősítés) a hitelesítés módját (pecsételés, aláírás) közölte. A befejezés részei a *subscriptiones* (aláírások), a *datum* (keltezés, beleértve a naptári időjelölésen túl egyéb más korjelölő mozzanatokat is, mint pl. a *series dignitatum* = méltóságnévsor), valamint az *apprecatio* (fohász) voltak. Persze nem mindegyik oklevél tartalmazta hiánytalanul e részeket, s koronként is változtak az egyes oklevélrészek (akár el is maradhattak).

A történeti kutatás már hosszabb idő óta tudja, hogy a magyarországi elbeszélő forrásokban (amelyek a legkevésbé merev, egyáltalán nem szigorú előírások szerint készült kútfőtípust alkotnak) az oklevelek formulás részei közül nem egynek a frázisai megtalálhatók. Gyakorló terepül ehhez Anonymusnak, a XIII. század elején alkotott királyi jegyzőnek a munkája szolgált. Madzsar Imre egy *sanctio*-, Konrad Josef Heilig egy *promulgatio*-toposzt fedezett fel Anonymus szövegében, Szilágyi Lorándnak pedig sikerült kimutatnia, hogy a névtelen jegyző egészen jelentékeny mértékben kölcsönzött frázisokat a korabeli okleveles gyakorlatból, s a fenti formulákon kívül *intitulatio*-, *inscriptio*-, *salutatio*- stb. toposzok is kimutathatók gestájában. A levéltári és az elbeszélő források közti „átütések" éppen Anonymusnál kiválóan magyarázhatók. Bár életéről úgyszólván semmit nem tudunk, nevét sem ismerjük, de azt éppen maga mondja el, hogy „a néhai jó emlékű, dicsőséges Bélának, Magyarország királyának jegyzője" volt. Ezt úgy kell értelmeznünk, hogy Anonymus a királyi kancelláriát létrehozó III. Béla írószervében a jegyzői (*notarius*) feladatokat látta el, vagyis ő fogalmazta az

iratokat. Mi sem természetesebb, hogy azoktól a merev, kötött oklevél-formuláktól, amelyeket külországi iskolában megtanult, s amelyeket napi munkája során a kancelláriában rendre alkalmazott, akkor sem tudott elszakadni, amikor egy egészen más jellegű műfaj, a gesta írására adta fejét. Nem véletlen, ha éppen Anonymus kapcsán felmerült: valójában egész gestája egyetlen grandiózus oklevél, ahol az érdemek elmondását (a Kárpát-medence megszerzéséért vívott harcok leírását) követte az „isteni rendelkezés" (a magyarok új hazához jutása, annak elfoglalása és ottani berendezkedése). Mindezt szabályos oklevél-toposzok keretezik be, az elején *intitulatio*, *inscriptio* és *salutatio* („Mesternek mondott P. [vagy a fentemlített mester] ... N.-nek, az ő legkedvesebb barátjának... üdvözletét meg kérése teljesedését jelenti"), a gesta ránk maradt formájában utolsó szava, az *in perpetuum* (örökre) pedig a *corroboratió*t juttatja eszünkbe.

Ugyancsak bőségesen tartalmaz oklevél-formulákat az az elbeszélő forrásunk, amelyet a tudományos kutatás a XIV. századi krónikakompozíció néven illet, s amelynek szövegét — sok más kézirat mellett — a Képes Krónika kódexe is őrzi. A XIV. századi krónikakompozíció különböző korokban keletkezett szövegek gyűjteménye, s érdekes, hogy eltérő időpontokban íródott részek egyaránt tartalmaznak toposzokat. Domanovszky Sándor ismerte fel elsőként, hogy ennek korai (vagy éppen legkorábbi) keletkezésű részében, az 1050-es évek magyar–német csatározásait lezáró béke megemlítése kapcsán, szabályos oklevél-formula (*sanctio*, *maledictio*, azaz átok) olvasható. Györffy György arra hívta fel a

figyelmet, hogy e krónikakompozíció azon részeiben, amelyeket a XIII. század 70-es éveinek elején (V. István korában) Ákos mester írt, a korabeli oklevélnyelv tükröződik vissza; a megfelelések az oklevelek határjárásából (*dispositio*, *pertinentiae*) és keltezésükből (*datum*), azok hagyományos frazeológiájának hatására kerültek a krónikába. Ákos mesternek, lévén királynéi kancellár, hivatalánál fogva nagyon sok köze volt az oklevelek elkészítéséhez. Esetében is kimutatható az a — névtelen jegyzőnél szintén megfigyelhető — kancelláriai ténykedés, ami természetes magyarázatául szolgál a gesta, a krónika (vagyis az elbeszélő források) és az oklevelek közti, a formulás részekre kiterjedő megfeleléseknek. Kardos Tibor a krónikakompozíció XIV. század első felében megszületett egységében, a Bazaráb havasalföldi vajda ellen 1330-ban vezetett hadjárat leírása kapcsán bukkant tudatosan alkalmazott okmányfordulatokra. Beszüremkedett az oklevelek frazeológiája más elbeszélő forrásokba is. Trencsényi-Waldapfel Imre figyelt fel arra, hogy a XIV. század második felében alkotott és Nagy Lajos király életrajzát elkészítő Küküllei János alapos önmegnevezése műve előszavában oklevélszerű (*intitulatio*), míg Kurcz Ágnes újabb két toposszal gyarapította az okleveles gyakorlat és Küküllei stílusa közti rokonság példatárát. Ugyancsak figyelmet keltő párhuzamok lelhetők fel a XV. század végi itáliai humanista, Petrus Ransanus magyar vonatkozású munkája és az oklevelezés között.

Természetesen nem csupán az oklevelek szolgáltak formulás részeikben forrásként, kifejezések mintájaként

az elbeszélő kútfők számára, hanem arra is számos példánk van, amikor a legenda, gesta vagy krónika (tehát az elbeszélő forrás) bizonyos passzusai épültek be oklevelekbe. Elsősorban Szent István királynak Hartvik győri püspök által a XII. század elején írt legendája vált egyes elemeiben oklevelek részeivé. Ebbeli szerepét erősíthette, hogy a két korábbi István-legendával szemben megszületése óta a Hartvik-legenda örvendett az első magyarországi szent királlyal foglalkozó írásművek közül a legnagyobb népszerűségnek és tekintélynek, s nem véletlen, hogy III. Ince pápa 1201-ben éppen a Hartvik-legendát minősítette autentikussá. Szentpétery Imre arra hívta fel a figyelmet, hogy a küszéni monostor 1157. évi hamis oklevelének egy része a Hartvik-legendából van véve. Karácsonyi János mutatta ki, hogy ugyancsak e legenda, méghozzá annak viszonylag kései szövege, Surius 1576. évi kiadása szolgált alapul a Szilveszter-bulla (vagyis a Szent István apostoli királyságát bizonyítani hivatott irat) hamisítója számára, ugyanis Surius Lőrincnek a Hartvik-szövegen eszközölt változtatásai mind megtalálhatók a XVII. század első felében koholt Szilveszter-bullában.

Nem csupán a Hartvik-legenda, hanem más elbeszélő források is nyomot hagytak oklevelekben vagy oklevélhamisítványokban. Megkönnyítette az átvételt az a körülmény, hogy a középkor folyamán még a krónikának is kezdett kialakulni egyfajta jogbiztosító jellege, vagyis olyan sajátossága, amely korábban csak az oklevelek sajátossága volt. Nagy Lajos király 1349-ben a székesfehérvári káptalannál kerestette Szent István király egy, ma már ismeretlen legen-

dáját, mert abból kívánt tájékozódni a karakói vár nemes jobbágyai és népei lakóhelyét és szabadságát illetően. A XIV. században tehát — a korabeli gyakorlat szellemének megfelelően — a legendában jogbiztosító iratot is láttak. Jakubovich Emil hívta fel a figyelmet, hogy a magát az 1246. évről keltező, a Ludány nemzetség számára hamisított oklevél a XIII–XIV. században a krónikák felhasználásával készült koholmány. Szentpétery Imre szerint egy, IV. Béla király nevében szóló, 1263. évi diploma a krónikakompozícióval összecsengően mondta el, hogy Tata falut Géza fejedelem és Szent István király Deodatusnak adományozta, aki azt az általa alapított tatai monostornak adta tovább; ezt az oklevelet a krónika nyomán 1400 körül hamisították. Egy 1330. december 9-i keltű, a Károly Róbert számára balsikerű havasalföldi hadjárattal foglalkozó oklevelet már a szöveg első megjelenését követő évben hamisítványnak minősítette Wertner Mór, utóbb pedig Györffy György mutatott rá arra, hogy az 1486 előtt koholt oklevél készítője a Bazaráb elleni hadjárat leírásához a krónikakompozíció szövegét használta forrásul. Mályusz Elemér arra hívta fel a figyelmet, hogy Zsigmond király 1397. és 1401. évi, a Kanizsaiak javára kibocsátott adománylevele Küküllei János munkájából kölcsönzött egy részt. Gerics József megállapítása szerint Zsigmond 1405. évi, ún. városi törvénye a városépítés honvédelmi szerepéről szólva idézte fel a krónikára hivatkozással a besenyő, tatár stb. csapásokat. Ugyanez a kitétel Zsigmondnak több 1405. évi városi kiváltságlevelében (egyebek között a debreceni privilégiumban is) előfordul. Albert király egyik 1438. évi oklevele kifejezetten hivatkozik is forrásként

Küküllei János munkájára. Werbőczy István hármaskönyvére igen nagy hatást gyakorolt Thuróczy János XV. század végén írt krónikájának szövege, illetve történetfelfogása, miközben maga Thuróczy alaposan hasznosította Zsigmond király 1435. évi II. dekrétumának egy részét. Nyilvánvaló tehát, hogy kölcsönös, többirányú szövegkapcsolatok fedezhetők fel a levéltári, az elbeszélő és a dekretális források között, hol az egyik bizonyul átadónak, a másik átvevőnek, hol pedig fordítva.

A különböző forráscsoportok közti összefüggések sajátos területét jelenti a több műfaji kategóriában is előforduló elbeszélés (*narratio*). Mindenekelőtt egy egész nagy forráscsoport viseli nevében a *narratiót*, a források azon köre, amelyet első renden a megtörtént események tendenciózus elmondása, elbeszélése jellemez. E kategóriába tartoznak az évkönyvek, a krónikák, a gesták, a legendák, vagyis mindazok a kútfők, amelyek jobbára politikatörténeti híradásokat örökítettek meg, szemben a döntően gazdaság- és társadalomtörténeti információkat ránk hagyományozó levéltári forrásokkal, kivált az oklevelekkel. Szintén volt *narratio* része a valódi levélnek. Ez a levél kérelem (*petitio*) részét előzte meg, s a *narratióban* mondotta el a levél írója mindazokat az eseményeket, körülményeket, amelyek a kérés vagy kívánság előterjesztésének jogosultságát voltak hivatva bizonyítani. Hasonló szerepe volt a *narratiónak* az oklevél esetében, itt azonban nem a kívánság, hanem az intézkedés, a rendelkezés, tehát a jogi következményekkel járó cselekedet megindoklásául szolgált.

Természetesen itt már nem egyszerűen arról van szó, hogy az oklevelek *narratiói* átkerültek krónikákba (ilyenekre példát már a múlt századi kutatók is soroltak fel, mondjuk Küküllei János krónikája esetében Podhradczky József és S. Steinherz), vagy hogy későbbi oklevelek elbeszélő forrásokat hasznosítottak (amilyenekre éppen az imént láttunk példákat), hanem arról, hogy miközben az elbeszélő kútfők mintegy alapvető rendeltetésüknél fogva történeteket, históriákat meséltek el, ugyanezt tették ezek szövegétől legtöbbször függetlenül az oklevelek is. Vagyis adhattak és adtak politika- vagy hadtörténeti szempontból hasznosítható adatokat az elbeszélő forrásokon kívül az oklevelek is. Másként fogalmazva: az elbeszélő források és az oklevél-*narratiók* az esetek túlnyomó részében egymástól függetlenül jegyeztek le megörökítésre érdemesnek talált eseményeket. Mivel tekintélyes számú oklevélben maradt ránk ilyen jellegű, köztörténeti vonatkozású *narratio*, nem véletlen, hogy ezeket már régóta kielégítő módon hasznosította történettudományunk. A politikai eseménymenet elmondásában egyaránt érvényesítette ezek adatait a XVIII–XIX. század fordulójának jelentős történetírója, Katona István éppen úgy, mint száz évvel később az Árpád-kor mesterien megalkotott politikatörténeti alapvetésének monográfusa, Pauler Gyula, és rajtuk kívül még sokan mások, akik a középkor egy-egy szakaszának feldolgozására az utóbbi két évszázadban vállalkoztak. Annál meglepőbb viszont, hogy miközben annyi és annyi történész használta az oklevelek elbeszélő részeit, sőt néhányan (Trencsényi-Waldapfel Imre, Kurcz Ágnes) a *narratiók* fontosságának, határozott epikai fogantatásának ki-

mondásáig is eljutottak, szinte a legutóbbi időkig homályban maradt — és ma is sok részletét tekintve bizonytalan — a magyarországi oklevél-*narratiók* eredetének, fejlődésének kérdése.

Mályusz Eleméré az érdem, aki az 1964-ben napvilágot látott hatkötetes magyar irodalomtörténeti kézikönyv (népszerű nevén — a zöld színű borítóról véve patriarchális elnevezését — a „spenót") I. kötetének 1966-ban megtartott vitáján rámutatott arra a különleges szerepre, amelyet a magyarországi kultúrhistóriában az oklevél-*narratio* játszik. Tőle ered az a — későbbi írásaiban még inkább kifejtett — megfigyelés, hogy a diploma *narratiój*a ebben a formában, ahogyan az Magyarországon megannyi oklevélben előfordul, hogy tudniillik nem rövid általánosságban szól a megadományozott érdemeiről, hanem részletezően történeteket mond el, magyarországi sajátosság, legalábbis a környező, latinul oklevelező népek diplomáiban hasonló eljárásnak semmi nyoma. Azért nagy fontosságú ez a felismerés, mert hiszen — a diplomatikából, az oklevelezéssel foglalkozó segédtudományból jól tudjuk — a magyarországi oklevéladás természetszerűen idegen példák nyomán indult el és fejlődött, kezdetben német császári, majd lotaringiai, francia, pápai és talán bizánci minták is hatottak a magyarországi oklevelekre. Nos, ez a szigorúan formulákhoz kötött, az egyéni kezdeményezésekre viszonylagosan kevés lehetőséget biztosító műfaj mégis egy ponton egyéni magyar jelleget nyert, úgy is mondhatjuk: eredeti magyar sajátosságot.

Nagyon fontos lenne magyarázatot találni arra, hogy mi indokolja az oklevél-*narratio* e különleges magyar jellegzetességének kialakulását. Kétségtelenül jelent bizonyos nehézséget az okadatolásban az a körülmény, hogy mai ismereteink szerint a legkorábbi magyarországi diploma, amelyben e sajátlagos, valóban részletezően elbeszélő *narratio* megtalálható, 1162-ből való, holott oklevelek — ha nem is nagy számban — már több mint másfél évszázad óta készültek Magyarországon, és egy részük ránk is maradt. Mályusz Elemér, akinek voltaképpen a *narratio* történetére vonatkozó szinte valamennyi mai tudásunkat köszönhetjük, egyenes kapcsolatot tételez fel a pogány kori, ám a feudalizmus viszonyai között egy ideig tovább élő, magyar nyelvű hősi énekek és a latin nyelvű oklevél-*narratió*k között. Ide vonatkozó megállapításának summáját érdemes idéznünk: „A magyar társadalom harcos rétege, amely tehát nemcsak a pogány korban, hanem keresztény hitre térése után is igényelte, hogy megismertessék vele az ősök hősi tetteit és ugyanakkor minden álszerénység nélkül elvárta, hogy a megfizetett énekesek az ő hadi tetteiről is szóljanak, amikor az élőszó uralmát az írásos kultúra felváltotta, nem mondott le szokásairól. Addig, amíg a harcra nevelés változatlan szükséglet volt, nem is mondhatott le. A megszokottság, az ízlés tovább élése, hozzá tehetjük: az emberi hiúság is, amelyet azonban évszázados gyakorlat növelt, megkívánta a szokás fenntartását, a külső, megváltozott viszonyokhoz alkalmazását. Amikor az írásbeliség meggyökereződött, s a birtokjog biztosítéka a király szavát megörökítő oklevél lett, önként felmerülhetett az óhaj, hogy a hősi tetteket az elröppenő szó helyett írás is

megörökítse. A magyar okleveles gyakorlat, fokozatos kialakulása sorában... sorra mutatja az igény felmerülését, az ellenkező európai gyakorlat érvényesítésére tett kísérleteket, végül pedig a szóbeli szokás átváltódását az írásbeliség területére. A XIII. sz.-ban már általános kancelláriai gyakorlat szerint azért magyar sajátság, mert a középkorban latinul oklevelező népek közül Európában egyedül a magyar őrizte meg keletről magával hozott művelődésének azt az elemét, amely alkalmas volt arra, hogy a fejedelmi énekeseknek a hagyományok fenntartása terén játszott szerepét a királyi kancellária a társadalom igényéhez igazodva átvegye".

De vajon tényleg 1162-vel kezdődik a magyarországi oklevéladásban a sajátosan magyar típusú *narratió*k használata? A kutatás már kétszáz év óta felfigyelt arra, hogy Szent István király 1002. évi pannonhalmi alapítólevele stilárisan nem egységes, a többes számú (*pluralis maiestaticus*) megfogalmazásban induló oklevél egyes számra vált át (tehát mintha közvetlenül István szólalna meg), majd ugyancsak többes számú megfogalmazással záródik. A kutatás mérvadó vonulata szerint az egyes számban megfogalmazott rész későbbi betoldás (*interpolatio*). Mivel István királynak a nem bizonyosan hamis oklevelek közül ez az egyetlen *diplomá*ja, amely egyes számot (is) használ, továbbá egyetlen oklevele abban a vonatkozásban is, amelyben elbeszélő rész olvasható, s mivel éppen az elbeszélő rész fogalmazódott egyes szám első személyben, vezette Szegfű Lászlót érdekes feltevésre. Úgy vélte, e helyütt, vagyis ahol az oklevélben István és Koppány harcáról olvashatunk, egy államalapítás

kori hősi ének nyert megörökítést. Jakubovich Emil a XIV. századi krónikakompozíció egy passzusából hüvelyezte ki azt a mindenki által elfogadott, analógiák által is alátámasztható megállapítást, hogy e hősi énekeket az énekmondók egyes szám első személyben adták elő, vagyis az a regös, aki éppen történetesen István és Koppány harcának elmondásával szórakoztatta hallgatóságát, nem csupán mutattatott, hanem alakoskodott is, közönsége előtt úgy jelent meg, mint István király. Nos, ezt a senki által kétségbe nem vont előadásmódot Szegfű egy István kori, tehát a XI. század első feléből való, kortárs híradással erősítette tovább: Gellért püspök — elsősorban Aba Sámuelt ostorozva — elítélte az olyan királyokat, akik „csak azért uralkodnak, hogy hírnevet nyerjenek... és önmagukat magasztalják (*seque magnificent*)". Nagyon is korhű tehát, amikor István — illetve az István alakját magára öltő regös — egyes szám első személyben szólt Koppány elleni harcáról, a Szent Mártonnak tett fogadalomról stb., s amikor a hősi ének ebben a korhű formában talált utat az oklevélbe. Kevés kétségünk lehet abban a vonatkozásban, hogy a német császári kancellária írnoka, Heribert C az ott szokásos, többes számot használó előadásmódban készítette el a pannonhalmi oklevelet 1002-ben, így a *pluralis maiestaticus*t tartalmazó, bevezető és befejező részek az eredetiek, s az egyes szám első személyű előadásra átváltó passzus későbbi betoldás. Abból az időből való, amikor már hősi ének szólhatott István és Koppány harcáról. Olyan erős volt azonban még ekkor a hősi ének kultusza (s ez feltétlenül XI. századi *interpolatió*ra vall), hogy nem lehetett annak egyes számban szóló előadásmódján változtatni. A hősi kor, a

pogány szellemi tradíciók igen nagyra becsülték az egyén kvalitásait, akinek saját ereje, bátorsága révén kellett győzelmet aratni. Ugyanezt bizonyítja az az ősi eurázsiai mítosz is, amely Magyarországon Szent László és a kun vitéz — freskókon is gyakran megörökített — párviadalában öltött konkrét, hazai viszonyokhoz alkalmazott formát. Ha tehát a német császári kancellária többes számot használó gyakorlata szerint mondották volna el a XI. században István harcát Koppánnyal, akkor ezzel Istvánt személyes harci értékeitől fosztották volna meg, és áthágták volna egy ősi szóbeli műfaj íratlan — ám szigorúan alkalmazott — törvényeit. Ha e feltevés-sorozat megállja helyét, bizonyosra vehető, hogy a magyarországi latin oklevelek sajátos, a hőstetteket részletező *narratió*ja valóban a pogány kori hősi énekből ered, s végső soron a steppe világa hagyta rajta lenyomatát a keresztény-feudális kultúrkör egy par excellence műfaján, az oklevélen. Olyan erős volt e hatás, hogy utat tudott találni e tőle olyannyira idegen műfajba, s nem akadályozta meg ezt sem a nyelv, sem a rendeltetés különbözősége. Magyar nyelvű kisepikus alkotások, hősi énekek, utóbb egyszerűen adományozásra érdemes események kerültek be latin nyelvű *diplomá*kba, olyan forrásba, amely igen távol állott azoknak a mulattatóknak-alakoskodóknak a világától, akik a hősi énekeket tovább hagyományozták. Persze, a XI. század után már nem nagyjából változatlan formai vértezetben vonult be a hősi ének az oklevélbe. Mindenekelőtt nyelvtani értelemben ruhát váltott: elmaradt az egyes szám első személyű előadásmód, és az érdemeket a király mint oklevéladó egyes szám harmadik személyben (azaz objektivizált formában) sorolta

elő. Utóbb már arra sem kell a legtöbb esetben gyanakodnunk, hogy az oklevélben érdemes cselekedetekként (tehát királyi kegyre jogosító tettekként) elmesélt eseményekről hősi énekek szóltak, legtöbb esetben az az előkelő foglalta össze saját érdemeit, aki ezeknek előadásával javadalmakra akart szert tenni. (Ez a körülmény vezethette Zsoldos Attilát legfrissebben annak a feltételezéséhez, hogy a *narratio* kialakulását a birtokjogban keresse; szerinte a *narratió*k elsődleges funkciója az lehetett: „bizonyítani, hogy az adományos tényleges érdemek jutalmaként nyerte el a maga birtokát".)

Még egy megfigyelés szól amellett, hogy Mályusz Elemér jó helyen kereste a magyarországi oklevél-*narratió*k forrásvidékét. Ez pedig annak a szempontnak az érvényesítése, hogy kiknek az érdemeit örökítették meg a latin nyelvű diplomák. Ha a Zsigmond-kor első 23 évének (1387–1410) *narratió*s oklevél révén megadományozottjait tekintjük, csupa nagy hatalmú báró vagy tehetős nemes sorjázik elénk, mindenképpen olyan személyek, akiknek magas társadalmi — és nemritkán ehhez társultan komoly politikai — állásuk volt. A korábbi évszázadok *narratió*s okleveleinek kedvezményezettjei azonban nem ennyire homogén képet mutatnak a társadalmi tagozódás szempontjából, hanem várszolgáktól kezdve a királyi szervienseken keresztül a leghatalmasabb előkelőig igen széles kört fogtak át. Úgy tűnik, az oklevél-*narratio* kezdetben „demokratikusabb" műfaj volt, a társadalom több rétegébe tartozó elemek remélhették azt, hogy megjutalmazásra érdemes tetteik oklevélbe kerülhetnek. Utóbb „arisztokratikusabb" jellegű

műfajjá vált a *narratio*. Ha a köznemes egyáltalán elérte azt, hogy érdemeit az oklevél a XIV. század végén részletezte, igen röviden elintézte. Ugyanakkor az országos főméltóságok viselői a leggyakrabban igen terjedelmes *narratió*ra tarthattak igényt. Az oklevelek elbeszélő részének terjedelme tehát egyenes arányban volt már a XIV. századtól kezdve a társadalmi pozícióval, a politikai ranggal. Úgy tűnik, a hősi énekek „demokratizmusa" folytatódott kezdetben az oklevél-*narratió*k társadalmi értelemben vett „demokratizmusában". Amiként a pogány kori hősi énekek virágkorában nem ment ritkaságszámba, ha egy derekas hőstettet végrehajtó közvitézről, egy Botondról szólt magasztaló kisepikus alkotás, az első évszázadokban az oklevél-*narratió*kba még utat találtak a társadalom alsóbb rétegeibe tartozó elemek is. Utóbb azonban már egyre inkább csak a rang, a társadalmi presztízs vált fokmérőjévé annak, hogy kit illet meg és milyen terjedelemben *narratio*. Mindezek alapján roppant valószínűnek ítélhetjük azt, hogy a magyarországi oklevéladás e sajátos, Európában párját ritkító jelensége, az érdemek részletező, epikus jellegű elbeszélése szellemi műveltségünk pogány kori hagyatéka, amelyet a feudális kor megszüntetni nem tudott (a hazai elemek talán nem is akarták), de saját igényei szerint kisajátított. Mindenesetre a szándékok vonatkozásában kutatói telitalálatnak minősíthető Mályusz Elemér azon megállapítása, hogy 1208–1210 között hiányoznak az érdemeket részletező oklevelek, s „nemcsak ispánok, hanem pohárnokmester, sőt nádorok is kénytelen beérni a királynak hűségükre történő általános utalásával". Ezekben az években tehát a nyugati országok okleveles gyakorlatával egyező szokás

érvényesült, és hiányzott az oklevelek kiállításában már polgárjogot nyert magyar jelleg, a terjengős, aprólékos leírást adó oklevél-*narratio*. Ennek oka abban a körülményben rejlik, hogy 1207–1209 között az a Róbert mester székesfehérvári prépost lett a kancellár, aki lüttichi (tehát külországi) származású lévén, „idegenül állott szemben az elődei által követett gyakorlattal s helyette az Európa-szerte érvényesülőt alkalmazta". Ám túlságosan mélyek, az évszázadok távolába nyúlók voltak már ekkor az eredetileg magyar nyelven hangzott, majd a latin nyelvű oklevelek formulás részei közé átkerült érdemek megörökítésének tradíciói ahhoz, hogy egy külföldről Magyarországra került s a jelenséget értetlenül szemlélő pap változtatni tudott volna rajtuk.

Az 1160-as évektől, vagyis III. István királytól kezdve nincs olyan középkori uralkodónk, aki — ha egyáltalán maradtak ránk oklevelei — ne alkalmazta volna az elbeszélő részt. Márpedig a királyok között voltak Přemysl, Wittelsbach, Anjou, Habsburg és Jagello családból származók. Mire azonban trónra kerültek Magyarországon, oly megszokottá vált már az oklevél-*narratió*k sajátos magyar formájának használata, hogy alkalmazását kész tényként kellett elfogadniuk. Ugyancsak a gyakorlat meggyökeresedésére mutat, hogy az oklevél-*narratió*k, amelyek eredendően királyi oklevelekben (méghozzá kiváltságlevelekben) fordultak elő, a XIII. századtól kezdve megjelentek a királynéi oklevelekben, majd utat találtak a magánosok *diplomá*iba is, vagyis mindazok éltek vele, akik a magyar királyi oklevéladást tekintették a maguk számára mintának. Mindebből követ-

kezik, hogy több száz év alatt oklevelek (nemcsak királyi, hanem királynéi és magánoklevelek) százai hagyományoztak ránk elbeszélő részeket. Bármennyire is csábító feladat lenne az oklevél-*narratió*k néhány száz esztendős históriájának felvázolása, ehhez nem értek meg a feltételek. Túlságosan a kezdetén vagyunk még e *narratió*k öncélú, saját szempontú tudományos feldolgozásának. Egyes rövidebb időszakokat (mint pl. az 1387–1410 közti 23 esztendőt) leszámítva nem történt meg a számba jöhető anyag összegyűjtése sem, amelynek pedig mindenféle vizsgálódást meg kell előznie. (Borosy András a XIII. századról adott teljességre nem törekvő összeállítást). E 23 évről Mályusz Elemér kutatásainak jóvoltából tudjuk, hogy oklevél-*narratió*i „jobbára általános fogalmazásúak s csak kis részben tartalmaznak konkrét eseményekről megemlékezést". Merőben benyomás alapján mondhatjuk, hogy más magyar királyok (pl. IV. László uralkodása első felében vagy Károly Róbert országlása közepe felé, az 1310-es években és az 1320-as évek nagyobbik részében) a zsigmondi éra első 23 évében alkalmazott gyakoriságnál sűrűbben írattak érdemekről részletesen szóló okleveleket. Más királyok korában meg éppen ellenkezőleg, mintha tartózkodás lenne megfigyelhető a részletező oklevél-*narratió*kkal szemben. Feltűnő ilyenek hiánya III. Béla alatt, s Nagy Lajos uralkodásának is voltak olyan évkörei, amikor alig-alig születtek kancelláriájában terjedelmes, kimerítő alaposságú oklevél-*narratió*k. S ha már a mennyiségről is ilyen keveset és ennyire bizonytalanul szólhatunk, még rövidebben végezhetünk a tartalmi kérdésekkel. Nagy szerencse, hogy a *narratio* mint az oklevél egyik formulás

része — legalábbis 1410-ig — nem vált sztereotípiává. Igaz, maga a műfaj lényege, a mindig változó események írásba foglalása ezt eleve nem tette lehetővé, de még ott sem következett ez be, ahol megtörténhetett volna. Mályusz Elemér kutatásaiból tudjuk, hogy a terjedelmes oklevélbeli életrajzokat megelőzte „egy egészen sajátságos formulaszerű rész, amelyben az uralkodó mintegy mentegetőzik, hogy kitüntetésben részesülő hívének nem minden érdemét említi fel, hanem csak válogatva, mivel a teljes felsorolás egyszerűen lehetetlen". Ennek a közlésnek állandóan ismétlődő, monoton jellege szinte kínálta a lehetőséget, hogy formulává merevedjék, s minden oklevélben ugyanazokkal a szavakkal mondják el. Az a vizsgálat, amely az 1387–1410 közti időre irányult, összesen 27, ilyen jellegű részt tartalmazó oklevelet talált, s azzal a meglepő eredménnyel járt, hogy az e mentegetőzést tartalmazó mondatot minden esetben újra fogalmazták, azaz nincs két, teljesen egyező mondat. Ezek után az sem meglepő, hogy az azonos eseményekről szóló oklevélbeli beszámolók sem sztereotip jellegűek, hanem rendre egyéniek. Azzal a fontos tanulsággal jár ez, hogy a kancelláriában, illetve a kancelláriákban (a nagyobb és a titkos kancelláriában) nem voltak restek rendre újra és újra megfogalmazni azonos eseményeket. Aligha véletlenül említette Thuróczy János krónikájában a kancelláriai jegyzők (*notarii*) „gyors és ügyes tollát".

Ha a több száz év alatt készült oklevél-*narratió*kat egymás mellé tesszük, kronológiai sorrendben végigolvassuk (ezt inkább csak gondolatban tehetjük meg az anyag

nagyfokú szórtsága, összegyűjtetlensége miatt), egy sajátos, középkori magyar történet körvonalai bontakoznak ki. Miért sajátos? Mindenekelőtt azért, mert ott olvashatók ezek, abban a forrásműfajban, ahol szerte Európában aligha, a jogbiztosító eszközként szolgáló oklevelekben. Azért továbbá, mert az oklevelekben található elbeszélő részek rendre keltezetlenek, a diploma kelte csak a *terminus ante quem*et adja meg (vagyis azt az időpontot, amely előtt a leírt események megtörténtek), ráadásul még abban sem kell egészen bizonyosnak lennünk, hogy az egyazon oklevélben lejegyzett események sorrendje megfelel a megtörténés időrendjének. Sajátos továbbá azért, mert egyéni szemszögből tárgyalja a magyar történelem eseményeit, a megadományozott vagy a kedvezményezett szempontjából. A *narratio* ugyanis — főként a későbbi időkben — akként keletkezett, hogy az adományos az uralkodó elé járult, s maga mondta el mindazokat az eseményeket, amelyekben szerepet játszott. A dolog természeténél fogva a hangsúly azonban nem az eseményre, hanem az ő eseményben játszott szerepére esett. Nagyot nem tévedhetett, hiszen az eseménynek nyilván sok más tanúja volt, nemritkán maga az uralkodó is, így illett a realitások határain belül maradnia, ami kedvező momentum az oklevél-*narratió*k történeti forrásértéke szempontjából. Sajátos végül annyiban, hogy nemcsak csupa jót olvashatunk itt, bár kétségtelenül az oklevél elbeszélő része elsősorban az érdemeket, a hősi, a dicső tetteket sorolta elő, hanem olykor a történelem árnyoldalára is fény derül, hiszen számos diploma szól azokról az érdemtelen tettekről, amelyek felségsértésbe torkollottak, birtok- és kegyvesztést eredményez-

tek. A *narratió*k sorozata tehát egy sajátos nézőpontú, eredeti elemeket felvonultató magyar történelmet alkot.

Ezen a ponton került igazán közel egymáshoz az oklevél elbeszélő része és maga az elbeszélő forrás, s nem véletlen, hogy krónikások számos esetben nyúltak oklevél-*narratió*khoz, hogy onnan adatokat, ismereteket merítsenek. Tudjuk, hogy a XIV. századi krónikakompozíció több szerzője is merített információkat oklevelekből. Az 1346. évi zárai ostrom névtelen feldolgozója alaposan kiaknázta a rendelkezésére álló okmányokat. A vele kortárs Küküllei János, Nagy Lajos életrajzírója Lackfi István királynak tett szolgálatait arra az oklevélre való hivatkozással intézte el, amelyben számára Lajos két muraközi várat adományozott el. Ugyanezt az eljárást követte azon két német zsoldosvezér esetében, akik itáliai hadjáratban szereztek érdemeket: „tetteik és szolgálataik a nekik adott oklevelekben vannak előadva" — írta tömören Küküllei. Mivel az előző, Lackfi István javára szóló oklevél ránk maradt (az utóbbi nem), így megállapítható, hogy egy oklevél-*narratió*ból mi érdemesült arra, hogy az országos történelem összegzésébe bekerüljön. Mert amíg az oklevél-*narratió*k százai kétségtelenül magyar történelmet adtak, de töredékes, mozaikszerű epizódokból összeálló (vagy össze nem álló), egyéniesített históriát, addig a gesta, a krónika vagy egy olyan jelentős király életrajza, mint Nagy Lajos volt, országos szintű összegzésre kellett hogy törekedjen. Hiába fogalmaztak könnyen és gyorsan a kancelláriai jegyzők, hosszú volt az út, amíg az oklevél-*narratió*k magyar történeti torzóiból összefoglaló magyar történeti szintézis

lett. S ez nem elsősorban szerzői kvalitás kérdése, amint aligha véletlen, hogy a legtöbb középkori magyar történet- (krónika-, gesta- vagy életrajz-) író valamilyen módon kapcsolatban állott a kancelláriával, annak tagja volt. Aligha hihető, hogy míg a XI. század végétől eltelt néhány évtized alatt minden emberöltőnyi időben született olyan tehetség, aki feldolgozta a magyarság történetét, addig a XII. század közepét követően Ákos mesterig egy évszázadot, majd a XIV. századi Küküllei után Thuróczyig megint egy évszázadot kellett várni, amíg az összefoglaló magyar történet folytatóra talált. Az oklevél-*narratió*k a bizonyság rá, hogy ez nem tehetség, hanem megrendelés, mondhatni úgy is, társadalmi igény dolga volt. A kancellária alkalmazottai, jegyzői évszázadokon át százával írtak oklevelekbe apróbb-nagyobb történeteket, magyar nyelvű elmondás után latin nyelven megfogalmaztak históriákat, ám ezek a történeti feljegyzések az oklevéllel együtt a kedvezményezett birtokába jutottak, kancelláriai másolat vagy regeszta híján a történeti szintézis számára elvesztek. Az oklevél-*narratió*k kvalitása mutatja, hogy megalkotói képesek lettek volna összefoglaló magyar történet elkészítésére is, ha ezt igényelték volna tőlük. Az igény azonban a századok múltával egyre inkább fogyatkozott, így egyre-másra nőtt az a köz, amely az időben legközelebbi krónika- vagy gesta-szerkesztményeket egymástól elválasztotta. Az okleveleket, amelyek közül nem kevés elbeszélő részeket is tartalmazott, megszületésüktől kezdve az ország különböző pontjain élő adományosok őrizték ládáikban, biztonságos helyeken, becsüket pedig az oklevélben foglalt jog, adomány, kiváltság vagy mentesség és

nem az abban olvasható história jelentette. Egymás mellé rakni, folyamatosan egybeolvasni csak akkor tudjuk ezeket a történeteket, ha összegyűjtjük — természetesen nem a teljesség igényével — az ilyen szövegegységeket tartalmazó, a szélrózsa minden irányába szétszóródott *diplomá*kat.

A jelen válogatás — 172 oklevél *narratió*ja — ízelítőt kíván adni abból a hatalmas anyagból, amely a középkori magyar történelem politikai eseménymenetére nézve a királyi (kisebb részben királynéi, illetve magán-) oklevelekben található. Az 1387–1410 közti évek *narratió*inak teljes anyagát Mályusz Elemér bocsátotta rendelkezésünkre, így ezen évkörökben az ő gyűjtése alapján válogattunk; az 1387 előtti anyag vonatkozásában viszont nem teljes anyaggyűjtésen alapult a válogatás. Kötetünk záródátumát (az 1410. évet) merőben gyakorlatias — és nem elvi — szempont indokolta. Úgy ítéltük meg, hogy rendszeres feltárás híján (Mályusz Elemér gyűjtése — amely a Zsigmond-kori oklevéltár munkálataihoz kapcsolódott — 1410-ig terjedt) nem érdemes 1410-en túlnyúlni. Kár lenne ugyanis néhány későbbi darabról önkényesen kikiáltani azt, hogy megnyugtatóan képviselik a *narratio* történetének 1410 utáni évtizedeit. Márpedig bizonyosan tudjuk: a *narratio* mint műfaj folytatódott 1410 után is. Természetesen a XV. század elejét követően sem egyforma intenzitással folyt az elbeszélő részek oklevélbe foglalása, de lényegében az egész középkor folyamán élt ez a gyakorlat. Sőt még élt tovább is, hiszen a *narratio* utat talált az újkori címeres levelekbe (*armalis*), s ez a körülmény biztosította fennmaradását a későbbi korokban

is. Terjedelmi szempont is amellett szólt, hogy valahol messük el ezt a sok évszázadot átfogó elbeszélő forrásanyagot. A szövegek válogatója azzal a reménnyel bocsátja közre az 1410 előtti szövegek 18 szakember által készített magyar fordítását, hogy lesz majd e kezdeményezésnek folytatója, aki vállalkozik az oklevél-*narratio* mint műfaj 1410 utáni fontos és jellegzetes szövegeinek bemutatására. A *narratió*kat az oklevelek keltének sorrendjében tesszük közzé, mintegy címként tüntetve az oklevéladót, a kedvezményezett(ek) nevét, valamint az oklevél keltét. A lapalji jegyzetekben a szövegekkel kapcsolatos legfontosabb magyarázatok szerepelnek, továbbá a kiadás adatai és a fordító neve. A mellékletek sorában előbb az előszóhoz csatlakozó, valamint a forrásszövegekhez általában ajánlható irodalmat adjuk, ezeket követően pedig a rövidítések jegyzéke foglal helyet.

Végezetül hálás köszönettel tartozunk Mályusz Elemérnek. Nem csupán azért, amiért a Zsigmond-kori oklevéltár kapcsán gyűjtött *narratió*kat lekötelező szívességgel rendelkezésünkre bocsátotta. Sokkal inkább azért, mert e kötet gondolatát ő vetette fel, sokáig majdani közös munkánk terveként melengettük elképzelését, utóbb pedig e sorok írójára testálta a terv kivitelezését. Mályusz Elemér halála (1989) nem teszi lehetővé, hogy az ötlet adója szembesülhessen a testet öltött tervvel. Így csak remélni lehet, hogy a munka nem maradna túlzottan Mályusz Elemér előzetes elképzelései és várakozásai alatt.

FORRÁSSZÖVEGEK

1.

I. ISTVÁN KIRÁLY A PANNONHALMI APÁTSÁGNAK 1002

Mikor kitört a háborúk vihara, amelyben a németek és a magyarok között igen nagy zendülés támadt, főként amidőn belháború romlása szorongatott, minthogy egy bizonyos, Somogy nevű ispánság atyai székemből el akart engem űzni[1] — ugyan milyen tanácsot adhattam volna háborgó lelkemnek, s oly nagy felindulásom közepette ugyan hová fordulhattam volna —, a vezérek, ti. Pázmány, Hont, Orci és Domokos érsek úr jelenlétében fogadalmat tettem Szent Mártonnak: ha az ő érdemei révén a belső és külső ellenségek felett diadalmaskodni fogok, akkor a fent nevezett ispánság dézsmája minden dolog, birtok, föld, szőlő, vetés, adó után s a vendégek bora után, amely birtokaikon terem, ne a megyés püspököt illesse meg, hanem azt — a mondott vezérek és sok ispán tanúskodása mellett — haladéktalanul e monostor apátjának vetem alá. Mivel pedig szándékomnak megfelelően győzelmet arattam, hathatós cselekedettel teljesíteni igyekeztem azt, amit lelkemben megfontoltam.[2]

[1] Koppány somogyi vezér lázadása 997-ben.

[2] K.: PRT. I. 589. (interpolált oklevél). Makk F. ford.

2.

III. ISTVÁN KIRÁLY FARKAS VÁRSZOLGÁNAK 1162

Én, István,...miután Isten segedelmével elnyertem az atyai királyság kormányzását, ezt a soproni várban élő Farkas nevű embert a várnépi kötelékből kivettem, és a szabadság oly nagy adományával emeltem fel, hogy ahol csak akar, mindenütt szabadon és biztonságban szolgálhasson, ti. azért, mert mindenben hűséges volt irántam, és azokkal a hűtlenekkel szemben, akik megvívni akarták ezt a várat, amelyet közönségesen Kapunak neveznek, engem hűségesen segített.[3] Azután pedig eljött, s amazok hűtlenségét nekem sorban feltárta.[4]

---

[3] III. István csatája Kapuvárnál (ma Győr-Moson–Sopron megye) II. László ellenkirály híveivel 1162-ben.

[4] K.: UB. I. 24. Makk F. ford.

3.

III. ISTVÁN KIRÁLY GAB FIÁNAK, BOTOSNAK 1163–1164

Atyám és elődöm, Géza király egy Gab nevű egyént — látva tisztességét, hűségét és becsületességét — a királyi szeretet ölelésébe fogadott. Noha az ő ősei és elődei bizonyos módon a kalocsai egyház szolgaságába tartoztak, őt mégis — az említett egyház hatalma alól teljes mértékben felszabadítva — szabadsággal ruházta fel, és a királyi udvarba helyezte. Az ő fia, ti. Botos, akit említett atyánk Dénes ispán keze által szolgálatunkra átadott, gyermekkorunktól fogva bennünket igen hűségesen szolgált. Amidőn ugyanis a testvérem miatti félelemtől űzve Ausztriába távoztam, innen pedig Pozsonyba mentem, ő hűségesen követett engem. Végül amikor Fehérvárnál testvérünkkel, Istvánnal háborúnk támadt, illő módon fegyverrel és katonai tettekkel derekasan szolgált, s ott sebeket kapott,[5] azután egyéb dolgokban is hűségesnek és készségesnek mutatkozott.[6]

---

[5] III. István apja II. Géza király, említett testvére (valójában nagybátyja) IV. István ellenkirály. A székesfehérvári csata 1163. június 19-én volt, s III. István győzelmét hozta.

[6] K.: HO. VI. 3. Makk F. ford.

4.

III. BÉLA KIRÁLY VRASZLÓ VÁRJOBBÁGYNAK 1193

Amikor Görögországban tartózkodtunk,[7] Vraszló és Stojza, annak testvére, trencséni várjobbágyok és serény katonák, nekünk minden dolgunkban készségesen teljesítettek szolgálatot. Majd pedig midőn az Úr segítségével a királyságot hatalmunk alá vetettük, és Andrást, a mi szeretett fiunkat fejedelemmé tettük, ők seregünkben győzedelmes csatát vívtak, s közülük az egyik, ti Stojza, abban el is pusztult, Vraszló pedig súlyosan megsebesülve tért vissza hozzánk.[8]

---

[7] 1163–1172 között.

[8] Tekintettel arra, hogy András 1188–1189-ben állt fejedelemként Halics élén, a csata is oroszországi hadi eredmény része lehetett. K.: M. I. 95. (hamis oklevél). Makk F. ford.

5.

IMRE KIRÁLY LŐRINC ISPÁNNAK 1199

Midőn a vadászat időszakában Máramarosba mentünk vadászni, lovunk sebes vágtatás közben felbukott, s egyik lábunk véletlenül a kengyelbe fennakadt. Ez a Lőrinc ispán egyedül érkezett oda, s a felettébb rút és visszataszító haláltól — Istentől kérvén segítséget — megmentett bennünket. Ugyanaz a ló oly hitvány módon megsebesítette őt, hogy végül el kellett szenvednie egyik kezének elvesztését.[9]

---

[9] Máramaros (ma Romániában) akkor lakatlan erdőség volt. K.: HO. II. 1. Makk F. ford.

6.

II. ANDRÁS KIRÁLY DOMALD ISPÁNNAK 1210

Magyarország bizonyos főemberei — gonosz tervet eszelvén ki ellenünk — leveleket és követeket küldtek Görögországba Géza fiaihoz,[10] hogy velük Magyarországra jöjjenek, s az ő tanácsukra és segítségükre támaszkodva királyságunkat birtokukba vegyék. Ez a Domald — megszokott hűségét mindvégig teljes mértékben megőrizvén –, miután a követség árulása tudomására jutott, ugyanis azok a követek már Spalatóba érkeztek, bilincsbe verve leveleikkel együtt őket hozzánk elhozta.[11]

---

[10] III. Béla öccsének, Gézának a fiairól van szó.

[11] Spalato ma Split Horvátországban az Adriai-tenger partján. K.: Sm. III. 101. Makk F. ford.

7.

II. ANDRÁS KIRÁLY MISKA ISPÁNNAK 1214

Miska ispán, Salamon mester atyja... szeretett hitvesünk szánalmas meggyilkolása után,[12] melyet kegyetlen emberek kegyetlenül vittek véghez, fiunkat, Bélát elhagyatottságunkban tőlünk magához vette, őt a leggyengédebben nevelte, s midőn kívántuk, a csodálandó hűség csodálatos módján dicséretesen nevelt [fiunkat], akinek meg lett volna a lehetősége, mégsem távozott el, apai ölelésünkbe visszahozta.[13]

---

[12] Gertrúdot 1213. szeptember 28-án gyilkolták meg.

[13] II. András fia a későbbi IV. Béla. K.: W. VI. 367–368. Makk F. ford.

II. ANDRÁS KIRÁLY AZ ESZTERGOMI KANONOKOKNAK 1219

Amikor a vállalt zarándokút kötelezettségét teljesíteni óhajtván a tengerentúlra a Szentföld megsegítésére indultunk, királyi gondoskodásunk előrelátása révén az országot, amely a legjobb békében és nyugalomban volt, leghűségesebb híveinkre: a már említett János érsekre[14] és másokra bíztuk, hogy oly állapotban kormányozzák, amelyben akkor volt, amidőn mi abból eltávoztunk. Az ország igen számos előkelője és nemese, a sátán csatlósai, nem félvén a királyi felséget megsérteni, gonosz vakmerőséggel rendelkezéseinknek ellenszegülni merészeltek, a békét megzavarták, és Magyarországot ellenség módjára romba döntötték. Az említett érseket pedig, aki a legállhatatosabban kitartott azok mellett, amiket reá bíztunk, amikor azt választotta, hogy inkább az erkölcsnek, semmint amazok gonoszságainak engedelmeskedik, ezek a zsarnokok minden vagyonától és jövedelmétől megfosztották, elfogták, igazságtalanság és nagy szégyen közepette Magyarországból kivetették; ott a mi kegyünkért minden nélkülözést készséggel eltűrve egészen a mi visszatérésünkig száműzetésben volt. Az említett kanonokok is, aki-

---

[14] 1217-ben kelt útra II. András; János esztergomi érsek volt.

ket a károk és igazságtalanságok számos és igen fájdalmas nyílvesszője és csapása ért, hűségükben rendületlenül megmaradtak.[15]

[15] K.: MES. I. 222. Makk F. ford.

9.

II. ANDRÁS KIRÁLY TAMÁS ISPÁNNAK 1230

Tamás ispán, Machareus ispán fia kora ifjúságától kezdve országunk javára és tisztességére fáradhatatlanul és szüntelenül érdemdús szolgálatot folyamatosan teljesített, serény és kiváló tettei révén ... állandóan kitűnt, amidőn köztünk és a jeles emlékű Imre király között számos viszály váltakozva támadt, ő nem rettent vissza attól, hogy értünk elviselje a börtön megpróbáltatásait, nem ijedt meg a fenyegetésektől, a sebesülésektől, a halál semmiféle nemétől, a keserves fáradalmaktól és utazásoktól, őt királyi hatalmunk köz- és magánügyeiben kiváló, előrelátó és minden tisztességes erénnyel rendelkező férfiúnak ismertük meg, végül akkor is, amikor a királyok királyának ügyében a Szentföld megsegítésére a tengerentúlra vonultunkban úton voltunk. Miután pedig a tengerentúli részekről saját országunkba visszatértünk,[16] úgy tapasztaltuk, hogy ez a gyakran említett Tamás ispán — miközben esztelen szándéktól vezérelve igen számosan országunkat ellenség módjára romba döntötték — a megszokott és illő hűségében állhatatosan megmaradt.[17]

[16] 1218-ban.

[17] K.: Sm. III. 347. Makk F. ford.

IV. BÉLA KIRÁLY TOMAJ NEMBELI DÉNES KIRÁLYI LOVÁSZMESTERNEK 1235.

Dénes fia Dénes királyi lovászmester, aki közös gyermekkorunk óta ragaszkodik hozzánk, méltán tette magát számunkra kedvessé szíves szeretetével és kellemes társaságával; az országban és az országon kívül mindig követett bennünket. Atyánknak, Magyarország dicső királyának, Andrásnak a Szentföld védelmére elutaztakor, midőn az úgy döntött, hogy bennünket szeretett nagybátyánknak, a tiszteletre méltó aquilejai pátriárkának, Bertoldnak oltalma alá Németországba, Stein várába küld, az említett Dénes egészen hazatértünkig velünk időzvén egy pillanatra sem hagyott el bennünket, s ugyanakkor odaadóan szolgált.[18] Elmúlván végül a gyermekkor évei, melyek során velünk együtt fölserdült, midőn a virágzó ifjúkort elérte, erényt erényre halmozván szilárd oszlopként keményen kitartott régóta megfogadott hűsége mellett, nem mulasztván el, hogy számtalan jelét adja derekasságának, melyek fényében gyakorta tündökölt felségünk szeme előtt, szüntelenül és fáradhatatlanul. Kedvező és kedvezőtlen körülmények között, amilyeneket az evilági élet tartogat, dicséretes módon

[18] Bertold Gertrúd királyné öccse; Stein vára Krajnában feküdt (a mai Ljubljana mellett).

mellettünk állván nem riadt vissza attól, hogy javait és személyét egyre gyakrabban a szerencse bizonytalan esélyeinek kitegye. Midőn pedig hadra keltünk, hogy Bulgáriát legyőzzük, s Bodony várát ostromoltuk, szemben, a várból kitörtek a katonák; az említett Dénes a többiek közül elsőnek bocsátkozott velük harcba, visszavonulásra kényszerítette őket a várba, mégpedig anélkül, hogy a mieink egyetlen sebet kaptak volna. Sőt, még ugyanezen hadjárat során elhatároztuk, hogy néhány báróinkkal együtt kiküldjük őt magának a bolgárok császárának öccse, Sándor hadserege ellen, amely rejtett rajtaütések és leplezett cselvetések során gyakorta megtámadta a vidék pusztítására és prédálására szétszóródott embereinket, s még Szoboszló fia Bogomér ispánt, a székelyek parancsnokát is elfogta. Ő [Dénes], miközben bátorságának újabb és egyre újabb jelét adta, körültekintő buzgósággal meglelte és legyőzte az ellenséget, közülük rengeteget elfogott, másokat az összecsapás során a helyszínen megsemmisített, aztán társaival együtt dicső győzelemmel visszatért hozzánk.[19] Ezenfelül, midőn atyánk, a dicső András király parancsára és akaratából hadat vezettünk a ruténok ellen, akik ki akarták vonni magukat a hűség alól, mellyel nekünk tartoznak, és Halics vára tövében tábort vertünk, az említett Dénes őrt állván egyszer csak megpillantott egy katonát, aki az említett várból irányunkban kitört; elsőnek hajítván rá megforgatott lándzsáját, súlyos sebbel a földre döntötte, s az ott a helyszínen ki is szenvedett. Ugyanezen hadjárat során később kiküldtük őt egy ellenséges csapat ellen, amelyik

---

[19] Bodony a ma bulgáriai Vidin, a bolgár császár (azaz cár) II. Aszen Iván. A hadjárat 1228-ban volt.

Kuzmench környékén, tehát a halicsi fejedelemség földjén táborozott, mivel különleges bizalmat tápláltunk derekasságában: ott csatába bocsátkozott velük, s győzelmet aratván egy Máté nevű nemest és híres lovagot, aki különféle összecsapások után fogságba esett, hozzánk vezetett. Midőn az említett hadjáratot folytatván egy katonai csapatot Lodomériába irányítottunk, őt más báróinkkal együtt vezérként és parancsnokként a hadsereg élére állítani határoztuk. Ott Luchuchku várát hősiesen megvívta, lakóit részint elfogta, részint megsemmisítette, az ott talált kincseket és vagyontárgyakat, melyeknek mennyiségét nemcsak számokkal nem lehet kifejezni, de még szemmel sem lehet fölbecsülni, beszolgáltatta nekünk, hogy katonáink megjutalmazására fordítsuk.[20] Végül pedig, midőn néhány más hívünkkel együtt őt is a határainkat sértő német sereg ellen indítottuk, azonnal összecsapott velük, hatalmas erővel, nyílt csatában, s kardját sokuk vérében megfürdetve hozzánk vezetett egy igen jeles lovagot, név szerint Herteniget, Pettau ura, Frigyes fiát, akit a csata elején elfogott.[21] Ezután is, amidőn dicső atyánkkal együtt Lodoméria fejedelme, Danyilo ellen hadat vezettünk, mert az a köteles hűség alól kivonta magát és a nekünk már meghódolt Halicsot el akarta foglalni, s már Jaroszláv várát ostromoltuk, a gyakran említett Dénest, miközben — amint az szokása — másokat megelőzve tüzesen bele akarta vetni magát a küzdelembe és a vár elfoglalására indult, a várból kilőtt kövek záporában súlyosan eltalálták; a mellén két élet-

---

[20] Ruténok = oroszok, Halics = Galícia, Lodoméria = Vlagyimir, Luck Vlagyimirban volt. A hadjárat időpontja 1230.

[21] 1230-ban. Pettau ma Ptuj Szlovéniában.

veszélyes sebet kapott és kis híján elesett.[22] Hogy továbbá derekasságának mennyi és minő jelét adta, hőségének milyen különböző tetteit hajtotta végre az országon belül és kívül, ahogyan azt az alkalom és a helyzet megkívánta, nekünk és koronánk javára, gyarapodására és becsületére, azt nemcsak elmondani lehetetlen, de még elképzelni sem lehet, mivel meghaladja az emberi kifejezőkészség minden lehetőségét.[23]

---

[22] A ma lengyelországi Jarosławot 1231-ben ostromolták a magyarok.

[23] K.: F. IV. 1. 21–24. Kapitánffy I. ford., k.: Mályusz Elemér: Királyi kancellária és krónikaírás a középkori Magyarországon. Bp. 1973. 17–19. (a nevek betűhív írásán változtattunk).

11.

IV. BÉLA KIRÁLY ÁKOS NEMBELI FÜLÖP ÉS DETRE ISPÁNOKNAK 1243. JÚNIUS 2.

Kedvelt híveink, Fülöp és Detre ispánok, Máté fiai, akik zsenge gyermekkoruktól fogva jó cselekedetek gyakorlásában és bátor tettekben nőttek fel, szilárdan ragaszkodva hozzánk és drága Kálmán öcsénkhez, Halics jeles királyához és egész Szlavónia hercegéhez, soha nem késlekedtek, nem lankadtak a hűség becses odaadását tanúsítani; sokszor tettek róla bizonyságot felséges szemünk láttára. És bár fent nevezett híveink egész sorsunk folyamán, mindenkor és mindenütt, mint rendíthetetlen pillér és szilárd fal, elválaszthatatlanul mellettünk álltak, de különösen abban az időben tűntek ki más választottainkkal egyetemben, mikor a magát tatárnak nevező nép Isten engedélyével ellenségesen országunkra tört: javaikat és személyüket habozás nélkül tették ki értünk a szerencse kiszámíthatatlanságának. Így az említett tatárokkal vívott ütközetben, melyben magunk is részt vettünk, fent mondott öcsénk csapatában dicséretesen harcba szálltak az ellenféllel, s vele együtt a csata kimeneteléig vitézül helytálltak. Ekkor végül az elébb mondott Detre bátran, szemtől szembe nekirontott az ellenségnek, és lándzsáját egyszer, még egyszer megforgatva, elsőnek tört be a csatasorba, sokakat levágott, még több halálos sebet osztott, de utána, miközben

lovát megölték alatta, maga is súlyosan megsebesült.[24] Később is, mikor az ütközetből visszavonulóban, a mieink segítségétől úgyszólván teljesen cserbenhagyva, egy maroknyi emberrel keltünk át Németországon, mivel Ausztria hercege[25] lezárta előlünk a szabad áthaladást, kíséretünk élén ez a Detre halált megvető bátorsággal, derekasan, dícséretes tettrekészséggel biztosította nekünk a kívánt utat. Innen is követett minket a tenger mellékére, és sok szolgálattal iparkodott segítségünkre lenni. Öccse pedig, a fent említett Fülöp, az őrizetére bízott Kemlék nevű várunkat[26] védelmezte okosan és hűségesen mind a tatárokkal, mind azokkal szemben, akik hűtlenségbe esve, Szlavónia felől többször megtámadták; ennek köszönhető tehát, hogy Szlavónia feletti uralmunk megújult. Később, a tengermellékről visszatérve, Ausztria hercege ellen indítottunk hadat, és az általa elfoglalt Sopron mellett ütöttünk tábort. A vár visszavételére készülve innen is, onnan is bekerítettük; mikor itt a számszeríjászok alattomban, csellel kilopakodtak a várból, hogy a mieinken rajtaüssenek, a sokat emlegetett Detre, lándzsáját megragadva, nekik rontott, és visszakergette őket a várba. Közben számszeríjlövésből két súlyos sebet kapott, és alig menekült meg a halál markából.[27] Fel sem lehet sorolni, hogy a fent említett ispánok, Fülöp és Detre hányszor adták még tanújelét hűségüknek, mennyi derekas tettet vittek véghez.[28]

---

[24] Az 1241. április 11-i muhi csatáról van szó.

[25] Babenberg II. Frigyes.

[26] Ma Kalnik Horvátországban, a Dráva és a Száva közén.

[27] 1242-ben.

[28] K.: M. II. 86. Gy. Ruitz I. ford., k.: TE. 315–316.

12.

IV. BÉLA KIRÁLY POK NEMBELI MÓRIC FIA MÓRIC KIRÁLYI POHÁRNOKMESTERNEK 1246. JANUÁR 10.

Mivel Simon fia Fulkót[29] számos botrányos tettéért a legsúlyosabb vádakkal illették nagyon sokan — szinte az egész ország –, akik mind tudtak becstelen gazságairól, ő tehát igen jogos ítélettel a legsúlyosabb büntetést érdemelte volna meg. Erősen megnövelte a róla táplált rossz véleményt Éliás fia Mihály halála is, amelyért báróink tanácsából bajvívásra ítéltük. Országunk több nemesének kérésére ugyan e nemes halála miatt megkegyelmeztünk neki, noha az ítéletre rászolgált, ő azonban nem telt el hűséggel, hanem nem átallt bűnt bűnre halmozni, irgalmunkkal szemben gyűlöletbe fordult, s a rossz szellem sugallatára a korábbiaknál is gonoszabb tettekre vetemedett. Így, mert a hívek hűtlenség, felségsértés és hamis pénz verése miatt a legsúlyosabban elmarasztalták, a bárók és vitézek jelenlétében meztelen bajvívásra[30] ítéltük, amint azt országunk régi szokása az ilyen bűnökért megköveteli. Amikor a párbaj napja eljött, Fulkó több nemessel egyetemben felséges lábunkhoz borulva oltalmunkba ajánlotta magát, mondván, hogy mérjünk rá bármi büntetést,

---

[29] Kácsik nembeli előkelő, Nógrád megyei birtokos.

[30] Nem lovagi vértezetben, hanem gyalogosan ingben karddal megvívott párviadal.

de vére kiontásától és jószágai elvesztésétől kíméljük meg. Mi akkor visszaemlékeztünk az Ég királyának könyörületére, aki mindenkinek megbocsát, s csak lassú léptekkel közelít a büntetéshez, és bár Fulkó a halált is méltán megérdemelte volna, mégis megjavulása érdekében csak hosszabb börtönbüntetést szabtunk ki rá, azt is azonban kegyünket megsokszorozva, országunk több nemesének közbenjárására elengedtük, és őt szabadon eresztettük a börtönből. De ő, a gonoszság orcátlan neveltje, a hűtlenség vétkétől gyalázatosan megfertőzve, ezután sem hagyott fel a legsúlyosabb, tűrhetetlen kicsapongásokkal. Egyéb gaztettei között az esztergomi egyház Hatvan nevű faluját Fülek vára szomszédságában,[31] a lakosokat legyilkolva, úgy lerontotta, hogy ezt a tatárok betörése után a tisztelendő esztergomi érsek gondoskodásából kielégítően benépesített helységet újra pusztává változtatta. Ugyanő e falu plébániájának, egyben nemeseinek templomát a tatár fergeteg idejénél is kegyetlenebbül tövig lerombolta, a föld színével egyenlővé tette. Mikor az ellene szóló jelentésekből értesültünk ezekről, sokak méltányos kívánsága szerint valamilyen kegyes cselekedettel próbáltunk a gyalázatosra, a súlyosakra válaszolni; ezért egy alkalommal vára, Fülek mellett átvonulva, követ útján magunkhoz hívattuk. Tulajdon királyi szánk ékesszólásával óhajtottuk az elkövetettek jóvátételére bírni és óva inteni továbbiak elkövetésétől, nehogy irányában többször is tanúsított elnézésünk hiábavalónak és kárba veszettnek lássék. De ő, a rossz szellem hasonmása, gazságában megátalkodva, nem

[31] Hatvan falu ma már nem létezik, Fülek ma Fil'akovo Szlovákiában.

akart eljönni, és nem is jött el. Sőt miután a fent mondott érsek is több ízben törvényesen megidézte, nem törődött vele, álnokul és elvetemülten távol maradt... Mikor tehát országunk székhelyén, Fehérvárott kedvelt fiunkat, Istvánt Isten kegyelméből királlyá és egész Szlavónia hercegévé koronázva törvénynapot ültünk,[32] összes báróink tanácsából fővesztésre ítéltük; birtokairól, ingóságairól és ingatlanairól a kielégítő, jogos ítélet úgy rendelkezett, hogy azokat a királyi felség tetszése szerint bárkinek eladományozhatja. Ő azonban a gazság mélyére süllyedve, Isten irgalmát s a miénket semmibe véve, teljesen javíthatatlanul kiszabadított egy bizonyos foglyot, aki bűnei miatt évekig raboskodva együtt volt vele a börtönben, ezzel a gonosztevővel két embert legyilkolt, és titokban megszökött. S noha elfogatására üldözőket küldtünk nyomába határozott halálos paranccsal, ha valahol sikerül őt elfogni, mégis a tulajdon gonoszsága lett a hóhérává: fejét búvóhelyén adta át a nyomorúságos végnek, mivel hűtlenségében elbujdokolva halt meg. Birtokait tehát és összes jószágait, bárhol fekvő ingatlanait és ingóságait, melyek országunk bevált szokása szerint, mint fentebb mondottuk, kezünkre törvényesen viszszaszálltak, kedvelt hívünknek, Móric ispán fia Móric pohárnokmesterünknek adtuk megemlékezésül szolgálataiért. Ő ugyanis uralkodásunk kezdetétől fogva az ékes hűség okos odaadásával viseltetett korábban atyánk, András úr, Magyarország jeles emlékű királya iránt, később pedig irántunk. De leginkább abban az iszonyú időben mutatta ki még teljesebben, tettekkel győzedelmes

---

[32] István a későbbi V. István király, a koronázás feltehető időpontja 1245.

lelke fényes hűségét, midőn az égi hatalom bűneink miatt a tatárok vadságával ostorozta országunkat. A tatárok betörésekor ugyanis, mikor táboruk kikémlelésére és erejük szemrevételére küldöttük, ő ezt és a vele kapcsolatos feladatokat hűségesen teljesítette, s e vitéz szolgálatban ügyes vakmerőséget tanúsítva alig menekült meg a haláltól. Ezenfelül a Sajónál vívott ütközetünkben[33] földre döntött egy, a hitetlenek sorából felénk törő és lándzsáját felemelve már-már nekünk támadó tatár harcost, amivel személyünknek, a koronának és az országnak kiemelkedő szolgálatot tett. Ti. a nekünk szánt halálveszélyben hűségesen és férfiasan maga állt helyettünk a halál elébe, továbbá ajánlásra méltó, hű tettekkel vett részt uralkodásunk valamennyi hadi vállalkozásában, néhányszor jeles emlékű atyánk idejében, néhányszor velünk együtt is. És mert hű elkötelezettséggel tette ki személyét értünk minden sorsnak, akkor is állandóan mellettünk volt, amikor a zavarok idején a tenger mellékére igyekeztünk,[34] s okosan és éberen, hasznos szolgálatokkal segített minket és egész házunk népét; hűségesen támogatott követségeinkben az országon kívül és belül egyaránt, valamint hatalmi jogaink visszaszerzésében is; abban az időben pedig elhárította tőlünk a gonosz tatárok üldözését.[35]

---

[33] L. a 24. jegyzetet.

[34] Utalás arra, hogy IV. Béla az őt üldöző tatárok elől az Adriai-tenger partjára menekült.

[35] K.: M. II. 148–150. Gy. Ruitz I. ford., k.: TE. 323–325.

IV. BÉLA KIRÁLY OSL NEMBELI HERBORT ISPÁNNAK 1248. MÁJUS 1.

Lelkünkben felidézve kedvelt hívünk, Osl ispán fia Herbort ispán rendíthetetlen hűségét, melyet udvarunkban dicséretesen felnövekedve, közös ifjúkorunktól fogva szüntelenül, odaadással tanúsított irányunkban, elhatároztuk, hogy királyi adományban részesítjük. És hogy csak néhányat felemlítsünk a mostaniaknak hűsége számos áldozatából, hisz valamennyit felsorolni hosszú lenne: a báróink részvételével vezetett oroszországi hadjáratunk alkalmával dícséretesen harcolt Halics nagy kapuja alatt, az úgynevezett Magyar-kapunál, majd a Dnyeszter folyó menti ütközetben is szemünk láttára vitézül helytállt.[36] Ezután visszatérve velünk Magyarország belsejébe, több ízben teljesítette határon túli követségeinket. Idők múltával, amikor Isten elkerülhetetlen akaratából a tatárok gyűlöletes népe rohanta meg országunkat, ő mind birtokait, mind vér szerinti édes fivéreit és más szeretteit is odahagyva követett kíséretünkkel a tenger mellékére.[37] S mivel itt ragaszkodón, folytonos szolgálattal állott oldalunkon, nagy bizalommal rendeltük kedves elsőszülöttünk, István, jeles király mellé, őt jelölve ki, hogy

[36] 1230-ban.

[37] L. a 34. jegyzetet.

Klissza várában[38] a mondott fiunkkal szomszédos házban lakjon, s az akkortájt fenyegető veszély esetére mint valami biztos védőbástya legyen a közvetlen közelében. Fényes hűsége leginkább itt mutatkozott meg előttünk, ebben az időben szárazföldön és tengeren egyaránt dicséretes szolgálatokat tett nekünk. Amikor pedig Krisztus vezérletével visszatértünk a tengermellékről, és történt, hogy Ausztria hercege ellen vezettünk hadat, ott, mint más csatákban is, tisztességgel szolgált minket. Legvégül Kőszeg vára alatt, melynek erősségét kedves emberei és hívei ajánlásra méltó csapatával győztesen bevette,[39] miközben övéiből tízen halálos sebet kaptak; az ő diadalmas ostromuknak köszönhető, hogy ezt a várat visszaadta nekünk az égi hatalom.[40]

---

[38] Istvánra l. a 32. jegyzetet. Klissza ma Klis Horvátországban.

[39] Az osztrák hercegre l. a 25. jegyzetet; az említett hadjárat 1242-ben volt.

[40] K.: Sm. IV. 352–353. Gy. Ruitz I. ford., k.: TE. 328–329.

14.

IV. BÉLA KIRÁLY GEREGYE NEMBELI PÁL ORSZÁGBÍRÓNAK 1249. JANUÁR 21.

Kedvelt hívünk, Pál, udvarunk főbírája, zalai ispán valamennyi napjával csak sokasította érdemeit felségünk mellett, különböző erényeivel méltán rászolgált, hogy ne csupán nemességénél fogva, de nagylelkű tettei alapján is országunk előkelői és főemberei közé tartozzék. Maguk a tettek intenek és indítanak rá minket, hogy az ő odaadását az eljövendők tájékoztatására előtárjuk. Mert erényeit, melyekkel már fiatalon is ékeskedett, idejekorán bizonyítani kívánva, egy Boyzen nevű, hozzánk hűtlen személyt vitézül foglyul ejtett oly módon, hogy a szigeten egymaga küzdött meg vele. Majd Klissza vára megvívásakor ennek Domald nevű fivérét hasonlóképpen elfogta, és kiadásával más tizenkét nemesünket kiváltott az ellenség fogságából.[41] Később ugyanez a hívünk, aki mindig is a királyi dicséret növelésére törekedett, az oroszok Halics nevű vára ostrománál hadakozva feltartóztatott egy bizonyos csapatot, mely titokban seregünkre készült törni, s így semmit sem tudtak ártani nekünk. Majd ismét más alkalommal, még a többieknél is éberebben vigyázva dicsőségünk megoltalmazására, harcba bocsátkozott egy másik, seregünkre rontó, gyalogos orosz csapattal, és

[41] 1224-ben. Klisszára l. a 38. jegyzetet.

katonáival megfutamította oly heves küzdelemben, hogy jóllehet győzedelmeskedett az ellenségen, de mert nemes és erős lovát megölték alatta, alig tudott az életveszedelemből megmenekülni.[42] Azután, hűségében mindenfelől az ország és korona méltóságának emelésén fáradozva, mikor a németek egy időben két várat, tudniillik Borostyánkőt és Lánzsért elfoglalva tartottak, mint a személyünket és uralmunkat sértő jogtalanságok serény üldözője a parancsunkra gyűjtött sereggel a mondott várakat körülfogta, s az ellenség kezéből vitézül és erélyesen kiragadta. Ezenkívül, mikor később a németek a Murát elrekesztették, hogy vize a gát hatására több falu határát ellepje és elárassza, ő odaérve e vidékre, a szóban forgó gátat megnyitotta, s vele a falvak korábbi épségét helyreállította, bár ebben a mondott németek, mert akaratuk ellenére történt, mindenképpen meg akarták akadályozni.[43] Azután, a tatárok általános pusztítása idején, mikor országunk nemesei és közrendű népei együttesen menekültek előlük, hogy életüket mentsék, buzgó hűségtől serkentve vagy inkább saját vitézsége hevében fegyveresek nagy sokaságával vonult fel a Dunához, s a sors különböző eshetőségeinek félelem nélkül alávetve magát, a tatárok átkelését mindaddig feltartóztatta, amíg csak mindenki épségben el tudott menekülni támadásuk elől.[44] A tatárok elvonulása után pedig az

---

[42] 1230-ben.

[43] A várak — ma Bernstein és talán nem Lánzsér (Landsee), hanem Langecke Ausztriában — bevétele 1230-ban volt, a Mura környéki incidens az 1233. évi magyar–stájer ellenségeskedéssel lehet kapcsolatban.

[44] A tatárok csak a Duna vizének befagyása után, 1242 elején keltek át a folyón.

ország többi nemesei közül elsőnek kelt át a Dunán, mind ezen, mind az erdélyi vidéken kiirtotta és igazságos ítélkezéssel felszámolta a tolvajokat és rablókat, akik e tájakon a szokottnál nagyobb számban szaporodtak el; a szétszóródott népességet mindenünnen összegyűjtötte, az egybegyűltek és felleltek hűséges támogatására és fenntartására megnyitotta a sóbányákat, és mindent elkövetett, amit az ország helyreállítása érdekében, a királyság hasznára megtehetett. Ezenfelül az Ausztria ellen vezetett hadjáratunkban, melyben a harc folyamán a mieink Ausztria hercegét is megölték, országunk más híveivel egyetemben oly dicséretesen küzdött, hogy súlyosan megsebesülve itt végül hét más nemesünkkel együtt a németek fogságába esett, s onnan mind magát, mind a vele együtt fogságba jutott többi hét nemest ezer ezüstmárkáért megváltotta, s ezt atyaként, nem csekély áldozattal teremtette elő.[45]

[45] A magyar–osztrák háború 1246-ban volt, ahol II. Frigyes osztrák herceg is elesett. K.: Sm. IV. 382–384. Gy. Ruitz I. ford., k.: TE. 334–336.

15.

IV. BÉLA KIRÁLY TÜRJE NEMBELI JOACHIM ISPÁN FIAINAK, FÜLÖP ZÁGRÁBI PÜSPÖKNEK ÉS TAMÁS KARAKÓI ISPÁNNAK 1250. JÚNIUS 23.

Amikor Aszen Boril, a bolgárok egykori cárja hajdan a megbízható barátság okán segítséget kért kiváló emlékű atyánktól bodonyi lázadói ellen, a király Joachim ispánt szászok, oláhok, székelyek és besenyők társaságában segítségül küldte, megtéve a sereg vezérévé; ő, amikor az Ogoszt folyóhoz eljutott, három ellenséges kun vezérrel csatába bocsátkozott, akik közül kettőt abban az ütközetben megöltek, a harmadikat, Karaz nevűt Joachim ispán megkötözve átadta a királynak. Megérkezve Bodony várához, férfiasan küzdve a neki alárendelt sereget a harc dolgában dicséretesen annyira megerősítette, hogy a város két kapuját tűzzel felperzselték, azután ott kemény ütközetbe bocsátkozva, jóllehet a lovat, amelyen ült, levágták alóla, maga pedig életveszélyes csapásokat szenvedve el, alig maradt életben, az Úr megmentette seregét, s bár a bolgárok négy rokonát és más vitézeit ugyanott lekaszabolták, Bodony várát teljhatalommal Aszen Boril kezébe visszaadta.[46] Továbbá abban a hadjáratban, amelyet kiváló atyánk a ruténok fejedelme, Román ellen vezetett —

[46] 1210-ben. Bodonyra l. a 19. jegyzetet. Az Ogoszt az Al-Duna jobb oldali mellékfolyója.

amely ütközetben a fejedelmet lefejezték –, Joachim ispán segítőkészen vitézkedett,[47] azonfelül minden, az ő idejében lezajlott hadjáratban részt vett, a hűség fényes szolgálatát végezvén... Továbbá Tamás ispán úr még fiatalabb korában seregünkben a Sajó folyónál dicséretre méltóan küzdött a gonosz emlékű tatárok ellen, amikor is súlyosan megsebesült a jobb karján,[48] a tatár vész erősödésével pedig elvesztvén minden vagyonát, alig tudott megmenekülni a halálos veszedelemből. Azonfelül Záránál atyai nagybátyjával, Dénes ispánnal és egész Szlavónia bánjával együtt lángoló igyekezettel szolgált bennünket, abban a küzdelemben országunk jogrendjének a védelméért saját kezével megölte néhány ellenségünket, kitéve magát a halálos veszedelem fenyegetésének.[49] Az említett tisztelendő püspök, amikor még kisebb hivatalt töltött be, dömösi prépost és a királyné, kiváló hitvesünk kancellárja volt, folytonos igyekezettel szolgált bennünket és országunkat, hűségesen teljesítve követi megbízatásainkat az országban és az országon kívül, és különösképpen ... híres királyánál, szeretett rokonunknál, valamint Bajorországban, amikor kedves leányunkat, Erzsébet úrnőt Bajorország kiváló hercegének a fiával házasítottuk össze.[50]

---

[47] 1211-ben. Ruténok = oroszok, Román = Román Igorjevics zvenyigorodi és halicsi fejedelem.

[48] L. a 24. jegyzetet.

[49] Velence 1243-ban foglalta el Magyarországtól az Adriai-tenger melléki Zárát (ma Zadar Horvátországban).

[50] Az ország megjelölése az oklevélben hiányzik. Ottó bajor herceg fia, Henrik vette feleségül Erzsébetet. K.: RA. I. 277–279. Kordé Z. ford.

16.

IV. BÉLA KIRÁLY ÁKOS NEMBELI ERNYE KIRÁLYI LOVÁSZMESTERNEK 1250. JÚLIUS 7.

Ernye, kedvelt lovászmesterünk, szolgagyőri ispán, midőn a tatárok barbár népe háborús támadással lerohanta és elárasztotta országunkat, ... nagyra becsülendő módon tűnt ki felséges szemünk láttára a hűség fényes tanúságtételével; mikor a mind növekvő szerencsétlenségben lovaink kidőltek, ő életével nem törődve, a mi életünket élete árán is megváltani kívánva, a saját menekülésére szánt lovat személyünk megmentése érdekében átadta nekünk. Ő maga, üldözőinkkel harcba bocsátkozva, több lándzsadöfésből és nyíllövésből kapott sebbel vitézül ellenállt az ellenség rohamának, és Isten segítségével nagy nehezen ki tudta magát szabadítani azok gyűrűjéből. Ezenkívül, midőn a tatárok elől a tengermelléki részekre vonultunk vissza, ugyanő parancsunkra, a sors különböző eshetőségeinek kitéve magát — abban az időben, mikor az utak veszélyessége és az ellenség cselvetései miatt nem lehetett biztonságosan közlekedni –, egyedül ment kifürkészni a tatárok szállását, és az ott szerzett hírekről hűségesen beszámolt nekünk. Minden nehézségben, az akkori mostoha körülmények hozta szerencsétlen helyzetünkben kitartó, hű szolgálattal állott állandóan mellettünk. Ezeken kívül akkor is, amikor Ausztria hercege ellen viseltünk hadat,

akit harc közben az isteni kegyelem segítségével a halál gyászába taszítottunk, ugyanő a viadalban a hűség nagy és viszonzásra méltó szolgálatával kimagaslón tüntette ki magát színünk, valamint országunk összes bárói és nemesei előtt; egy Németországból való, kiváló és hírneves harcost saját lándzsájával szúrt le. Teljes győzelmet aratott fölötte, levágott fejét egy katonájával elküldötte nekünk, hogy lássuk mi is báróinkkal együtt.[51] Ugyanígy, mikor egy alkalommal Ausztria ellen vezettük seregünket, mondott hívünk, a királyi felség dicsősége növelését és tiszteletét mindig szem előtt tartva, egy Preussel nevű, jeles és híres himbergi katonát, e vidék kapitányát, aki csapatával a mondott várból a mezőre kirontott, mindenkit megelőzve megtámadta, lándzsanyelével a nyeregből erőteljesen a földre taszította, és páncélját lándzsával átdöfve, ott helyben megölte. Ettől a mondott Preussel csapata megrettent, megzavarodva sarkon fordult, sokan ott is vesztek közülük, a többiek pedig üggyel-bajjal, futva visszamenekültek az említett várba.[52]

[51] Az Ausztria hercege elleni hadviselésre l. a 45. jegyzetet.

[52] Az itt leírt esemény 1250-ben történt, Himberg vára Bécs közelében állott. K.: F. IV. 2. 92–94. Gy. Ruitz I. ford., k.: TE. 339–340.

17.

IV. BÉLA KIRÁLY A GURKA ISPÁN NEMZETSÉGÉBŐL VALÓ OLTUMANNAK 1252. ÁPRILIS 22.

Amikor országunk seregét felszerelve hatalmas haddal behatoltunk Ausztriába, Waltersdorf várában — amelyet Isten segítsége révén vitézeink bátorságával elfoglaltunk és teljesen leromboltunk –, más harcosainkkal együtt férfiasan és serényen küzdött a németek ellen. Ugyanitt, Kirchschlag vár ostrománál, ez az Oltuman abban az ütközetben, amelyet szeretett hívünk, Mojs mester vívott néhány más bárónk társaságában épp oly hathatósan, mint hatásosan az ellenséggel, súlyosan megsebesült az ellenséges csatasortól, ez a sebesülés jobb keze elgyengüléséhez vezetett.[53]

[53] 1250-ben; az említett várak Ausztriában vannak, a hajdani magyar határ közelében feküdtek. K.: W. VII. 338–339. Kordé Z. ford.

18.

IV. BÉLA KIRÁLY ANDRÁS TESTVÉRÉNEK 1255. NOVEMBER 20.

Amikor a tatárok kegyetlensége miatt a mi és a mieink védelme érdekében a tenger melletti vidékre kényszerültünk menekülni, ez az András, felesége és háznépe társaságában velünk együtt útra kelve nem mulasztotta el, hogy köszönetet érdemlő szolgálatokat végezzen számunkra és nemzetségünk számára. Hasonlóképpen, amikor fegyvert fogtunk Frigyes, Ausztria és Stájerország hercege, különleges ellenségünk, országunk cselvetője ellen, Újhely alatt, a Sár folyó mellett ez az András hívünk mindenkit megelőzve rohamot indított, és egy támadóan ellene törő német vitézt a paripáról lándzsával levetve legyőzött,[54] miként ezt Rosztiszláv, Halics hercege, legkedvesebb vőnk[55] és országunk más nemesei teljes egészében elmondták nekünk. Ő azonban két feltűnő sebet kapott, egyiket a vállán, a mellét pedig átszúrta a németek lándzsája. Azután amikor számos stájerországi és ausztriai német sérelmeket és jogtalanságokat okozott nekünk és országunknak, mi méltán felháborodva, egész országunk nemeseivel hadjáratot indítottunk, hogy legyőzzük azokat a

---

[54] A Frigyes elleni hadjáratra l. a 45. jegyzetet. Újhely = Bécsújhely (Wiener Neustadt) Ausztriában; Sár = Lajta folyó.

[55] Rosztiszláv, Magyarországon élő orosz herceg IV. Béla Anna leányát vette nőül.

németeket, és váraikat — amelyekben azok az efféle gonosztetteket végrehajtván gyakran meghúzódtak — megostromoljuk, ezért területükre behatoltunk és e várak közül sokat a fennhatóságunk alá vontunk, mígnem Kirchschlag vára alatt — amelyben az előbb említett gonosztevők többsége és nagyobb része azt remélte, hogy megbújhat — egész hadseregünkkel felálltunk és azt a várat megostromoltattuk, az előbb említett Andrást — aki egyébként különböző sokrétű hűséges szolgálatokat végzett számunkra, miként az fentebb kiderült — értünk harcolva, e Kirchschlag vár alatt dicséretesen küzdve, a bennünket megillető hűség miatt megölték.[56]

[56] 1250-ben. Kirchschlag ma Ausztriában, Wiener Neustadttól délre. K.: Sm. IV. 608–609. Kordé Z. ford.

19.

IV. BÉLA KIRÁLY ORVOSÁNAK, TIBORC MESTERNEK 1257. MÁRCIUS 4.

Amikor Spalato városa a hűtlenség szégyenfoltját ejtve arra törekedett, hogy kivonja magát uralmunk alól, és mi, hogy álnokságát megzabolázzuk, elküldtük szeretett hívünket, Dénest, akkoriban egész Szlavónia bánját, Trisztán, e Tiborc mester testvére a koronát megillető hűség miatt egészen a város kapujáig hatolt, és dicséretesen küzdve elesett,[57] két bátyját pedig a tatárok ellen vezetett országos hadjárat alkalmával ölték meg, akik így saját vérük ontásával bizonyították hűségük állhatatosságát. Ráadásul ez a Tiborc mester Fülöp zágrábi püspök tisztelendő atya társaságában követségünkben az Apostoli Szentszékhez és Konrád király udvarába utazott, és míg a püspök visszatért, ő maga megbízásunk teljesítése érdekében buzgó fáradozással ott időzött egészen egy évig.[58]

---

57 1244-ben történt a Spalato (l. a 11. jegyzetet) melletti csata.

58 Türje nembeli Fülöp IV. Konrád német királynál, 1254-ben pedig a pápánál járt követségben. K.: HO. VII. 64. Kordé Z. ford.

20.

IV. BÉLA KIRÁLY PREMYSLNEK ÉS NOSK FIAINAK, TRENCSÉNI VÁRJOBBÁGYOKNAK 1259

Amikor isteni büntetésből a tatárok megtámadták országunkat, Premysl, Nosk nevű testvére társaságában — akik trencséni várjobbágyok, tettre kész vitézek –, hívünkkel, Bogomérral, e vár ispánjával együtt a vár megőrzése érdekében és a Morvaország felőli határnál ellenségeink ellen küzdve köszönetet érdemlő szolgálatot végeztek számunkra, miként azt ugyanennek a Bogomér ispánnak a szóbeli közléséből megtudtuk. Amikor Morvaországot minden nemes urunk egyetértésével haddal megtámadtuk és az említett Premyslt és Noskot legkedvesebb vőnk, Rosztiszláv herceg úr társaságában az előbb említett vár és határ megvédésére abba a megyébe küldtük, ők e Rosztiszláv szeme láttára dicsőséges csatát vívtak értünk, és egyiküket, tudniillik Noskot, ugyanott megölték, Premysl pedig súlyosan megsebesülve a vőnkkel együtt visszatért hozzánk, miután fegyverrel foglyul ejtett egy vitézt, hogy nekünk bemutassa.[59]

---

[59] A morvaországi háború dátuma 1253. Rosztiszlávra l. az 55. jegyzetet. K.: M. II. 445. Kordé Z. ford.

21.

(V.) ISTVÁN IFJABB KIRÁLY GYŐR FIÁNAK, TORDÁNAK 1260

Midőn a király úr, a mi igen drága atyánk országának vitézeit összehíva Ausztria hercege ellen indult, az említett Torda, aki Léka várának védelménél buzgólkodott, a nevezett várat a háborúskodásban nekünk dicséretet érdemlő módon megőrizte, szemtől szembe harcolván a németek ellen, akik felett Isten segítségével fényes győzelmet aratott. A németek közül sokan elestek, többeket lefejeztek, számos foglyot pedig Torda átadott Csák mesternek.[60] Tettei közül, úgy véljük, nem mellőzhetjük hallgatással azt, hogy Torda parancsunkra urának seregében Bulgáriába ment, s ott dicső cselekedeteket vitt végbe, a leghősiesebben szembeszállva a bolgárok seregével, nem rettent vissza attól, hogy a királyi tekintély érdekében magát a sors szeszélyeinek kitegye.[61]

---

[60] 1235-ben. Léka ma Lockenhaus Ausztriában. Az osztrák hercegre l. a 25. jegyzetet.

[61] A bulgáriai hadjárat időpontja 1259. Torda ura az oklevélben említett Csák mester volt. K.: HO. VI. 106. Petrovics I. ford.

22.

IV. BÉLA KIRÁLY KOZMA ISPÁNNAK 1261. AUGUSZTUS 21.

Amikor Ottokár, a csehek királya, halálos ellenségünk és országunk ellenfele királyságunk végei közelében, a németek határánál országunk lakosait szerfelett háborgatta, és a nekünk okozott jogtalansággal semmiképpen sem hagyott fel, mi, ettől ösztökélve — jóllehet semmiképpen sem akartunk volna ilyesmit tenni — egybehíva a csehek e királya ellen országunk összes báróit, nemeseit és főembereit, seregünket összegyűjtve előrenyomultunk, hogy szemtől szembe harcoljunk, és így csatát kezdtünk a Morva folyó mellett, hogy a rajtunk esett sérelmet ily módon megtoroljuk. Ebben a harcban kovásznai Kozma ispán, Mich bán testvére főtisztelendő Fülöp atyával, zágrábi püspökkel, szeretett hívünkkel együtt csatlakozott hozzánk, hogy szolgálatunkra legyen. Ebben az ütközetben e Kozma ispán a bennünket megillető hűségtől hajtva küzdött értünk, és jobb lábán súlyosan megsebesült.[62]

---

[62] Utalás a II. Ottokár cseh királlyal vívott 1260. július 12-i kroissenbrunni csatára, amely IV. Béla vereségével zárult. K.: W. VIII. 1. Kordé Z. ford.

23.

IV. BÉLA KIRÁLY HÉDER NEMBELI HERRAND LOVÁSZMESTERNEK ÉS TRENCSÉNI ISPÁNNAK 1262. AUGUSZTUS 11.

Amikor hadseregünket elküldtük, hogy Stájerország földjét feldúlassuk, e Herrand mester Dobronuc vár alatt e vár parancsnokát nyílt csatában saját kezűleg lándzsával levetve lováról megölte; ugyanott e mester súlyosan megsebesülve országunk ellenségei közül többekben hatalmas félelmet és rettegést keltett csapások osztogatásával. Ezután, amikor a Morvaország földjén levő Peno várat hatalmunkba kerítettük, és megőrzését erre a mesterre bíztuk, akkor a saját és övéi vérének nem csekély mértékű hullatásával az említett várat férfiasan megőrizte végig azokban a válságos és háborús időkben. Ezután, amikor Ausztria földjét feldúltuk, mind Kurchulas, mind pedig más várak elfoglalásakor a sokszor említett mester szemünk láttára tisztességesen küzdve igen gyakran folytatott dicséretre méltó küzdelmet az ellenséggel.[63]

[63] Az itt leírt hadakozások 1252–1253-ban zajlottak le, IV. Béla ellenfele Ottokár morva őrgróf, a későbbi II. Ottokár cseh király volt. Az említett helynevek azonosítása bizonytalan. K.: Sz. 1906. 628. Kordé Z. ford.

24.

IV. BÉLA KIRÁLY HETESI HERBORDNAK 1263

Amikor Ottokár, a csehek királya, Ausztria és Stájerország hercege, királyságunk halálos ellensége valamiféle zavart támasztott országunk határánál, amit mi semmiképpen sem tűrhettünk el, és — hogy az efféle jogtalanságot elhárítsuk — összehívtuk a hadsereget és felvonultunk ellene, mígnem Magyarország határaihoz érkeztünk, és szemben Csehország királya is hatalmas seregével földje határához közeledett, és így, amint a mieink és ők egymás ellen kölcsönösen felkészültek, a szembenálló hadsorok között hosszas harc és döntő ütközet keletkezett,[64] amelyben országunk egyik nemesét, név szerint Herbordot, tudniillik a Somogy megyei Hetesre való[65] Leusták fiát — akit mi is láttunk, és Roland nádorispán, pozsonyi ispán, István, egész Szlavónia bánja, Henrik somogyi ispán, udvarbíránk és országunk más bárói is megfigyeltek, amint dicséretre méltóan küzdött zászlónk alatt — az ellenség emberei foglyul ejtették, és amikor elhurcolták, mi szomorkodtunk az ő és mások rabsága, illetve halála miatt, remélve, hogy kiszabadul, mivel azonban semmilyen könyörületet nem gyakorolhattunk Herbord irányába azáltal, hogy

---

[64] L. a 62. jegyzetet.

[65] Hetes község Kaposvártól északnyugatra.

bánkódtunk, országunk ellenségei abban a rabságban romlásba döntötték és megfenyítették ezt a Herbordot oly módon, hogy fél fülét levágták és két fogát kihúzták az említett fogságban; ő pedig ekkora szenvedéstől megtörve egyezséget kötött Csehország királyának embereivel, akiknek fogságában volt, vállalván, hogy száz márkát fizet nekik, és hogy kiszabadulhasson, fiát, Miklóst és az ugyancsak Hetésre való Leuka fiát, Leu-t, atyjafiát száz márkáért kezesként ezeknél az embereknél hagyta, és így megszabadult.[66]

[66] K.: HO. VII. 87–88. Kordé Z. ford.

25.

IV. BÉLA KIRÁLY LŐRINC KIRÁLYI UDVARBÍRÓNAK ÉS MOSONI ISPÁNNAK 1264. ÁPRILIS 13.

Először is, amikor még udvarunk apródjainak csapatában vagy testületében hatalmas hírt és dicső nevet szerzett, Rosztiszláv, Halics hercege, leghíresebb vőnk[67] társaságában, országunk más előkelőivel együtt Oroszország vidékére vezényeltük, ő pedig — miután Jaroszláv vára alatt az oroszok nagy része Rosztiszláv vejünk teljes romlására kitört onnan, és a fegyveres csatasort hadseregünkkel szemben felállította — az odaadó hűség buzgalmával felfegyverezve, inkább akarván a dicső hír által élni a halál után, mintsem az efféle ellenségeskedésnek hátat fordítani — belevetette magát a küzdelembe, amikor ellenséges lándzsától átdöfve az alsó lábszára súlyosan megsebesült; ezután sebhelyét még el sem fedte, amikor Danyilo, az oroszok királya e vőnk ellen nyílt csatába bocsátkozott, e Lőrinc mester derekas tettrekészsége — irtózván a tunyaság sötétségétől — világosan megmutatkozott, és rendkívüli módon behatolva az ellenséges hadrendbe, egy orosz bárót lándzsalökéssel leterített, akit előbb említett vőnk lefejeztetett. Ebben az ütközetben, amikor a sokszor említett herceg, hőn szeretett vejünk lovát megölték,

---

[67] L. az 55. jegyzetet.

e Lőrinc mester, állhatatosan követve a szokásos hűség szenvedélyét, és a már említett herceg életét többre tartván az övénél, a lovat, amelyen lovagolt, odaadta ennek a hercegnek és az igen sűrű ellenséges sorok közé vetette magát, különféle veszélyek özönét vonván személyére, miként azt számunkra a fent említett herceg előadása és számos hívünk, valamint szavahihető emberünk jelentése bizonyította.[68] Azokat a dolgokat pedig, amelyek most következnek, biztosabb vélemény, kétségtelen értékítélet — ti. a látvány — bizonyította a számunkra: ugyanis amikor nyílt ütközetet vívtunk Frigyessel, Ausztria és Stájerország hercegével — amelyben ez a herceg fegyvereinktől leterítve meghalt –, e Lőrinc mester az ellenséges hadrendre vetve magát bátor állhatatossággal és állhatatos bátorsággal küzdött ott.[69] Akkor, miután a lovát, amelyen ült, elpusztították, gyalogosan haladva, a fegyverek oltalmával védve magát, isteni kegyből visszatért hozzánk. Ezután, amikor Olomouc városának az ostromából visszatértünk,[70] ez a Lőrinc mester az egyik város alatt — amelyet oroszlánhoz méltó bátorsággal kézitusában kísérelt meg elfoglalni — súlyos sebet kapott, amelyet láttunk rajta, amikor személyesen elmentünk meglátogatni. Egyébként, amikor Parduch vára alatt voltunk, és azok a fegyveres katonák fondorlatos cselt vetettek seregünknek, a fent említett Lőrinc mester, a mi és nemzetségünk tekintélyének buzgó híve belevetette magát ebbe a harcba, feltartóztatván a kato-

---

[68] A ma lengyelországi Jarosławnál Rosztiszláv 1245-ben (vagy 1249-ben) vívott csatát Danyilo halicsi fejedelemmel.

[69] L. a 45. jegyzetet.

[70] A ma csehországi Olomouc ostroma 1253-ban volt.

nák jelentős tömegét, és az egyik vitézt, aki egyedüliként mert közülük a viadalhoz hozzáfogni, lovával együtt a földre terítette. Azonkívül Kirchschlag váránál — amelyet megostromoltattunk — az erődben, a fellegvár alatt harc támadt, és ahogyan ott szemünk láttára dicséretesen küzdött, azt az irigykedők álnoksága sem volt képes eltitkolni. Zrinhous alatt pedig, amikor felfegyverkezvén belevegyült a küzdelembe, a lovát levágták alóla, miként ezt a mi megfigyelésünk és többek észrevételei is bizonyították.[71] Végül, amikor a közöttünk és Csehország királya, Ausztria és Stájerország hercege között kitört háború idején[72] a bolgárok vakmerősége a szörényi bánságot ellenségesen feldúlta, és báróink többsége nem akarta elvállalni e bánság védelmét, mi pedig gondosan érdeklődvén tőlük a sokszor említett Lőrinc mestert abba a bánságba küldtük, akkor legyőzte a bolgárok hadseregét, elvette a zsákmányt és a prédát, amelyet a bolgárok megszereztek, néhányat pedig közülük a Duna partján bitófára felakasztatott, és így lecsendesítvén azok arcátlanságát, e bánságot — korábbi jó állapotát a legnagyobb derekassággal helyreállítva — felségünknek visszaszolgáltatta.[73]

---

[71] A bizonytalan lokalizálású Parduch és Zrinhous alatti harcok az 1250–1253 közti időre tehetők, az ausztriai Kirchschlag elfoglalása pontosan keltezhető 1250-re.

[72] L. a 62. jegyzetet.

[73] A Kárpátok és az Al-Duna közti Szörénység 1260-ban jutott vissza a magyarok kezére. K.: F. IV. 3. 197–199. Kordé Z. ford.

26.

(V.) ISTVÁN IJFABB KIRÁLY KIRÁLYI ÉS KIRÁLYNÉI NÉPEKNEK 1266

Számos hű tettükről adtak tanúbizonyságot, hősiesen harcolva hívünknek, Istvánnak, a magyarok ifjabb királynéja, feleségünk lovászmesterének a seregében azon ütközetünk idején, amelyet Henrik nádor ellenében és Magyarország törvényes királyának, a mi kedves atyánknak egész hadával szemben Isaszegnél vívtunk,[74] ezt követően pedig a kunok ellen indított hadjáratunkban Roland szlavón bán alatt fegyveresen küzdve igen ügyesnek, tettrekésznek és hasznosnak bizonyultak.[75]

---

[74] A IV. Béla király és fia, (V.) István ifjabb király közti belháború 1265 márciusában a mai Pest megyében levő Isaszegnél megvívott és István által megnyert csatával zárult. István ifjabb királynéi lovászmester Rátót nembeli előkelő, Henrik = Héder nembeli Kőszegi (Nagy) Henrik.

[75] Az országot elhagyni akaró kunok elleni hadjárat 1266-ban volt. Roland szintén Rátót nembeli, István lovászmester testvére. K.: F. IV. 3. 346. Petrovics I. ford.

27.

IV. BÉLA KIRÁLY TÜRJE NEMBELI TAMÁS ISPÁNNAK 1267. JÚLIUS 20.

Tamás ispán, a nemes férfiú, a Türje nembeli Joachim ispán fia különböző időkben az engedelmesség különféle módjait igyekezett dicséretre méltóan és hűségesen kimutatni a kiváló emlékezetű Kálmán király, egész Szlavónia nagyságos hercege, legkedvesebb öcsénk irányában, annak kora gyermekkorától addig, amíg csak e Kálmán király úr életben volt. Végül, miután e legkedvesebb öcsénk minden test útjára lépett,[76] csatlakozva hozzánk a felajánlás leghőbb vágyával, sok év óta rendkívüli hűséggel végezte a korona részére szolgálatát. Azonfelül az említett Joachim ispán, e Tamás ispán apja, országunk különféle hadjárataiban kitéve magát a mi és országunk védelme érdekében a veszélyeknek és a sorsnak, ameddig csak élt, hasonlóképpen köszönetet érdemlő szolgálatokat végzett nekünk; az említett Tamás ispán testvére is, ti. tisztelendő atyánk, Fülöp úr, az esztergomi szentegyház érseke, amikor a zágrábi egyházat megfelelő módon és dicséretre méltóan vezette, a római kúriába, valamint Itália távolabbi részeibe és más tájakra küldtük érdekünkben, ott jelentős szolgálatokat végezvén a saját költségén és kitéve magát szélviharnak, a tenger és az utak veszélyeinek

[76] Kálmán herceg a muhi csatában szerzett sebeibe halt bele 1241-ben.

és más számtalan kellemetlenségnek, hűségesen és tiszteletre méltóan elvégezte minden rábízott ügyünket, koronánk tekintélyének a gyarapodására.[77] Az idő múlásával tehát ez az érsek úr érdemei elismeréséért, isteni szelídségből az esztergomi szentegyház kormányzására emelvén — amikor az emberek gyűlölködése egyenetlenséget hintett el közöttünk és István király úr, legkedvesebb fiunk között, ennélfogva különböző időkben háborúk, viszálykodások és belső összecsapások támadtak[78] –, koronánk nyugodt állapotára és királyságunk épségére, valamint boldogságára ügyelve, közvetítőként, sőt mi több, pajzsként és oltalomként közbevetette magát, és így sok fáradság és szorongattatás után békeegyezményeket hozva létre közöttünk[79] és az előbb említett legkedvesebb fiunk között, gyakran igyekezett erejéhez és tehetségéhez mérten bennünket és országunkat — kölcsönösen korlátozva a vérontás pusztítását — a békesség és nyugalom állapotához visszavezetni, kitéve magát emiatt súlyos költekezéseknek, veszélyeknek és szorongatásoknak. És hogy valamennyiüket érintsük röviden, ő és egész nemzetségük a régmúlt időktől mindmáig oly hűségesnek és ragaszkodónak mutatkoztak a korona irányában, hogy körünkbe illeszkedvén, szinte természetesnek vettük ezt a hűséget.[80]

---

[77] L. az 58. jegyzetet.

[78] A király és fia közti belháború 1264–1265-ben zajlott.

[79] A belháborút az 1266 márciusában a Nyulak szigetén (a mai budapesti Margit-szigeten) kötött megegyezés zárta le.

[80] K.: Sm. V. 435–436. Kordé Z. ford.

28.

(V.) ISTVÁN IFJABB KIRÁLY GUTKELED NEMBELI SÁNDOR SZABOLCSI ISPÁNNAK 1267

Dorog fia Sándor szabolcsi ispán számos hadjáratban és a sors különböző eseteiben, nem kímélvén magát és javait, hűségesen és odaadóan szolgálta István herceg urat annak ifjúkora óta. Ezeket a szolgálatokat egyenként megfelelő módon lehetetlen elmondani, István úr mégis megparancsolta, hogy hozzák azokat nyilvánosságra, és szőjék be kiváltságlevelébe. Először amikor szülei részéről méltatlanul súlyos üldöztetésnek volt kitéve István herceg úr — aki okleveleiben atyja, Béla király úr életében és uralkodása alatt nem a legmegengedettebb módon Magyarország ifjabb királyának neveztette magát –, a mondott Sándor engedékeny szolgálattal István herceg úr oldalára állt, s oly hűségesen szolgálta őt, hogy másokat megelőzve férfiasan és bátran halálos veszélynek tette ki magát István úr őrzésében, s mindazokkal szemben, akik István herceg úr ellenében felkeltek, s midőn István herceg úr, akit bárói és vitézei elhagytak, eljutott Feketehalom várának kapujához, s úgy gondolta, hogy atyja őt üldöző seregének és ellenségeinek képtelen ellenállni, az említett Sándor nem hagyta el István herceg urat, hanem annak oldalára állva éjszakai és nappali őrködéssel szívesen fogadott kegyes szolgálatokat tett, ame-

lyeket egyenként lehetetlen elsorolni. Azonkívül abban az ütközetben, amelyben Béla király úr híve, István herceg úr üldözője, Kemény fia Lőrinc fogságba esett, Sándor mindenkit megelőzve vetette magát a harcba, s lándzsájával leterített egy kiváló vitézt, akinek pajzsát királyi vigaszként neki elküldte.[81]

[81] A IV. Béla és V. István közti viszály feketehalmi (ma Codlea Romániában) eseménye 1264 őszén játszódott le. Az oklevél tartalmi átírásban maradt ránk, ez magyarázza a többes szám első személyű előadásmód hiányát. K.: RA. II/1. 36. Petrovics I. ford.

29.

(V.) ISTVÁN IFJABB KIRÁLY SÁNDOR SZÖRÉNYI BÁNNAK 1268

Megfontolván szeretett hívünk, Sándor szörényi bán hűségét és szolgálatának érdemeit, amelyeket irányunkban gyermekkorunk óta udvarunkban kitartóan szolgálva és számos más esetben — a sors szeszélyének kitéve magát — irántunk dicséretesen és hűségesen kinyilvánított, és hogy bizonyos dicséretre méltó szolgálatait részletesen előadjuk a Morva folyó melletti nagy háborúnkban, amelyet a csehek királyával vívtunk, amikor ellenségeink bekerítettek minket, Sándor dicsőségesen harcolt, lábon maradva az ütközetben.[82] Egyébiránt Olomouc vára alatt a mi seregünkben férfiasan és bátran küzdött a korona érdekében, ahol öt súlyos sebet kapott ellenséges kéztől.[83] Azonfelül, amikor sergünket Görögországba küldtük, a nevezett Sándor bán mindenkit megelőzve, saját embereit összeszedve, bátran a görögök hadrendjébe hatolt, és saját, valamint övéi vérének nem csekély ontásával a megszerzett győzelmet nekünk kivívta.[84] Nem mellőzvén, hogy midőn László és testvére, Gyula, a mi hűtleneink,[85] akik

[82] L. a 62. jegyzetet.
[83] L. a 70. jegyzetet.
[84] A Görögországig elérő balkáni hadjárat időpontja 1263.
[85] Kán nembeli előkelők.

atyánk által küldve ellenünk támadtak, a mondott bán szokásos hűségével arra törekedett, hogy legjobb tudását értünk kimutassa, és különösen üldöztetésünk és nyomorúságunk idején, amikor ugyanis szüleink hajthatatlan és kegyetlen zaklatása miatt a reménytől elhagyatva földünk határain túlra akartunk menekülni, az említett bán szüleit, fiait, testvéreit, összes javait és jószágait teljesen maga mögött hagyva nem rettent vissza attól, hogy minket szolgáljon, és a közönségesen Feketehalomnak nevezett várba velünk jött, ahol parancsunkra nekünk mint természetes urának vidám lelkülettel és előzékenyen különböző fajta szolgálatokat tett. Továbbá az első nap, amikor Kemény fia Konrád az említett vár kapujához fegyveresen megérkezett atyánk csapatával, a mondott bán erős kézzel birokra kelt vele. És amikor a vártól elvonulván támadást indítottunk Lőrinc nádor ellen, aki halálunkért lihegett, és vérünket kívánta ontani, a hivatkozott bán értünk a halált megvetvén, mindenkit megelőzve a sors szeszélyeinek kitette magát, egyeseket lándzsával, másokat pedig karddal megölt, ellenségeink közül sokat legyőzöttként megkötözve hozzánk vezetett.[86] Végezetül pedig Isaszegnél, a mi nagy háborúnkban, az említett Sándor bán személyes oltalmunkra kelt, s nem félvén a haláltól az ellenség közé vetette magát, hogy nekünk dicsőséget és megbecsülést szerezzen, felségünk szeme láttára csodálatra méltó módon harcolt, és az ellenség erejét teljesen megtörvén visszaállította koronánkat és becsületünket.[87]

---

[86] L. a 81. jegyzetet. Konrád és Lőrinc nádor testvérek voltak.

[87] L. a 74. jegyzetet. K.: W. VIII. 196–197. Petrovics I. ford.

IV. BÉLA KIRÁLY OKLEVELE SZEPESI MÁRK ISPÁN FIÁNAK, MIKLÓS MESTERNEK 1269. (?) ÁPRILIS 8.

Amikor Uros dölyfösen Szerbia királyává emelkedett, nemcsak igazságszolgáltatásunk alól vonta ki magát, hanem merészségtől vezérelve országunk határait — a lehető legnagyobb károkat okozva — dúlásaival kifosztotta, és mi István pozsonyi ispánt kapitányként hadseregünk élére állítva ellene küldtük, időközben különböző országok — tudniillik a görögök, bolgárok, cschek — követeit fogadtuk, különösképpen pedig Beubarth fia Ujbárt, Ábácsit és Tamásit, a tatárok követeit, valamint Franciaország ünnepélyes és tekintélyes követeit; ugyanebben az időben Konstancia úrnő, Halics és Lodoméria hercegnője, Kinga úrnő, Krakkó és Sandomierz hercegnője, valamint Jolán úrnő, Kalisz hercegnője, legkedvesebb leányaink, nemeseikkel együtt látogatásunkra összejöttek, és nálunk vendégeskedve hadjáratunk eredményéről érdeklődtek, mi pedig semmi biztosat nem tudtunk arról, akkor ez a Miklós mester váratlanul megjelent, és mérhetetlen örömhírt jelentett, elmondva, hogy seregünk nemcsak legyőzte Uros király seregét, és megszámlálhatatlan hadizsákmányt ejtett, hanem Uros királyt főembereivel együtt elfogta, és fogolyként színünk elé vezette, sőt győzelmi jelként Uros király zászlóját felségünk udvara előtt felállítva

kiszolgáltatta és bemutatta, aminek láttán újabb oka támadt örömünknek, mivel győzelmünk hírét minden különbségtétel nélkül megismerte kelet és nyugat, észak és dél.[88]

---

[88] A szerbiai hadjárat dátuma 1268. Konstanciának orosz, Kingának és Jolánnak lengyel férje volt. K.: HO. VIII. 96–97. Kordé Z. ford.

31.

(V.) ISTVÁN IFJABB KIRÁLY CSÁK NEMBELI ÁGNES ASSZONYNAK 1269

Megfontolván a nemes úrasszony, Csák nembeli Szalánc fia Tamás özvegye, Ágnes szolgálatainak érdemeit, amelyeket ő ifjúkora óta, javait és magát nem kímélve, irányunkban hűségesen és odaadóan kimutatott, s a hűség megszokott tanújelét adva dicséretes módon eredményesen járt el Franciaországba menvén, ahol a sors szeszélyeinek kitéve magát hosszasan időzött, de valószínűleg ugyanígy tett más esetekben is, amelyeket egyenként a maguk módján felsorolni lehetetlen. A nemes úrasszony szolgálatait kegyes kölcsönösséggel illik viszonozni, elsősorban azért, mert őt küldtük el Mária úrnővel, a mi drága leányunkkal, akit a kiváló fejedelem, Károly király úr fiához adtunk feleségül; mi úgy intézkedtünk és rendelkeztünk, valamint a királyné úrasszony, a mi kedves feleségünk is úgy határozott, hogy Ágnes asszony a követség tagja legyen, ami nagy örömöt okozott nekünk.[89]

---

[89] 1269-ben létesült eljegyzés, majd utóbb házasság I. Anjou Károly szicíliai király fia, a későbbi II. Károly és Mária között. K.: W. VIII. 239–240. Petrovics I. ford.

32.

V. ISTVÁN KIRÁLY RÁTÓT NEMBELI ROLAND BÁNNAK 1270. JÚNIUS 13.

Szeretett hívünk, Rátót nembeli Roland előbb szerencsés emlékezetű atyánknak, majd nekünk gondoskodott sokoldalúan kimutatni az odaadó szolgálatok és az állhatatos hűség tetteit, amelyeknek — mivel hosszadalmas lenne összességükben töviről hegyire elmondani — csak egy részét bocsátjuk közre, ám ezekből is elkerülhetetlen következtetésként kitűnik az odaadás hevessége, s visszavonhatatlan érdemként ítélhető meg az elrendelt adomány. Roland ugyanis abban az időben, amikor a tatárok romlást hozó támadása bűneink miatt országunkat erőszakkal szorongatta, s ezért kiváló atyánk, Magyarország királya ellen Frigyes, Ausztria hercege, aki más időkben a Magyar Királyságnak nem tudott ellenállni, nem átallott lóra kapni, s dicső atyánk ellen hadra kelni, igen erős ellenséges sereget vezetve ellene, a német határon épített két várunkat, ti. Pozsonyt és Sopront Frigyes herceggel szemben erős karral, igen gondos munkával megerősítette. Egy szál maga azonban a leglángolóbb hűséggel sem volt képes megtartani e várakat, s abban a támadásban a király oldalára állt, hátrahagyván egész családját és számos fegyverest a mondott várakban, majd személyesen urához, a mi kiváló atyánkhoz és a sereghez csatlakozott. Amelynek helyébe és pótlására az egész királyi sereg vezérévé kine-

vezve, egyaránt bátor, gondos, körültekintő vezér és harcos volt, s jóllehet a csata hevessége miatt kiváló atyánk táborából is sokan elestek isteni ítélet folytán azon a vidéken, de a királyi hatalom ereje a Teremtő ítélkezésével a herceg sorsát is megpecsételte ugyanazon a csatatéren.[90] Továbbá Roland bánt más bárókkal együtt szüleink a mi megsegítésünkre küldték, hogy a kunokat, akik Magyarország területéről ki akartak vonulni, az ő támogatásukkal az ország határaitól elűzzük.[91] Miután úgy tűnt, hogy a kunok nem minket vetnek meg, maguk a mi szüleink, megfeledkezvén a nekünk kijáró szeretetről, azért, mert Roland bán — jóllehet az ő parancsuk szerint — nekünk kegyes szolgálatot tett, vetélytársainak áskálódása révén a mondott bánt oly súlyosan megkárosították, hogy bánságától méltatlanul megfosztották, s megparancsolták, hogy különböző birtokait tegyék tönkre. Minek többet? Az a báró, aki jó lelkületének legjobb hajlandósága miatt mindig országunk legmagasabb tisztségeit viselte, egykor a nádorságot, máskor a bánságot, különböző megyék ispánságát, továbbá királyi udvari tisztségeket, az ítélkezésben igazságos, a hűségben kifogástalan, a beszédben kedves és mindenben szeretetre méltó volt, midőn az isteni gondviselés atyánk királyságát örökös joggal a mi kezünkre juttatta, valamennyi hívünk, mind az egyházi személyek, mind a királyi szerviensek, akik az egész ország királyává ko-

[90] Az oklevél egybemossa az 1241–1242. évi tatárjárást és IV. Béla 1246. évi háborúját Babenberg II. Frigyes herceggel.
[91] 1266-ban.

ronázásunkkor Fehérvárnál nagy tömegben összegyűltek,[92] s mind a szegények, mind a gazdagok örömmel várták, hogy lássák a mi megkoronázásunkat, Roland bán személyéről fennhangon ilyesfajta közös ajánlást juttattak el királyi felségünk füléhez: „Tudd meg te, az egész országban hatalomra emelkedő király, hogy fényes emlékezetű atyád és a te báróid között Roland bán a legnagyobb becsületességben és a jó hír dicsfényében csorbítatlanul élt, minden időkben Isten és ember szerint ajánlva magát, s köteles vagy királyi kegyed révén a jövőre nézvést is felmagasztalni őt". Ezek és más egyéb szolgálatai, valamint összes dicső érdeme miatt, különösen pedig azért, mert miattunk kiváló szüleink súlyos haragját magára vonta, bánságától megfosztották, összes javainak súlyos és méltatlan lerombolását elszenvedte, Roland bán számára adományt teszünk, bár ez meg sem közelítheti érdemeit.[93]

---

[92] V. István koronázása 1270 májusában volt. Királyi szerviens = leendő köznemes.

[93] K.: Sm. V. 546–548. Petrovics I. ford.

33.

V. ISTVÁN KIRÁLY BÁSZTÉLY NEMBELI RENOLD ISPÁNNAK 1270

Szeretett hívünk, Renold, igen kedves gyermekünk, László herceg asztalnokmestere, a mi lovászaink mestere és szabolcsi ispánunk, a mi és az ő kora ifjúságának idejétől fogva és különösen attól az időtől kezdve, hogy a stájer hercegséget bírtuk,[94] mind Németországban, Karintiában és Csehországban, mind pedig azon összes háborúinkban, amelyeket különböző időkben a mi fényes emlékezetű, felettébb kedves atyánk és a mi feladataink teljesítése során viselnünk kellett, mindig hűséges és dicséretes szolgálatokat téve az ország hasznára és a mi tetszésünkre olyannyira igyekezett kitüntetni magát, hogy érdemes szolgálatai miatt felségünk előtt kedves és szívesen látott legyen. Egykor, midőn említett, igen drága atyánk uralkodása alatt az erdélyi hercegség élén álltunk,[95] a mondott Renold mester egy tekintélyes fegyveres csapattal abban a seregünkben, amelyet más báróinkkal együtt Görögországba küldtünk, mindenkit megelőzve bátor vitézként tüntette ki magát a görögországi összetűzésben és pusztításban.[96] Innen, ti. Bulgáriából azután még öt alkalommal tért vissza kedvező eredményekkel, kétszer velünk, há-

[94] István 1259–1260-ban volt stájer herceg.

[95] István 1257–1258, illetve 1260–1270 között volt erdélyi herceg.

[96] L. a 84. jegyzetet.

romszor pedig azokkal a báróinkkal, akiket Bulgáriába küldtünk, ahol a diadalmaskodó Renold mester dicséretre méltó győzelmet aratott, nem rettenve vissza attól, hogy magát és övéit a sors különböző szeszélyeinek kitegye.[97] Ezenkívül, midőn a mondott erdélyi hercegség élén álltunk, és méltánytalanul el kellett szenvednünk szüleink súlyos üldöztetését, e Renold mester szenvedélyes hűséggel rendületlenül kitartván mindig velünk volt, és odaadó szolgálatot gyakorolva mellettünk állt. Amikor pedig ezen üldöztetés során szüleink néhány báróját legyőztük és foglyul ejtettük, ti. Lőrinc nádort és Ernye bánt, majd egész seregünkkel szüleink maradék hada ellen a Duna felé, az Isaszegnek nevezett helyre vonultunk, ahol harcrendbe álltunk és kölcsönösen összecsaptunk, ugyanazon Renold mester velünk harcolva mindenkit megelőzve Henrik bánt, az ellenséges sereg vezérét lováról lándzsájával levetette és foglyul ejtette; ebben az ütközetben Renold mester, aki a hűségnek még számos egyéb cselekedetéről tett tanúbizonyságot, a bal szemén súlyos sebet kapott.[98]

---

[97] Kérdéses, hogy egyetlen 1266. évi bulgáriai hadjárat öt ütközetéről van-e itt szó, vagy öt különböző katonai akcióról az 1260-as évek közepén.

[98] L. a 74. jegyzetet. Kemény fia Lőrincről és Ákos nembeli Ernyéről történik említése. K.: W. XII. 12–14. Petrovics I. ford.

34.

V. ISTVÁN KIRÁLY KEMÉNY FIA LŐRINC SZÖRÉNYI BÁNNAK ÉS DOBOKAI ISPÁNNAK 1271. MÁRCIUS 23.

Látva szeretett hívünk, Lőrinc szörényi bán és dobokai ispán ragaszkodását és hűségének állhatatosságát, mérlegelve azt is, hogy midőn Magyarország fényes emlékezetű királyának, a mi atyánknak, a dicső Béla úrnak a halála után az ország kormányzása és koronája közvetlenül reánk szállott, atyánk bárói közül néhányan a hűtlenség dárdájától megsebezve, rögtön azután, hogy a dicső király távozott az élők sorából, gonoszságtól vezérelve a határra vonultak, s furfanggal és csellel országunk kincseit Csehország uralkodójának[99] kezére és hatalmába juttatták, Lőrinc azonban, akkor az ország nádora, valamint somogyi és kemléki[100] ispán, aki hűségének különböző érdemeiben ifjúkorától kezdve a király úrnál, a mi drága atyánknál az ország hasznáért és szolgálatáért mindig kitartóan fáradozott és tevékenykedett, s akit ragaszkodásának állhatatos és rendíthetetlen ereje jellemzett és ajánlott, országunk más báróit és előkelőit megelőzve felségünk iránt oly engedelmességet és odaadást tanúsított, hogy saját példájával felfedte és megmutatta mások

---

[99] II. Ottokár.

[100] Kemlékre l. a 26. jegyzetet.

számára a felségünkhöz vezető bizalmas utat. Koronázásunkat követően, amikor megfogadtuk és elhatároztuk, hogy kevesek által kísérve Lengyelországba utazunk, személyünket és annyi királyi kincset az idegen vidék veszélyeinek és szeszélyeinek kitéve, a nevezett Lőrinc bán mindig mellettünk tartózkodott, s az utak veszedelmei közepette vigasszal és tanáccsal nekünk előzékeny szolgálatokat tett. Ezenkívül amikor Pozsony mellett a csehek királyával közösen és kölcsönösen tárgyalásra és eszmecserére jöttünk össze, a megbeszélés szerint, fő ellenségünk, a csehek királyának ravaszsága és kigondolt csele miatt, egy bizonyos szigeten kevesek által kísérve kellett találkoznunk, s bár a csehek királyának lelkében a tőle megszokott módon csalárdság és álnokság lakozott, s talán nem lett volna szabad a király személyét, akitől az alattvalók üdve és sérthetetlensége függ, kitenni a cseh uralkodó ravaszsága, fortélya és cselvetése révén a sors kétes kimenetelű szeszélyeinek, mégis bátor lélekkel elmentünk az említett szigetre a csehek királyával,[101] maga Lőrinc bán megmaradt híveink és kiserőink között, nekünk állhatatosan és hűségesen segített, ahol közvetlenül tapasztalhattuk, hogy dicséretre méltó személy, továbbá úgy találtuk, hogy abban a hadjáratunkban, amelyet a cseh király ravaszságának és igazságtalanságának megtorlására az osztrákok ellen indítottunk[102] — mivel a cseh király adott szavát többszörösen megszegte, az irántunk hűtlenné váltakat országába befogadta és országunk kincseit meggondolatlan merészséggel magához

[101] A két király találkozója 1270 októberében a Duna egyik szigetén volt.
[102] 1270 decemberében.

vette — a mondott Lőrinc bán leleményes és előrelátó volt, s a háborús fáradozásnak készségesen kitette magát, a koronának kijáró hűségből és hazája megőrzéséért parancsainkat készségesen teljesítette, mindent maga mögött hagyván, nem kímélvén sem életét, sem önmagát, dicső életnek a hazáért való küzdelmet tekintette, s amikor seregünket összehíva a cseh király ellen háborúra készülődtünk, Lőrinc bánt, akinek hűségéről és serénységéről már korábban meggyőződtünk, a szükségtől kényszerítve kiküldtük a sereg előtt országunk határának bejárása céljából, bár ő a folytonos háborúskodásba már belefáradt.[103]

---

[103] 1271 márciusában. K.: Sm. V. 588–589. Petrovics I. ford.

35.

V. ISTVÁN KIRÁLY BANA VÁRJOBBÁGY ROKONAINAK 1271. AUGUSZTUS 9.

Bana ispán és fia, Paris, Herény nembeli vasvári várjobbágyok, abban a hadjáratban, amelyet a csehek királya ellen vívtunk, hűségesen szolgáltak, és ugyanazon Bana ispán irántunk való odaadásában nem sokkal később Limbuh vára alatt kőhajítógép által megsebesítve elesett, továbbá Sixtus, Bana ispán testvére Frösten várának ostrománál igen dicséretes módon harcolva életét vesztette.[104]

[104] 1270 végén. Limbuh azonosítása bizonytalan, talán a ma szlovéniai Felsőlendvának (Grad) felel meg, Frösten = Fürstenfeld Ausztriában K.: UB. II. 8. Petrovics I. ford.

36.

ERZSÉBET KIRÁLYNÉ ITEMÉR FIA IMRÉNEK 1271. SZEPTEMBER 7.

Itemér fia Imre zsenge ifjúkorától kezdve mindig hűséges és odaadó szolgálatokat tett előbb Béla úrnak, a mi drága atyánknak, Magyarország kiváló királyának, feleségének, Mária királyné úrasszonynak, a mi anyánknak,[105] az ország különböző hadjárataiban, különösképpen pedig abban, amelyet Mária úrnő, drága anyánk Szerbia királya ellen viselt, amelyben e király is fogságba esett, s amelynek során Imre bátor vitézként férfiasan harcolva két életveszélyes sebet kapott, az egyiket egy lándzsaszúrás ejtette a jobb térde felett, a másikat egy nyílvessző — mélyen az inába fúródva — ütötte a bal lábán,[106] majd pedig Magyarország dicső királyának, István úrnak, drága hitvesünknek és nekünk azzal, hogy az országon belül és kívül üzeneteinket továbbította, amely igen nehéz és különleges feladatot jelentett, nem kímélvén sem pénzt, sem fáradságot, sem önmagát, hogy különleges kegyünket ennek folyományaként kiérdemelje, a szent királyi korona tiszteletére és felségünk akarata szerint mindig a hűségnek kijáró gondos és eredményes munkát végzett; leginkább abban az időben, amikor István király úr testvére, Anna

---

[105] Mivel az oklevelet V. István felesége adta ki, neki Béla apósa és nem apja, Mária pedig anyósa és nem anyja volt.

[106] L. a 88. jegyzetet.

úrnő az ország más hűtleneivel Patak várát megostromolva elfogott és erőszakkal a Turulnak nevezett várba vitt bennünket, ahol a fogság igájával megbilincselve és tőrbe ejtve szabad akaratunk ellenére nem rokonként és urunk testvéreként, aki hozzánk legközelebb áll, hanem gonosz idegenként, mérges viperaként tartott fogva és próbált hosszabb ideig visszatartani bennünket,[107] a mondott Imre kiszabadulásunkért nem riadva vissza attól, hogy magát a sors különböző szeszélyeinek kitegye, oly dicséretesen fáradozott azon, hosszas gondoskodással és törődéssel serénykedve, hogy köztünk és István király úr között, aki akkor az ő és a mi hűtlen szolgáink iránti félelemtől űzve a fekete hegyek alatt[108] csaknem fogolyként megbújva rejtőzködött, mivel az utak mindenünnen csapdákkal voltak elzárva, tanácsadóink titkos üzeneteit buzgón és gondosan szállítsa, bennünket és az említett királyt pedig a fogság igájából — továbbra is tiszteletet tanúsítva irántunk — igyekezett hűséges buzgólkodással kiszabadítani, miután Isten is megkönyörült rajtunk, aki a benne bízókat nem hagyja cserben, s ha ő ebben a nehéz helyzetben nem állt volna szolgálatunkra, nem vonakodván éjjel és nappal elviselni a fáradságot, akkor fogvatartónk szándéka szerint még hosszabb rabságot kellett volna elszenvednünk, de ebben is az ő tevékenységének eredménye tűnt ki, s múlt felül másokat.[109]

---

[107] 1264 kora őszén. Patak ma Sárospatak Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, Turul pedig Turóc (ma Znievský hrad Szlovákiában).

[108] Fekete hegyek = a Kárpátok hegysége, illetve Feketehalom, l. a 81. jegyzetet.

[109] K.: ZaO. I. 58–59. Petrovics I. ford.

37.

V. ISTVÁN KIRÁLY LÖWENBERGI MIKLÓS ISPÁNNAK 1272

Löwenbergi Miklós ispán számos és különböző szolgálatot tett a kipróbált hűség szenvedélyével fényes emlékezetű és drága atyánknak, valamint nekünk, midőn Stájerországban voltunk,[110] és amikor drága atyánktól örökös jogon átruházva, Isten segítségével az ország kormányzását elnyertük, e Miklós ispán abban a háborúban, amelyet a csehek királyával vívtunk, szolgálatait és hűségét további odaadó cselekedetekkel növelte, a Stájerországból jövő fegyvereseknek, akik országunk határvidékére támadtak, hősiesen ellenállt, közülük egyeseket könyörtelenül levágott,[111] végezetül pedig, miután köztünk és a csehek királya között a fegyverszünet és a megegyezés létrejött,[112] a csehek uralkodója az említett Miklós ispánt azért, mert ő szakadatlanul minket szolgált, valamint irántunk való hűségét megtartotta és megőrizte, Stájerországban örökös jogon bírt váraitól, javaitól és összes birtokaitól megfosztotta, teljesen kiszorítván őt Stájerországból.[113]

---

[110] L. a 94. jegyzetet.

[111] 1270 novemberében.

[112] II. Ottokár cseh király és V. István fegyveres összecsapását az 1271. július 2-i pozsonyi béke zárta le.

[113] K.: Sm. V. 639–640. Petrovics I. ford.

38.

IV. LÁSZLÓ KIRÁLY BACHALER ISPÁNNAK 1272

Amikor Magyarország egynémely bárójának a neheztelése miatt Kapronca várában voltunk fogva tartva, Bachaler ispán, Kapronca vár várnagya, abban a kényszerű időben, amikor e várat a mi legkedvesebb, fényes emlékezetű király apánk parancsából hadak sokasága kerítette körbe, vérének hullatásával számtalan szolgálatot végzett nekünk, kitéve magát az ingatag sors szeszélyének.[114]

---

[114] Kapronca = Koprivnica a Drávához közel Horvátországban. László 1272-ben (még apja, V. István életében) szenvedett el ott fogságot. K.: Sm. VII. 415. Kordé Z. ford.

39.

IV. LÁSZLÓ KIRÁLY CSÁK NEMBELI PÉTER MESTERNEK 1273. MÁJUS 23.

A nemes és tiszteletre méltó férfiú, Péter mester, a Csák nembeli Máté mester fia kora ifjúságától kezdve nagyapánknak és apánknak, a magyarok győzedelmes királyainak, majd nekünk érdemesült tetszésünket számtalanszor elnyerni jeles tetteivel, kitűnt érdemeinek különböző erényeivel, melyeket sokaságuk miatt hosszú lenne annak rendje szerint elsorolni, néhány tettét azonban — melyek közül egyeseket láttunk, másokról pedig apánktól és az ország báróitól híven értesültünk — feljegyeztettünk ebben az oklevélben az eljövendő nemzedék emlékezetére és értesítésül a többieknek. Először is midőn apánk, a király úr, aki akkor a Dunán túli részeket kormányozta,[115] apja színe elől — aki a hűtlenek ösztönzésére félretévén az apai szeretet érzületét, üldözte őt — csekély kísérettel Feketehalom várába vonult,[116] ez a Péter mester akkor apánk megbízásából Déva vára alatt hősiesen harcolt a kun sereg ellen, egy részüket foglyul ejtve, más részüket pedig megsemmisítve diadalmas győzelmet aratott, ott kezdte szerencsésen apánk szolgálatát.[117] Azután midőn Baranka várát apánk és Magyarország iránt ellenséges elő-

---

[115] A Dunától keletre eső országrészt kormányozta (V.) István ifjabb király.

[116] L. a 81. jegyzetet.

[117] A dévai (ma Deva Romániában) csata 1264 kora őszén volt.

őrsök elfoglalták, az említett Péter mester vére hullatásával és övéinek halála árán visszaszerezte azt a várat, és visszahelyezte híveink fennhatósága alá, kiűzvén onnan a hűtleneket.[118] Emellett midőn említett nagyapánk fegyveresek sokaságát küldve először bennünket, anyánkat, a királyné úrnőt és szeretett nővéreinket Patak várából előhozatott és elvitetett,[119] majd apánk után nyomoztatott azon munkálkodván, hogy kisemmizze születési jogából és megfossza az ország koronájától, akkor e Péter mester testvérével, Mátéval előbb foglyul ejtette nagyapánk seregének kémeit, akiket apánk ellen küldött, hogy titokban kikémleljék, majd miután őket egyes, apánk iránt hű bárók, akik ugyan kényszerből nagyapánkat szolgálták akkor, ebből a fogságból óvadék ellenében kiváltották, a szászok és Erdély más népei apánkhoz pártoltak, elismervén őt a terület jogos urának. Amikor pedig eme kedvezőtlen események miatt apánk és mi is szinte reményünket vesztettük, ugyanezen Péter mester testvérével, Máté mesterrel és másokkal együtt az említett vár alatt és más helyeken, mindenestre több alkalommal vitézül harcolva a dicsőségért és apánk ügyének szolgálatáért nem félt kitenni magát a harcok bizonytalan kimenetelű eseményeinek, szakadatlanul bátran küzdött, vállalva a harci fáradalmakat és az életveszélyes sebeket, kiváltképpen abban az ütközetben, amelyben sok mással együtt elfogták Kemény fia Lőrincet, és többeket meggyilkoltak. Amikor pedig Ernye bán és más báróink a jelzett üldözés idején apánk ellen fegyveres erővel

---

[118] Baranka (ma Bronyka Ukrajnában) várának ostromára 1264 kora őszén került sor.

[119] L. a 107. jegyzetet.

léptek fel, e Péter mester említett testvérével ennek a seregnek elébe vágva foglyul ejtette ezt a csatában legyőzött Ernye bánt, miközben maga is életveszélyesen megsebesült.[120] Továbbá Isaszegnél, midőn ugyancsak apánk Béla herceg, Preussel, Henrik bán és segítőtársai, továbbá más bárók ellen harcolt, e Péter mester, bár harcolni nem tudott, minthogy előtte lándzsával átszúrták és karddal megsebezték, mégis inkább meghalni akart apánkért és értünk, mint hogy a dicsőséges végrehajtás előtt félbehagyja apánk érdekében megkezdett tevékenységét, amikor is Magyarország koronáját, mely égi akaratból örökösödési jogon bennünket illetett, apánk személyében megszereztük, illetve visszanyertük e Péter mesternek és másoknak dicséretes hűsége és vitézsége által. Éppen ebben a csatában, amikor Béla herceg elmenekült, és Preusselt megölték, esett fogságba Henrik bán fiaival és cinkosaival együtt.[121] Ezután midőn Ottokár cseh király, akkor apánknak, most pedig nekünk halálos ellenségünk, adott szavának megszegője megsértvén a békét, esküjének kötelékét elszakítván a fegyverszünetet nem tartotta meg, erőszakosan támadt apánk ellen Magyarország határaira, segítségül hozva magával egész Németország katonáinak színe-javát, árulás révén elfoglalta Pozsonyt és néhány más várat, és ugyancsak apánk országos sereget toborzott ellene, akkor a már többször említett Péter mester ama testvérével együtt Pozsonynál, majd Moson környékén, ahol a cseh király — harcra készítve katonáinak csatasorát — tábort ütött,

---

[120] L. a 98. jegyzetet.

[121] Béla herceg IV. Béla unokája (Macsói Béla). Az isaszegi csatára l. a 74. jegyzetet.

végül pedig a Répce folyónál — ahol amaz alig tudott elmenekülni a csatatérről, melyet a szerencsés győzelem apánknak engedett át — mindenkit megelőzve rettenthetetlenül rohant rá az ellenséges seregre, és olyan dicső győzelmet szerzett, melynek emléke sohasem merül feledésbe, mert bár több felől támadták, és maga is harcolt, Béla herceget, apánknak akkori bizalmas támogatóját, a derék katonát, amikor annak lova elpusztult a harcban, bátorságával és hősiességével maga Péter mester mentette ki és hozta vissza a harci ék közepéből.[122] Egyébiránt midőn apánk halála után isteni akarattal az örökösödés és a születés rendje szerint bennünket koronáztak meg és emeltek az ország trónjára, amikor tiszteletének és hűségének megjutalmazásától — amelyek miatt e Péter mestert oly sok érdemének előjoga alapján pártfogolnunk kellett volna — elvonták figyelmünket egyes ellenfelei, hamis vádakat koholván, ártalmas szövetkezéssel és haraggal teli bujtogatásukkal, és arra törekedtek, hogy — megfosztván tisztségeitől és az asztalnokmesteri hivataltól, mely méltóságokra őt szintén apánk emelte méltán — alkalmasint híveink köréből és udvarunkból ok nélkül eltávolíttassék. Ő ilyen kedvezőtlen körülmények között is hűségének érdemét és szolgálatainak jutalmát, valamint vérének hullatását becsületessége folytán megóvta attól, hogy a feledés homálya borítsa, és a hálátlanság bűne foltot ejtsen rajtuk; mindig kitartóan hű maradt hozzánk, és míg mások, akiket érdemeiken túl is felemeltünk, fellázadtak ellenünk, egyedül Péter mester viselte türelmesen mindazt, ami — bár

---

[122] 1271-ben. Moson a Győr-Moson–Sopron megyei Mosonmagyaróvár része.

hozzájárulásunkkal, de szívünk keserűségével — oly méltánytalanul érte. Némi idő elteltével tehát kiszabadulván azok kezei közül, akik minket kevésbé helyesen irányítottak, egyéb gondjaink között titkon felidéztük őt, és fontolgattuk elménkben, hogy e Péter mestert, akinek az érdemeiért való megjutalmazása az ég rendeléséből a mi időnkre maradt, hogyan fosztottuk meg tisztségeitől és némely birtokától, s űztük el alkalmasint udvarunkból anélkül, hogy eltávolodott volna tőlünk — ahogyan azt előrebocsátottuk –, továbbá azt, hogy milyen türelmesen viselte értünk ezt a büntetést, melyet másoknak a harag ártó szándékával teli vészthozó ármánykodása eszelt ki ellene; ezért — noha késlekedve — visszahívtuk őt, megbélyegzés nélkül és feddhetetlenül, mivel kiderült, hogy semmiben nem vétett felségünk ellen.[123]

[123] K.: Sm. VI. 35–37. Sz. Galántai E. ford.

40.

IV. LÁSZLÓ KIRÁLY VASVÁRI VÁRJOBBÁGYOKNAK 1273. JÚNIUS 24.

Amikor Istvánnak, Magyarország dicső emlékezetű, híres királyának, drága apánknak halála után igen kegyetlen háború, a németeknek és a cseheknek hatalmas serege tört országunkra, és mi annak visszaverésére elküldtük seregünket, a nevezett várjobbágyok — bizonyos báróinkhoz csatlakozván, akik abban a hadban részt vettek — dicséretes és sajátos szolgálatot teljesítettek, azáltal ti., hogy számos német katonát mások segítsége nélkül, saját erejük és vitézségük révén fogságban vezettek hozzánk; végül pedig amikor az ugyanezen németek által elfoglalt Győr várunk megostromlására és visszafoglalására elküldtük bizonyos báróinkat, Gergely mester vasvári ispánt és Dedalus zalai ispánt, szeretett híveinket, akkor ugyanezek a vasvári várjobbágyok... e Győr várunk alatt említett báróink szeme láttára derekasan és dicséretesen küzdöttek, ahogyan az hű báróinknak, Gergely mester vasvári és János mester soproni ispánnak a leveléből híven tudomásunkra jutott.[124]

---

[124] II. Ottokár cseh király és IV. László 1273-ban vívott háborút egymással. K.: UB. II. 37. Sz. Galántai E. ford.

41.

IV. LÁSZLÓ KIRÁLY JÁK NEMBELI CSÉPÁNNAK 1273. JÚLIUS 6.

Ják nembeli Kázmér fia Csépán, a nemes és derék férfiú kora ifjúságától kezdve nagyapánknak és apánknak, a magyarok néhai győzedelmes királyainak, majd nekünk érdemesült tetszésünket számtalanszor elnyerni ajánlásra méltó tetteivel, mindig kitűnt érdemeinek különböző erényeivel, melyeket hosszú lenne egyenként elsorolni; tettei közül néhányat azonban — amelyekről apánktól és országunk egyes báróitól, akiket később megnevezünk, híven értesültünk — feljegyeztettünk ebben az oklevélben emlékezetül az utódok számára és értesítésül a többieknek. Először midőn említett apánk megtorolni kívánván azt a jogtalanságot, amely Ottokár cseh király részéről érte, aki a békekötés leple alatt országának határaira támadott, Stájerország elpusztítására küldte Gergely vasvári ispánt, aki akkor a királynénak, kedves anyánknak tárnokmestere volt, továbbá Panyit bán zalai, Ernye bán varasdi, György fia Dénes marócsai ispánt,[125] velük együtt Kázmér fia Csépánt és az ország más nemeseit. Ez a Csépán akkor Regede vára[126] alatt az említett bárók szeme láttára leterített és elfogott egy vitéz német katonát,

[125] Varasd ma Varaždin, Marócsa ma Moravče Horvátországban.
[126] Ma Radkersburg Ausztriában.

lelkesítvén ezzel a többieket a harcra. Azután midőn ugyanezen cseh király, akkor apánknak, most pedig nekünk halálos ellenségünk — megszegvén szavát — a békét megsértette, esküjének kötelékét elszakítván a fegyverszünetet nem tartotta be, Magyarország határaira érkezett, segítségül hozva magával egész Németország fejedelmeit, a hűtlen bárók árulása révén megtámadta Pozsonyt és több más várat, apánk országos sereget toborzott ellene, ekkor az említett Csépán Mosonnál, majd a Répce folyónál hol lándzsával, hol nyilakkal dicséretesen harcolván — miközben életveszélyes sebeket kapott — a cseh sereg ellenében győzelmet szerzett, így az ő és más híveink hadi fáradozása révén Csehország említett királya alig tudott elmenekülni a csatatérről, melyet a szerencsés győzelem apánknak engedett át.[127] Midőn pedig Henrik, egész Szlavónia bánja apánk megkoronázása után bizonyos ellenfeleinek vészt hozó sugallatára elpártolván és a királyi udvarból kiválván átállt az említett cseh királyhoz, és Kőszeg, Szentvid, Szalonak és Borostyánkő nevű várait ugyanazon király kezére adta, ama Csépán báróink társaságában, akiket apánk, a király úr mint seregének vezéreit küldött oda, hűségének olyan köszönetet érdemlő bizonyítékát nyújtotta, hogy az ő és más híveink hőstettei révén eme várak visszakerültek atyánk birtokába.[128] Ezenkívül midőn atyánk halála után isteni akarattal az örökösödés és a születés rendje szerint bennünket koronáztak meg és emeltek az ország trónjára, e

---

[127] L. a 122. jegyzetet.

[128] Héder nembeli Kőszegi (Nagy) Henrik. Kőszeg Vas megyében, Szentvid ma már nem létezik, Szalonak ma Schlaining, Borostyánkő pedig Bernstein Ausztriában.

cseh király úgy vélvén, hogy híveink nem tudnak minket megvédeni, mivel zsenge korban lettünk királlyá, földünk határait zsákmányolásokkal pusztíttatta, mi pedig bízván a mennyei Atya jóságában, aki kezében tartja az országok feletti hatalmat és valamennyi királyság törvényeit, Stájerország ellen küldtük a minket és alattvalóinkat ért jogtalanság megtorlására Máté bánt, Amadé akkori vasvári, János mester akkori zalai ispánt, továbbá Miklós szanai ispánt és magát Csépánt más híveinkkel együtt; ekkor Csépán Frösten vára alatt egy megerősített helyen keresztül mindenkit megelőzve rárontott az ellenséges csatasorra, egy stájer hűbérurat lándzsájával hősiesen leterített és megölt, ahogyan azt említett báróink előadták nekünk, amikor az ellenséges ostromból visszatértek.[129]

---

[129] 1273 tavaszán. Szana a Szávától délre fekvő megye volt. Fröstenre l. a 104. jegyzetet. K.: UB. II. 40–42. Sz. Galántai E. ford.

42.

IV. LÁSZLÓ KIRÁLY HONTPÁZMÁNY NEMBELI APA NEMESNEK 1274. FEBRUÁR 16.

Ez az Apa először a győri vár előtt, amikor azt a várat a németek ostromolták, másodszor pedig Léva váránál, ahol Ottokár cseh király — előbb atyánknak, most pedig nekünk halálos ellenségünk — embereink hadereje elől visszavonult, a megfutamodás segítségével is alig menekülvén meg, ott esett el Durnuhouth, a király veje is a mieink vitézsége következtében, végül pedig harmadszor Detrekő vára alatt, ahol az említett cseh királynak azon vár elfoglalására küldött serege Isten kegyelméből legyőzetett, bárói és katonái közül sokan elpusztultak, néhányan pedig fogságba kerültek, mindig dicséretesen szolgált bennünket, hadi fáradalmakat és életveszélyes sebeket vállalván.[130]

---

[130] L. a 124. jegyzetet. Léva ma Levice, Detrekő pedig Plavecký hrad Szlovákiában. K.: W. IX. 52. Sz. Galántai E. ford.

43.

IV. LÁSZLÓ KIRÁLY POK NEMBELI MIKLÓS KIRÁLYI POHÁRNOKMESTERNEK 1274. FEBRUÁR 22.

Szeretett hívünk, a nemes és tiszteletre méltó férfiú, Móric mester fia Miklós ispán, pohárnokmesterünk kora ifjúságától kezdve nagyapánknál és atyánknál, a magyarok győzedelmes királyainál és végül nálunk számtalanszor szerzett érdemeket figyelemre méltó tetteivel az ország valamennyi hadjáratában, a szerencse forgandóságára bízva magát, kiváltképpen pedig azt a szolgálatát idéztük emlékezetünkbe, hogy amikor a cseh király, az örökösödés folytán nekünk és az országnak közismert ellensége — kihasználván zsenge korunk gyengeségét — országunk határain erőszakosan behatolt, árulással elfoglalván Pozsonyt, Nagyszombatot és más várakat, és mi ama nagyszombati vár visszaszerzésére elküldtük bizonyos báróinkat, nevezetesen Roland akkori nádort, Joachim tárnokmesterünket, Egyed mestert és országunk más nemeseit, és a cseh király emberei, azon várunk erőszakos bitorlói csatasorba fejlődve kijöttek abból a várból, és vissza akarták verni említett báróinkat, akkor az említett Miklós mester szenvedélyes hűségétől indítva, halálmegvető bátorsággal mindenkit megelőzve ama ütközet napján lándzsájával rettenthetetlen oroszlánként rontott az ellenséges

csatasorra, és sokakat leterítve vitézül harcolt, ahogyan azt eme báróink előadták nekünk.[131]

[131] L. a 124. jegyzetet. Pozsony ma Bratislava, Nagyszombat pedig Trnava Szlovákiában. K.: GyTRF. III. 108. Sz. Galántai E. ford.

44.

IV. LÁSZLÓ KIRÁLY PÉC NEMBELI BENEDEKNEK 1274

Megfontoltuk a Péc nembeli Lukács ispán fiának, Benedeknek hű és érdemdús szolgálatait, amelyeket országunk különböző hadjárataiban dicséretre méltó módon tett nekünk, a szerencse forgandóságára bízva magát, kiváltképpen pedig ama szolgálatait tartottuk szem előtt, hogy midőn országunk seregét a cseh király országába küldtük, és báróink nem tudták bizonyosan, hogy a cseh királynak van-e serege vagy nincs, akkor ez a Benedek általuk elküldve — a sors kezébe adva magát — megbízható híreket hozott számunkra az említett cseh királyról, és amikor ebben a háborúban harcra került a sor, mindenki szeme láttára hősiesen küzdött. Majd amikor ezt a Benedeket János soproni ispánnal együtt elküldtük a soproni határok védelmére, ez a Benedek az ellenséges seregre rohanva lándzsaszúrással megsebesített egy katonát, aki egy nagy zászlót vitt, és aki szemből bátran rátámadott. Amikor pedig ugyanebben az ütközetben a cseh király legyőzött serege megfutamodott, az említett Benedek a menekülők közül többeket megölve egy igen előkelő katonát foglyul ejtett. Az idő múltával pedig amikor ugyanez a cseh király Győr vára előtt táborozott le, a szóban forgó Benedek Dénes nádor zászlaja alatt harcolván az ellenfél csapatából egy derék katonát megsebesített, miután előbb két

katonát megölt. Majd pedig az említett János soproni ispán társaságában Pereszteg falunál, amikor a cseh király seregének egy része vereséget szenvedett, ugyanez a Benedek a harcban dicséretes tevékenységet végzett. Továbbá amikor az említett János egy bizonyos Lózs nevű helyen a cseh király seregének nagy sokaságát legyőzte, a már többször említett Benedek halálmegvető bátorsággal az ellenséges seregre rontott előrenyújtott dárdával, és mindenki szeme láttára lándzsaszúrással megölt egy katonát, ráadásul ugyanebben a csatában dicséretesen küzdve legyőzött egy bizonyos katonát, pontosabban az olomouci püspök seregének hadnagyát; ezenkívül Dénes nádor társaságában Detrekő vára alatt derék katonaként küzdött.[132]

---

[132] L. a 124. jegyzetet. Pereszteg és Lózs (ma Nagylózs) Győr-Moson-Sopron megyében, Olomoucra l. a 70., Detrekőre a 130. jegyzetet. K.: HO. I. 61. Sz. Galántai E. ford.

45.

IV. LÁSZLÓ KIRÁLY CSÁK NEMBELI PÉTER MESTERNEK 1274

Amikor drága apánk támadást intézett Bulgária ellen, hogy az országának határát ért jogtalanságokat megtorolja, e Péter mester rettenthetetlen oroszlánként — amelynek képmását zászlaján viselte — a fenyegető haláltól való félelmét félretéve harcolt a bolgárok ellen, és bámulatos győzelmet szerzett.[133] Amikor pedig drága apánkat nagyapánk üldözte szerencsétlen módon, és az őt követő ellenség elől Feketehalom várába menekült, az említett Péter mester hűségesen kitartván mellette inkább akart vele együtt meghalni, mint átállni az ellenséghez. Ez alatt a vár alatt tehát harci igyekezettel diadalmasan küzdve az apánkat üldöző tömegből többeket ledöntött lándzsájával, többeket pedig kardjával megsebesítve a súlyos fogság sötétségébe juttatott, egyszersmind magával hurcolt. Továbbá amikor Baranka vára bizonyos gyalázatos személyek furfangja révén elfoglaltatott, ez a Péter mester katonáinak egyesített erejével sértetlenül visszajuttatta azt drága apánknak, lándzsák sokaságával szerezve vissza. Ezenkívül amikor említett nagyapánk Ernye bánt több társával együtt apánk megtámadására küldte ellenségesen, az említett Péter mester — nem térvén le a hűség

[133] 1266-ban vagy 1261-ben. A Csák nemzetség címere oroszlánt tartalmaz.

útjáról — az említett Ernyét a nagyszámú katonaság ellenére nagy erőfeszítéssel foglyul ejtette, miközben életveszélyes sebeket is kapott, amelyeket a királyi kegyért türelmesen és jó szívvel viselt el. Továbbá Isaszegnél amikor a sok viszontagság után apánkat említett nagyapánk seregének mérhetetlen sokasága is akadályozta, a szóban forgó Péter mester a csata változásaitól ingerelt ellenséget sikeresen előrenyomulva csodálatra méltó és borzalmas menekülésre kényszerítette.[134] Továbbá amikor apánk urunk a cseh király váratlan támadása ellen a pozsonyi vár alatt harci szándékkal előretört, ez a Péter mester bátor oroszlánként legyilkolta az ellenséges sereg nagy részét, és a meggyilkoltak holttestét otthagyta a madaraknak, hogy széttépjék csőrükkel. A mosoni vár alatt pedig a képessége szerint harcoló Béla herceget, drága unokatestvérünket szabadította ki ellenségeinek kezéből, akik minden erejükkel igyekeztek őt embertelenül elpusztítani.[135]

---

[134] Az itt felsorolt eseményekre l. a 74. jegyzetet, Feketehalomra a 81., Barankára a 118. jegyzetet.

[135] 1271-ben. Béla hercegre l. a 121. jegyzetet. K.: W. IX. 71–72-ben. Sz. Galántai E. ford.

46.

IV. LÁSZLÓ KIRÁLY MIKLÓS ISPÁN FIAINAK ÉS ROKONUKNAK 1274. AUGUSZTUS 4.

Figyelembe véve hívünk, Miklós ispán fia Miklós mester hű és érdemdús szolgálatait, illetve számtalan tettét, amelyeket István úrnak, Magyarország dicső királyának, fényes emlékezetű kedves apánknak tett és teljesített, mert midőn a cseh király, előbb apánknak, majd nekünk halálos ellenségünk országunk határaira — mint mondják — Pozsony felől be akart hatolni, és ennek megismerésére és kikémlelésére apánk ezt a Miklós mestert küldte udvarának némely hű apródjával együtt, akkor e Miklós mester, hogy szokott hű cselekedeteit még dicséretesebben teljesítse, nem félvén az esetleges haláltól, bátor oroszlánként rontván az ott álló csatasor közepére, a cseh király egyik katonáját foglyul ejtette. Ezenkívül mikor néhány német áthajózott, hogy apánk embereinek ártalmára legyen, ez a Miklós mester őket, amint hajóztak, sűrű nyilazással feltartóztatván, többüket megölte. Továbbá az egyik németet, aki a csatasorból kilépett, hogy harcoljon ellene, foglyul ejtette, halálos ítélettel fejezvén be annak életét. Továbbá midőn e cseh király Moson fölött a Sár révjénél át akart kelni szintén apánk ellenében, az említett Miklós mester testvérével, Lászlóval és apánknak más hű apródjaival együtt elküldetvén a mondott cseh király nagy létszámú serege ellen, akkor a cseh király katonáival dicsősé-

gesen harcolva igen sokat megölt azok közül.[136] Továbbá midőn Győr várunkat ugyanezen cseh király emberei csalárdsággal elfoglalták, és a vár ostromára elküldtük Joachim tárnokmesterünket, szeretett hívünket, akkor ez a Miklós mester és említett testvére, László többeket megölt nyilakkal és lándzsákkal azok közül a németek közül, akik kijöttek a várból. Ezután, amikor valamennyire összegyűjtvén seregünket, azon vár megvívásába kezdtünk, az említett Miklós mester és testvére, László — hogy a szokottnál odaadóbban tanúsítsák hűségüket — felségünk szeme előtt dicséretre méltóan harcoltak, sokakat megölve a vár elfoglalói közül. Továbbá midőn Joachimot, említett tárnokmesterünket a Szombathely nevű vár ostromára küldtük, melyet ugyancsak a cseh király emberei foglaltak el csalárdsággal, a fent említett Miklós mester mindenkit megelőzve, a várból kijövő csatasor közepébe rohanva három németet lándzsájával szánalmasan elpusztított, és embereink közül egy fogoly magyart kiszabadított, amikor is hűségének legnagyobb tetteit hajtotta végre és mutatta fel dicséretesen. Továbbá midőn az említett cseh király kirendelte erős seregét Detrekő nevű várunk megostromlására és elfoglalására, és mi e várunk megvédésére az említett Joachim mestert és más hű báróinkat küldtük, a mondott László többször említett testvérével, Miklós mesterrel együtt elküldetvén a háború megkezdéséhez, a cseh király hadseregével, aki ezt a várat ostromolta és elfoglalta, a németek ellen dicséretesen harcolt, foglyul ejtvén egy német vitézt, nevezetesen Kirringerch gróf rokonát, és igen sok mást

[136] 1271-ben. Sárra l. az 54. jegyzetet.

megsebesített; szintén ebben a háborúban ugyanezen báróink a cseh királynak nyolc báróját foglyul ejtették, és elfogva hozzánk vezették; e harcok és támadások során sok sebet kapott és szenvedett el Miklós mester, kiváltképpen az említett Szombathely vára alatt, ahol jobb kezén egy lándzsa súlyosan megsebezte, ahogyan a felsorolt hű és érdemdús szolgálatokat a nevezett Joachim mester és más hű báróink élőszóban előadták nekünk.[137]

[137] Az itteni hadi cselekményekre l. a 124. jegyzetet. Joachim Gutkeled nembeli előkelő. Szombathely = Nagyszombat (l. a 131. jegyzetet), Detrekőre l. a 130. jegyzetet. K.: UB. II. 59–60. Sz. Galántai E. ford.

47.

IV. LÁSZLÓ KIRÁLY HERRAND KIRÁLYNÉI ASZTALNOK-MESTERNEK, BARSI ÉS SEMPTEI ISPÁNNAK 1274. DECEMBER 2.

Mivel a Vas megyei királyi íjászok előbb Henrik néhai szlavón bánnal, aki István úrnak, Magyarország felséges királyának, drága atyánknak uralkodása idején a cseh királyhoz pártolt, majd pedig ugyanezzel a Henrikkel és fiaival, valamint cimboráikkal — akik nem átallották elrabolni drága testvérünket, András herceget, háborút indítani a királyi korona ellen, és fegyvert fogni felségünk ellen — nyilvánvaló hűtlenséget és felségsértést követtek el,[138] kiváltképpen azáltal, hogy — kihasználva az alkalmat — áruló módon a cseh király embereihez csatlakozván országunk határain belül igen nagy pusztításokat vittek véghez.[139]

---

[138] 1274-ben.

[139] K.: UB. II. 72. Sz. Galántai E. ford.

48.

IV. LÁSZLÓ KIRÁLY CSÁK NEMBELI PÉTER MESTERNEK 1274. DECEMBER 31.

Felségünk szeme előtt tartottuk Péter mester töretlen hűségét és köszönetet érdemlő szolgálatát, amelyet kiváltképpen akkor tett, amikor bennünket és drága édesanyánkat, a királynét a királyi koronához hűtlen Henrik bán és társai Buda mellett elfogták, majd pedig a fövenyi ütközetben, amelyet ugyanezekkel a hűtlen személyekkel vívtunk, e Péter mester az arcán hatalmas sebet kapott, ott fejezte be életét gyalázatosan — nyilvánvaló hűtlenségben — ugyanaz a Henrik bán, a többször említett Péter mester által legyőzve a csatában.[140]

---

[140] 1274. évi események. A foglyul ejtés az esztendő első felében történt, a fövenyi (ma puszta Fejér megyében Tác mellett) ütközet pedig szeptember végén. K.: W. IV. 37–38. Sz. Galántai E. ford.

49.

IV. LÁSZLÓ KIRÁLY KEMÉNY ÉS BACHALER ISPÁNOKNAK 1275. JÚLIUS 21.

Mivel tehát az említett Kemény és Bachaler ispánok számtalan hű szolgálatot tettek több alkalommal szüleink és az ország érdekében, úgy véltük, hogy néhány sajátos szolgálatukat fel kell idéznünk, nevezetesen amikor a cseh király — előbb atyánknak, majd nekünk halálos ellenségünk — zsenge korunkat kihasználva erős seregével bevonult országunkba, és letáborozott győri várunk előtt, mi pedig János mestert, az akkori zalai ispánt, most egész Szlavónia bánját más hű báróinkkal és ifjainkkal együtt az említett király ellen küldtük, a szóban forgó Kemény és Bachaler ispánok ehhez a János mesterhez csatlakozva harcba kezdtek a cseh király embereivel, ott dicséretesen küzdve az említett cseh király három tapasztalt katonáját foglyul ejtették, és fogolyként hozzánk vezették, a cseh király pedig Isten segítségével megmenekülve vonult vissza onnan. Továbbá amikor ugyanez a cseh király összevonva haderőit ismét ellenünk és országunk ellen támadt, és mi földünk oltalmára, illetve megvédésére elküldtük az említett János mestert és testvérét, Miklós ispánt[141] számos más bárónkkal együtt, a cseh király — mivel nem tudta seregünk nyomását feltartóztatni — Laa nevű várába vonult vissza, amely vár alatt ezt a Kemény ispánt az említett cseh király emberei megsebesítették. Majd

[141] Héder nembeli Kőszegi (Nagy) Henrik fiai.

amikor ugyanez a király fegyvereseinek sokaságát küldte Marchegg nevű várába azért, hogy onnan országunk lakóinak mérhetetlen károkat okozzanak, mi úgy véltük, hogy a már említett János mesterre és Miklós ispánra kell rábíznunk a mondott vár megostromlását, ahol a várból kitörő emberek megütköztek velük, és akkor ennek a Bachaler ispánnak a jobb lábát lándzsa szúrta át, és más testrészein is súlyosan megsebesült; ott esett el rokona, Márton is, odaadó hűségét bizonyítva.[142] Továbbá amikor Joachim tárnokmesterünket, Mátét, az akkori szlavón bánt, most erdélyi vajdát és Dénest, az akkori oklicsi ispánt,[143] most a királynénak, drága hitvesünknek tárnokmesterét, zalai ispánt, valamint az említett János mestert és Miklós ispánt sok más bárónkkal együtt elküldtük, hogy az említett cseh király országában pusztítsanak, zsákmányoljanak és gyújtogassanak, a fenti Kemény és Bachaler ispánok ennek a királynak az országában és különböző várai alatt sok életveszélyes sebet kaptak.[144] Majd amikor holuni Sztepanics hűtlenségtől vezérelve igen sok pusztítást vitt végbe földünkön, és elűzésére elküldtük a már említett Miklós ispánt, és ő harcba kezdett e Sztepaniccsal és seregével, a már többször említett Kemény és Bachaler ispánok ennek a Sztepanicsnak előkelő embereit ejtették foglyul, maguk pedig életveszélyesen megsebesültek, ahogyan fent leírt hű szolgálataikat a már többször említett János és Miklós ispán és más társaik elbeszélték nekünk.[145]

---

[142] Ma Laa an der Thaya és Marchegg Ausztriában.

[143] Oklics = Okić Horvátországban.

[144] Az itt leírt események dátuma 1273.

[145] Sztepanics (Stjepanić) horvát főúr volt, az ellene folyt harc valószínű időpontja 1274. K.: Sm. VI. 113–114. Sz. Galántai E. ford.

50.

IV. LÁSZLÓ KIRÁLY HONTPÁZMÁNY NEMBELI ANDRÁS BÁNYAI ISPÁNNAK 1275. DECEMBER 10.

Megfontoltuk András ispánnak és fiainak szolgálatait és köszönetet érdemlő engedelmességét, amit a dicső emlékezetű Béla király úrnak, szeretett nagyapánknak és a fényes emlékű István király úrnak, drága atyánknak uralkodásuk idején hűségesen tanúsítottak, ahogyan azt báróink hiteles elbeszéléséből kétséget kizáróan tudjuk; eme szolgálataikat sokaságuk miatt ebben az oklevélben nem lehet előadni, néhányat azonban feljegyeztettünk azok közül, amelyeket a mi uralkodásunk idején teljesítettek hűségesen. Először amikor Ottokár cseh király — amint atyánk halála után a jog és a születési rend szerint mi jutottunk az ország kormányzásához — megsértve a békét, megtörve a fegyverszünetet és elszakítva esküjének kötelékét bizonyos szomszédos várainkat hitszegő módon megtámadta, ezeknek sorában Nyitra várunkat lerombolta és felgyújtotta, akkor az említett András ispán és fiai eme Nyitra várunk közelében található Divénykő nevű várukat a cseh király mindenféle hatalmaskodása ellen hűségesen megőrizték számunkra, vitézségükkel sértetlenül megvédelmezve azt a területet. Továbbá amikor megostromoltattuk Győr várunkat, amelyet ugyanez a cseh király csalárdul elfoglalt, az említett András ispán és fiai a

harcban felségünk szeme előtt köszönetet érdemlő és mindenféle viszonzásra érdemes szolgálatokat tettek. Továbbá amikor báróinkat és országunk más híveit a cseh király ellen küldtük, és ez a cseh király báróinknak és más nemes híveinknek hadereje elől Laa nevű várába vonult vissza, ennek az András ispánnak a fia, Tamás ispán nem félve a halál bekövetkezésétől, uralkodásunk megmaradása érdekében a szerencse forgandóságára bízva magát, rárontott a szembenálló ellenséges cstasorra, és hősiesen küzdve egyeseket leterített, másokat pedig megölt, mígnem maga is életveszélyesen megsebesült.[146]

---

[146] L. a 144. jegyzetet. Nyitra ma Nitra, Divénykő = Gimes, ma Jelenec Szlovákiában. Laara l. a 142. jegyzetet. K.: RA. II/2–3. 146–147. Sz. Galántai E. ford.

51.

IV. LÁSZLÓ KIRÁLY LÁSZLÓ MESTER ESZTERGOMI PRÉPOSTNAK 1277. SZEPTEMBER 19.

A kiváló férfiú, László mester esztergomi prépost, szeretett hívünk egykor nagyapánknak, Béla úrnak, majd István úrnak, drága atyánknak, a híres emlékezetű királyoknak, végül pedig nekünk tett különféle köszönetet érdemlő szolgálatokat teljes odaadással országunk sok különböző ügyében azáltal, hogy mind belföldön, mind külföldön, kiváltképpen pedig a római kúriában országunk fontos ügyeit mindig sikeresen megoldotta.[147]

[147] A római kúria = a pápai udvar. K.: MES. II. 74. Sz. Galántai E. ford.

52.

IV. LÁSZLÓ KIRÁLY GUTKELED NEMBELI HODOS ISPÁNNAK ÉS TESTVÉREINEK 1279

Amikor harcba küldtük őket rokonuk, Joachim mester kíséretében István fiai, a hozzánk hűtlen István és Radiszló ellen — akik igen sok német zsoldost hoztak magukkal Stájerországból, hogy tönkretegyék valamennyi nemesünket és jobbágyunkat, akik országunk bánsága alá tartoznak –, e Hodos ispánt és Berecket abban a háborúban, amelyben az említett Joachim mester elesett, ezek a német zsoldosok elfogták, az említett Hodos ispán elvesztette bal kezét, a mondott Bereck pedig három életveszélyes sebet és jobb keze ujjának csonkítását szenvedte el szolgálatunkban ugyanezektől a németektől.[148] Ezenkívül abban a háborúnkban is, amelyet halálos ellenségünk, a cseh király ellen viseltünk — mely háborúban a cseh király halála után Isten segítségével szerencsés győzelmet arattunk — a fent nevezett Hodos ispán, Bereck, György és Benedek felségünk szeme előtt dicséretesen küzdve sok hű szolgálatot teljesített.[149]

---

[148] 1277-ben. István és fiai a Száva vidékén a szlavón bánságban birtokos Babonics (Babonić) család tagjai.

[149] II. Ottokár cseh király, valamint ellenében Habsburg I. Rudolf német király és IV. László 1278. augusztus 26-án vívott döntő ütközetet a morvamezei Dürnkrutnál. K.: W. IV. 179. Sz. Galántai E. ford.

IV. LÁSZLÓ KIRÁLY KÖKÉNYESRADNÓT NEMBELI MIKOD BÁNNAK 1279. JÚNIUS 29.

Béla király báróit, elsősorban pedig e Mikod bánt a cseh király Mynen nevű várának elfoglalására küldte, amely vár Magyarország határának közelében található, ezt a Mikod bánt — amikor a vár ostrománál igyekezett embereivel valamennyi más báró előtt a várba bejutni és zászlaját bevinni — a cseh királynak a várban tartózkodó emberei jobb kezén és ugyancsak jobb oldali bordáján lándzsával súlyosan megsebezték;[150] továbbá amikor az említett Béla király báróival, elsősorban pedig a nevezett Mikod bánnal együtt a mondott cseh király Ausztriában található Kirchschlag nevű várához vonult személyesen, hogy elfoglalja azt, az említett cseh király emberei a vár ostrománál a fent nevezett Mikod bán jobb lábát kőhajításukkal eltörték, bal lábszárát pedig lándzsával szúrták át Béla király szeme láttára,[151] ahogyan mindezeket Béla király... kiváltságlevelében részletesebben olvastuk. Tudomásunk van arról is, hogy a fent említett Mikod bán e Béla királynak, nagyapánknak és István királynak, kegyes emlékezetű, drága atyánknak sok más hű szolgá-

[150] Talán 1253-ban. Mynen vára bizonytalan fekvésű.

[151] 1250-ben. Kirchschlagra l. az 56. jegyzetet. 1253-ban II. Ottokár, 1250-ben I. Vencel volt a cseh király.

latot is teljesített... Valamennyi bárónk és nemesünk elbeszéléséből biztos tudomásunkra jutott, hogy a fent említett Mikod bán országunk zavargása idején,[152] amikor a királyságunkhoz hűtlen bárók és cimboráik — mivel még zsenge korúak és árvák voltunk — belharcokkal zavart keltettek, ő semmilyen pusztítást nem vitt véghez, és semmi kárt nem okozott.[153]

[152] Utalás a IV. László uralkodásának első éveit jellemző zavaros belső állapotokra.

[153] K.: F. V. 2. 496–497. Sz. Galántai E. ford.

54.

IV. LÁSZLÓ KIRÁLY KÖKÉNYESRADNÓT NEMBELI MIKOD BÁNNAK 1279. JÚLIUS 8.

Amikor kedves nagyapánk, Béla király úr bizonyos báróinak rosszindulatú tanácsára említett atyánkat országából az erdélyi részekre űzte el szánalomra méltó módon, a magyar és kun sereget, amelyet szintén nagyapánk küldött atyánk megfutamítására, ez a Mikod bán győzte le testvérével, Imre mesterrel és atyánk más báróival együtt. Akkor ez a Mikod bán testvérével, az említett Imre mesterrel mindenki szeme láttára dicséretes szolgálatokat tett. Amikor pedig ugyanez a Béla király Kemény fia Lőrinc fővezérrel nagyobb sereget küldött atyánk ellen, és ő az említett Mikod bánnal, Imre mesterrel és más báróival a Feketehalom nevű várba szorult vissza, az említett Mikod bán, Imre mester és atyánk más bárói a mondott várból kitörve hősiesen harcoltak nagyapánk seregével ez alatt a vár alatt, és azt a sereget legyőzve dicséretes győzelmet szereztek, foglyul ejtve Kemény fia Lőrincet és másokat nagy számban; vitézségükkel így szabadították ki atyánkat az említett várból. Miután pedig atyánk a mondott várból eltávozott, nagyapánknak egy harmadik kun seregét, melyet egy Menk nevű kun vezetésével atyánk ellen küldött, ez a Mikod bán, Imre mester és említett atyánk más bárói győzték le. Hasonlóképpen legyőzték

említett nagyapánk negyedik seregét is, melynek Ernye bán volt a vezére. Majd pedig említett nagyapánknak azt a seregét, amelyet Béla macsói herceg, Anna hercegnő fia vezetésével ismét atyánk ellen küldött, az Isaszeg nevű helyen győzték le az említett Mikod bán, Imre mester és atyánk más bárói, és ezáltal dicséretre méltó győzelmet arattak, foglyul ejtve nagyapánk emberei közül az akkor nádor Henrik bánt és másokat nagy számban, a német Preusselt, a budai vár akkori parancsnokát és másokat elfogva, sőt megölve. Ott ama Mikod bán és Imre mester számos hű szolgálatot teljesített, mindazonáltal Mikod bán életveszélyes sebesülést szenvedett el,[154] ahogyan mindezt említett atyánk kiváltságleveléből részletesebben megismertük. Tudomásunk van arról is, hogy az említett Mikod bán számos más hű szolgálatot is tett atyánknak... Országunk valamennyi bárójának és nemesének elbeszéléséből biztosan tudomásunkra jutott, hogy a fent említett Mikod bán országunk zavargása idején,[155] amikor hűtlen báróink és cimboráik — mivel még zsenge korban voltunk — belharccal pusztították országunkat, ő semmilyen pusztítást nem vitt véghez, és semmi kárt nem okozott országunkban.[156]

---

[154] Az itt leírt eseményekre l. a 78. és a 74. jegyzetet, Feketehalomra a 81. jegyzetet.

[155] L. a 152. jegyzetet.

[156] K.: HO. VI. 241–242. Sz. Galántai E. ford.

IV. LÁSZLÓ KIRÁLY OSL NEMBELI DÉNES MESTERNEK 1279

Mivel Péter, a néhai soproni várnagy hűtlenséget követett el ellenünk és országunk ellen — amikor még zsenge korúak voltunk — azzal, hogy várunkat a cseh királynak kiszolgáltatta,[157] és nem érve be ezzel, bűnét egy másikkal is tetézte; Sopron várunk hű polgárai közül bizonyos István nevű tímárt és testvéreit, Pétert és Suerchelt irántunk tanúsított hűségük miatt megölte ez a Péter várnagy, végül pedig — mivel eme nyilvánvaló és mindenki előtt ismert túlkapásai peres úton bizonyítást nyertek — Máté nádor, soproni és somogyi ispán, valamint a kunok bírája, szeretett hívünk ítélete alapján halállal bűnhődött, és birtokai országunk jóváhagyott szokása szerint királyi kezünkhöz jutottak, mi birtokai közül... Dág nevű... Sopron megyei birtokát[158] Osl nembeli Péter fiának, Dénes mesternek adtuk... számtalan hűséges szolgálatáért, amelyeket országunk különböző hadjárataiban tett nekünk dicséretet érdemlő módon, kiváltképpen pedig abban a háborúban, amelyet az említett cseh király ellen indítottunk — amely összecsapás során ez a cseh király szánalmasan megöletett –, tett dicső szolgálatot, azzal ti.,

---

[157] 1273-ban.

[158] Ma Ágfalva Győr-Moson-Sopron megyében.

hogy urát, az említett Máté nádort, seregünk akkori vezérét — akit lováról lelöktek — az ellenséges csatasortól vérének hullatásával megvédelmezte.[159]

[159] L. a 149. jegyzetet. K.: UB. II. 134. Sz. Galántai E. ford.

56.

ERZSÉBET KIRÁLYNÉ JÁNOS SZEPESI ŐRKANONOK TESTVÉRÉNEK, ABÁNAK 1279

Mérlegeltük tehát ezen Aba szolgálatait, amelyeket — mint tudjuk — igaz hűségből fakadó buzgalommal tett dicséretet érdemlően fiunknak, László király úrnak, majd pedig nekünk, kiváltképpen pedig azt, hogy Szepes várának ostromakor, amely várat Roland hűtlenségében megátalkodva bitorolt a királyi felség ellenében, Aba életveszélyes sebet kapott a lábszárán, melyet ostromgép lövedéke lőtt és lyukasztott át,[160] figyelembe vettük továbbá azt, hogy eme Roland fogságában fia — akit végül 25 márkáért váltott ki tőle — a börtön nyomorúságát és inségét szenvedte el hosszú ideig. Megfontoltuk azt is, hogy Ebergény nevű Zala megyei birtokáról[161] — melyet a hűtlen bárók feldúltak — a királyi korona iránt tanúsított hűsége miatt elűzték.[162]

---

[160] 1277–1278 fordulóján. Szepesvár ma Spišský hrad Szlovákiában. Roland (Márk fia) korábban IV. László szepesi ispánja volt.

[161] Ma is Ebergény Zala megyében, Zalaegerszeg közelében.

[162] K.: RA II/2–3. 286. Sz. Galántai E. ford.

57.

IV. LÁSZLÓ KIRÁLY TÉTÉNY NEMBELI PÁL ISPÁNNAK 1281. ÁPRILIS 15.

Mérlegeltük továbbá e Pál ispán érdemdús szolgálatait és önzetlen hűségét, melyekkel számtalanszor igyekezett tetszésünket elnyerni, hogy a királyi korona iránti hűségét tanúsítsa felségünk szeme előtt, kiváltképpen pedig azzal, hogy amikor országunk néhány hűtlen bárója elfogott és egy bizonyos várba bezárt minket, ő fegyvereseinek nagy sokaságával nem félt életét kockáztatni azért, hogy e hűtlen személyek fogságából kiszabadíthasson bennünket.[163]

---

[163] IV. László 1280 első heteit töltötte Borsa nembeli Roland fogságában. K.: HO. VIII. 212. (gyanús oklevél). Sz. Galántai E. ford.

58.

IV. LÁSZLÓ KIRÁLY BORSODI VÁRJOBBÁGYOKNAK 1282. JÚLIUS 19.

Abban a háborúban, illetve hadjáratban, amelyet a cseh király, a mi és országunk halálos ellensége ellen vezettünk, felségünk szeme előtt vérüket hullatva bizonyították hűségüket dicséretes harcukkal.[164] Ezenfelül abban a háborúban, amelyet az erdélyi szászokkal vívtunk — akik fel akartak lázadni felségünk ellen — elesett Elek nevű rokonuk is, dicséretre méltó módon harcolva felségünk szeme előtt.[165]

---

[164] L. a 149. jegyzetet.

[165] Az 1277 eleji erdélyi szász lázadásról van szó. K.: W. IX. 331. Sz. Galántai E. ford.

59.

IV. LÁSZLÓ KIRÁLY MERSE FIA BENEDEKNEK 1282

Hűséges hívünknek, Merse fia Benedeknek érdemes szolgálatait és szolgálatainak érdemeit megfontolva, amelyeket nekünk — saját magát és javait a szerencse változékonyságának ismételten kitéve, a mi oldalunkon állva, ellenségeinkkel szemben segítve — férfiasan és hűségesen teljesített alkalmas időben, amit hosszú lenne egyenként felsorolni, mégis egy jellemzőt viselt dolgaiból és szolgálataiból a többiek okulására és a későbbiek emlékezetére jelen oklevelünkben megemlítünk. Ugyanis midőn Oldamér a kun nép egész sokaságával ellenünk lázadva a hűtlenség és a gőgösség szellemével eltelve felkelt, el akarván űzni minket királyságunkból, és Magyarországot hatalma alá akarván igázni, s midőn saját fajának említett sokaságával együtt Hódra jött, velünk személyesen összecsapott, ez mint serény férfiú erőteljesen küzdött méltóságunkért és a kereszténység védelméért, ahol ő maga is súlyosan megsebesült, és mi Isten segítségével Oldamér fölött dicsőséges diadalt arattunk, övéi közül sokat foglyul ejtve és megölve ezt az Oldamért országunkból kiűztük.[166]

---

[166] IV. László 1282-ben vívott csatát a mai Hódmezővásárhely területén az ellene lázadt kunokkal. K.: HO. VIII. 450–451. (kétes hitelű oklevél). Orbán I. ford.

IV. LÁSZLÓ KIRÁLY UDVARNOKOK JOBBÁGYFIAINAK 1283. MÁRCIUS 10.

Tekintetbe véve a fent említett Péter, Miklós, András és Petre hű és érdemdús szolgálatait, melyeket ők országunk különféle nehéz helyzeteiben mindig és mindenütt megfelelő időben a királyi korona mellé állva híven és odaadóan tettek, kiváltképpen pedig azokat a dicséretre és viszonzásra méltó szolgálataikat, melyeket nekünk és országunknak azon országos hadjáratunkban, melyet a cseh király, a mi és országunk halálos ellensége ellen vezettünk, amelyben Isten segítségével — a cseh király megöletésével — nekünk jutott a szerencsés győzelem, felségünk szeme láttára a szerencse forgandóságára bízva magukat, hősiesen harcolva végeztek.[167] Ezenkívül midőn az országunkban élő kunok ki akarták vonni magukat a királyi fennhatóság alól, és királyi tekintélyünket csorbítani akarták, mi pedig e kunok ellen országunk védelmére és a királyi tekintély erősítésére nyakasságukat, hitszegésüket és lázadó lelkületüket meg akartuk zabolázni, és erősségeket jelöltünk ki a kunok ártalmára, akkor az említett Péter és Miklós a tőlük megszokott hűséggel egy bizonyos Swynwar nevű várban tartózkodva urukkal, Rubin ispánnal, jelenlegi országbírónkkal, a mi hívünkkel

[167] L. a 149. jegyzetet.

együtt hű és becses szlgálatot teljesítettek, azáltal ti., hogy egy foglyul ejtett kunt hozzánk vezettek.[168] Továbbá amikor Dávid fia Finta a szokott vakmerőséggel és álnoksággal fellépett felségünk ellen, és őt, aki mind tőlünk, mind országunktól elpártolt, üldöztük, országos seregünket híva össze erre a célra, akkor az említett Péter, Miklós, András és Petre Szalánc vára alatt — mely várat, noha hozzánk tartozik, azon Fintának emberei bitorolták — dicséretesen és megfeszített erővel harcoltak, és ama vár bevételekor ugyanők kövek okozta súlyos sebeket szenvedtek el.[169]

---

[168] 1280-ban. Swynwar talán Sövényvárnak olvasandó, fekvése bizonytalan.

[169] 1281-ben. Finta Aba nembeli előkelő. Szalánc ma Slanec Szlovákiában. K.: HO. VI. 289–290. Sz. Galántai E. ford.

61.

IV. LÁSZLÓ KIRÁLY PÉC NEMBELI GERGELY BÁNNAK 1283

Megfontoltuk Péc nembeli Márk ispán fiának, Gergely bánnak szolgálatait, amelyeket Béla úrnak, kedves nagyapánknak és István úrnak, drága apánknak uralkodása idején a legnagyobb odaadással tett az ország valamennyi hadjáratában, a királyi korona iránti hűségét tanúsítva... Amikor atyánk, István király úr Gergely bánt a bolgárok ellen küldte, vezérként állítva őt serege élére, e Gergely bán elfoglalt egy bizonyos Vrchov nevű várat saját erejéből.[170] Továbbá amikor kora ifjúságunk idején ellenségünk, a cseh király — áruló módon megszegve a fegyverszünetet — Győr várunkat elfoglalta, és ugyanez a cseh király fegyvereseinek sokaságával be akart törni országunkba, és az említett vár elfoglalása után fel akarta dúlni országunkat, akkor e Gergely bán néhány hívünkkel együtt parancsunkra szembeszállt a cseh királlyal, megfutamította őt, és sok ellenséget megölve dicséretet érdemlő győzelmet szerzett, s győzelme jeléül a cseh király néhány derék német katonáját fogolyként hozzánk vezette.[171] Ugyanez a Gergely országunk kormányzásának megszerzése után királyságunknak mind belső, mind pedig

---

[170] 1266-ban. Vrchov ma Vracsa Bulgáriában.

[171] L. a 124. jegyzetet.

külső háborúiban szükség esetén semmikor és sehol nem félt a forgandó szerencsére bízni magát és vagyonát országunk boldogulása érdekében, továbbá sohasem csatlakozott az országunk iránt hűtlen személyek társaságához, akik országunkat dúlták és rombolták, hanem szilárdan és változatlanul kitartva mellettünk hűségesen igyekezett mindig mindenben tetszésünket elnyerni.[172]

---

[172] K.: F. V. 3. 157–158. Sz. Galántai E. ford.

62.

IV. LÁSZLÓ KIRÁLY RÁTÓT NEMBELI ROLAND KIRÁLYI LOVÁSZMESTERNEK ÉS ROKONAINAK 1283

Hőstetteket vittek véghez részint Gede vár ostrománál,[173] részint pedig az egresi monostornak a lázadó kunok ellen történt megvédése során és a velük folytatott harcban.[174]

---

[173] 1281-ben Aba nembeli Finta ellenében. Gede ma Hodejov Szlovákiában.

[174] 1282-ben. Egres ma Igriş Romániában. K.: F. V. 3. 207. Sz. Galántai E. ford.

63.

IV. LÁSZLÓ KIRÁLY ISTVÁN SOPRONI POLGÁRNAK 1284. (?)

Megvizsgáltuk szeretett hívünknek, István mesternek, Fülöp mester fiának, soproni polgárnak hű és érdemdús szolgálatait, amelyeket az Albert osztrák és stájer herceghez[175] vezetett követségekben tett nekünk, továbbá megfontoltuk azt a kárt, amelyet Henrik fiainak[176] fogságában szenvedett el irántunk tanúsított hűsége miatt.[177]

[175] IV. László dürnkruti szövetségesének, Habsburg Rudolfnak (l. a 149. jegyzetet) a fia.

[176] Héder nembeli Kőszegi (Nagy) Henrik fiai.

[177] K.: HO. II. 16. Sz. Galántai E. ford.

64.

IV. LÁSZLÓ KIRÁLY MIKLÓS ÉS MIHÁLY ISPÁNOKNAK, VALAMINT ROKONAIKNAK 1284. JANUÁR 12.

Mi tehát mérlegeltük az említett Miklós ispán és Mihály hű szolgálatait, amelyeket azon háborúnkban tettek nekünk, amit a cseh király ellen viseltünk, ott e Miklós ispánt arca közepén lándzsaszúrás érte, az említett Mihály pedig — akit az ellenséges csatasor a lováról lándzsával ledöntött, és így súlyosan megsebesült — mások segítségével szinte élettelenül menekült meg onnan.[178] Figyelembe vettük azon szolgálataikat is, amelyeket a hajszentlőrinci egyházban tettek harminchét szerviensük sebesülése, illetve halála árán, amely egyháznál jónak láttuk otthagyni őket, hogy a keresztény nemzetet a kunoktól megvédjék;[179]... más esetekben is mindig és mindenütt nélkülözhetetlen és szívesen látott szolgálatokat tettek nekünk, Sebestyén nevű rokonuk... az említett cseh király emberei által csalárdul elfoglalt győri várunk ostrománál esett el.[180]

---

[178] L. a 149. jegyzetet.

[179] A kunok 1273-ban (és talán utóbb is) ostromolták a hajdani Bodrog megyében volt, ma már elenyészett hajszentlőrinci prépostságot.

[180] L. a 124. jegyzetet. K.: W. IX. 381. Sz. Galántai E. ford.

65.

IV. LÁSZLÓ KIRÁLY SÁNDORNAK ÉS ROKONAINAK 1284. FEBRUÁR 16.

Mivel Jakab fia Henrik csatlakozott rokonaihoz, azokhoz, akik tőlünk elpártoltak, azaz Henrik fiaihoz,[181] és többszöri figyelmeztetésünk ellenére sem gondolta meg, hogy velünk kibéküljön, ezért bizonyos Bolda nevű vasvári falut,[182] amelyet Henrik birtokolt, elvévén tőle Adorján fiának, Sándornak és általa vérrokonainak... adtuk ... azon szolgálataiért, amelyeket Borostyánkő vára alatt teljesített számunkra, ahol ennek a Sándornak jobb karját szemünk láttára nyíl ütötte át.[183]

---

[181] L. a 176. jegyzetet.

[182] Köcsk és Kemeneskápolna vidékén volt Vas megyében.

[183] IV. László az oklevél kelte körüli időben ostromolta a Kőszegiek ellenében Borostyánkő várát (erre l. a 128. jegyzetet). K.: F. V. 3. 460. Sz. Galántai E. ford.

IV. LÁSZLÓ KIRÁLY DEBRECENI ROFOJN ISPÁNNAK 1285. JANUÁR 1.

Megfontoltuk Rofojn ispán hű és érdemdús szolgálatait, amelyeket nekünk tett, leginkább akkor amikor elküldtük Tamás fiait, Rolandot és István,[184] e Rofojn ispánt, hogy Pál fiának, Achnak a kegyetlenkedését megfékezze, aki hűtlen törekvésével fellázadt felségünk ellen,[185] akkor e Rofojn ispánnak bizonyos Péter nevű rokona megöletett, és három szerviense megsebesült. Másodszor ugyenez a Rofojn ispán Szalánc várának elfoglalásakor szemünk láttára a szakadatlan kődobások következtében kezén súlyosan megsebesült irántunk tanúsított hűsége miatt.[186] Majd amikor a kun nép hitszegő módon fegyvert fogott ellenünk méltóságunk és országunk romlására — az ő hűtlenségük megtorlására Roland erdélyi vajdát és István mestert, akiket fentebb említettünk, továbbá magát Rofojn ispánt láttuk jónak elküldeni hadseregünk élén –, akkor e Rofojn ispán szemünk láttára, a haláltól sem félve, a vakszerencsére bízva magát, országunk és koronánk védelmében négy életveszélyes sebet kapott, eme sebek ellenére magukat a kunokat, országunk ellenségeit messzire megfutamítván híven és odaadóan szolgált bennün-

[184] Borsa nembeli előkelők.

[185] 1277-ben. Ach Geregye nembeli volt.

[186] L. a 169. jegyzetet.

ket.[187] Kiváltképpen pedig testvérének, Lászlónak haláláért, aki Adorján várának bevételekor esett el, amely várat Pál fia Miklós és testvérei tartották ellenünkben, abból pusztítván országunk lakóit, e vár elfoglalását hívünkre, Miklós érsekre bíztuk;[188] legvégül pedig Miklósnak haláláért, aki szintén testvére volt, ő abban a harcban esett el, amelyet parancsunkra Miklós érsek vívott az erdélyi részeken Alardus fia Gyán ellen azon terület lakóinak védelmében.[189]

---

[187] L. a 166. jegyzetet.

[188] 1277-ben. Pál fia Miklós Geregye nembeli, Miklós érsek Kán nembeli volt. Adorján az egykori Bihar megyében feküdt, ma várrom Romániában.

[189] L. a 165. jegyzetet. K.: Gyárfás II. 448–449. Sz. Galántai E. ford.

67.

IV. LÁSZLÓ KIRÁLY MEGGYES FIAINAK 1285. MÁJUS 27.

Amikor a tatárok hitszegő népe országunkat feldúlta, zsákmányolásokat, különböző gyújtogatásokat és hasonlókat véghezvivén, és e tatárok királyságunk javaival megrakodva övéikhez akartak visszatérni, Roland erdélyi vajdával, szeretett hívünkkel együtt a szerencse forgandóságának alávetve magukat vérük hullatásával harcoltak.[190]

[190] 1285 első hónapjaiban. Roland Borsa nembeli. K.: Székely O. IV. 2. Kordé Z. ford.

IV. LÁSZLÓ KIRÁLY CSUKÁRDI JÁNOS ISPÁNNAK 1287. JANUÁR 25.

János ispán, a Pozsony megyei Péter fia mindig és mindenütt becses és dicséretes szolgálatot tett nekünk, nem félvén kitenni magát és vagyonát a szerencse forgandóságának, nem rettent vissza attól, hogy nekünk és a koronának tartozó hűségével harci fáradalmakat vállaljon, melyekért felségünk szemében méltán kellett becsesnek és szívesen látottnak tűnnie. És jóllehet az ő érdemdús szolgálatait sokaságuk miatt nem lehet sorban ebben az oklevélbe belefoglalni, néhány ajánlásra érdemesebbet mégis említeni kívánunk. Nevezetesen ezeket: midőn Apor vajda — tele mindenféle hűtlenséggel, sőt felségsértéssel — országunkat, kiváltképpen pedig Pozsony megyét szánalmasan pusztította, akkor e János ispán rokonainak és hozzátartozóinak erejét egyesítve, támadván sereget gyűjtött ellene, aki — mint előrebocsátottuk — országunk borzalmas elpusztítására lépett fel, majd nevezetes győzelmet aratott fölötte, bár övéi közül is sokan elestek; a pozsonyi várat is, melyet ugyenez az Apor nem kis ostrommal, Henrik fiainak, országunk különleges ellenségeinek segítségével és átkos tanácsával vett be és tartott birtokában, e János ispán — saját és övéinek személyét nem kímélve, sem pedig birtokainak, illetve vagyonának elvesztését — dicséretes találékonysággal visszafoglalta, és személyesen

elénk járulván helyezte vissza fennhatóságunk alá. Azt sem hallgathatjuk el, hogy János ispánnak ama Torna nevű várát, illetve prédiumát a fent nevezett Apor és társai elfoglalták és felgyújtották, amikor is e vár felgyújtása és a birtok feldúlása következtében 1000 márka összegű kárt szenvedett el, továbbá egy bizonyos István nevű rokona megöletett, többen mások pedig életveszélyesen megsebesültek. Egy másik, Nyék nevű várát, illetve prédiumát is porig lerombolták, feldúlták és elpusztították, ennek során több hozzátartozójának meggyilkolása mellett 1000 márkányi kárt okoztak neki.[191]

---

[191] 1286-ban. Apor Péc nembeli előkelő. A Henrik-fiakra l. a 176. jegyzetet. Torna és Nyék még 1285-ben elpusztult Pozsony megyei várak voltak. Prédium = birtok. K.: W. XII. 451–452. Sz. Galántai E. ford.

69.

IV. LÁSZLÓ KIRÁLY BENKE FIAINAK 1287. ÁPRILIS 19.

Mérlegeltük Benke fiainak számtalan dicséretes szolgálatát, amelyeket különböző hadjáratainkban tettek nekünk odaadó hűséggel, kiváltképpen pedig akkor, amikor általános paranccsal összegyűjtött seregünket a cseh király ellen küldtük, aki országunk határaira ellenségesen behatolt — ebben a háborúban ölték meg a cseh királyt szánalomra méltó módon –, Benke említett fiai a cseh király seregével hősiesen szembeszállva szemünk láttára derekasan harcoltak, maguk is vérüket hullatva.[192] Továbbá amikor a hitszegő tatár nép betört országunkba, pusztítást és rombolást vitt véghez, s ezáltal igen nagy károkat okozott, az említett Benke fiai e tatár nép dühével szembeszálltak, és nem félve rábízni magukat és vagyonukat a forgandó szerencsére, megküzdöttek a tatárokkal, hogy tanúsítsák hűségüket irántunk és országunk iránt úgy, hogy abban a küzdelemben életveszélyes sebeket kaptak, és végtagjaik megcsonkítását szenvedték el, eme végtagcsonkításnak nyilvánvaló jelei vannak és szembetűnnek.[193] Ezenkívül Benke említett fiai zsitvai ütközetünkben — ahol Henrik fiai, Tamás fiai és más, hozzánk hűtlen

[192] L. a 149. jegyzetet.
[193] 1285 elején.

személyek gyűltek össze, vakmerő módon fegyvert emelvén felségünkre — dicséretet érdemlő, hű szolgálatokat tettek, saját vérükkel adván bizonyítékát hősiességüknek.[194]

[194] 1287 elején Kőszegi Henrik fiai és Borsa nembeli Tamás fiai a Zsitva folyónál csatát nyertek IV. László ellen. K.: Kubinyi II. 30–31. Sz. Galántai E. ford.

70.

IV. LÁSZLÓ KIRÁLY PÁSKA NYITRAI PÜSPÖKNEK 1288. MÁJUS 13.

Páska atya... drága apánkat, majd később minket országunk különböző veszélyes ügyeiben tettel is hűségesen szolgált, nem félve számtalanszor és fáradhatatlanul kiszolgáltatni magát és övéit az utak veszélyeinek, csalárdságoknak, veszélyes helyzeteknek, a viszályok, bajok közepette és szorult helyzetünkben, zavargások és viharok idején királyi koronánk helyzetének javítása érdekében dicséretesen kitartott buzgó hűsége mellett, kiváltképpen pedig akkor amikor titkos követségbe küldtük őt Rudolf császár fiához, az osztrák herceghez, eme útjáról visszatérve, amikor udvarunkba tartott, a kunok — akik abban az időben országunknak és nekünk fő ellenségeink és ellenfeleink voltak — elfogták őt, és javaiból rútul kifosztották, ráadásul levetkőztették, és köteleikkel rendkívüli módon megkötözve őt magát, több napig fogva tartották püspöki rangjának szégyenére, miután — ó fájdalom! — öt testvérét, más rokonait és kisérőit, mintegy 18 személyt, embertelenül és kegyetlenül meggyilkolták.[195] Az előrebocsátott dolgok összességükben és egyenként is napnál világosabbak egész országunk előtt és számunkra is.[196]

---

[195] Talán 1285-ben. Rudolf fia Albert volt.

[196] K.: F. V. 3. 417–418. Sz. Galántai E. ford.

71.

IV. LÁSZLÓ KIRÁLY TALPAS TAMÁS MESTERNEK 1288

Megfontoltuk Tamás mester számtalan dicséretet érdemlő szolgálatát, amelyeket országunk különböző hadjárataiban teljesített számunkra, elsősorban akkor, amikor Hódnál a hitszegő kun nép elszánt vakmerőséggel támadott ellenünk, e Tamás mester a csatamezőn szemünk láttára derék és dicséretes szolgálatokat tett, miközben életveszélyes sebeket kapott.[197] Továbbá akkor is, amikor országunk báróinak és nemeseinek sokaságával a Havasokon túlra mentünk, hogy visszahozzuk az országunkból titokban elmenekült kunokat a tatárok határvidékeiről — amely vidékeken elődeink közül senki nem járt –, az említett Tamás mester hű és szívesen fogadott szolgálatokat tett nekünk.[198] Majd akkor, amikor Konrád herceg Leszek krakkói és szandomiri hercegnek, kedves rokonunknak a földjeire gyakorta dúlva, fosztogatva ellenségesen betört, és ugyanez a Leszek herceg sereget indított ama Konrád herceg ellen az országát ért méltánytalanságok megtorlására, ehhez a sereghez küldtük el az említett Tamás mestert ..., hogy segítsék e Leszek urat, akkor a nevezett Tamás mester hősiesen szembeszállt Konrád her-

[197] L. a 166. jegyzetet.

[198] Havasok = Kárpátok; a Havasokon túl = Havasalföld, a mai Olténia és Munténia Dél-Romániában. Az esemény 1280-ban történt.

ceg seregével, és egy Micolalyz nevű derék katonáját hűségének jeléül fogolyként átadta nekünk, aki 2000 márkáért váltotta ki magát az említett Lőrinc mestertől.[199] Végül pedig amikor a hitszegő tatár nép betört országunkba, és mi ezt a Tamás mestert követségbe küldtük Visegrádra, visszatérés közben a tatároktól sebesülést szenvedett.[200]

---

[199] 1285-ben. Fekete Leszek IV. Béla vejének leányát vette feleségül, így volt IV. Lászlónak távoli rokona. Krakkó és Szandomir (ma Sandomierz) lengyelországi városok. Konrád mazóviai herceg.

[200] 1285 elején. Visegrád lokalizálása bizonytalan. K.: F. V. 3. 410–411. Sz. Galántai E. ford.

72.

IV. LÁSZLÓ KIRÁLY BAKSA NEMBELI GYÖRGY MESTERNEK 1288

Hívünk, Simon fia György kora ifjúságunktól fogva folytonosan híven szolgálva minket, a különböző hadjáratokban vére hullatásával országunk számára is mindig köszönetet érdemlő szolgálatot teljesített, amit hosszadalmas volna egyenként felsorolni. Mégis úgy véltük, hogy tettei és szolgálatai közül néhányat ezen oklevélben meg kell említenünk a többiek okulására és emlékezetül az utódoknak. Mert amikor drága atyánknak, a fényes emlékezetű István király úrnak isteni hívásra bekövetkezett halála után Ottokár, Csehország híres királya, szomszédunk és rokonunk — akinek a rokonság alapján országunk védelmében inkább támogatnia, semmint akadályoznia kellett volna minket — határmenti várainkat elfoglalva ellenségesen betört királyságunkba, és mi országunk báróival és nemeseivel együtt e király ellen vonulva a Morva folyónál az említett György mestert más személyekkel együtt a cseh király seregének kikémlelésére küldtük, akkor e György mester Laa vára előtt a fent nevezett király embereivel hősiesen megküzdött, és három, általa foglyul ejtett katonát hozzánk vezetett.[201] Továbbá amikor a hitszegő és megszámlálhatatlan tömegű tatár nép bűnös szándéktól vezérelve országunkra támadt, e György mester

[201] 1273-ban. (Más vélemény szerint 1278-ban.) Laara l. a 142. jegyzetet.

maga mellé véve rokonainak, társainak és barátainak hasznavehető segédcsapatait, több alkalommal ismételten hatékonyan és dicséretet érdemlő módon küzdött meg ezen tatárokkal hazánk védelmében és irántunk való hűségének bizonyságául úgy, hogy rokonai és szerviensei sok súlyos sérülést szenvedtek, illetve meghaltak, és igyekezetével országunk lakói közül sok foglyot kiszabadított a tatárok fogságából, továbbá győzelme jeléül szokás szerint sok tatár fejét elküldte hozzánk.[202] Ezenkívül amikor Konrád herceg vakmerőségétől és elbizakodottságától feltüzelve a nagyszerű férfiút, Leszek urat, a krakkói és szandomiri herceget, kedves rokonunkat országából haderejével kiszorította, és mi a herceg megsegítésére — az ő kérésére — elküldtük az említett György mestert udvari katonaságunkkal és apródainkkal együtt, akkor e György mester ott az első sorban tartózkodva — miközben a többiek tőle távol álltak, és a sorok követték őket — ő egymaga a hozzá csatlakozókkal az említett Konrád herceget a csatában nagy hősiességgel legyőzte, miután ugyanott az ellenség oldaláról a harcmezőn sokan elestek, és még többen fogságba jutottak, néhányan közülük pedig — ahogyan arról igen megbízhatóan értesültünk — alig tudtak elmenekülni. Maga György mester pedig öt életveszélyes sebet kapott a fején, egyik rokona elesett, tizenegy szerviense pedig életveszélyesen megsebesült. És így juttatta vissza e György mester Lengyelországot — amelyet szinte annyira tartunk, mint saját országunkat — kiragadva az ellenség kezéből a fenti Leszek herceg hatalma és fennhatósága alá, saját és övéi vérének hullatásával.[203] Ezenkívül akkor is, amikor az említett tatár nép

[202] 1285 elején.

[203] L. a 199. jegyzetet.

pusztító szándékkal újból betört Lengyelországba, és e Leszek herceg — mivel úgy vélte, hogy nem tud ellenállni a tatárok erejének — megfutamodva a mi földünkön keresett oltalmat előlük, akkor a már többször említett György mester — mivel mi távol voltunk — saját kezdeményezésére bátor férfiúként az éjszaka csendjének leple alatt elindulva, iránunk és országunk iránti hűségét tanúsítva, és nem félve a szerencse forgandóságára bízni magát, becsületünk érdekében Szandec vára környékén több mint ezer tatárt megtámadott, akikkel harcolva vezérüket, illetve fejedelmüket megölte, közülük is sokakat elpusztított, és katonáival a terület lakói közül szinte megszámlálhatatlanul sok személyt szabadított ki a tatárok fogságából. Végül utoljára, amikor ezek a tatárok egészen országunk szomszédságáig Szepes irányában ki akarták terjeszteni hatalmukat, a többször említett György mester igyekezvén a kívánt célhoz juttatni azt, amit jól elkezdett, ugyanazon a vidéken, Szepes földjének környékén maradt országunk megvédése érdekében, ott éjjelnappal harcolt ezekkel a tatárokkal csapatonként, és többeket megölt közülük saját és övéi vérének hullatásával. És így e tatárok György mesternek — aki keményen szembeszegült velük — derekassága és igyekezete folytán nem tudtak behatolni földünkre és megszállni azt, Isten segítségével, hanem megfogyatkozva és vereséget szenvedve vonultak vissza erről a vidékről.[204]

---

[204] 1287 végén. Szandec (ma Stary Sącz) lengyelországi vár a Beszkidekben. Szepes ma Spiš Szlovákiában, akkor egy része Lengyelországhoz tartozott. K.: F. V. 3. 393–396. Sz. Galántai E. ford.

73.

IV. LÁSZLÓ KIRÁLY LESZTEMÉRI IVÁN FIAINAK 1288

Mérlegeltük Iván fiainak ... érdemdús szolgálatait és szolgálatkész érdemeit, amelyeket odaadó hűséggel tettek nekünk abban a háborúnkban, amelyet a cseh király[205] és a hűtlenül fellázadt kunok ellen[206] vívtunk, kiváltképpen pedig azt tartottuk szem előtt, hogy Péter nevű testvérüket irántunk tanúsított hűsége miatt Gönc vára alatt szemünk láttára megölték.[207]

---

205 L. a 149. jegyzetet.

206 L. a 166. jegyzetet.

207 Talán 1281-ben Aba nembeli Finta lázadása kapcsán. Gönc ma Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. K.: HO. VI. 332. Sz. Galántai E. ford.

IV. LÁSZLÓ KIRÁLY AZ ARANYOSI SZÉKELYEKNEK 1289

Megfontoltuk Aranyos földön[208] lakó, illetve tartózkodó székelyeink hű és érdemdús szolgálatait, amelyeket előbb István király úrnak, drága atyánknak, majd azt követően nekünk tettek buzgó hűséggel, dicséretesen, amilyen odaadóan, olyan alázatosan; hosszú lenne ezeket egyenként felsorolni a maguk sokaságában, és megunáshoz vezetne. E székelyek hű és érdemdús szolgálatai közül néhányat azonban belefoglaltattunk ebbe az oklevélbe. Amikor ugyanis a hitszegésre vetemedő kunok vakmerően zászlót bontva Hódnál összegyűltek és ellenünk támadtak, nem riadva vissza a felségsértés bűnétől, akkor e székelyek azon kun sereggel szemünk láttára dicséretet érdemlő hősiességgel szembeszálltak, nem félvén a hadi szerencse forgandóságától, és abban a csatában többször érdemesnek találtattak arra, hogy tetszésünket elnyerjék.[209] Továbbá amikor a hitszegő tatár nép királyságunkat ellenségesen és kegyetlenül megtámadta, országunk igen nagy részét szörnyű pusztításokkal és zsákmányolással végigdúlta, és országunk lakóinak végtelen sokaságát kegyetlen rabságba hurcolta el, és ezek a tatárok király-

---

[208] Aranyos ma Arieş Romániában.

[209] L. a 166. jegyzetet.

ságunk értékes zsákmányaival és javaival megrakodva tértek haza, az említett székelyek e tatárok dühödt támadásával Torockó vára alatt hősiesen szembeszáltak, hogy kiszabadítsák honfitársaikat, és abban az összecsapásban több mint ezer embert szabadítottak ki a tatárok keserves és szörnyű fogságából.[210]

[210] 1285 elején. Torockó ma Rimetea Romániában. K.: MES. II. 253–254. Sz. Galántai E. ford.

75.

III. ANDRÁS KIRÁLY ABA NEMBELI AMADÉ NÁDORNAK 1290

Amadé nádor, akinek előkelő származás emeli tekintélyét, színünk elé járulván bemutatta királyi felségünknek szeretett unokaöcsénk, a tekintetes László király úr kiváltságleveleit, amelyek tartalmából megtudtuk, hogy a méltóságos István király úr halála után, amikor az említett László király úr gyermeksége miatt még nem volt képes az oly szélesen elnyúló királyság területét tökéletesen kormányozni, és Magyarország lépten-nyomon előforduló, semmit sem kímélő számtalan viszontagságtól és szorongattatástól, főként pedig belháborútól pusztult, a nevezett Amadé nádor a királyi méltóság felsége és a koronát megillető tisztelet érdekében több alkalommal is kitette magát fegyveresei sokaságával együtt a különféle veszélyeknek és ütközeteknek, sőt a sors ezen változatos veszedelmei közepette jobb kezén egyik ujja is megcsonkult, amikor a Csehország királya, Ottokár elleni általános hadjáratban szokása szerint igen bátran küzdött, a végsőkig segítve ama dicsőséges ütközet megnyerését, amelyben az említett cseh király is elesett.[211] Ezenkívül amikor a kunok közössége a hűtlenségre jellemző csalárdsággal alattomosan felkelt a király ellen, barbár tettlegességgel szítva fel

[211] L. a 149. jegyzetet.

teljes haderejének dúló haragját, az említett Amadé nádor a királyi felség híveként Isten mennyei kegyelméből kivívott győzelmével letörte, s egyszersmind szét is zúzta azáltal ezt a mérhetetlen barbár fékevesztettséget, hogy az alkalom kínálta lehetőség szerint többeket foglyul ejtett, illetve megölt közülük, míg az összes többi az ország határain kívülre futva talált csak előle menedéket.[212] Továbbá midőn a hamis hitű tatár nép teljes haderejével betört Magyarországra, és szokásainak megfelelően rettenetes pusztításokat, gyújtogatásokat és rablásokat vitt véghez, a nevezett Amadé nádor szembeszállt velük, számosat kardélre hányt közülük, igen sok foglyot kiszabadított, és győzelme jeléül elküldte ezen álnok nép tíz vezérének a fejét is az említett László királynak.[213] Amikor tekintetes unokaöcsénk, ugyanezen László király halála után a születés rendje és joga alapján az ő örökébe léptünk, az említett Amadé nádor valamennyi emberével és rokonával együtt az odaadás annyi, csak hosszadalmasan részletezhető tanújelét adva törekedett nekünk is szolgálatunkra lenni, hogy hűségének bizonyítékai végképpen kedvessé tegyét őt előttünk, annál is inkább, mivel elhatározta, hogy valamennyi öröklött és szerzett birtokát, továbbá erősségeit és várait is önként kezünkbe ajánlja, felségünk belátás szerinti rendelkezésére bízva, hogy jeles cselekedeteiért teljes egészében személyét és örököseit jutalmazzuk meg velük, vagy egyéb szándékainknak megfelelően megtartjuk azokat. Emellett frissen megszerzett uralmunk kezdeteinél is olyan odaadó hűséggel

[212] L. a 166. jegyzetet.

[213] 1285 elején.

működött mellettünk, hogy körültekintő eljárása és személyes fáradozása eredményeként számos vár és sok erősség került könnyűszerrel fennhatóságunk alá, olyanok, amelyeket egyébként a legnagyobb erőfeszítések árán és igen verejtékesen lehetett volna csak elfoglalni.[214]

[214] Utalás arra, hogy III. András király nem külső és belső riválisok híján foglalhatta csak el a trónt. K.: W. XII. 496–497. Almási T. ford.

76.

III. ANDRÁS KIRÁLY GYARMAN ISPÁNNAK 1291

Hívünk, Gyarman ispán hosszú idő eltelte óta valamennyi ügyes-bajos dolgunk intézésében alázattal megszolgált érdemeket szerzett, és dicséretesen érdemes szolgálatokat nyújtott, első ízben ráadásul már akkor, amikor mi még országunk határain kívül tartózkodtunk, ugyanis azon követségek alkalmával, amelyekkel Magyarország főpapjai, bárói és nemesei kerestettek fel bennünket, küldetésüket, megbízatásaikat és utasításaikat teljesítve az említett Gyarman ispán a halálos veszedelmektől sem visszariadva többször is kitette magát a vakvéletlen számos bizonytalanságának. Ugyancsak még hercegségünk idejében az irántunk megnyilvánuló köteles hűségtől indíttatva legkedvesebb rokonunknak, Albertino úrnak is hálát és elismerést érdemlő szolgálatokat teljesített egyrészt azzal, hogy hozzánk kísérte őt, másrészt pedig azzal, hogy hazájába is visszasegítette.[215] Ezenkívül azokkal a szolgálataival, amelyeket uralkodásunk legelején, megkoronázásunkkor[216] éjjel és nappal értünk fáradozva fejtett ki, szintén sokszorosan kiérdemelte kegyünket.[217]

---

[215] III. András azokat az időszakokat tekintette hercegsége idejének (1278 és az 1280-as évek vége), amikor trónkövetelőként IV. László ellenében Magyarországon tartózkodott, és szlavón hercegnek neveztette magát. Albertino Morosini III. András nagybátyja volt, ekkor még Velencében élt.

[216] III. Andrást 1290. július 23-án koronázták királlyá.

[217] K.: HO. VIII. 305. Almási T. ford.

77.

III. ANDRÁS KIRÁLY GUTKELED NEMBELI LOTÁRD BÁNNAK ÉS FIÁNAK, LÁSZLÓNAK 1292. JÚNIUS 22.

Lotárd bán apja, Pál ispán István király úr irányában az ország valamennyi — akár általános, akár részleges — hadjáratában hűségéről és érdemes szolgálatairól tett tanúbizonyságot, különösen akkor, amikor a stájer hercegségnek a mondott időszakban ugyanezen István király úr hatalma alá tartozó[218] elvetemült népei, illetve országlakosai hitszegőként elpártoltak tőle, a király úr pedig csatát vívott ellenük, ahol is elesett ezen Gutkeled nembeliek egyik vérrokona, Majád fia Lodomér, valamint egy másik rokonuk, név szerint Párdányi Lőrinc, továbbá Pál ispán hetven szerviense, míg maga Pál ispán fogságba esett,[219] s mindaddig őrizetben maradt, amíg egy bizonyos Mojád nevű birtokának[220] személye kiváltásáért történt eladása árán vissza nem nyerhette szabadságát... Lotárd bán a néhai László király úr számára nyújtott egykoron érdemes szolgálatokat. Amikor királyi parancsra Joachim bánnal együtt hadra keltek, hogy a cseh király ártalmára feldúlják Ausztriát, Lotárd bánt megsebesítették...[221]

---

[218] L. a 94. jegyzetet.

[219] 1259 végén.

[220] Mojád ma Moiad Romániában.

[221] 1273-ban. Joachim szintén Gutkeled nembeli előkelő.

Midőn László király úr hadai sokaságával felvonult Magyarország akkori fő ellensége, Ottokár cseh király ellen, a többször említett Lotárd bán derekasan küzdve életveszélyes sebet kapott...[222] Abban a csatában, amelyet az említett László király úr a kunokkal szemben vívott, Lotárd bán szintén megsebesült: nyílvessző találta el bal lábán, ráadásul Domokos nevű egyik testvére is elesett ekkor...[223] Mi is megfontoltuk Lotárd bán és fia, László urak hűségét és mindazon szolgálataikat, amelyeket az Albert osztrák herceggel, akkori fő ellenségünkkel szemben vívott háborúnkban nyújtottak,[224] illetve amelyeket utóbb az elpártolt Henrik-fiak ellen vezetett hadjáratunkban teljesítettek számunkra.[225]

[222] L. a 149. jegyzetet.

[223] L. a 166. jegyzetet.

[224] 1291-ben.

[225] 1292-ben. A Henrik-fiakra l. a 176. jegyzetet. K.: UB. II. 268–269. Almási T. ford.

78.

III. ANDRÁS KIRÁLY BUZÁD NEMBELI ATYUSZ ISPÁNNAK 1292. NOVEMBER 26.

Amikor annak idején első alkalommal bejöttünk Magyarországra,[226] Atyusz ispán tüstént oldalunkra állva számos hűséges cselekedetet vitt véghez fáradhatatlanul érettünk. Később azután, amikor hadsereget indítottunk Henrik bán fiai ellen — már azt követően, hogy a Megváltó kegyének jóvoltából elnyertük az ország fölötti uralmat, és királyi korona ékesített bennünket –, ugyanezen Atyusz ispán ismét tanúbizonyságot tett hűségéről, ugyanis várai elveszítése és a birtokait ért pusztítás következtében súlyos, mintegy ezer márkányi kárt szenvedett, továbbá szerviensei közül is többeket megsebesítettek Henrik bán említett fiai.[227] Ezenkívül akkor, amikor Henrik bán fia János megszegte a kettőnk között létrejött békeszerződést, és meggondolatlan vakmerőségében foglyul ejtette felséges személyünket,[228] a nevezett Atyusz ispán egyetlen fiát is túszul engedte, illetve adta neki annak érdekében, hogy kiszabadulhassunk e János mester béklyóiból.[229]

---

226 1278-ban.

227 1292-ben.

228 III. Andrást 1292 őszén a Dráván túlon tartotta fogságban néhány hónapon át Kőszegi János (Iván).

229 K.: Sm. VII. 112. Almási T. ford.

79.

III. ANDRÁS KIRÁLY PERÉNY MESTERNEK 1293. ÁPRILIS 16.

Megfontoltuk Perény mester hűségét és szolgálatainak érdemeit, aki először és mindenekelőtt hercegségünk idején,[230] mikor még az országon kívül voltunk, gyermekkorától kezdve oldalunkon állva tett dicső és hűséges szolgálatokat. Ezenkívül midőn Isten kegyelméből Magyarország trónját és kormányzását elnyertük, az előbb említett Perény mester minden tettével és ügyével hűséges és szívesen fogadott szolgálatokat nyújtott nekünk. Továbbá amikor Albert úrral, Ausztria és Stájerország hercegével, akkor a mi és országunk legfőbb ellenségével szemben általános hadjáratot indítottunk, és hadseregünkkel együtt országába benyomultunk, s egy bizonyos Roró nevű várat megostromoltunk, a gyakran említett Perény mester a vár ostromában nekünk és az összes jelenlevőnek, a minket és a koronát megillető hűség érdekében, hű szolgálatokat törekedett nyújtani, magát a forgandó szerencsének alávetve, ott életveszélyesen megsebesült.[231]

---

[230] L. a 215. jegyzetet.

[231] 1291-ben. Roró ma Rohrau Ausztriában a Lajta folyó mellett. K.: F. VI. 1. 249–250. Koszta L. ford.

80.

III. ANDRÁS KIRÁLY BABONICS RADOSZLÓ BÁNNAK 1293. JÚLIUS 11.

Megfontolván Radoszló bán hűségét és szolgálatait, a nekünk nyújtott összes, jutalomra méltó dolgot, abban ti., hogy midőn mi szeretett hívünket, Ugrin mestert drága anyánk elé a tengermellékre küldtük, és Ugrin mester bizonyos ellenségeink fogságába esett, Radoszló bán parancsunk szerint, a királyi koronához illő hűsége érdekében, hűtlen alattvalóinkkal összecsapva, magát és vagyonát a szrencse forgandóságának alávetve, ellenségeinket katonai erővel legyőzte, és fogságukból az említett Ugrin mestert kiszabadította, jóllehet Radoszló bán egy rokona és öt szerviense az ütközetben meghalt, számos katonája pedig megsebesült. Lélekben mérlegelve Radoszló bán szolgálatait, melyekkel szeretett anyánkat, a felséges asszonyt támogatta, midőn szeretett anyánk hívásunkra országunkba akart jönni, de ellenségeink álnokságai miatt semmilyen módon sem kapott szabad bejövetelt, minket pedig országunk kényszerű ügyei foglaltak le, s abban az időben nem tudtunk személyesen anyánk elé menni, maga Radoszló bán a hűséget hűséggel akarva halmozni, összegyűjtötte erőit, s nem kímélve a fáradozásokat és a költségeket, ellenségeink ismert ármánykodásai ellenére anyánkat a kijáró tisztelettel, ahogy illett, orszá-

gunkba ünnepélyesen bekísérte, igen nagy mennyiségű pénz felhasználásával és kiadásával.[232]

[232] Tomasina Morosini, III. András anyja 1292–1293-ban jött Velencéből Magyarországra. K.: Sm. VII. 146–147. Koszta L. ford.

81.

III. ANDRÁS KIRÁLY VÖRÖS ÁBRAHÁM ISPÁNNAK 1294. JANUÁR 18.

Jóllehet Menold fia Ábrahám ispán hűsége és dicső tettei közismertek, mégis nehogy valami tétovázás révén rejtve maradjanak, és hogy hírük az utódok előtt nevezetes legyen, s a nyomába lépőket hasonló dolgokra ösztönözze, tettei közül néhányat jelen oklevelünkben akarunk előadni. Ábrahám ispán, hogy innen kezdjük, már hercegségünk idején[233] buzgó és hűséges szolgálatokat tett nekünk, majd mikor a németek országunk határait elfoglalták,[234] Ábrahám ispán a németek uralma alá vetett vidék összes nemesével fellázadt ellenük, megőrizve az ország koronáját megillető hűséget. Továbbá midőn unokatestvérünknek, Magyarország néhai nevezetes királyának, László úrnak a halála után az ország trónját és koronáját elfoglaltuk, Ábrahám ispán Albert úrnak, Ausztria és Stájerország hercegének, akkori legfőbb ellenségünknek seregével Nagyszombat város mellett férfiasan megütközött, s ott az ellenséget legyőzve a németek közül többet elfogott, és a győzelem jeleként az ellenség lobogóit elküldte nekünk, a Sasvár nevű várat pedig, melyet felségünkkel szemben a németek birtokoltak, Ábrahám ispán megostromolta, és

[233] L. a 215. jegyzetet.
[234] 1289-ben.

az elfoglalt várat visszaadta nekünk.[235] Midőn pedig a pozsonyi vár megvívására Máté lovászmesterünket küldtük, maga Ábrahám ispán az említett vár ostromában a halálos veszedelemtől sem félve férfiasan harcolt, s ott Ábrahám ispán is életveszélyesen megsebesült, néhány szerviense meghalt, mások pedig, közel ötvenen szerviensei közül, súlyosan megsebesültek, ahogy mindezek az előbb említett Máté mestertől és a vidék más nemeseitől tudomásunkra jutottak.[236]

---

[235] 1291-ben. Nagyszombatra l. a 131. jegyzetet. Sasvár Šaštín Szlovákiában.

[236] Máté Csák nembeli (Trencséni) Máté, a későbbi tartományúr. Pozsony várát Kőszegi Henrik fiai foglalták el. K.: W. X. 135–136. Koszta L. ford.

82.

III. ANDRÁS KIRÁLY PÁL HÁNTAI PRÉPOSTNAK, VALAMINT TESTVÉREINEK 1294. JÚNIUS 22.

Megfontoltuk Pál prépost és korábban említett testvérei hűségét, valamint a nevezetteknek országunk különböző hadjárataiban, szorongattatásaiban és ügyes-bajos dolgaiban nyújtott érdemes szolgálatait, különösen amelyeket a királyi korona iránti hűségtől indíttatva az Albert osztrák és stájer herceggel szemben vezetett hadjáratunkban a herceg Roró és Huhenler nevű várainak, illetve egyéb erősségeinek ostrománál — a hajítógépek kőlövedékeitől sem visszariadva — vérük ontásával, hűségesen és lángoló odaadással teljesítettek.[237] Annál is inkább emlékezetünkbe idéztük mindezt, mivel Szenic várának védelmében a fent nevezett Pál prépost testvérének, Vidnek az egyik lábát is megcsonkították, amikor bizonyos elpártolt báróink a várat ostromolták.[238]

---

237 1291-ben. Roróra l. a 231. jegyzetet, Huhenler Ausztriában feküdt, közelebbről ismeretlen helyen.

238 1292-ben. Szenic ma Senica Szlovákiában. A várat Kőszegi Henrik fiai vívhatták. K.: F. VI. 1. 290. Almási T. ford.

83.

III. ANDRÁS KIRÁLY ABA NEMBELI PÉTER MESTERNEK 1294

Megfontoltuk hűségét és mindazon érdemes szolgálatait, amelyeket oly gyakran, különösen pedig az Albert osztrák herceg úrral, királyságunk akkori fő ellenségével szemben viselt háborúnkban, a vakvéletlen kétes kimenetelű helyzeteitől sem visszariadva nyújtott nekünk,[239] nemkülönben pedig amelyeket akkor teljesített számunkra, amikor seregünket Tamás fiai ellen indítottuk, hogy váraikat megvívassuk és leromboltassuk, ahol is a nevezett Péter mester súlyosan megsebesült.[240]

---

[239] 1291-ben.

[240] 1294 őszén. Tamás fiai (köztük Roland) Borsa nembeliek. K.: F. VI. 1. 299. Almási T. ford.

III. ANDRÁS KIRÁLY JÁNOS ISPÁNNAK 1295. ÁPRILIS 24.

János ispán hozzánk jőve bemutatta nekünk László király kiváltságlevelét, amelynek tartalmából meggyőződtünk, hogy János ispán szívesen vett szolgálatokat teljesített László királynak a csehek királya ellen viselt hadjáratában, ahol a csehek királyát kegyetlenül megölték,[241] ezenfelül életveszélyesen megsebesült abban a csatában, melyet maga László király indított a hűtlenné lett kunok ellen...[242] Megfontoltuk János ispán hűséges szolgálatait, amelyeket országunk akkori legfőbb ellensége, Albert úr, Ausztria és Stájerország hercege ellen indított hadjáratunkban báróink szeme láttára Bécs vára alatt hűségesen és illően tett, ahol megsebesült,[243] ugyancsak megfontoltuk János ispán vére hullatásával Adorján vára alatt[244] és országunk más hadjárataiban nekünk mutatott szolgálatait, melyeket egyenként hosszú lenne felsorolni.[245]

---

[241] L. a 149. jegyzetet.
[242] L. a 166. jegyzetet.
[243] 1291-ben.
[244] 1294 őszén a Borsa nembeliek ellen. Adorjánra l. a 188. jegyzetet.
[245] K.: HO. VI. 416. Koszta L. ford.

85.

TOMASINA ANYAKIRÁLYNÉ LÁSZLÓ ISPÁNNAK 1295

Midőn László úr, Magyarország egykori tekintetes királya minden élő test végső útjára lépett, és amikor legkedvesebb fiúnk, András úr — korántsem a hadieszközök alkalmazása vagy az erőszakos fellépés és nem is valamiféle különleges emberi ravaszság következtében, hanem kizárólag az isteni kegyelem jóvoltából — követte e László urat az ország trónján, amely a származás joga s rendje alapján őt illette meg, a nevezett László ispán a leghűségesebb szolgálatokat nyújtotta említett fiunknak. Továbbá amikor Henrik bán fia János azzal együtt sem riadt vissza a szíve rejtekében megfogant gonosz szándékú vágyak nyílt megvalósításától, hogy a borzasztó bűntett iszonyatával mind magát, mind pedig utódait bemocskolja — akikkel kapcsolatban hasonló bűnös eljárásoktól lehet tartani –, s így a kínálkozó alkalom megragadásával, becsületszavát és a fogadott hűséget megszegve, foglyul ejtette természetes urát, András királyt,[246] a nevezett László ispán szüntelenül azért fáradozott és buzgólkodott ekkor, hogy a királyi felség megszabadulhasson hallatlanul elvetemült foglyul ejtője bilincseitől. Ráadásul akkor, amikor az említett János csalárd és erőszakos ravasz-

---

246 L. a 228. jegyzetet.

sága folytán tulajdon csapdájából csak úgy merte kiengedni a királyi felséget, ha cserében kezére adott túszok nyújtanak számára biztosítékot, a többször említett László ispán szabad akaratából, önként ajánlkozott fel kezesül, csakhogy a királyi felség végre kiszabaduljon szörnyűséges fogvatartója igájából. Ezt követően a nevezett László ispán csak azzal a feltétellel tudta visszaszerezni szabadságát a fent említett János mestertől, ha előbb vállalta 200 márka megfizetését szabadulásáért, s addig is túszul hagyta maga helyett egyik fiát. A szóban forgó fiú ott azonban az egészségtelen levegő miatt betegségbe esett, és csakhamar bevégezte napjait. Ezenkívül akkor, amikor Mizse egykori nádor felséges személyünk ellenében megszállva tartotta Szekcső várát, az említett László ispán a vár ostrománál, illetve megvívásánál Miklós nádorral együtt egészen addig dicséretesen kitartott, amíg e vállalkozásunk, amely kedvező körülmények között kezdődött, szerencsés befejezést nem nyert.[247]

[247] 1294-ben. Szekcső ma Dunaszekcső Baranya megyében. Mizse IV. László utolsó nádora volt, Miklós nádor Kőszegi (Nagy) Henrik fia. K.: W. X. 185. Almási T. ford.

86.

III. ANDRÁS KIRÁLY VÖRÖS ÁBRAHÁM ALISPÁNNAK 1296. OKTÓBER 19.

Jóllehet Menold fia Vörös Ábrahám pozsonyi alispán hűsége és kegyes engedelmessége teljesen közismert és nyilvánvaló, mégis nehogy valami tétovázás révén rejtve maradjon, hasonlóképpen hogy példája nyomán mások is szívesebben tegyenek hűséges cselekedeteket, derék tettei közül néhányat a jelen oklevélben méltónak tartunk feljegyezni. Először is midőn Isten kegyelméből Magyarország trónját és kormányzását elnyertük, és Albert úr, Ausztria és Stájerország hercege, akkor legfőbb ellenségünk, Pozsony megye elpusztítására megindította teljes seregét, maga Ábrahám ispán, mint derék vitéz, katonáival a herceg elleni küzdelemben az Úr segítségével megszerezte a győzelem diadalát, győzelme jeleként a németektől zsákmányolt lobogót emberével elküldte nekünk. Amikor Ausztria hercege a cseheket küldte Ábrahám ispán ellen, ő szokásos hűségét megtartva csatába bocsátkozott, és a cseheket a szerencse pártfogásával legyőzte. Majd amikor az osztrák herceg hadseregét vagy katonaságát az Ábrahám ispán védte palánkvár megvívására küldte, Ábrahám ispán saját magának és övéinek nem csekély sérelmére az említett várat velük szemben megőrizte. A várban 53 embere nyíllövéstől életveszélyesen megsebesült, sőt a vár védelmében 15-öt meg is öltek a csehek. Ezenkívül

amikor a németek bizonyos Sasvár nevű várunkat elfoglalva tartották, Ábrahám ispán a minket és az ország koronáját megillető hűség érdekében az említett várat tőlük visszaszerezte az általunk elrendelt parancs és határozat szerint.[248] Mindezekhez tartozik, hogy amikor mi hűtlen alattvalónk, Henrik bán fia János fogságában voltunk.[249] abban az időben Henrik bán fiai Pozsony várunkat elfoglalták, és mi szeretett hívünket, Máté mestert a mondott vár visszafoglalására küldtük, többek között maga Ábrahám ispán az említett vár megvívásánál hűségének számos bizonyítékát nyújtotta. Harciasságának tanúságát vöröslő vérével mutatta meg, várunk ostrománál az ellenség öt szerviensét ölte meg. Továbbá midőn bizonyos Detrekő várunkat Henrik bán fiai elfoglalták, Ábrahám ispán ura, Máté mester parancsára a várat Isten segítségével saját és emberei vérének hullatásával visszaszerezte.[250] Azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy amikor összehívott hadseregünkkel és Albert úrral, Isten kegyelméből Ausztria és Stájerország hercegével, szeretett apósunkkal együtt ellenségeink, Henrik bán fiai, János és testvérei ellen vonultunk, Ábrahám ispán országunk más nemesei között oldalunkon megjelenve Kőszeg vára alatt, melyet elfoglaltunk, tudtunkkal János szerviensei közül sokat legyőzött.[251]

---

[248] 1291-ben. Sasvárra l. a 235. jegyzetet.

[249] L. a 228. jegyzetet.

[250] 1292-ben. Mátéra l. a 236., Detrekőre a 130. jegyzetet.

[251] 1296 októberében. K.: Apponyi I. 30–32. Koszta L. ford.

III. ANDRÁS KIRÁLY RÁTÓT NEMBELI MIKLÓS KIRÁLYI POHÁRNOKMESTERNEK 1296. OKTÓBER 26.

Midőn azt követően, hogy elnyertük a Magyarország fölötti uralmat, általános haderőt küldtünk országunk akkori fő ellensége, Ausztria és Stájerország hercege ellen, a nevezett Miklós mester vére ontásával dicséretes szolgálatokat teljesített számunkra, ráadásul László és Miklós nevű két rokona is szerencsétlenül életét vesztette ekkor.[252] Továbbá amikor fegyveresek sokaságából álló seregünkkel hadra keltünk Tamás fiai, Roland vajda és testvérei ellen, s megostromoltuk Adorján nevű várukat, e Miklós mester áldozatos szolgálatokat vitt véghez érettünk, ahol is két szerviensét súlyosan megsebesítették.[253] Ezenkívül akkor, amikor erős csapatokkal vonultunk fel királyságunk hűtlen alattvalójával, Henrik fia Jánossal szemben, és e János táborából némelyek felkerekedtek, hogy kikémleljék seregünket, az említett Miklós mester e felderítők közül foglyul ejtett egy bizonyos Gergely nevezetűt, akinek utóbb Sopron közelében fejét vétettük.[254]

---

[252] 1291-ben.

[253] L. a 240., Adorjánra a 188. jegyzetet.

[254] 1296-ban. Cupernium más értelmezés szerint nem Sopron, hanem a ma Zala megyei (Nagy-)Kapornak. K.: F. VI. 2. 26–27. Almási T. ford.

88.

III. ANDRÁS KIRÁLY PÉTER ISPÁNNAK 1298. JÚLIUS 26.

Megfontolván a nevezett Péter ispán hűségét és mindazon érdemes szolgálatait, amelyeket országunk különböző hadjárataiban mindig és mindenütt hűsége teljes odaadásával nyújtott és teljesített, kiváltképpen pedig akkor, amikor Demeter pozsonyi és zólyomi ispánt Adolf római király ellen küldöttük, az akkori osztrák és stájer herceg, Albert úr társaságában, ahol az említett Péter dicséretesen küzdve öt nemes és tekintélyesebb katonát ejtett foglyul, illetve két életveszélyes sebet kapott,[255] amint erről a nevezett Demeter mester szavahihető beszámolójából részletes értesüléseket szereztünk. Irántunk tanúsított köteles hűsége miatt károk és veszteségek is érték országunk hűtlenjeinek, különösen egy bizonyos Tótnak mondott Istvánnak, Henrik fia János egyik szerviensének dúlása következtében, még akkoriban, amikor Somogy várát ostromoltuk,[256] mely pusztítás során — a pozsonyi káptalan oklevelének tartalmából nyert tájékoztatás szerint — mintegy 200 márkányi kárt szenvedett.[257]

---

[255] 1298-ban. Demeter Balassa családbeli előkelő volt.

[256] 1296-ban Kőszegi Henrik fiai ellenében.

[257] K.: W. V. 183–184. Almási T. ford.

89.

III. ANDRÁS KIRÁLY PÓS ISPÁNNAK ÉS FIAINAK 1299. OKTÓBER 29.

Megfontolván Merse fia Pós ispán fia István, szeretett hívünk hűséges szolgálatait, amelyeket nekünk országunk különböző hadjárataiban készséges igyekezettel nyújtott, és a folyamatos szolgálatokban nem félt nyújtani, saját magát és testvérét a mi és egész országunk számára hasznosan felségünk szeme előtt a szerencse forgandóságának alávetette. Számtalan tette közül néhányat a jelen oklevélben előadunk. Először midőn a kiváló férfiút, Demeter mestert, pozsonyi és zólyomi ispánt, szeretett hívünket a nagyságos fejedelemnek, Albert úrnak, most a rómaiak mindig dicsőséges királyának, egykor Ausztria és Stájerország hercegének, császárrá választott szeretett atyánknak a segítségére a németek túlsó és távoleső területeire küldtük ki, ott az említett István urával, ti. Demeter mesterrel elérkezve Strasbourg város körül a Rajna folyó mellé, és onnan előrenyomulva szeretett atyánkkal, Albert úrral, római királlyal és Demeter mesterrel indult hűséges familiárisaink társaságában az ellenségre, Adolf volt római királynak és népének cselt vetve, ellenük csodálatosan és dicsőségesen harcoltak, s itt István testvére két életveszélyes sebet kapott és szenvedett,[258] mi-

---

[258] 1298-ban. Strasbourg ma Franciaországban. Albert III. Andrásnak nem atyja, hanem apósa volt. Demeterre l. a 255. jegyzetet.

ként erről említett szeretett atyánktól kapott levélből megbízhatóan meggyőződtünk. Továbbá midőn országunk bizonyos lázadói ellen általános hadjáratot indítottunk, és Demeter mestert, valamint más báróinkat néhai Péter nádor fiai, Máté és Csák, országunk lázadói és pusztítói ellen küldtük ki, Holics nevű váruk ostromában az oroszlán bátorságával küzdő Istvánt az ellenség megölte. Szolgálatait vagy katonai tetteit ura, maga Demeter mester és más báróink, akik akkor jelen voltak, élőszóval jelentették nekünk.[259]

---

[259] 1299-ben. Mátéra l. a 236. jegyzetet. Holics (magyarul Újvár) ma Holič Szlovákiában. K.: Melczer 6–7. Koszta L. ford.

90.

III. ANDRÁS KIRÁLY FAMILIÁRIS APRÓDJÁNAK, GUECHTÓNAK 1300. ÁPRILIS 9.

A Firenzéből származó Cyprianusok nemzetségéből való Gerard fia Guechto, familiáris apródunk, kedvelt hívünknek, Bald szepesi ispánnak az unokaöccse, országunkba való első bejövetelünktől, még hercegségünktől fogva - tehát az azt megelőző időktől, hogy a születés joga s rendje alapján elnyertük az ország kormányzatának hatalmát, és a Szent Korona ékesített bennünket —,[260] s utóbb megkoronázásunk után is — amikor az isteni kegyelem jóvoltából már az egész ország fölötti uralmat átvettük — egészen mostanáig mindazon hálát és elismerést érdemlő, szerfölött hűséges szolgálataival, amelyeket ifjú-, sőt gyermekkorától oldalunkon állva éjjel-nappal értünk teljesített, sokszorosan sokféleképpen és oly mértékig kiérdemelte kegyünket, hogy szolgálatai felől lelkünkben csodálatos módon soha nem ébredt kétség, mert őt nemcsak hogy nem tántorították el mellőlünk a forgandó szerencse kétes kimenetelű helyzetei, vagy a jót s rosszat egyaránt hozó időszakok váltakozásai, de az idő múlásával érdemeket érdemekre halmozva oly végtelen sok szolgálatot is teljesített számunkra — mint azt korábban elmondottuk —, hogy ezeket hosszadalmas volna most rész-

[260] L. a 215. jegyzetet.

leteiben elbeszélni. Ezenkívül akkor, amikor bizonyos irigyeinknek, ti. Károly királynak és fiainak[261] ellenünk irányuló álnok mesterkedései nem tudták a nevezett Guechto egyenes, odaadó, rendkívül hűséges és már ifjúkorában is állhatatosan szilárd lelkét sem kérésekkel, sem csábítgatásokkal, sem pedig bármire vonatkozó ígéretekkel megingatni, ő inkább kitette a veszélynek mindazon javait és örökségét, amelyekkel köztudomásúlag Firenze környékén rendelkezett, amiből adódóan azután vagyoni helyzetében súlyos, szinte felmérhetetlen károk és veszteségek érték birtokainak és örökségének Károly király és fiai általi feldúlásakor.[262]

---

[261] Anjou-házbeli II. Károly szicíliai király és fiai, mindenekelőtt elsőszülött fia, Martell Károly (Károly Róbert, azaz I. Károly apja).

[262] K.: F. VI. 2. 249–250. és HO. VIII. 403. Almási T. ford.

91.

VENCEL KIRÁLY CSÁK NEMBELI MÁTÉNAK 1302. FEBRUÁR 28.

Csák nembeli néhai Péter nádor fia Máté nádor, a nemes férfiú, szeretett hívünk kegyes, szívesen vett és hasznos szolgálatokat tett szeretett atyánknak, Vencel úrnak, Csehország és Lengyelország királyának[263] mind ez ideig, most pedig nekünk tanúsít... Máté nádor, amíg Csehországban voltunk, Magyarország nemesei közül először és legjobban segített és gondosan támogatott tanácsával és segítségével, hogy minket Magyarország királyává válasszanak, gondos és hűséges meggyőzésével Magyarország legfőbb méltóságára mindenekelőtt meghívott, saját kezűleg és barátainak hatalmával Magyarországra hozott. Ott, miután Székesfehérvárott Máté nádor hathatós támogatásával a nevezetes Szent Koronát elnyertük.[264] a koronázási ünnepség alkalmával másokat megelőzve és felülmúlva illően és megtisztelően szolgálatokat teljesített és nyújtott.[265]

---

[263] II. Vencel cseh és lengyel király.

[264] 1301. augusztus 27-én.

[265] K.: S. I. 67. Koszta L. ford.

92.

VENCEL KIRÁLY BETLEN FIAINAK 1302

Megfontoltuk szeretett hívünk, Rátót nembeli István ispán fia Domonkos mester szervienseinek, Betlen fiainak, Máté mesternek és Olivérnek, továbbá testvéreiknek hűségét és érdemesebb szolgálatait, amelyeket nekünk koronázásunk idején, magukat a forgandó szerencsének alávetve, ellenségeinkkel szemben tettek a mi és a királyi korona számára kötelező hűségért, különösen akkor, midőn hűtlen báróink vagy legfőbb ellenségeink felségünk személye ellen Budára jöttek, pusztítottak, raboltak, gyújtogattak, gyilkoltak és a szőlőket kivágták, valamint különböző egyéb károkat okoztak Budán és Buda környékén, és mindezeket nem féltek elkövetni kormányzásunk és tiszteletünk kárára. Ugyanakkor az igaz hit pajzsával védelmezett nemesek tisztességgel összegyűltek, és más híveinkkel szövetkezve ellenségeinkre és a hűtlenekre rontva férfiasan harcoltak. Ott e Máté mester életveszélyesen megsebesült, sőt Mihály testvérét ellenségeink az ütközetben elfogták és lefejezték.[266] Továbbá amikor Márk fia István sógora, Roland fia Roland, ellenségünk, bűntársaival vagyis a gonosztevőkkel Fejér megye kirablására és elpusztítására indult, ugyanazon nemesek több más me-

---

[266] I. Károly hívei 1302 szeptemberében támadtak Vencel székvárosára, Budára.

gyebeli társukkal ellenük felkelve, saját maguk és a megye védelmére megütköztek velük, s Isten kegyelméből dicsőséges győzelmet arattak. Máté mesternek Miklós szerviensét hűségének megőrzése miatt ebben a csatában megölték.[267]

[267] Márk fia István, I. Károly híve, Csák nembeli előkelő. K.: AO. I. 42. Koszta L. ford.

93.

I. KÁROLY KIRÁLY JÁNOS NYITRAI PÜSPÖKNEK 1302

A Krisztusban tiszteletre méltó atya, János, Isten kegyeléből nyitrai püspök, szeretett hívünk, akkor még kisebb tisztséget töltött be, amikor Szicíliában, nagyatyánk országában voltunk,[268] majd püspökké választása idején leginkább akkor, amikor a nagytiszteletű férfiúval, Gergely úrral, választott esztergomi érsekkel együtt Magyarország főpapjainak, báróinak és nemeseinek tanácsából és beleegyezéséből királyságunkba, Magyarországra jövetelünk terén kegyes és hűséges szolgálatokat tett, amelyek miatt nagy szegénységet és fáradságot szenvedett el, és rengeteg más szíves szolgálatot is nyújtott hűségesen nekünk, amelyeket egyenként hosszú lenne elsorolni, és unalmas lenne belefoglalni az oklevélbe, mégis a sok közül néhányat felsorolni szándékozunk. Először is koronázásunk előtt, majd azt követően, hogy az isteni kegyelem jóváhagyásával Magyarország trónját elnyertük.[269] e tiszteletre méltó atya szívós és áldozatos hűséggel ragaszkodva hozzánk, fáradhatatlanul és folyamatosan változás nélkül oldalunkon állt, nyitrai egyházát püspökké választása idején országunk ellenségei, uralmunk vetélytársai, azon

[268] I. Károly magyar király 1300-ig élt nagyapja, II. Károly szicíliai király udvarában. Nyitrára l. a 146. jegyzetet.

[269] I. Károlyt 1301 januárja és májusa között Esztergomban koronázta királlyá a pártján álló Bicskei Gergely választott esztergomi érsek.

vidék hatalmasságai csaknem három éven keresztül tizedekben, adókban, birtokokban és valamennyi más jogban megcsorbították, így az szánalmas pusztulásnak indult. Mindezek által az egyház szinte orvosolhatatlanul végső elgyengülésre és helyrehozhatatlan elhagyatottságra jutott, úgyhogy hosszú idő múltán sem tudta visszanyerni egykori sértetlen állapotát. Ugyanebben az időben e tiszteletre méltó atya — egyháza fentebb előadott jogtalanságai és kárai miatt — magát és övéit tekintve többszörösen nélkülözésbe, szegénységbe és nyomorúságba jutott, és a védelemnek hatásos vigaszát országunk kiterjedt viszálya miatt nem kapta meg tőlünk, ám minket soha el nem hagyott. Továbbá maga a püspök úr az evangéliumi írás tanítása, Isten és az igazság szerint a mi támogatásunk mellett maradt meg, a királyi felségünket megillető hűségért apját, anyját, fivéreit, nővéreit, közeli és távoli rokonait és saját magát miattunk romlásnak, támadásnak, pusztításnak és a szerencse kiszámíthatatlan dolgainak kitéve. Közülük néhányat a határtalan vagyoni veszteségeken kívül a kínzások, a megaláztatások, a vereségek és a megvetés tettek próbára, néhányukat pedig kardélre hányták a hűségért, amellyel nekünk a püspök úr állandóan igyekezett tetszeni. Minek többet? Olyan volt, aki követve királyi felségünket, megtagadva javait és vagyonát is, és nem ijesztette meg a halál fenyegetése, sem atyjának, testvéreinek, rokonainak, barátainak állandó bántalmazása, sem a veszélyek, az irigység, a viszálykodás és más megpróbáltatások, amelyek az emberi törékenységet az eredeti jótól származó munkálkodás célkitűzésétől el szokták téríteni, és így vitte az Úr keresztjét, követte az igazságot és királyi felségünket.[270]

[270] K.: F. VIII. 1. 95–97. Koszta L. ford.

94.

ÁKOS NEMBELI ISTVÁN NÁDOR LODOMÉR FIA ISTVÁN ISPÁNNAK 1303. FEBRUÁR 26.

Lodomér fia István ispán, a nemes férfiú sokféleképpen és sokfajta módon rászolgált elismerésünkre, a hűség teljes odaadásával győzelmeinkben és vereségeinkben dicséretes szolgálatokat mutatott, amelyeket egyenként hosszú lenne elmondani, és unalmas volna oklevelünkben most felsorolni, de dicsőséges tettei közül a legkiválóbbakat, amelyek mindenki előtt közismertek, az eljövendők emlékezetébe ajánljuk. Midőn bizonyos fontos ügyeinkben más bárókkal és nemesekkel, akik az akkor uralkodó jó emlékezetű András úr[271] szolgálatában voltak, elküldtük István ispánt, ám mikor ők egy bizonyos Szódó nevű faluban[272] álomra hajtották fejüket, és nyugodtan akartak pihenni, néhai Péter nádor fia, a Magyarországot dúló és tönkretevő Csák mester az éjszaka csendjében bűntársaival hirtelen rájuk rontva Demeter zólyomi ispán testvérét, Miklós fia Pál ispánt sok más nemessel egyetemben foglyul ejtette,[273] és István ispánt is, aki mint serény férfiú, magát hősiesen védte, és életveszélyesen megsebesült, Csák mester bilincsekbe verte. Ott az említett István ispán lovakban, fegyverekben és ruhákban 50 márka értékű

[271] III. András király.

[272] Ma Sudov Szlovákiában.

[273] Csák mester Trencséni Csák Máté testvére, Demeter és Pál Balassa családbeliek.

kárt szenvedett. A fogságból őt mi még a király úr segítségével sem tudtuk kiváltani, sem erőszakosan, sem könyörgéssel vagy váltságdíjjal sem voltunk képesek kiszabadítani, ő saját és rokonai költségére kifizetett 100 márkával nyerte vissza szabadságát. Midőn pedig Magyarország felséges királya, András úr Isten kegyes hívására a földi dolgokból kivált, Szent István első magyar király nemzetségének, vérének, törzsökének atyai ágon kisarjadt utolsó aranyágacskája meghalt, az egyházat kormányzó főpapok, Magyarország bárói, előkelői, nemesei és bármilyen rendű lakói, mikor felfogták, megtudták és értesültek, hogy igaz és természetes uruk elhagyta őket, Ráchelként siratták és végtelenül megzavarodtak, és nagyon megrendültek, hogyan és mi módon választhatnának és találhatnának maguknak jövendő urat Isten kegyes hozzájárulásával a szent király véréből. Megfontolva egyetértően megtárgyalták, végül is egyhangúan és közös megegyezéssel a most uralkodó Lászlót, ti. Csehország és Lengyelország királyának, Vencel nagyságos fejedelemnek elsőszülött fiát Magyarország királyává emelték.[274] Megnyerésére Rátót nembeli László bánt és az említett Demeter fia Miklóst[275] az ország más nemeseivel követségbe küldték, mi pedig a magunk részéről a küldöttségükbe kijelölve az említett István ispánt küldtük el, aki megbízatásunkat önként vállalva, vagyonát és embereit sem kimélve, magát a forgandó szerencsének alávetve, ismételt szolgálatokkal igen sokszor munkálkodott Csehország királyánál

---

[274] II. Vencel cseh és lengyel király fia magát magyar királyként nem saját nevén Vencelnek, hanem Lászlónak nevezte.

[275] Helyesen: Miklós fia Demeter (Balassa családbeli).

fiának, a mi természetes urunknak a koronázása előtt, s a cseh királyné leleményes buzgalmával és megfontolt előrelátásával tisztséget, méltóságot és értékes dolgokat szerzett nekünk. Továbbá Csehország és Lengyelország királyának dicsőséges véréből egy nemes hajadont, Bavarinus úr, Bajorország hercege leányát szeretett fiunk, István mester számára eljegyezte, és őt gondoskodásával és bölcs igyekezettel, saját fáradozásával és költségére télidőben, amikor a hideg északi szél kellemetlenségei nehezítették útjukat, Isten kegyelméből feleségével épen és egészségesen, számos értékes ötvöstárggyal, ti. arannyal és ezüsttel, csodálatos ruhákkal, amelyeket az emberi lélek nem is képes felbecsülni, a mi Győr nevű udvarházunkba[276] hozta, ahol fényes és ünnepi lakodalmat rendeztünk. Ezen az esküvőn előkelő urak — Amadé nádor, Roland nádor, szeretett vőnk Beke mester bihari ispán, szeretett vőnk Dezső mester gömöri és borsodi ispán — jelentek meg[277] más rokonaikkal és barátainkkal; az egybegyűltek egyhangúlag és egy lélekben ezeket a szavakat zengték: itt van ez a különösen fényes személy, akit a dicséret minden hírével fel kell emelni, az ő előrelátó szorgalma annyi és oly sok tisztséggel gazdagított, amiért örök értékű adománnyal kell megajándékozni, hogy fáradozásainak verejtékét könnyű kendővel tudja letörölni, és a fájdalmas sóhajok, az éjjel-nappali munka után öregségében nyugodt álma legyen, és élvezze békében a szépséget és a gazdag nyugalmat.[278]

---

[276] Ma Diósgyőr (Miskolc része) Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. Bavarinus feltehetően nem bajor herceg, hanem cseh előkelő volt.

[277] A felsoroltak közül Amadé Aba, Roland és Dezső Rátót, Beke Borsa nembeli.

[278] K.: AO. I. 52–54. Koszta L. ford.

95.

VENCEL KIRÁLY CSÁK NEMBELI JÁNOSNAK 1303

Cseszneki Jakab ... fiai ... nem érték be azokkal a gonoszságaikkal, melyeket más királyoknak, a mi elődeinknek idejében elkövettek, hanem még a mi megkoronázásunk után is számos hűtlen tettet vittek véghez, sok dúlást, fosztogatást és rablást követtek el a mi királyságunkban, továbbá pedig abban az időben, amikor Károly felemelt zászlókkal híveinkkel szemben s ellenünk vonult, és mialatt mi Budán tartózkodtunk, arra törekedett, hogy a körülsáncolt várost lerombolja,[279] ugyanakkor Cseszneki Jakab eme fiai — szövetségben rokonukkal, a mi hűtlen alattvalónkkal, Márk fia Istvánnal[280] — az említett városba hatolván sok gyújtogatást, számos rombolást követtek el, miközben számtalan embert meggyilkoltak, híveink közül többnek végtagjait metszették le felségünk kárára és sérelmére, ezen kicsapongásaik következtében ... nemcsak birtokaikat kellett tőlük elvenni, hanem fejüktől is meg kellett fosztani őket.[281]

---

[279] L. a 266. jegyzetet.

[280] L. a 267. jegyzetet.

[281] K.: Csáky I. 1. 32–33. Makk F. ford., k.: KRE. 57–58.

96.

MÁRIA MAGYAR KIRÁLYNÉ KÁZMÉR FIA PÉTERNEK 1306. JÚNIUS 23.

Megjelent előttünk hívünk, Kázmér fia Péter, aki országunk minden dolgában, mind a súlyos, mind a könnyebb ügyekben országunk bárói és főpapjai előtt hűséges szolgálatokat mutatott, és szolgálatait országunk bárói igazolták. Leginkább és nyilvánvalóan Károly úrnak, Isten kegyelméből Magyarország királyának, továbbá országunk akkori báróinak és megszámlálhatatlanul sok nemesének jelenlétében Esztergom vára alatt csaknem halálos sebesülést kapott.[282] Az elmúlt időben pedig sógornőnk, Erzsébet, Magyarország királynéja, a jó emlékezetű Lászlónak, Isten kegyelméből Magyarország királyának boldog emlékezetű felesége számára hűségesen szolgálatokat nyújtott.[283]

[282] 1306-ban. Esztergomot Kőszegi (Nagy) Henrik fia János védte.

[283] Anjou Izabella (Erzsébet), IV. László özvegye 1300 óta Nápolyban kolostorban élt. Az oklevéladó I. Károly magyar király első felesége. K.: ZO. I. 112. Koszta L. ford.

97.

I. KÁROLY KIRÁLY BOGÁR FIA MÁRTON MESTERNEK 1306. JÚNIUS 27.

Megfontoltuk Bogár fia Márton mester hűségét és szolgálati érdemeit, amelyeket a hűség teljes szenvedélyével tanúsított és mutatott ki irántunk különféle hadjáratainkban és veszélyes vállalkozásainkban, különösen a Zólyom, Lipcse, Dobronya és Palojta nevű várak elfoglalásában, amelyeket Miklós ispán fia Demeter mester és Domokos ispán fia Doncs mester akkoriban a lázadás szellemétől vezérelve királyi felségünk ellenében csökönyösen védelmeztek,[284] ahol ugyanezen Márton mester szervienseinek halálával és sebesülésével különféleképpen és sokféle módon rászolgált tetszésünkre, különösen Esztergom várának megvívásában, amelyet János mester, Henrik bán fia az élő Isten ellen vétkezve és királyi felségünkkel szemben megátalkodottan védelmezett; ugyanezen Márton mester a szerencse különféle hányattatásainak kitéve magát, a halálos veszedelemből alig menekült meg, két lovát is, amelyeket egymás után ült meg, alatta ölték meg nyíllövésekkel és kőhajításokkal. Továbbá ugyanazon vár megvívásában igen sok szerviensét megölték, másokat pedig életveszélyesen megsebesítettek.[285]

---

[284] 1306-ban. Ma Zólyom = Zvolen, Lipcse = Slovenská L'upča, Dobronya = Dobrá Niva, Palojta = Plachtince Szlovákiában. Miklós és Doncs Balassa családbeli.

[285] L. a 282. jegyzetet. K.: HO. I. 101. Szegfű L. ford., k.: KRE. 67.

98.

I. KÁROLY KIRÁLY BORSA NEMBELI BEKE MESTERNEK 1307. SZEPTEMBER 3.

Meggyőződtünk Tamás ispán fiának, Beke mesternek hűségéről és érdemdús szolgálatairól. Ezt ő az első perctől, ahogy a bennünket jog és származás szerint megillető Magyarországra megérkeztünk, hűsége teljes hevületével tanúsította és bizonyította irántunk, leginkább testvérei elvesztése által: ti. Roland vajda halálával, aki hűségben, miután érdemdús szolgálatait őszintén és érettünk lelkesedve teljesítette, leróván a halál zsoldját, eltávozott e világból; nemkülönben János mester halálával, aki érdemdús szolgálataival kívánta irántunk tanúsított hűségének bizonyságát kimutatni, amikor a cseh király és a fia által nekünk okozott sérelem visszaverésére összegyűjtötte népeinek és katonáinak sokaságát, testvéreivel — Kopasz nádorral és magával Beke mesterrel — velünk és országunk számos bárójával együtt rátört Csehországra, hogy a sérelmet hasonló módon torolja meg, pusztítva, rombolva, rabolva és tűzzel emésztve el azt az országot, végül, sok példás diadal után, azon a vidéken hősi halált is halt.[286] És bizonyított Beke azon szolgálataival is, amelyeket a közelmúltban, kitéve magát a szerencse forgandóságának, a budai vár elfoglalásában irántunk tanúsítani igyekezett.[287]

---

[286] I. Károly király 1304-ben Habsburg Alberttel szövetségben vezetett hadat Csehországba II. Vencel cseh király és fia, László (Vencel) magyar király ellen.

[287] 1307 tavaszán. K.: AO. I. 132. Szegfű L. ford.

I. KÁROLY KIRÁLY RIKOLF FIA KAKAS MESTERNEK 1307

Amikor az Isten kegyességéből az egyházak minden főpapja, a bárók, nemesek és mindenféle rendű emberek, akik országunkban, Magyarországon élnek, és bennünket törvényes uruknak elismernek, egyező kéréssel és egybehangzó tanáccsal Magyarország — nekünk joggal és renddel kijáró — királyságába bevezettek, több hívünk között a nemes és derék férfiú, Kakas mester, Rikolf ispán fia a hűség teljes szenvedélyével a mi pártunkhoz csatlakozván, szerencsés és kedvezőtlen hadjáratainkban és hasznos vállalkozásainkban a leghűségesebb szolgálati kötelezettséget tanúsította, különösen szepesi várunk ostromában, amelyet a csehek tartottak királyi felségünk ellenében. Ennek megvívásában bizony harminckét szerviensét és két rokonát megölték, és maga Kakas mester is életveszélyesen megsebesült.[288] A közelmúltban Esztergom várának ostrománál és elfoglalásánál, amelyet Henrik fia János az élő Isten és királyi felségünk ellenében bitorló módon elfoglalva tartott, ugyanezen Kakas mester felségünk szeme láttára újból megsebesült, és két szerviensét kőhajításokkal megölték.[289]

---

[288] 1304–1306 között, valószínűleg 1306-ban. Szepesvárra l. a 160. jegyzetet.

[289] L. a 282. jegyzetet. K.: F. VIII. 5. 31–32. Szegfű L. ford.

100.

I. KÁROLY KIRÁLY BOGÁR FIA MÁRTON MESTERNEK 1309. MÁJUS 8.

Csehország királyának, Vencelnek és fiának, Lászlónak az idejében, aki bennünket országunk iránti jogigényünk érvényesítésében sokszor megakadályozott, mi a rómaiak királyával, Albert úrral és országunk más híveivel, legkivált Máté nádorral emiatt sereggel törtünk Csehországba. Márton mester itt cseh ellenfeleinkkel szemben szemünk láttára hősiesen vitézkedett, az általános összecsapásban, nem félvén a halált, súlyos sebeket kapott, amelyeket személyünk és királyi koronánk iránti hűsége miatt szenvedett el,[290] mindazonáltal a szerencse forgandósága közepette más szolgálatokat is — amelyeket hosszú lenne elmesélni — hűségesen hajtott végre.[291]

---

[290] L. a 286. jegyzetet. Mátéra l. a 236. jegyzetet.
[291] K.: F. VIII. 1. 343. Szegfű L. ford.

101.

I. KÁROLY KIRÁLY DOROZSMA NEMBELI PÁL MESTERNEK 1310. MÁRCIUS 20.

Amikor boldog emlékezetű, igen kedvelt atyánkfia, András király halála után a származás joga és rendje szerint bennünket megillető Magyar Királyságba érkeztünk, e Pál mester elébünk jött, és Pozsega várát, amelynek ő volt akkor a várnagya, a Száva folyónál kezünkre adta elismerve, hogy mi vagyunk törvényes ura és királya.[292] Hasonlóképpen, amikor a hitszegő Henrik bán serege Valkó vármegyét pusztította, és Eng nevű városunk minden mozgatható javát elrabolta,[293] Pál mester szétverte ezt a támadó sereget, a tartomány fellelt javait visszaszolgáltatta, és az említett várost kártalanította, ennek végrehajtása során irántunk tanúsított hűségéért súlyos sebeket kapott. Továbbá amikor Bágyon fiai az említett Henrik bán népével vagy seregével együtt Pozsega vármegyét dúlták, hogy értékeit és javait elrabolják, Pál mester erről a vidékről származó híveinkkel ellenségesen rátört Bágyon fiaira, és diadalmas győzelmet aratott felettük. Azután amikor Pozsega vármegyének azon lakosai vagy népei, akik

---

[292] I. Károly 1300 nyarán érkezett Magyarországra, III. András halála idején, 1301 elején érte el Esztergom felé vezető útja során a Száva folyót. Pozsega(vár) ma Slavonska Požega Horvátországban.

[293] XIV. század legelső éveiben. Kőszegi Henrikről, Nagy Henrik fiáról van szó. Eng a Szerémségben feküdt, ma már nem létezik.

veszedelmes uszításoknak ültek fel, és felségünket elárulva a pártütő Henrik bánhoz csatlakoztak, Pál mester hűséges alattvalóinkkal Paka nevű faluban az ide összegyűlteket megadásra kényszerítette, és visszatérítette hűségünkre, bár lándzsadöfésektől súlyosan megsebesült.[294] Amikor, hogy azt a sérelmet, amelyet Csehország királya okozott személyünknek és országunknak, Magyarországnak, visszaverjük és megtoroljuk, országunk báróival és nemeseivel Csehországra törtünk erőhatalommal, azt is méltányoljuk el nem hallgatva, hogy Pál mester Leányvár alatt bizonyságát adta a tőle megszokott erejének: ebben az összecsapásban három fogát verték ki, de egy bizonyos Dávid nevű kiváló vitézt felségünk szeme láttára elfogott, és őt a győzelem jegyében nekünk ajándékozta.[295] Hozzátesszük azt is, hogy amikor Erhard fia János gonosz lélektől megszállva Szerbia pártütő királyához, Istvánhoz csatlakozott kárhozatos módon, cimboráit összegyűjtötte, majd semmirekellően kedvelt hívünk, a kiváló férfiú, Ugrin mester és országunk szerémi és valkói területei ellen hadakozott és teljesített szolgálatot, akkor Pál mester híveinkkel Jánost harciasan megtámadta, felülkerekedve elfogta, és a győzelmi pálmát elnyerve foglyát átadta Ugrin mesternek; és a hazát attól a végromlástól, amely nagy valószínűséggel fenyegette, megszabadította.[296]

---

[294] A XIV. század legelső éveiben. Paka ma Horvátországban Pozsegától keletre.

[295] 1304-ben. Leányvár ma Jaroslavice Csehországban a Dyje (Thaya) folyó mellett.

[296] 1310-et közvetlenül megelőzően. Szerbia királya II. Uroš Milutin István. Ugrin Csák nembeli előkelő. K.: Sm. VIII. 259–260. Szegfű L. ford.

102.

I. KÁROLY KIRÁLY PETENYE FIA PÉTERNEK 1312. ÁPRILIS 10.

Midőn Amadé nádor fiai, János, Miklós, Dávid és László mesterek Irozló fiaival, Dezsővel és Miklóssal és ez utóbb említett Miklós fiaival, Lászlóval és Jakabbal, továbbá Üte fiaival, Lukáccsal és Dömével együtt felségünk ellen támadást intéztek, és az Amadé-fiak pataki polgáraink elpusztítására felvonultak, Péter mester felkerekedvén királyi felségünkért, híveinkkel együtt hősiesen harcolt ellenük. És ott az említett Pétcr mestert lovakban, fegyveresekben és más javainak károsodásában száz márkányi veszteség érte; magát sem félt kitenni a szerencse szeszélyeinek, s felségünkért súlyosan megsebesült ebben az ütközetben: rajta és hűbéresei közül néhányon Amadé nádor fiai és megnevezett társaik — Irozló unokái, László és Jakab, valamint Üte fiai — életveszélyes sebeket ejtettek.[297] Akkor, amikor a fent említett Miklós mester Péter mesternek bizonyos Szécs nevű birtokát felperzselte és elpusztította, és azt a házat is szétverette, amelyben az úrnő, Péter mester hitvese is személyesen tartózkodott, ebben a rombolásban, gyújtogatásban és javainak felprédálásában Irozló fiának, Miklósnak a gyermekei és Ütének a már említett fiai személyesen is részt vettek.

---

[297] 1312-ben, a tél végén vagy kora tavaszon. Amadé nádor Aba nembeli. Patakra l. a 107. jegyzetet.

Megölték ott Péter mester egyik, ugyancsak Péter nevű rokonát is. Azt a templomot is szétverték Irozló unokái és Üte fiai, amelyet ő maga építtetett Szécsben, és az abban fellelt javakat mind egy szálig elrabolták. E rombolás, gyújtogatás, javainak elorzása során ezer márkányi kár érte az említett Péter mestert.[298] És nagyon sok más ártalmat is okoztak Irozló fiának, Miklósnak a gyermekei és Üte fiai a sokat emlegetett Péter mesternek, amint mindezt szavahihető jelentések számunkra kétségtelenül bizonyították. Azután pedig, amikor várunk, Sáros alá szálltunk híveinkkel, országunk főpapjaival, báróival és nemeseivel, ugyanezen Irozló-unokák és Üte fiai Rikolf fia Henrik mesterrel együtt bezárkóztak abba a várba, és felségünk ellen lehetőségeik szerint mindannyiuk erejét felsorakoztatták.[299]

---

298 1312 kora tavaszán. Szécs ma Sečovce Szlovákiában.

299 1312 tavaszán. Sáros ma Veľký Šariš Szlovákiában. K.: AO. I. 254–255. Szegfű L. ford.

103.

I. KÁROLY KIRÁLY RIKOLF MESTERNEK 1312. JÚNIUS 26.

Megfontolván szeretett hívünk, Rikolf mester hűségét és érdemes szolgálatait, amelyeket különböző ügyeinkben, dolgainkban és teendőinkben serényen kifejtett és tett, egyéb szolgálatai közt kiváltképpen azt, amidőn mi Sáros nevű várunkat ostromoltuk, amelyet Miklós fia Demeter mester, hűtlen alattvalónk tartott ellenünkben megszállva, említett várunk alatt kőlövedékek többször eltalálták, sőt vérét is ontották.[300] Végül is midőn a néhai Amadé nádor fiai, nevezetesen János, Miklós, Dávid és László, valamint Demeter nevezetű mester a Trencséni Máté mester embereit és a cseheket kibontott zászlaik alatt ellenünk vezették, és mi velük megütköztünk, e csatánkban a nevezett Rikolf mester felségünk szeme láttára vére ontásával hősiesen harcolt,[301] és számos egyéb szolgálatot tett felségünknek, amelyeket egyenként hosszú volna elmesélni, és unalmas volna jelen oklevelünkbe foglalni.[302]

---

300 L. a 299. jegyzetet. Demeter Balassa családbeli.

301 I. Károly 1312. június 15-én a Kassa (ma Košice Szlovákiában) melletti Rozgonynál (Rozhanovce) vívott győztes csatát Aba nembeli Amadé fiai, Balassa Demeter, Aba nembeli Aba és Csák nembeli Trencséni Máté hadai ellen.

302 K.: F. VIII. 1. 446–447. Almási T. ford., k.: KRE. 103.

104.

I. KÁROLY KIRÁLY ABA NEMBELI SÁNDOR MESTERNEK 1312. AUGUSZTUS 10.

Csehország királya felségünk ellen Magyarországra tört bizonyos hitszegők összeesküvése és rábeszélése következtében, hogy Magyar Királyságunk legfelségesebb méltóságát elbitorolja.[303] Kincseinek bőségével országunk számos nemesét magához csábította. Ám Sándor mestert nem tántorította el a pénz, nem rettentette meg az életveszedelem, kockáztatta birtokai pusztulását, de nem járt az említett király kedvébe, sőt mindig is kimutatta, hogy felségünknek hű alattvalója. Amikor pedig az országunkat megtámadó cseh királyt híveinkkel üldözőbe vettük, és Csehországot pusztítva várait ostromoltuk, Sándor mester a szerencse szeszélyeinek kitéve magát, dicséretesen küzdött.[304] Azután midőn az árulás őrületétől pöffeszkedve Miklós fia Demeter összes emberével, magához kapcsolva a hűtlen Trencséni Máté haderejét is, továbbá más cimborái és a hitszegő Amadé-fiak zászlaikat kibontva felségünk ellen Kassa közelében csatát kezdeményeztek, ahol az isteni kegyelem segítségével dicsőséges győzelmet arattunk,[305] az előbb említett Sándor mester, életét

---

[303] Utalás arra, hogy Vencel 1301-ben Károly ellenében szerezte meg a főhatalmat Magyarországon.

[304] L. a 286. jegyzetet.

[305] L. a 301. jegyzetet.

királyságunk iránti hűsége hírnevéért feláldozni kívánva, felségünk szeme láttára, vére ontásával vitézül harcolt.[306]

[306] K.: F. VIII. 1. 433–434. Szegfű L. ford.

105.

I. KÁROLY KIRÁLY ISTVÁNNAK, A SZEPESI SZÁSZOK ISPÁNJÁNAK 1312. AUGUSZTUS 11.

Kassa közelében csatát vívtunk Miklós fia Demeter mesterrel, az Amadé-fiakkal, Miklóssal és Dáviddal, továbbá Aba mesterrel, valamint a hitszegő Trencséni Máté teljes haderejével. Az isteni kegyelem bennünket támogatott ebben az ütközetben, ugyanis az említett Demeter mester és társai ellenünkben vereséget szenvedtek. Akkor István ispán kötelességeikre emlékeztetve nagyon sok fegyverest vezényelt oda megsegítésünkre — gyalogosokat és lovasokat egyaránt — Szepes földjéről, és valamennyi közeli rokonával ő maga is megjelent ott személyesen. Felségünk szeme láttára hősiesen vitézkedett ebben az összecsapásban, és Jordán nevű testvére ott halt hősi halált.[307]

---

[307] L. a 301. jegyzetet. Szepcsre l. a 204. jegyzetet. K.: F. VIII. 5. 79. Szegfű L. ford.

106.

I. KÁROLY KIRÁLY KÁCSIK NEMBELI SZÉCSÉNYI TAMÁS LUBLÓI VÁRNAGYNAK 1313. ÁPRILIS 24.

Amikor mi, az isteni kegyelem szándéka szerint, azért, hogy Magyar Királyságunk legfelségesebb méltóságát elfoglaljuk, odamentünk,[308] Tamás mester csatlakozott hozzánk, és állhatatosan, ingadozás nélkül állt pártunkon, ezért miattunk sok sérelemben volt osztályrésze, őt és övéit rendkívüli szükség és mérhetetlen nyomorúság próbálta meg, és mi sem lehettünk segítségükre országunk meghasonlásba sodródása miatt, s ő mégsem szakadt el tőlünk sohasem. Továbbá amikor az átkos emlékű, hitszegő és pártütő Trencséni Máté maga köré gyűjtötte cimboráinak és másoknak is elvetemült seregét, majd elszánt vakmerőséggel királyi felségünk ellen vonult, és nem rettent vissza attól, hogy városunk, Kassa közelében döntő ütközetbe bocsátkozzék velünk, akkor e Tamás mester, akit mi a katonai babérkoszorúval tüntettünk ki, az állhatatosság jeles edényeként akkor is mindenben segítségünkre volt, és sem vére ömlését, sem a halált nem félve, és nem is fukarkodván vére ontásával, dicséretesen harcolt.[309] Ebben a háborúban Péter fia Mikus, a saját érde-

---

308 L. a 292. jegyzetet.

309 L. a 301. jegyzetet.

keit fel nem ismerve, az elvetemültség legmélyére jutott, és inkább a hitszegéshez kívánt csatlakozni, semmint az uralmunk legfelségesebb méltósága iránti hűséghez, és nem hagyott fel az ellenünk való lázadással. E Mikus, hogy a gonoszságokat gonoszságokkal tetézze és az árulásban példát mutasson az utódoknak is, a fent emmlített pártütőknek ellenünkben átadott egy általa megszállva tartott várat. Ebből a várból pedig végeláthatatlan kár és baj okozására, gyilkosságokra, birtokpusztításokra vetemedtek, és a válogatás nélküli mindenféle erőszak szörnyű zsarnokságával arra: királyságunk híveit megfélemlítsék, hogy ki lesznek irtva.[310] Ám Tamás mester a szent evangélium tanítását tekintette példának, magát, birtokait és legközelebbi rokonait — királyi koronánk és személyünk iránti elkötelezett hűségénél fogva — támadásnak, rablásnak, pusztításnak és a szerencse szeszélyes forgandóságának nem félt érettünk kitenni. Közülük sokat végtelen károkkal és még azoktól is rosszabbakkal nyomorgattak, ütlegelésekkel és megszégyenítésekkel próbáltak meg, és a hűségükért — amelyek Tamás mestert szüntelenül ékesítették, hogy tetszésünket elnyerje — sokukat kardélre hányva meg is ölték. Mondjunk-e még többet? Ő volt az, aki megtagadta magát, az övéit és mindazt, ami az övé volt, és követte királyi felségünket.[311]

---

[310] Mikus Kácsik nembeli. Az itt említett vár a ma Nógrád megyei Hollókő.
[311] K.: F. VIII. 1. 489–491. Szegfű L. ford.

107.

I. KÁROLY KIRÁLY ÁKOS NEMBELI MIHÁLY MESTERNEK, SÁROSI ISPÁNNAK ÉS VÁRNAGYNAK 1315. JANUÁR 12.

Az egykori nádor, Trencséni Máté ellen vezetett egyik hadjáratunkban seregünkkel Visk nevű vára alatt táboroztunk, amikor egy, a várból zsákmányszerzés végett kirontó csapat tört ránk. Mihály mester hősiesen küzdött meg a támadókkal; igen nagy véráldozat, egyik kiváló szolgájának a halála és egy másik harcosának a fogságba esése árán diadallal tért vissza hozzánk.[312] Máshelyütt pedig mostani lovászmesterünknek, István fia Péter mesternek, aki akkoriban ellenünk fordult és fellázadt, az emberei és szervitorai támadtak ránk. Ám Mihály mester hősiesen közbevetette magát, sokakat elfogott közülük, hatalmas zsákmányt ejtett, kitüntetve magát a hadban előttünk, az Úr engedelmével, győzelmet aratott felettük.[313]

---

[312] Talán 1313–1314-ben. Visk ma Vyškovce nad Ipl'om Szlovákiában.

[313] Talán 1311-ben. Péter Csák nembeli előkelő. Szervitor harcoló nemes, szerviens. K.: F. VIII. 1. 561–562. Szegfű L. ford.

108.

KŐSZEGI MIKLÓS VÖNÖCKI ISTVÁN MESTERNEK 1316. FEBRUÁR 22.

Amikor fő ellenfeleink ránk és testvéreinkre, Henrik mester fiaira, János és Péter mesterekre, valamint Gergely mester fiára, András mesterre támadtak ellenségesen,[314] István mester testvéreivel és kedves rokonaival, a várható jutalom reményében, elleneinkre és említett testvéreink ellenségeire rontva, személyes jelenlétünkben súlyos, szinte halálos sebeket szenvedett el, ám az ellenség lekaszabolása után méltó és nagyon is nyilvánvaló győzelmet nyert.[315]

[314] A felsoroltak valamennyien Héder nembeli Kőszegi (Nagy) Henrik leszármazottai, többnyire unokái, András pedig dédunokája.

[315] Közelebbről nem meghatározható esemény. K.: UB. III. 90. Szegfű L. ford.

109.

I. KÁROLY KIRÁLY DALA ISPÁNNAK 1316. NOVEMBER 28.

Amikor az elmúlt esztendőben[316] igen-igen megerősödött haderőnkből Henrik fiai ellen sereget vezettünk, Kőszeg várát ostromoltattuk és vívattuk,[317] a várból kirohanó és reánk támadó pártütőkre Dala ispán rárontott, hősiesen harcolt ellenük, és királyi felségünk szeme láttára nyilakkal súlyosan megsebesítették őt.[318]

---

316 Valójában nem 1315-ben, hanem 1316 nyarán.

317 A hajdan Baranya megyei Kőszeg váráról van szó (ma Batina Horvátországban), amelyet a Héder nembeli Kőszegiek tartottak.

318 K.: Sm. VIII. 438. Szegfű L. ford.

110.

I. KÁROLY KIRÁLY ABA NEMBELI MIKLÓS MESTERNEK ÉS TESTVÉREINEK 1317. MÁJUS 22.

E Miklós mestert és testvérét, Pétert, az irántunk megőrzött hűségük szilárdsága miatt Henrik fiai, országunk rendjének felforgatói, a hűtlen pártütők, elfogták és börtönbe vetették. És ezek a zsarnokságuk tobzódásában felfuvalkodott hitszegők Miklós mestert a börtönből előráncigálták, és Atyina várának kapuja előtt meztelenül lófarokra kötve embertelen módon vonszoltatták, és olyan szörnyűségesen megkínozták, hogy bőre és teste szétroncsolódása és zúzódásai következtében az éltető lélek már-már elszállt belőle, amikor — Isten kegyelméből, aki az ártatlanok imáit szorongattatásukban meg szokta hallgatni — visszalökték őt, a szinte haldoklót, ugyanabba a börtönbe. Testvérével, Péterrel együtt tartották őt fogságban, és a kínzások legszörnyűbb tortúráival gyötörték őket, Péter pedig még ma is börtönben sínylődik. A hitszegők elűzték és számkivetették őket öröklött birtokaikról; ők pedig a mi méltóságunk gyarapodásáért összes javaikat hátrahagyták, mondhatni, az igaz hűség pajzsával oltalmazták magukat, és sem az ilyen, fogságban elszenvedett kínzások, sem birtokaik és javaik elragadása miatt királyi koronánk hűségének útjáról bűnök sohasem térítették el lelküket, sőt ellenkezőleg, minél jobban zaklatták őket, annál

inkább megmaradtak állhatatosan az igaz és őszinte hűség eltökéltségében.[319]

---

[319] Az 1310-es évek közepén. A Henrik-fiak a Héder nembeli Kőszegi család tagjai. Atyina ma Voćin Horvátországban. K.: AO. I. 426–427. Szegfű L. ford.

I. KÁROLY KIRÁLY A BALOG NEMBELI SZÉCSIEKNEK 1317. OKTÓBER 23.

Midőn mi Trencséni Máté, továbbá Amadé egykori nádor fiai, Miklós fia Demeter és Aba hatalma ellen Rozgonynál csatát vívtunk, ugyanezen Péter, László, Miklós és Pál mesterek minket és báróinkat körülvéve előzékeny és nyilvánvaló szolgálatokat teljesítettek, Beke, ezeknek édestestvére a csatában férfiasan küzdve bal kezén kard által életveszélyesen megsebesült, ugyanezen Pál mester alatt egy híres... tarkaszínű lovunk nyillövésektől és lándzsaszúrásoktól kimúlt.[320] Továbbá midőn e Pál mester és más híveink révén Teodor bánt béklyóba verve saját, Miháld nevű vára alá küldtük, s ugyanezen Pál mester magát Teodor bánt lófarkához kötve e vár alatt hurcoltatta, eme Teodor fia János a vidini despota úr hatalmával ugyanazon Pál mester és más híveink ellenében csatát vívott, maga Pál mester ebben a csatában nekünk dicső szolgálatokat tett, ugyanonnan győzelemmel és dicsőséggel tért vissza, e János és a mondott despota emberei közül a győzelem jeleként béklyóba vert foglyokat küldött nekünk.[321] Emellett mikor ugyanezek a Miklós és

---

[320] L. a 301. jegyzetet.

[321] A Csanád nembeli Teodor (Tivadar) bán, illetve fia elleni háború 1316-ban (más vélemény szerint talán 1314-ben) volt, Miháld ma Mehadia Romániában. A vidini despota (1323 óta tirnovói bolgár cár) Mihály.

Pál mesterek László egykori erdélyi vajda fiai, akkor éppen a mi hűtleneink ellen és István fiai, Miklós, Fülöp és János ellen Déva vára előtt ütközetet vívtak, maga Miklós és Pál a sors szeszélyeinek kitéve magukat felségünkért és nyilvánvaló szolgálatokat teljesítve, ugyanez a Pál mester e csatában nyílvesszőtől a lábán életveszélyesen megsebesült.[322]

[322] A László-fiak Kán, az István-fiak Ákos nembeliek. Dévára l. a 117. jegyzetet. A csata időpontja valószínűleg 1316 (más vélemény szerint 1315). K.: TSz. 1964. 547–548. G. Tóth I. ford., k.: KRE. 115.

112.

I. KÁROLY KIRÁLY DRUGET FÜLÖPNEK 1317. NOVEMBER 3.

Az apuliai[323] származású Fölöp mester... szülőföldjét és rokonságát elhagyta, egész vagyonával és atyai örökségével mit sem törődött attól kezdve, hogy zsenge korunkban eljött velünk a bennünket a származás jogán megillető Magyarországra, mostanáig sem tágított mellőlünk, és még férfi korunkban is, balszerencsés és kedvező éveink során, a feladatokat velünk együtt vállalta fel és oldotta meg. Miután Isten kegyelméből elnyertük a királyi trónt, hűségének győzhetetlen ércpajzsával megvédelmezett minden oldalról, elhárította a hitszegők minden szorongatását, szembeszállt velük rettenthetetlenül, uralmunk minden ügyében hűségének legbensőbb indíttatásából járt el, és cselekedeteinek nyilvánvalóan dicséretes voltát fényesen bizonyította azáltal is, hogy amikor a hitszegők felségünket sértve várunkat, Sárost elfoglalva tartották, és mert fel kívántuk szabadítani, ostromoltattuk és vívattuk, e Fülöp mester buzgó hűségétől feltüzelve a vár alatt, szemünk láttára kitűnt: hősiesen harcolt és két súlyos sebet is kapott.[324] Azután egy másik hadjáratunkban, amelyet elkerülhetetlen szükségből országunk helyzetének

---

[323] Dél-itáliai.

[324] L. a 299. jegyzetet.

rendbehozataláért és a Trencséninek mondott Máté által elfoglalt királyi javak visszaszerzéséért e hűtlen konkolyhintő, viszályszító, felségünkkel szemben nyíltan lázadó ellen viseltünk, ő — Fülöp mester –, mint a katonai dolgokban jól képzett férfiú, a tőle elvárható hűsége eltökéltségét cselekedetének eredményeivel óhajtván bizonyítani, az életet egyáltalán nem becsülve többre a halálnál, az ellenséges hadsorokra rontott, ahol előttünk és mások előtt is kitűnve, az ellenség közül véráztatta kardjával igen sokat terített le. Továbbá amikor e Máté hadra kelt híveink ellen, és országunk Szepes körüli vidékein akart pusztítani és rabolni, Fülöp mester, aki nem tűrhette Máté efféle elbizakodottságát, és zsarnoki őrjöngésétől sem rettent meg, ellenállt neki, és — jóllehet hűbéreseinek igen nagy áldozata árán — fölötte dicsőséges diadalt aratott.[325]

---

[325] 1315 táján. Szepesre l. a 204. jegyzetet. K.: AO. I. 446–447. Szegfű L. ford.

113.

I. KÁROLY KIRÁLY BABONICS JÁNOS BÁNNAK 1317. DECEMBER 20.

Megfontolván ... János bán érdemdús, hűséges szolgálatait, amelyeket, minél magasabbra emelkedett, annál buzgóbb hűséggel munkálkodva, mind hivatali hatalmának szolgálatunkba állításával, mind személyes ügybuzgó tevékenységével nekünk és királyi Szent Koronánknak sokszor és sokféleképpen tett és nyújtott, és általában minden viszontagságnak férfiasan kitette magát, és kockáztatta vagyonát érettünk, számos dicséretre méltó, hű szolgálatot tett, ezek sokaságából néhányat külön-külön szavakba foglalva a jelen oklevélben feljegyzendőnek tartottunk. Amidőn mi az említett János bánt kiküldöttük hatalmunk visszaállítása érdekében a Dráván túli részekre az átkos emlékű Henrik bán pártütő és hűtlen, a tekergő kígyóknál hitványabb és immár a második nemzedékben a hűtlenség rút gyalázatával beszennyezett fiai ellen, akkor a nevezett János bán hatalmának fegyveres erejét összegyűjtvén és tulajdon várai hadainak arcvonalát szélesen elnyújtva és sorokba elrendezve megtámadta őket, s a harcmezőn nyílt csatában nevezett pártütő alattvalóink felett diadalt aratott, és dicsőségesen elnyerte a győzelmi pálmát, sok foglyot és mérhetetlen zsákmányt szerzett. Továbbá midőn nevezett hűtlen alattvalóink ezután lemosván magukról a vért, és begyógyulván sebeik új erőre kaptak, s vakmerő

fejüket ismét felemelvén a nevezett János bán ellen, aki szolgálatunkban folyamatosan ott munkálkodott és fáradozott, ütközetbe bocsátkoztak, az említett bán az Úr jóváhagyásával még az előbbinél is nagyobb, diadalmas győzelmet aratott, s zászlókat, lovakat és fegyvereket küldött hozzánk tisztelettel a győzelem jeleként, ami uralmunk bizonyítéka. Ezt követően pedig a várai közvetlen környékén a már említett földeken és részeken bátran előrenyomulva, számos emberének, mind közvetlen környezetebeliek, mind a többiek, nemesek és nemtelenek halálát és pusztulását vállalta, és nem bánta hadinépéből igen sok sebesült vére ontását, úgyhogy csak kevesen akadtak, akik harci verítéküket vértől piros ló és áztatott gyolcsokkal letörölve megmenekültek, ádáz ostromok, szigorú ostromzár és hosszú ideig tartó erőfeszítések árán számos várat elfoglalt és elvett nevezett hűtlen alattvalóinktól, területeket és számos városukat uralmunk alá igázta, és visszaállította fennhatóságunk alá, vállalta a veszéllyel járó károkat és veszteségeket, valamint a költséges kiadások miatti sok nélkülözést, megőrizte az állhatatosság útját és a türelmet; sebesen előrenyomult, és ezután sem érte be szolgálatainak újabb és újabb, állandó teljesítésével, valamint övéinek súlyos veszteségével és kiontott vérével. Midőn egy Zdenc nevű várat ostromolt, egy napon, magára öltve harci fegyverzetét, személyesen rohamra indulva a falakhoz közeledett, ahol az ostromlottak felismerték, és több nyíltól eltalálva lábán és kezén súlyos, halált okozható sebeket kapott, ennek ellenére a kitartás erényével övezve, bár fájdalmas sebei nagyon meggyötörték, úgy tett, mintha sértetlen lenne, és nem mutatta ki állapotát övéi előtt sem, elfoglalta az említett vá-

rat, és még igen sok másfajta, nagyszerű és nagyszabású hűséges szolgálatot nyújtott nekünk,[326] mind nevezett hűtlen alattvalóinkkal, mind tulajdon édestestvéreivel szemben, akik abban az időben tőlünk elpártoltak, mint hűségéről híres férfiú, az állhatatosság edénye, igazbeszédű, tanácsban bölcs, harci babérral koszorúzott, s mint aki minden erkölcsi tisztességgel, főként pedig a lángoló hűség erényével van felruházva, amint minden erejével iparkodott nekünk bebizonyítani.[327]

---

[326] 1316-ban vagy 1317-ben. A harc a Kőszegiek ellen folyt. Zdenc (Izdenc) ma Zdenci Horvátországban.

[327] K.: Sm. VIII. 440–441. Almási T. ford., k.: KRE. 111–112.

114.

CSÁK NEMBELI MÁTÉ NÁDOR KISTAPOLCSÁNYI GYULA ISPÁNNAK, LÉVAI VÁRNAGYNAK 1318. NOVEMBER 11.

Megfontoltuk és meggondoltuk Hochlow fia Gyula ispán, szeretett és hű lévei várnagyunk hűséges szolgálatait és szolgálatainak érdemeit, amelyeket a sors különböző helyzeteiben és csatáinkban ellenségeinkkel szemben a mi és összes embereink jelenlétében vérének omlásával gyakorta — magát nem kímélve — férfiasan kimutatott és nyilvánvalóvá tett.[328]

[328] Lévára l. a 130. jegyzetet. K.: AO. I. 487. Kristó Gy. ford.

I. KÁROLY KIRÁLY NAGYMARTONI PÁL MESTERNEK ÉS TESTVÉRÉNEK 1319. JÚNIUS 18.

Amikor Urošra, Szerbia királyára és országára, a mi és egész királyságunk ellenségére és különleges ellenfelére — aki igen gyakran súlyos jogtalanságot okozott és gyalázatos tettet követett el birtokaink és híveink birtokai elpusztításával, országunk foglyul ejtett és bilincsbe vert lakosainak elhurcolásával, nagy bánatot okozva ezzel szívünknek — ellenségesen rátörtünk, és hatalmunk erejével megtámadtuk, Macsó várát más erősségekkel és városokkal együtt, Isten hitétől nyerve erényt, ostromoltuk, e Pál mester megátalkodott hűtlen alattvalónk, Gergely fia András és a neki segítséget és támaszt nyújtó németek ellen vonulva Győr és Sopron királyi városok megvédésében az erény és hűség oly különféle és odaadó szolgálatával ékeskedett, hogy méltán érdemesült felségünk kegyének elnyerésére.[329] Továbbá amikor bizonyos ausztriai német bárók, akik segítségére voltak a felségünk ellen lázadó, imént említett Andrásnak, országunk határaira támadtak, igen sok várost és települést, valamint híveink birtokait, ellenséges indulattól áthatva, zsarnoki kegyetlenséggel elpusztították és teljesen elnéptelenítették, e Pál mester, a

---

[329] 1317-ben. Urošra l. a 296. jegyzetet. Macsó ma Mačva Szerbiában. András Héder nembeli Kőszegi (Nagy) Henrik dédunokája.

hűség buzgalmával felvértezve, más hű alattvalóinkkal együtt szembefordult velük, derekasan küzdve ellenük égi segedelemmel szerencsésen győzelmet aratott, e híveink társaságában dicséretes diadalt nyert, ennek révén országunk állapota javult, tiszteletünk és hatalmunk nem csekély mértékben növekedett.[330]

[330] 1319-ben. K.: UB. III. 122. Kristó Gy. ford.

I. KÁROLY KIRÁLY ELEFÁNTI DEZSŐ MESTERNEK, SEBESVÁRI VÁRNAGYNAK 1319. JÚNIUS 21.

Dezső mester, hogy hűségének serény állhatatosságát kimutassa, szívének érzelme szerint nekünk és az ország Szent Koronájának vágyakozott szolgálni, kivált Trencséni Máténak, a mi és egész országunk megátalkodott hűtlenének közösségéből, összes birtokait és javait, valamint értékeit fiai, felesége és leányai számára annak kezében hagyva tiszteletünk előmozdítása érdekében a mi szolgálatunkra adta magát, e hűtlen Máté — utálatos hűtlenségének útjáról nem térve le és a zsarnokságot nem hagyva el — nem rettent vissza e Dező mester fiainak megvakításától, valamint attól sem, hogy feleségét utolsó leheletéig fogságban tartsa;[331] ennek révén e Dezső mester a hűség előjogát másokat megelőzően érve el, kegyünket és jóindulatunkat nem méltatlanul érdemesült elnyerni, végül midőn e Dezső mester szolgálatunkban fáradozva a Csehvár nevű királyi várat adományunk folytán védelmezte, és Roland vajda fia István, valamint Kopasz fia Bekcs, megátalkodott hűtlen alattvalóink e várak ostromára gonosz összeesküvésből országlásunk gyalázatára kíséreltek meg menni, és e várat elszánt vakmerőség-

[331] Mátéra l. a 236. jegyzetet.

gel felégették, Dezső mester ellenükben kitörvén a mondott várból, velük dicséretesen megmérkőzött, és a legcsekélyebb mértékben sem félt ügyünk előmozdítása érdekében fogságukba esni, mígnem e fogságból hosszas idő múltával a mi révünkön kiszabadult, akkor pedig az előbb mondott hűtlen Bekcsnek Valkó nevű és az említett, szintén hűtlen Istvánnak Derguech nevű várát lehetőség szerint visszanyert erejével tartósan ostromolta, majd e várakat az Úr jóváhagyásával megvíva felségünknek adta. Továbbá hogy az előbb megnevezett Dezső mester állhatatos hűségét mindenben biztos ítélettel igazolja, amikor Lotárdnak a mi kiváltképpen hűtlen fiait parancsunkra legyőzte, a bosszú Istenét és a hadak Urát kiengesztelve felettük szerencsés győzelmet aratott, Szilágy nevű birtokukat felségünk uralmának hűségesen alávetette, akkor is, amikor az Adorján nevű várat, amelyet előbb mondott hűtlen alattvalónk, Kopasz egykor ellenünkben illetéktelenül tartott, erős sereggel ostromoltuk, az említett Dezső mester e vár alatt eredményesen harcolva kegyre jogosító odaadásról tett tanúbizonyságot, s az ő gyakori és dicséretes szolgálata révén felségünk tisztelete, uralma és nagysága nem kis mértékben nőtt.[332]

[332] A Borsák (István, Beke, Kopasz, Bekcs), valamint a Gutkeled nembeli Lotárd-fiak királyellenes lázadása 1316–1317-re tehető. Csehvár ma Cehul Silvaniei, Valkó Vălcău Romániában, Derguech ismeretlen fekvésű, Szilágy a hasonnevű patak mentén feküdt Zilahtól (Zalău) északra, Adorjánra l. a 188. jegyzetet. K.: AO. I. 522–523. Kristó Gy. ford.

I. KÁROLY KIRÁLY DEBRECENI DÓZSA VAJDÁNAK 1319. OKTÓBER 17.

Emlékezetünkbe idézvén ama dicséretre méltó hűséges szolgálatokat, amelyeket az említett vajda tett és nyújtott a legnagyobb hűség ösztönzéséből, miközben rokonait megölték, fogságba ejtették, és tulajdon vérét ontotta már ama időszak legelső, régen volt napjaitól kezdve, amikor a születés jogán bennünket illető Magyarországra beléptünk,[333] azzal, hogy szüntelenül mellettünk állt, és a mi, valamint országunk kedvező és kedvezőtlen dolgaiban egyaránt kitette magát mindenütt és mindenkor a szerencse bizonytalanságainak — amit megfelelőképpen egyenként elbeszélni hosszú és a jelen oklevélben, foglalni unalmas volna –, és nem sajnálta birtokait és örökölt javait az elpártolt alattvalóink keze által történő pusztításnak számtalanszor kitenni, és uralmunk elősegítéséért elhagyni, és általában minden bajnak kitette magát és kockáztatta vagyonát érettünk, és olyan hűséges szolgálatokat tett, amelyeket valóban érdemük szerint kell méltatni. Ezek közül az utódok emlékezetére és mások tájékoztatására néhányat külön-külön szavakba foglalva feljegyzendőnek tartottunk. Mikor az átkos emlékű Trencséni Máté, elpártolt és hűtlen alattvalónk cinkosaival együtt átkozott vakmerőségében felségünk ellen tört, és velünk, valamint párthíveinkkel

[333] L. a 292. jegyzetet.

a Kassa nevezetű város közelében végzetes nyílt ütközetbe bocsátkozott, a nevezett Dózsa vajda az ellenséges hadrendre vetve magát a Szent Korona iránti köteles hűséggel dicséretesen harcolt.[334] Továbbá amidőn Tamás fiai, Kopasz és Beke, valamint Lotárd fiai, a mi hírhedt elpártolt alattvalóink gőgösségükben felfuvalkodott lélekkel, a tekergő kígyóknál is hitványabban egymással gonoszul összeszövetkeztek, és a nevezett Dózsa vajdával megütköztek, az említett vajda a bosszú Istenének, a seregek Urának akaratából győzelmet aratott, és dicsőségesen elnyerte a győzelmi pálmát, számos foglyot ejtett, és mérhetetlen zsákmányt szerzett, majd végül nevezett fellázadt alattvalóinktól sok várat foglalt és vett el, számos megyét és várost uralmunk alá vetve és visszahelyezve, vállalva a veszéllyel járó károkat és veszteségeket, valamint a költséges kiadások miatti sok nélkülözést, nem tért le az állhatatosság útjáról és a hűség ösvényéről.[335] Amikor ezt követően a nevezett Dózsa vajdát a Majos fia Majos, legádázabb lázadó alattvalónk által zaklatott erdélyi részekre küldtük e terület visszaszerzése végett, és a nevezett Majos gonoszsága vakmerő rosszindulatában bizonyos hűtlen alattvalóink csapatát maga köré gyűjtve az említett vajdával és azokkal, akik parancsukra segítségére voltak, csatába bocsátkozott, a nevezett vajda a magasságos Isten irgalma segítségével korábbi győzelménél is nagyobb diadalt aratott, és zászlókat, foglyokat, fegyvereket és lovakat küldött hozzánk tisztelettel a győzelem jeleként, azaz uralmunk elismeréseként.[336]

---

[334] L. a 301. jegyzetet.

[335] L. a 332. jegyzetet.

[336] 1318-ban. K.: ZO. I. 172–173. Almási T. ford., k.: KRE. 121–122.

118.

BABONICS JÁNOS BÁN RAKOLNOKI MIKLÓSNAK 1320. SZEPTEMBER 26.

E Miklós mester ifjúsága virágkorától kezdve Szlavónia országának minden, a Szent Korona iránt kötelező hadjáratában velünk együtt férfiasan harcolt, amikor pedig Henrik fiaival személyesen háborút, azaz ütközetet vívtunk, e Miklós mester sok rokonának halálával és saját vérének hullatásával érettünk súlyos csapásokat viselt el.[337]

---

[337] L. a 326. jegyzetet. k.: Sm. VIII. 573. Kristó Gy. ford.

119.

I. KÁROLY KIRÁLY CSORBA PÉTER MESTERNEK, A KIRÁLYI UDVAR FAMILIÁRISÁNAK ÉS APRÓDJÁNAK 1322. JANUÁR 27.

Megfontolván apjának, Sinka mesternek a hűségét és hű szolgálatainak érdemeit, amelyeket nekünk azon időtől fogva, hogy a bennünket születés jogán és rendjén megillető Magyar Királyságunkba bejöttünk,[338] a mi és országunk különböző hadjárataiban, várak ostromában és elfoglalásában vérének omlásával kimutatott és nyilvánvalóvá tett, e Sinka mester pedig, hogy hűségét hűséggel folytassa, a szokott módon dicséretes szolgálatait hatalmunk növelése céljából és az irántunk, valamint a királyi Szent Korona iránt kötelező hűség megőrzése érdekében Trencsén vár ostromában teljesítette, amely erősséget ellenünkben elfoglalva tartottak, őt — bár férfiasan harcolt — a várba bezárt hűtlen alattvalóink a mi, a bárók és országunk nemesei szeme láttára megölték.[339]

---

[338] L. a 292. jegyzetet.

[339] 1321 nyarán. Trencsén ma Trenčín Szlovákiában. K.: F. VIII. 2. 358. Kristó Gy. ford.

120.

I. KÁROLY KIRÁLY ÁKOS NEMBELI MIKCS KIRÁLYNÉI ORSZÁGBÍRÓNAK, SÁROSI ÉS ZEMPLÉNI ISPÁNNAK 1322. JÚLIUS 28.

Attól az időtől kezdve, hogy a születés jogán és rendjén bennünket megillető Magyarországra jöttünk[340] isteni akarat folytán, szerencsés és balsikerű akcióinkban a hit állhatatosságával vetette alá magát a sors kiszámíthatatlan szeszélyének, kiváltképpen amikor Nyevicke nevű várunkat, amelyet Amadé fia László, hűtlen alattvalónk uralmunk szégyenére tartott, erős haddal ostromolta, és miután megvívta, felségünknek adta, ahol e Mikcs mester életveszélyes sebet kapott, és igen sok rokonát és szerviensét ölték és gyilkolták meg,[341] amikor hűtlen alattvalónknak, Petenye fia Péternek Borostyán, Bodrogszeg és Barkó nevű várait az állhatatosság buzgalmával és a hűség engedelmes szándékával felvértezve — hogy hűségét hűséggel tetézze — megostromolta, sokáig izzadott alattuk, és miután kézre kerítette azokat, felségünkre bízta, ahol e Mikcs mester hasonlóan életveszélyes sebeket viselt el tiszteletünk gyarapodása érdekében, és sok rokonát, valamint tehetősebb szerviensét megölték.[342]

---

[340] L. a 292. jegyzetet.

[341] Nevicke ma Ukrajnában. László Aba nembeli. Az esemény időpontja 1317–1318.

[342] Borostyán a hajdani Zemplén megyében volt Bodrogszeg ma Klin nad Bodrogom, Barkó Brekov Szlovákiában. A várak elfoglalása 1321 előtt történt. K.: AO. II. 38. Kristó Gy. ford.

121.

I. KÁROLY KIRÁLY ELUS JÁNOSNAK ÉS TESTVÉRÉNEK 1323. JANUÁR 20.

Midőn ugyanis — hogy innen kezdjük — az átkos emlékű, irántunk hűtlen Trencséni Máté magát túlbecsülve álnok zsarnokként országunk elpusztítására, királyi tisztünk magas méltóságának elnyomására törekedett, ellenséges zászlókat felemelve és ellenséges fegyvereket ragadva szörnyű pusztítással Szepes nevű városunk lerombolására a nagyságos férfiúval, Fülöp mesterrel, most nádorral és a királyné úrnő, igen kedves hitvesünk tárnokmesterével, akkor pedig szepesi és újvári ispánnal, kedvelt hívünkkel hadi ütközetet törekedett vívni, János az ütközetben tulajdon piros vérét nem kímélve, királyi koronánk megvédéséért dicséretesen harcolva illő hűséggel dicséretre méltó szolgálatokat tett nekünk.[343] Továbbá midőn mi az akkor tekintélyünk ellenére elfoglalva tartott Sirok és Trencsén nevű várainkat ostromoltattuk, maga János a bezártak cseleitől nem félve ugyanezen várak alatt értünk életveszélyesen megsebesült,[344] valamint más veszélyes helyeken és

[343] L. a 325. jegyzetet. Szepes városa Szepesváralja lehet, ma Spišské Podhradie Szlovákiában. Druget Fülöpről van szó.

[344] Sirok (ma Heves megyében) ostroma 1320 nyarán volt, Trencsénre és bevételére l. a 339. jegyzetet. Csák nembeli Máté, illetve unokaöccse, Csch István védte.

időpontokban — amelyeket a maguk terjedelmében hosszú és unalmas lenne a jelen oklevélben elbeszélni — sem szűnt meg felségünk tetszésére cselekedni annyira, hogy fáradozásának hű szenvedélyével megérdemelten nyeri el királyi kegyünket.[345]

[345] K.: ZO. I. 218–220. Blazovich L. ford.

122.

I. KÁROLY KIRÁLY GERENDI MIKLÓSNAK ÉS FIAINAK 1324. ÁPRILIS 7.

Miklós ispán parancsunkra Léta várát, amelyet László egykori vajda irántunk hűtlen fiai számára őrzött, visszaadta ugyanazon urainak, és László vajda fiainak szövetségét elhagyva[346] a hűség legforróbb szenvedélyével felbonthatatlanul felségünkhöz csatlakozva legkevésbé sem félt birtokait és minden vagyonát reménykedve és nevünket tisztelve rablásra, rombolásra és pusztításra az irántunk hűtlenek kezére hagyni. Majd midőn az irántunk nyilvánvalóan hűtlen Majos fia Majos meggondolatlan merészséggel felségünk ellen lázadva erdélyi földünket minden erejével elfoglalni törekedett — nem gondolva arra, hogy aki természetes urának ellenszegül, az isteni hatalomnak mond ellent –, és mi Majos elbizakodott gőgjének letörésére igen kedves hitvesünk, a királyné úrnő pohárnokmesterét, Jánost kapitányként az erdélyi részek élére állítottuk, magát Miklós ispánt más híveinkkel együtt mint szövetségest hozzá küldtük. Az első ütközetben, amelyet János mester a mondott Majos ellen Csicsó vára alatt vívott, maga Miklós ispán kormányzásunk és méltóságunk felemeléséért bátran harcolva életveszélyes sebet kapott, bizonyos Anda nevű rokona és

---

[346] Léta ma Literiu de Sus Romániában. A László-fiak Kán nembeliek.

szerviense pedig elesett. Ugyanazon János mesternek Majos ellen Gol... falu közelében vívott második csatájában pedig Miklós ispán bátor oroszlánként rontva az ellenség felállított csatarendjére, a hosszú küzdelem után erejét vesztve az ellenség fogságába esett, a fogságból pedig saját pénzén szabadult.[347]

[347] 1317-ben. Csicsó ma Ciceu Romániában, a második csata helye közelebbről ismeretlen. K.: AO. II. 124–125. (a kiadásból az eredeti oklevél — Dl. 2239. — egy teljes sora hiányzik), Géczi L. ford.

123.

I. KÁROLY KIRÁLY AZ ERDÉLYI NEMESEKNEK 1324. DECEMBER 21.

Mi tehát figyelembe véve a nemeseknek a becsületes hűségét és állandó hódolatát, akik nekünk és a királyi Szent Koronának mindig háládatos és hasznos engedelmességgel szolgáltak, továbbá hűségük állhatatos nyilvánítását szembetűnő szolgálataikkal tanúsították, és megfontolván a mérhetetlen, kedves és kapott szolgálatokat, amelyeket a nemesek — attól az időtől kezdve, amikor magyar királyságunkba léptünk,[348] amit a származási jog és rend juttatott nekünk — kormányzásunk emelése és ezen ország helyzetének a megreformálása, valamint az állam megújítása érdekében tudomásunk szerint vérük ontásával dicséretre méltóan nyújtottak, s úgy tapasztaljuk, hogy jelenleg is nyújtanak, és szilárdan hisszük, hogy a jövőben is nyújtani fognak, elrendeltük, hogy — ugyanők már kifejtett szolgálataik közül, mivel nagy számuk miatt egyenként nem tudjuk a jelen oklevélbe befoglalni — néhány említésre méltó dolgot jegyezzenek fel az oklevélben. Így abban a csatában, amelyet Dózsa, egykori erdélyi vajda az ellenünk lázadó és királyságunk iránt hűtlen Majos fia Majossal a Kolozsvár melletti Topánál vívott, ugyanezen nemesek az említett vajda szol-

[348] L. a 292. jegyzetet.

gálatában a mi megbízásunkból, a mi nevünk iránti áldozatvállalásból hősiesen és elszántan harcolva dicső győzelmet arattak ellenségünk felett,[349] később pedig, amikor az erdélyi szászok ellenfeleink hamis sugallatára elfordultak az irántunk való hűségtől, az említett nemesek szilárd hűségüktől vezetve a szászok seregét — nyílt csatában összecsapva — nevünk és tisztségünk iránti áldozatvállalásból keményen és hősiesen legyőzték.[350] Noha ezekben az ütközetekben az isteni kegy hű nemeseinknek és általuk nekünk és a mi királyságunknak juttatta a győzelmet, mégis néhányuk atyja, testvére, illetve közeli vérrokona elesett, egyesek közülük fogságba estek, mások pedig, sőt majdnem mindnyájan súlyos és halálos sebet kaptak.[351]

---

[349] 1318-ban. Topa ma Topa Mică Romániában. Dózsa a Debreceni családból való.

[350] E csata időpontja bizonytalan.

[351] K.: Hóman 254–255. Blazovich L. ford., k.: KRE. 139–140.

124.

I. KÁROLY KIRÁLY SOPRON VÁROSÁNAK 1325. SZEPTEMBER 12.

Megfontoltuk a soproni polgárok vagy a város hűségének tökéletességét és hódolatuk feddhetetlenségét, akik az irántunk való tiszteletteljes odaadásra szakadatlanul készen álltak, és saját hűségük és az irányunkban tanúsított hódolat miatt káros vállalkozásokkal üldöztettek, érezték a szomszédság bosszúságát vagy inkább a hűtleneink és lázadóink szomszédságából fakadó veszteségeket. Kipróbált hűségük és őszinte hódolatuk a mi szolgálatunkban mindig annál hevesebben nyilvánult meg, minél súlyosabb sértést és veszteséget viseltek el... Az üldöztetésekben, amelyeket az előbb említett város polgárai hűségük és a nevünk iránti hódolat miatt hűtleneinktől elszenvedtek, egyeseknek az atyját, másoknak a fiát, megint másoknak a fivérét, sőt többeknek majdnem minden hozzátartozóját és rokonát megölték, és a város teljes külvárosát felégették.[352]

---

[352] 1317-ben. Sopront a Kőszegiek támadták. K.: HO. II. 39. Blazovich L. ford.

125.

I. KÁROLY KIRÁLY GUTKELED NEMBELI PÉTER FIAINAK 1325. OKTÓBER 12.

Mi tehát bővebben megismertük és megfontoltuk Péter fiai, Joachim és Péter hűségét és hű szolgálataik érdemeit, amelyeket nekünk és országunknak különböző hadjáratainkban kormányzásunk és méltóságunk felemeléséért, a hűtlen báróink által a válságos időszak gonoszsága miatt szerfelett nyomorba döntött és szétszabdalt ország megújításáért és gyarapításáért, valamint királyságunkban a béke helyreállításáért vérük hullatásával dicséretesen nyújtottak és tettek, amelyek közül — mivel hosszú lenne a maga terjedelmében egyenként elbeszélni és unalmas lenne a jelen oklevélben felsorolni — elengendő csak azt feljegyezni, hogy midőn Kopasz, egykori nádor, nyilvánvaló hűtlenünk és lázadónk, aki különböző és szentségtelen gonosztettein kívül, amelyeket véghezvitt, némely cinkosával összeesküdött a mi meggyilkolásunkra, és a felségsértő bűnt, amelyet László úr, Magyarország híres emlékezetű egykori királya, igen kedvelt nagybátyánk halálával elkezdett, a mi személyünkkel kívánva befejezni, színünk elől kétségbeesetten menekülve kényszerűségből Sólyomkő nevű várába húzódott, mi híveinkkel a mondott várat körülzárattuk és megostromoltattuk, elfoglalására szemből kétfelől erődítéseket emeltünk, az erődítések egyikébe Joachim mestert, a másikába pedig Apaj fia Istvánt

rendeltük a vár ostromára és az élelmiszerek várba szállításának megakadályozására. Végül Majos fia Majos, az előbb írtnak hűtlenségben és bűnben társa, a mondott Kopasznak segítséget nyújtani és az említett vár ostromlóit eltávolítani akarván, említett erődítéseinket fegyveresek bőséges sokaságával körülfogta és megtámadta. Ekkor a mondott Apaj fia István erődítését elfoglalták, és a fogoly Istvánt szolgaként megkötözve elhurcolták. Az említett Joachim mester pedig az őrizetére bízott erődítést oly hősiesen védte és őrizte — jóllehet számos rokonának és szerviensének halála, valamint saját és övéi vérének hullatása árán –, hogy azt ellenségeink nem tudták elfoglalni. Miután visszahúzódtak onnan, az említett Kopaszt kiváltképpen a mondott Joachim mester szolgálatával addig szorongatták, hogy az említett Sólyomkő várát az ínség nagy szüksége miatt nem tudta sokáig tartani, és a vár elfoglalása után a fogságba esett Kopaszt felségünknek átadták.[353] Továbbá mielőtt az említett Kopasz ilyesfajta büntetésre jutott volna, Péter fiai és édestestvérük, Dorog reménykedve és nevünket tisztelve a védőfallal mindenfelől megerősített Mindszent nevű monostorukban tartózkodtak, és a mondott hűtleneinket szakadatlanul támadták, az előbb említett Kopasz fivéreivel és cinkosaival a mondott monostorra támadva azt sokáig ostromolta. Ott az előbb említett Dorogot ugyanazok megölték, a monostort mégsem tudták semmiképpen sem elfoglalni.[354]

---

[353] 1317-ben vagy 1318-ban. Kopasz Borsa nembeli. Hogy IV. László halálában része lenne, nem igazolható. Sólyomkő a hajdani Bihar megyében, ma rom Romániában. Apaj fia István Gutkeled nembeli.

[354] Mindszent monostora a hajdan Bihar megyei Egyeden állott, ma puszta Romániában. K.: AO. II. 217–218. Géczi Lajos ford.

126.

I. KÁROLY KIRÁLY HÉDER NEMBELI KÖCSKI SÁNDOR ORSZÁGBÍRÓNAK 1325. DECEMBER 4.

Megfontoltuk a hűséget és a hű szolgálatok dicső érdemeit, amelyeket Sándor ispán attól az időtől kezdve, amikor teljesen még nem szereztük meg az ország kormányzását, különböző hadjáratokban vérének hullatásával, övéi közül sokak pusztulásával, sok költséges fáradságban és személyek sok veszedelmében kormányzásunk és méltóságunk felemeléséért, az időszak változékonysága miatt szerfelett nyomorba döntött és hűtlen báróink által szétszabdalt ország megújításáért és gyarapításáért, valamint a királyságban a béke helyreállításáért dicséretesen nyújtott és tett. Közülük, mivel hosszú lenne a maga terjedelmében elbeszélni, és unalmas lenne a jelen oklevélben felsorolni, elegendő csak azt feljegyezni, hogy a kezdetekben Sándor ispán odahagyva és mellőzve egykori hűtlenünk, Gergely fia András szövetségét, és felségünkhöz a hűség illő kötelékével felbonthatatlanul csatlakozva legkevésbé sem félt birtokait és minden vagyonát reménykedve és nevünket tisztelve a rombolásnak és pusztításnak kitenni.[355] Továbbá bizonyos várakat, amelyek közül a Kabold nevűt az említett András, és a másikat, a Pölöske

[355] Andrásra l. a 329. jegyzetet.

nevűt, a szintén hűtlen Kakasnak mondott Miklós felségünk ellen lázadóan tartották, hatalmasul megvívott, és miután elfoglalta, felségünknek átadta.[356] Továbbá miközben hűtlenünk, az említett András és a többi ellenünk lázadó Henrik-fi Zalafőnél híveink elpusztítására összegyűlt, az említett Sándor ispán az abban az időben nevünk ereje és a szerencsés véletlen folytán ott levő némely híveink segítségével megerősödve a hűtleneket nyílt csatában hatalmasul és bátran megtámadva, inkább hűséggel, mint fegyveresek sokaságával rendelkezve, legyőzte őket.[357] Továbbá ugyanaz a Sándor ispán általunk fegyvereseinek és lovasainak bőséges sokaságával Frigyes úr, a rómaiak királya, igen kedves rokonunk megsegítésére küldve a királynak Lajos bajor herceggel vívott csatájában annyira serényen harcolt, hogy híre — nevünk és méltóságunk emelésére általa véghezvitt nagyszerű diadal folytán — a dicsőség magasztalása által az egész földkerekségen visszhangzik, ebből következően felségünk hatalma valamennyi külföldi nép előtt félelmetes lett. Mivel pedig a hadi cselekmények mindkét fél veszteségével járnak, Sándor ispán katonái közül ebben az ütközetben megbízható becslés szerint mintegy nyolcvan rokona és előkelőbb szerviense esett el.[358]

---

[356] 1319-ben. Kakas Miklós a Héder nembeli Kőszegi (Nagy) Henrik unokája. Kabold ma Kobersdorf Ausztriában, Pölöske pedig Zala megyében.

[357] 1319-ben. A Henrik-fiakra l. a 319. jegyzetet. Zalafő ma Szalafő Vas megyében.

[358] III. Habsburg Frigyes német király, illetve az őt támogató magyar sereg 1322. szeptember 28-án Mühldorfnál vereséget szenvedett IV. Bajor Lajos német királytól. K.: HO. I. 139–140. Géczi L. ford.

127.

I. KÁROLY KIRÁLY APRÓD ISTVÁN MESTERNEK 1326. FEBRUÁR 7.

Emlékezetünkbe idéztük, hogy István mester hűséges szolgálatokat teljesített; először gyermekkorunkban, mikor Amadé egykori nádornál voltunk mindazokkal, akikkel együtt Gönc várában tartózkodtunk, amelynek várnagyságát akkor ő tartotta, különleges neveltünkként nem kímélve a mi és a mieink érdekében javait veszélynek kitenni, nem volt rest nyughatatlanul és folyamatosan terheket magára venni ügyünk érdekében, továbbá hű odaadását a mi és az ország valamennyi szerencsés és balsikerű hadjáratában egyaránt bizonyította, kiváltképpen akkor, amikor kassai hospeseink és a szepesi emberek egykor a hűség útjáról letérve Szepes királyi várat és Kassa városát Csehország királya kezére adták, Csehország mondott királyának zászlaját felségünk ellenében felemelve említett Gönc várunkra rontottak, a fent mondott István a hűségtől felövezve, férfiasan szembeszállva velük az óhajtott győzelmet megszerezte, legyőzve őket.[359] Sok foglyot ejtve Csehország mondott királyának említett zászlaját, amelyet a mi országlásunk sérelmére emeltek fel, elvéve utánunk küldte Oroszországba, ahová országunk bizo-

---

[359] Gönc (l. a 207. jegyzetet) Aba nembeli Amadé vára volt, ostromának kelte 1304. Szepesvárra l. a 160., Kassára a 301. jegyzetet. Csehország királya = László (Vencel) magyar király. Hospes = városi polgár.

nyos hű báróival a célból mentünk, hogy első feleségünket magunkkal hozzuk.[360] Maga István életveszélyes sebeket kapott, az István által az Úr segítségével elnyert győzelem hatalmunkat nem csekély mértékben megnövelte, és mind a szepesi emberek, mind a mondott város hospesei akaratuk ellenére hűségünkre tértek, és ettől sokan mások megrettenve követték őket a hűség útján. Azután István mester abban az ütközetben, amelyet hívünk, Dózsa volt nádor az irányunkban kiváltképpen hűtlen Kopasz ellen vívott, állhatatos hűsége következtében súlyos sebeket kapott, királyi tisztünk gyarapodásáért férfiasan harcolva,[361] és még sok más érdemes cselekedeteket vitt végbe.[362]

[360] I. Károly első felesége II. Lev (Leó) halicsi fejedelem leánya volt.
[361] 1316–1317-ben. Dózsa Debreceni családbeli, Kopasz Borsa nembeli.
[362] Kiadatlan. Lelőhelye: Df. 265 464. Kristó Gy. ford., k.: KRE. 146.

128.

ÁKOS NEMBELI MIKCS BÁN MÁTÉ FIA MÁTÉNAK 1326. SZEPTEMBER 8.

Amikor a királyi Szent Korona felemeléséért és a királyi felség méltóságának emeléséért, a királyi jogok visszaszerzéséért fegyveres csapattal Horvátországba akartunk menni, és Kurják fiai: Budiszló, Pál, György és sógoruk, Nelipics, a királyi felség nyilvánvaló hűtlenei és vetélytársai sereget gyűjtve velünk csatát vívtak, mi könyörtelenül legyőztük őket. Máté hozzánk csatlakozva oly hősiesen harcolt, hogy bennünket az ellenséges sereg közül sértetlenül kiragadott, és így ellenségeink csapatán átjutottunk.[363]

---

[363] 1326-ban. Mikcs horvátországi hadjárata a Kurjakovićok és Nelipić ellen végül is sikertelenül zárult. K.: Sm. IX. 307–308. Blazovich L. ford.

129.

I. KÁROLY KIRÁLY OSL NEMBELI KANIZSAI LŐRINC MESTERNEK 1327. JANUÁR 30.

Tekintetbe vettük ugyanazon Lőrinc mester hűségét és kedves, nagyszerű, szívesen látott, érdemdús szolgálatait, amelyeket irántunk és országunk iránt a különféle hadjáratokban és veszedelmeknek kitett helyeken uralmunk és méltóságunk felmagasztalásáért és az országban a béke újbóli megteremtéséért, különösen pedig a hűtlenek és lázadók, ti. Gergely fia András és a Kakasnak nevezctt Miklós összezúzásában és ugyanezeknek tetszésünk szerinti megalázásában és igen sok váruk megvívásában s felségünknek történt átadásában, sok költséges fáradozásában és személyének veszedelmeiben a saját és övéi vére ontásával dicséretes módon tanúsított és kimutatott.[364] Ezekből — mivel hosszú lenne és untató a jelen oklevélben mind egyenként elmesélni — ezt a keveset, valójában sok dicséretre méltót az utódok emlékezetére és a többiek felvilágosítására a jelen oklevélben feljegyezni megparancsoltuk: ugyanis amikor bizonyos fegyveres sereget küldtünk az ő elöljárójának, a jó emlékezetű Amadé fiának, Miklósnak, Sopron megye akkori ispánjának, majd egész Szlavónia bánjának kapitánysága

[364] Andrásra l. a 329., Kakas Miklósra a 356. jegyzetet.

alatt, hogy támadjon az említett, hozzánk hűtlen és lázadó Gergely fia Andrásra, ugyanezen híveink tudomására jutott, hogy néhány nagy hatalmú német báró, fegyveresek hatalmas seregével az említett András megsegítésére Kőszeg városánál összegyülekezett, és ezek ellen az égi oltalom erejének közepette előnyomultak, ugyanezen ellenséggel kemény ütközetet vívtak, és dicsőséges győzelmet arattak. Ebben az ütközetben e Lőrinc mester hűsége hevületében és az irántunk való hódolatban férfiasan küzdött, és egy bizonyos Stadeuker nevű, nagy hatalmú bárót az ellenséges csatasoból elfogott és börtönünkbe juttatott, jóllehet maga is életveszélyes sebeket kapott, és az övéi közül igen sokan ugyanott holtan estek össze.[365] Továbbá mostanában amikor nemrég újból Kapronca várát, amelyet a hűtlen Henrik fia védett ellenünkben, Mikccsel, egész Szlavónia bánjával, kedvelt hívünkkel vivattuk, ez a Lőrinc mester, akit a bán megsegítésére rendeltünk, szervienseivel méltóságunk növeléséért ez alatt a vár alatt is derekasan küzdött, s ott mind ő maga személyesen, mind pedig az övéi életveszélyes sebeket kaptak, és az egyik szerviensét, a Burdeznek nevezett Pált megölték.[366]

---

[365] 1319-ben. Miklós Gutkeled nembeli. Kőszeg ma Vas megyében.

[366] 1326-ban. Kaproncára l. a 114. jegyzetet. Henrik fia = Héder nembeli Kőszegi (Nagy) Henrik valamelyik unokája (János vagy Péter), Mikcs Ákos nembeli. K.: SO. I. 111–112. Szegfű L. ford., k.: KRE. 156–157.

I. KÁROLY KIRÁLY HÉDER NEMBELI KÖCSKI SÁNDOR ORSZÁGBÍRÓNAK 1327. AUGUSZTUS 29.

Ezekben a mostani napokban minden szolgálatán túl vitézséget vitézséggel növelve és hűséget hűséggel erősítve a velünk, természetes urával szemben a királyi várakat és jogokat bitorló János egykori nádor fia Jánossal szembeszállt, és hűségének éleslátásával a mondott János megátalkodott lelkét meglágyította, és az általa birtokolt négy erős várat — Sárvárt, Újvárt és a két Kőszeget — elpusztítva, környékével, pusztáival és falvaival együtt elvéve hatalmunk alá vetette, Jánost pedig a mi akaratunk iránti engedelmességre vezette.[367]

[367] 1326-ban. János Héder nembeli Kőszegi (Nagy) Henrik unokája. Sárvár ma Vas megyében. Újvár (Németújvár) ma Güssing Ausztriában. Kőszegre l. a 365. jegyzetet. K.: HO. I. 147. Géczi L. ford.

131.

I. KÁROLY KIRÁLY SZARKA MIKLÓSNAK 1329

Péter fia, Szarkának mondott Miklós és fivérei mindenkor és mindenütt, kiváltképpen Stillfried vára alatt Ausztriában szolgáltak nekünk hűségesen. Midőn Csehország királya velünk a rómaiak királya ellen Ausztria hercegének a segítségére jött, akkor Miklós egyet azok közül, akik az előbb említett várból ránk támadtak, lándzsával lováról levetve elfogott és nekünk bemutatott, amint ... hű báróink igaz jelentéséből is megtudtuk.[368] Amikor Sándor ispán a többi bárónkkal Kőszeg várát ostromolta, Szarka Miklós rokonával együtt igen sok életveszélyes sebesülést szenvedett, és atyai nagybátyja, ... Demeter kövek ütéseitől kezét és lábát törve életét vesztette.[369]

---

[368] 1328-ban. A háborút Luxemburgi János cseh, I. Károly magyar király folytatta III. Frigyes király ellen öccse, Ottó herceg megsegítésére.
[369] 1326-ban. K.: AO. V. 590. Géczi L. ford.

132.

I. KÁROLY KIRÁLY A BALOG NEMBELI SZÉCSIEKNEK 1329. MÁRCIUS 27.

Mikor, hogy innen kezdjük, az átkos emlékű Trencséni Máté, egykori hűtlenünk, cinkostársainak, a sátán csatlósainak átkos merészséggel összegyűjtött istentelen csapatával felségünk ellen támadt, és Kassa nevű városunk mellett nem félt csatába bocsátkozni velünk, ahol a bosszú Istenének és a seregek Urának kegyes gondviselése folytán diadalmas győzelmet arattunk, a győzelem pálmáját elhoztuk,[370] ugyanazon Péter, Miklós, Beke mesterek és ezek testvére, a néhai Pál mester, akit a Megyericse nevű vár alatt, melyet Henrik akkor hozzánk hűtlen fiai, most pedig híveink, uralmunk gyalázatára tartottak maguknál, a mi szolgálatunkban, ó fájdalom, az azon várba bezártak által nyílvesszővel életveszélyesen megsebesítve megölték,[371] de nem vérük ontása nélkül, a királyi korona iránti illő hűséget megtartván, felségünk előtt és hű előkelőink szeme láttára dicséretesen harcolva nekünk hű szolgálatokat tettek, a többieknek dicsőségük hirdetendő példáját hagyták örökül. Továbbá mikor az egykori szerb király, a szakadár Uroš,

---

[370] L. a 301. jegyzetet.

[371] Megyericse ma Medjurača Horvátországban. A Henrik-fiak a Héder nembeli Kőszegiek. A megyericsei ostrom közelebbi időpontja bizonytalan (az 1310-es évek második fele).

abban az időben nekünk kiváltképpen ellenfelünk, híveink birtokainak feldúlásával, országunk lakosai megölésével és a megbéklyózott foglyok elhurcolásával iszonyatos erőszakosságokat követett el ellenünk számos alkalommal, mi összehíván és összegyűjtvén országunk kiváló bátorságú és erős kezű különböző népeit, ugyanezen királyt és országát ellenségesen megtámadtuk mint a Keresztrefeszítettbe vetett hitünk megrablóját: a mondott Miklós és Dénes mesterek — katonai babérokkal ékesek — az említett királyhoz tartozók közül többeket kardélre hánytak, és sok foglyot élve, lovaikkal és fegyvereikkel uralmunk jeleként nekünk bemutattak, méltóságunk tekintélyét nem kis mértékben megnövelték.[372] Ezekhez járul még, hogy amikor a Déva nevű várat László, a néhai erdélyi vajda hűtlen fiai a mi sérelmünkre megszállva tartották, a mondott Miklós és Dénes mester által ostrommal bevettük, ugyanők rokonaik és a nekik szolgálók halálával és vérének hullatásával ugyanazon vár alatt férfiasan küzdöttek, felségünk jóindulatát más társaikat megelőzve kiérdemelték.[373] Továbbá egy más alkalkommal, amikor a Bodrog folyó jegén bizonyos híveinkkel vigasznyerés céljából mentünk, és a jég a velünk levők súlyától több részre tört, az előbb megnevezett László mester, nehogy a halál ily félelmetes percében személyünket veszély fenyegesse, nem félt magát a halál iszonyú kegyetlenségének kitenni, minket a törött jég közül bátran kiemelt és kimentett, ő maga pedig a jég közepén maradt; s hacsak Isten jobbjának csodatétele

---

[372] 1317-ben. Urošra l. a 296. jegyzetet.

[373] A csata időpontjára és a László-fiakra l. a 322., Dévára a 117. jegyzetet.

folytán nem lett volna ott számtalan ember segítsége, ott életét azonnal befejezte volna.[374] Azonfelül Dénes mester hatalmunk erejét aggódó erőfeszítéssel növelni igyekezvén, dicséretes hűségének éber igyekezetével elfoglalta és kormányzásunk alá vetette a Bulgáriában fekvő Görény nevű várat, ahonnan a tirnovói despota vagy herceg népe az ott a határvidéken letelepített országlakosainkat szörnyű pusztítással és ellenséges támadással, valamint mindkét nembeli embereink fogságba vetésével többször sanyargatta. Ennek a várnak az elfoglalásával — jóllehet mintegy harminc nemes rokonának és szerviensének halálát szenvedte el, mégis — a nyugalom nem kis előnyét szerezte meg mondott országlakosaink számára, egyszersmind kormányzásunk méltóságát is nem csekély mértékben kiterjesztette.[375] Végül midőn mi a kormányzásunk növelésére tapasztaltságánál fogva híven törekvő Dénes mestert a határvidéken fekvő Nagymiháld nevű várunkba állítottuk az országunk végeit és az igaz hit egységét folytonosan ellenségesen támadó bulgárok, Bazaráb havasalföldi vajda, a szakadár rác király és a tatárok ellen, ő az éleslátás szokásos gondoskodásával országunk mondott végeit sértetlenül és békében megőrizte a mi, országunk vagy inkább a katolikus hit említett ellenségeivel szemben. Ezen végek szorgos és serény megvédésében több mint száz nemes

---

[374] A Zemplén megyei Bodrog folyóról s talán a Petenye fia Péter elleni hadjáratról van szó.

[375] Görényvár az Al-Duna mentén, Szörényvár (ma Drobeta-Turnu Severin Romániában) és Orsova (Orşova) között feküdt. Mihályra l. a 321. jegyzetet. A várostrom pontos dátuma ismeretlen (az 1320-as évek közepe táján.)

rokona és szerviense megölését és halálát szenvedte el értünk és az országért.[376] De minek szóljunk többet! Ők azok, akik az evangéliumi írás tanítását követve magukkal és övéikkel nem törődve saját keresztjüket vitték és királyi felségünket követték.[377]

---

[376] A szerb (rác) király III. Uroš (Dečanski) István. Nagymiháld = Miháld, l. a 321. jegyzetet. I. Károly 1326-ban aratott győzelmet a Magyarország délkeleti részét dúló tatárok ellen.

[377] K.: TSz. 1964. 548–549., 551–552. G. Tóth I. és Géczi L. ford., egy része k.: KRE. 126–127.

133.

I. KÁROLY KIRÁLY KENÉZ ISPÁNNAK ?

Károly úr, Magyarország királya megfontolta Kenéz ispán hűségének odaadó szolgálatait, ti. azt, hogy Kenéz ispán Trencséni Péter fia Máté szolgálatát megtagadva és Károly király úrhoz hűségesen csatlakozva a királyi névben reménykedve a legkevésbé sem félt valamennyi birtokát és vagyonát a pusztításnak és a megsemmisítésnek kitenni,[378] továbbá abban a csatában, amelyet Dózsa egykori nádor Tamás fiaival, Kopasszal és Bekével, Majos fia Majossal, Lotárd fia Pállal és a kun Ajduddal, a Szent Korona hűtleneivel a Debrecen falu mellett vívott, a király úr által Dózsa segítségére küldött Kenéz ispán hűségének hevétől feltüzelve ott részint Dózsát, részint a Szent Korona más híveit egyrészt könyörgéssel, másrészt rábeszéléssel megindítva, az ütközet megkezdésére lelkesítve és bátorítva, előbb az ellenség csatarendjére tört, és ott oly győzedelmes diadalt aratott, hogy abban az ütközetben a hűtlenek megszámlálhatatlan serege és azok majdnem minden szövetségese megsemmisült.[379] Ezenkívül, midőn Kenéz ispánt, akkor valkói várnagyot a lezajlott ütközetben az előbb említett hűtleneink elfogták, a

[378] Mátéra l. a 236. jegyzetet.

[379] 1317-ben. Dózsa Debreceni családbeli, Tamás fiai Borsa nembeliek, Pál Gutkeled nembeli.

Valkó nevű vár átadására kényszerítve ló farkához kötötték, és így a mondott vár körül nyomorultul húzatták és tépették, súlyos gyötrelmek más fajtáival is könyörtelenül kínozva lábait hóhérok módjára saját bőrével korbácsolták.[380]

---

[380] Valkóra l. a 332. jegyzetet. Az oklevél 1329. május 1-jei tartalmi átírásban maradt ránk, ez magyarázza a többes szám első személyű előadásmód, valamint a pontos dátum hiányát. K.: AO. II. 403–404. Géczi L. ford.

134.

I. KÁROLY KIRÁLY NÁDASD NEMBELI MARGITNAK, MAGYAR PÁL FELESÉGÉNEK 1332. NOVEMBER 8.

Amikor a hűtlen bárók és elődeinknek, Magyarország egykori kiváló királyainak elvetemült árulói, akik e királyok személye ellen sok felségsértő bűnt követtek el a királyi trónt elnyomva, az országot és a királyi jogokat mindenhol erőszakos kézzel elfoglalva bitorolták, az ország kiváló, hű nemeseit, nehogy a kellő hódolattal hozzánk és a Szent Koronához csatlakozzanak, szörnyű gyilkosság pusztításával megölték, más alacsonyabb rangúakat a halál különböző fajtáival elpusztítottak. Henrik egykori nádor fia János, az egész árulás és szövetkezés feje cinkosaival ellenünk többször összeesküvést szervezett, gonoszul megölésünkre törekedett. Hűtlenségének felségünk gyalázására irányuló tettei voltak ugyanis többek között, hogy mialatt Csapó fia András fiai, László és Dénes ispánok, nemes férfiak az akkor János hatalmának alávetett területen tartózkodva, teljes hódolattal és kellő hűséggel állhatatosan nevünket, méltóságunkat és a Szent Korona felemelkedését fogadalmuk szerint mindig segítették és támogatták és azokon a részeken növelték, felette ellenségesen Dénes és László ispánok házára küldött szerviense és istentelenségben segítője, Demeter fia Vörös Salamon által László ispánt a lakhelyükön, Gelsén a Szent László király

tiszteletére emelt egyházban három szolgájával együtt kegyetlenül megölette, és miután megölték, és a templomból gyalázatos módon kivonszolták, dühének kegyetlen vadságában fejét levágatta. Dénest pedig hét nemes úrnővel, saját és László ispán hitvesével, fiaikkal és gyermekeikkel együtt éjjeli rablótámadással saját házában — ó fájdalom — megégettette, egyedül csak László ispán Margit nevű alvó leánya, a jó emlékezetű Köcski Sándor ispán, egykori hű országbírónk unokatestvére menekült meg a tűzből dajkájának gondoskodása által.[381] Legyilkolásuk kellett volna, hogy eltántorítsa megfélemlített híveinket a nevünk iránti hűségtől és hódolattól, amit az isteni kegynek köszönhetően sehogyan sem tudott bevégezni. Nem akarva végül is az említett Margit úrnő atyja, László ispán és nagybátyja, Dénes — akik az irántunk és a Szent Korona iránti illő hűség megtartása miatt úgy pusztultak el, ahogy előadatott — és gyermekeik halálának ilyen szörnyű és átkos csapása fölött szemet hunyni és azt figyelmen kívül hagyni, hanem a királyi gondoskodás valamilyen jótéteményével, amint kötelességünk, azt helyrehozni és kiegyenlíteni törekszünk. Nem kevésbé figyelünk és emlékezünk az említett, értünk kárt szenvedő Köcski Sándor ispán különös és kiváló szolgálataira, ti. a tettre kész férfiú a hűség sisakjával felvértezve, seregének zászlaját felemelve, országunk bizonyos nem csekély részét, Vasvár és Sopron megyéket, amelyeket az előbb említett Henrik fia János unokája, Gergely fia András, a mi és országunk nyilvánvaló hűtlene királyi felségünk és méltóságunk sérelmére és gya-

---

[381] Héder nembeli Kőszegi János. Csapó unokái Nádasd nembeliek. Gelse ma Zala megyében. A leírt esemény a XIV. század első éveiben történt.

lázatára bitorolt, ezekben a megyékben fekvő több várral együtt éleslátásával és serény gondoskodásával felségünk hatalma alá vetette, ami által hatalmunk köteléke nem kevés részen terjedt ki.[382] Továbbá emlékezetünkbe idéztük Margit úrnő hitvese, a Magyarnak mondott Pál mester érdemes és hű odaadását, aki egészen Magyarország trónjára lépésünk idejétől kezdve a hűség nagy állhatatosságával hozzánk csatlakozva alkalmas időben és helyen a mi és országunk valamennyi hadjáratában a sors különböző kedvező és kedvezőtlen eseményeinek kitette magát királyi kegyünkért, amelyet kiérdemelt, javainak és rokonainak különböző veszélyeztetéseivel állandóan és mindenkor hű és dicsőségre méltó szolgálatokat nyújtott.[383] Emlékezetünkbe idézve ilyesfajta szolgálatait, a jótett példáit is be kívánjuk mutatni, nehogy azoknak — akiket fiaikkal és gyermekeikkel hűségük, a királyi felségnek és a Szent Koronának nyújtott szolgálataik miatt a hűtlenek kegyetlenül elpusztítottak — az utódaik siralmas és szánalmas nélkülözéstől szenvedjenek, nehogy örökségüket mások kapják és tartsák, vagy ellenségeik birtokolják akkor is, amikor már az isteni kegyelem segítségével a lázadást mindenütt leverve és megszüntetve az ország teljes kormányzását és uralmát a hatalmunkba kerítettük.[384]

---

[382] Köcski Sándor Héder nembeli. Nagynénje volt Margit anyja. Andrásra l. a 329. jegyzetet, az 1310-es évek második felében többször lázadt a király ellen.

[383] Magyar Pál gimesi várnagy, utóbb kincstartó.

[384] K.: F. VIII. 3. 593–595. Blazovich L. ford.

135.

I. KÁROLY KIRÁLY CSÓR NEMBELI TAMÁS MESTERNEK, CSÓKAKŐI ÉS GESZTESI VÁRNAGYNAK 1335. JÚNIUS 22.

Meghallgattuk és felségünk emlékezetébe idéztük Tamás mester alkalmas helyen és időben felségünknek folytonosan nyújtott hű és különleges szolgálatait, amelyek közül, mivel hosszú lenne azokat egyenként elbeszélni, néhányat az utódok emlékezetére a jelen oklevélbe foglaltattunk. Különösen Tamás mester azon szolgálata méltó a különös és örök emlékezet megfontolására, amelyet nekünk dicséretesen tett és nyújtott Havasalföldön, ahol az oláh Bazaráb és fiai az említett havasalföldi földünket a királyi Szent Korona és a mi sérelmünkre hűtlenül bitorolták; a velünk ott levő erős népünknek bizonyos szurdokokban és erdős helyeken erős és szorongató bekerítéssel igen vad ellenséges támadás kétszer is útját állta. Hűségének őszinte buzgalmával mindig mindenki előtt oldalunkon állt, és többek között serénységének igyekezetében ahányszor az alattunk levő lovat botladozni és fáradni látta, annyiszor akarta saját lovát, ha szükséges volt, alánk adni, és nem félt a kétségtelen halál veszélyében értünk gyalog maradni.[385] Továbbá midőn mi a kiváló fejedelemnek, Róbert úrnak, Jeruzsálem és

---

[385] I. Károly 1330 november elején Argyas vidékén (ma Curtea de Argeş Romániában) súlyos vereséget szenvedett Bazaráb havasalföldi vajdától.

Szicília híres királyának, igen kedves nagybátyánknak elhatározására vagy tiszteletteljes kérésére és hosszadalmas rábeszélésére másodszülöttünket, Andrást régóta elhatározott megfontolásból Nápolyba, ti. a mi születési helyünkre személyesen vinni, vagy hű embereink által átküldeni határoztuk az Úr 1333. évében, hogy ott később isteni rendelésből szerencsésen uralkodjék, Tamás mestert, megfontolván bölcsességét és éles látású vagy aggódó hűségét, fiunk erkölcsének mesterévé és formálójává, valamint egész udvartartásának vezetőjévé állítottuk magunk helyett. Őt az előbb említett fiunkkal előttünk a tengermellékre, ti. Zenggbe előreküldtük, végül mi is elég sok nap után személyesen követtük, ott az isteni kegyelem mellett Tamás mester gondoskodásából fiunkat és helyzetét szerencsésnek és sértetlennek találtuk. Vele végül személyesen mi is sikeresen átkeltünk a tengeren Isten segítségével, és szerencsésen megérkeztünk Nápoly városába. Ott Krisztus kegyének segítségével fiunk és egész udvartartásának állása Tamás mester bölcsessége és érett kormányzása által teljes tökéletességben és tekintélyben dicséretesnek és tisztességesnek mutatkozott minden szemlélő számára. Ezután pedig ugyanott hosszú időt eltöltve, midőn elhatároztuk onnan Magyarországra való visszatérésünket, Tamás mestert Heniko herceg úrral, a királyné úrnő, igen kedves hitvesünk testvérével a velünk levő és az ott szerzett királyi kincstárral együtt Magyarországra hazaküldtük, hogy országunkba való visszatérésünk biztos útját előkészítse hűtleneink — ha netán lennének — bármilyen cselvetésével szemben. Miután mindezeket Tamás mester — a herceggel előremenve, ahogy küldtük — Isten

segítségével szerencsésen elrendezte és elvégezte, országunkba zavartalanul és biztonságosan visszatértünk.[386] Tamás mestert, ismerve bölcsességét, íme most a napokban, az oklevél kiadásának idején ismét Nápoly városába küldtük fiunk után, hogy fiunk helyzetét szemünk helyett lássa, és amennyiben szükséges, rendezze, sokáig ugyanott fog maradni, amíg nagybátyánk, Jeruzsálem és Szicília királya és fiunk akaratának, valamint nekünk tetszik, továbbá nekünk és fiunknak a szükséges szolgálatokat el fogja végezni.[387]

[386] Bölcs Róbert nápolyi királyról van szó. Zengg ma Senj Horvátországban az Adriai-tenger partján. I. Károly negyedik felesége lengyelországi Erzsébet volt. A király 1333 nyarától 1334 elejéig volt távol.

[387] Károly arra törekedett, hogy a csak leányunokákkal rendelkező Bölcs Róbert után András fia kerüljön Nápoly élére. K.: AO. III. 175–176. Blazovich L. ford.

I. KÁROLY KIRÁLY TATAMÉR FEHÉRVÁRI PRÉPOSTNAK ÉS KIRÁLYI ALKANCELLÁRNAK, VALAMINT TESTVÉREINEK 1336. OKTÓBER 17.

Megfontoltuk Tatamér prépost úr hűségét és sokféle odaadását, amelyeket részint alkancellári tisztségének elnyerése előtt hosszabb idő óta felségünk udvarát összetartva és ugyanott tartózkodva, részint pedig a prépostságba és alkancellárságunk hivatalába előlépve kellő gonddal és a fáradozás állandó szorgalmával a királyi felség és méltóságunk kiválóságáért nyújtott és tett. Továbbá megfontoltuk és felségünk emlékezetébe idéztük fivérének, az említett Bakónak őszinte szolgálatait is, amelyeket ifjúkorától kezdve udvarunkat kísérve és ott állandóan híveink és kedveltjeink körül időzve és tartózkodva, valamint mi és országunk minden hadjáratában, továbbá a különböző helyekre vezetett követségeinkben szerencséje forgandóságának kitéve magát nyújtott, különösen midőn mi népünk egész hatalmával az erdélyi vajda parancsára titkos küldetésben kevés emberrel utánunk és ura után sietett éleslátású igyekezetével az ellenségtől csodálatos véletlen és menekvés folytán megszabadulva és a halálos veszedelemtől megvédve magát Argyas vára alatt szerencsésen hozzánk csatlakozott. Ott bennünket az egész sereggel együtt szerencsés megérkezése folytán a rábí-

zott és az általa vállalt csodálatra méltó szolgálatokkal dicséretesen megsegített.[388] Ezután az onnan való visszatéréskor alig menekült meg súlyos sebesülés nélkül, vérének bőséges hullatásával és bátor küzdelemmel elveszítve az idő előrehaladtával jobb szemének világát is, törekedett tetszeni, és azon fáradozott, hogy magát kedveltté tegye.[389]

---

[388] L. a 385. jegyzetet.

[389] K.: AO. III. 296–297. Blazovich L. ford.

137.

I. LAJOS KIRÁLY KENEZSICI MIKLÓSNAK 1344. OKTÓBER 10.

Udvarunk hűséges katonája, a felséges fejedelemnek, András úrnak, Jeruzsálem és Szicília királyának, a mi kiváló testvérünknek nevelője, Gyula fia Miklós felségünkhöz járult, és előadta azokat a hűséges tetteket és azon hű szolgálatainak ragyogó érdemeit, melyeket hajdanán Magyarország felséges és nagyságos fejedelmének, Károly úrnak, a mi dicső emlékezetű nagyon kedves atyánknak teljesített, aki Magyarországot szerencsésen kormányozta, s midőn Isten akaratából e földről eltávozott, ezen ország fölötti hatalom ránk szállt.[390] Ez a Miklós a mi és testvérünk, András király úr különböző dolgaiban, követjárásokban és más szolgálatokban, de különösen akkor tűnt ki szolgálatkészségével, midőn a Zách nemzetségből való néhai Felicián előre megfontolt gonoszságából eredően, az eszeveszettség gerjedelmével és szörnyű módon dühöngő lélekkel nem félt szomjazni Károly királynak, a mi atyánknak vérét, bátran tette ki magát atyánk, András király úr és a mi védelmünkben e Felicián rettentő éles kardja éleinek, s közben fején súlyos sebet kapott.[391]

---

[390] 1342. július 21-én koronázták királlyá I. Lajost.

[391] Záh nembeli Felicián merénylete 1330. április 17-én volt. K.: AO. IV. 450. Orbán I. ford.

138.

I. LAJOS KIRÁLY LACKFI ISTVÁN VAJDÁNAK 1347. JÚNIUS 30.

Mi ugyanis királyi bőkezűségünkből István vajdának irányunkban tanúsított hű cselekedeit és szolgálatainak hűséges érdemeit, amelyeket pontosan és megbízhatóan ismerünk, jelen oklevelünkkel példaként kívánjuk az utódok emlékezetébe ajánlani. Ugyanis abban az időben, midőn atyánk, Károly király úr Ausztria és Stájerország hercegei ellen a német támadások és rohamok visszaverése végett erős hadsereget indított útnak, ez az István vajda, akkor még lovászmester, atyánk seregének parancsnoka, saját hadi népével Ausztria területén a németek erős seregét legyőzte, s a németek igen sok elfogott katonáját és főemberét atyánk elé vezette. Lándzsadöféstől két súlyos sebet kapott, nyíllövéstől pedig egy súlyos sebesülést szenvedett. Ugyanezzel a hadsereggel Stillfried várát, melyet Celtigar tartott megszállva, oroszlán bátorságával, magát halálveszedelemnek kitéve, a felségünk iránti hűség megőrzése végett megvívta, s az említett Celtigar fejét atyánknak elküldte, a várat is neki adta át.[392] Továbbá midőn atyánk a szakadárokkal szemben, Rácország ellen erős hadsereget küldött, báróit Péterváradon hagyva, ezt az István vajdát, az akkori lovászmestert, szervienseivel a rácok földjére rendelte. István vajda magát a

[392] L. a 368. jegyzetet. Celtigar ismeretlen személy.

szerencse forgandóságának kitéve a rácok földjét messzire, egészen az Obona folyó forrásáig feldúlta és kifosztotta.[393] Midőn igen kedvelt atyánk országa Kárpátokon túli részeinek visszaszerzése végett erős hadsereggel odaérkezett, s Argyas előtt tábort vert, ez az István vajda, akkor lovászmester, atyánk seregének parancsnoka, a hűség megszokott buzgalmával mindig atyánk mellett tartózkodott, s azon hűtlen szakadárok közül, akik atyánk embereit megtámadták, hatot foglyul ejtett, és atyánkhoz küldte őket, amazok közül pedig többet megölt. Ezután, midőn atyánk a Kárpátokon túli részekről visszatért, Isten kegyelméből István vajda megóvta őt ezen árulók cselvetéseitől, s így onnan szabadon, egészségesen, sértetlenül vezette vissza, holott pedig e szakadárok István vajda alól egy igen jó lovat is elpusztítottak.[394] Ezenkívül az említett István mostani vajdát, atyánk akkori lovászmesterét atyánk Csehország határaira rendelte, és a Csehország határai mentén levő részeket, amelyeket a csehek elfoglaltak, a Szent László király által megállapított, elhelyezett és hiteles határköveknek megfelelően visszafoglalta, és atyánknak juttatta. Kilenc évig szakadatlanul harcolt e csehekkel, és igen sok szerviensének halálveszedelme árán királyi országunknak teljes és örök békét szerzett.[395] Később, midőn a szakadár rácok Nándorfehérvár alá vonultak, és ott

[393] Talán 1328–1330-ban. Pétervárad ma Újvidék (Novi Sad Szerbiában) része. Obona balkáni folyó.

[394] L. a 385. jegyzetet.

[395] I. Károly serege 1331 őszén vonult fel a cseh határra, s 1332-ben békés úton jutott a magyar király a csehek által elfoglalva tartott két vár birtokába. A kilenc évi szakadatlan harc túlzás, legfeljebb gyakran ismétlődő határvillongásokról lehet szó. Magyar–cseh szövetség 1335-ben létesült.

várat építettek, ez az István vajda velük férfiasan harcolva várukat felégette, s közülük többet elfogott, illetve megölt.[396] Minek többet! Ezt az István vajdát atyánk az osztrák végekre rendelte, ahol országunk határain egy bizonyos, a németek által megszállva tartott hegyet ezektől visszafoglalt, és ugyanott a németek ellen Szarvkő várát felépítette, így országunk régi, Szent István király által megállapított és emelt határköveinek megfelelő határait visszaállította.[397] A másik, Lékának nevezett várat pedig Henrik fiaitól, atyánk árulóitól visszafoglalta, s atyánknak adta át.[398] S végül a németekkel vitézül harcolva legyőzte őket, s magát Pohemariust, Ausztria báróját, aki saját zászlaját maga előtt hordoztatta, tizenkét katonával együtt foglyul ejtette, és a németek négy mázsára rúgó vagyonát, melynek értékét e németek harmincezer márkára becsülték, megszerezte, és atyánknak juttatta a neki, az országlakóknak és a kereskedőknek okozott károkért és jogtalanságokért. E Pohemarius pedig fogságban fejezte be életét.[399] Utolsóként megemlítjük, hogy midőn Krisztus nevéért az összes kereszténnyel szemben ellenséges litvánok ellen vonultunk, a fentebb említett István vajda és fia, Dénes lovászmesterünk azokon a részeken velünk ott tartózkodott, és szolgálatunkban István vajda lába eltört, szerviense, Lőrinc

---

[396] 1334-ben vagy 1339-ben. Nándorfehérvár ma Beograd Szerbiában.

[397] I. Károly 1336–1337-ben harcolt Ausztria ellen, erre az időre (más vélemény szerint 1328–1336 közé) tehető Szarvkő felépítése (ma Hornstein Ausztriában).

[398] 1336-ban. Lékát (l. a 60. jegyzetet) a Kőszegiek tartották.

[399] 1336–1342 közti esemény.

fia István pedig egy bizonyos, Litvániában levő Villio nevű vár alatt szemünk láttára elesett.[400]

---

[400] 1345 elején. Villio a Nyeman folyón túl, a Vilnó (ma Vilnius a Litvániában) felé vezető úton feküdt, bár nem kizárt, hogy magával Vilnóval azonos. K.: SO. I. 198–200. Orbán I. ford.

I. LAJOS KIRÁLY POHÁROS PÉTER MESTERNEK, ABAÚJI ISPÁNNAK 1347. OKTÓBER 3.

Miklós fia Poháros Péter mester... hajdanán... Károly király — aki Magyarországot dicsőségesen kormányozta —, a mi atyánk idejében, gyermekségünkben nevelőnk volt, s midőn atyánk az isteni akaratból minden test köteles adóját lerótta,[401] mellettünk állandóan kitartva, a mi s országunk minden dolgában magát a sors kedvező és hasonló módon a kedvezőtlen fordulatainak kitévén fáradozott kedvünkben járni és magát kedvessé és szívesen fogadottá tenni, különösen is emlékezvén e Poháros Péter dicséretre méltó s az utódok számára méltán hirdetendő szolgálataira, amelyeket a tengerparton, Zára városunk előtt, a királyi jogainkat kapzsi módon bitorló velenceiekkel szemben saját vérének ontásával és familiárisának elvesztésével és meggyilkolásával felségünk szeme láttára teljesített.[402]

---

[401] I. Károly király 1342. július 16-án halt meg.

[402] 1346-ban. Zárára l. a 49. jegyzetet. Familiáris = szerviens, katonáskodó nemes. K.: AO. V. 132-133. Orbán I. ford.

140.

I. LAJOS KIRÁLY SUKI MIKLÓS UNOKÁINAK 1348. NOVEMBER 13.

Emlékezetünkbe idézvén Suki Albert fia Miklós fiainak, Barnabásnak, Mihálynak és Illésnek dicséretre méltó hűséges tetteit és szolgálatainak érdemeit, amelyeket a mi és országunk különböző ügyeiben, mind a kedvezőkben, mind a kedvezőtlenekben a felségünk iránti megszokott hűséggel — magukat a szerencse bizonytalan fordulatainak kitéve — teljesítettek, különösen egy bizonyos, a tatárok kegyetlen népe ellen vívott összecsapásban, amikor azok országunk határait önkényesen megtámadták, s ahol Dávid nevű édestestvérük a királyi Szent Korona iránti hűség megtartása okából férfiasan harcolt és elesett, az említett Balázs pedig öt súlyos sebet kapott. Mindezeket megbízható jelentésből tudtuk meg.[403]

[403] Az 1320-as évektől kezdve gyakran csaptak be a tatárok Magyarország keleti és délkeleti határterületeire, az itt említett csata időpontja így meghatározhatatlan. A Sukiak (Zsukiak) Kolozs megyei nemesek voltak. K.: AO. V. 248. Orbán I. ford.

I. LAJOS KIRÁLY KONT MIKLÓS MESTERNEK ÉS TESTVÉRÉNEK 1349. NOVEMBER 26.

Figyelmet fordítottunk néhai Tót Lőrinc pohárnokmesterünk fia, a mi igen kedves és hűséges Miklós mesterünk, nyitrai, vasi, soproni, barsi és varasdi ispán[404] mérhetetlen szolgálataira és hűségének állhatatosságára, amelyeket oldalunkon gyermekkorától fogva dicséretre méltó módon, állhatatosan teljesített, s így megszakítás nélkül állandóan igyekezett kedvünkben járni. Jóllehet mindahány tette érdemes az említésre, de ezeket az írás unalmas hosszadalmassága miatt a maga rendjében nem vagyunk képesek elmesélni, csak azokat bízzuk az ő és utódai megőrző emlékezetére, amelyeket mélyen a szívünkbe véstünk, nem akarván ezeket a feledésnek átadni. Midőn a néhai felséges fejedelemnek, András úrnak, Jeruzsálem és Szicília királyának, a mi igen kedves testvérünknek, a keresztény hit szinte minden híve előtt ismert szörnyű halálát,[405] amely szívünket elmondhatatlan keserűséggel töltötte el, Isten segítségével kötelesek voltunk megbosszulni, e Miklós mestert, a kiváló jellemű és dicséretre méltó tudású ifjút, udvarunk nekünk különösen is

[404] Nyitrára l. a 146., Varasdra a 125. jegyzetet. Bars ma Starý Tekov Szlovákiában.

[405] 1345. szeptember 18-án.

kedves katonáját testvérünk ártatlan és megtorlásra felhívó vérének megbosszulása céljából elküldtük, ő familiárisaival és tiszteletre méltó kíséretével gyors menetben testvérünk országába, Sziciliába érkezve e Szicíliát saját bölcsességével és emberségével, válogatott ügyességével, vég nélküli csaták sorával, hozzátartozóinak és jó szervienseinek halála, vérük ontása és végtagjaik elvesztése révén eredeti állapotába visszahelyezte.[406] Végre midőn mi személyesen odamentünk,[407] e Szicíliát minden hatalmi jogával együtt, a béke teljes helyreállítása után uralmunk alá vetette. Testvérünk legfőbb gyilkosát és hasonló módon méltatlan tanácsadóit elfogta, s az előbb említett istentelen bűn büntetéseként lefejezés végett kezeinkre juttatta.[408] Johannát, a férjgyilkos nőt, akit ura és férje, vér szerinti testvérünk ártatlan vérének ontásával vádoltak, Lajossal, mostani férjével együtt, mint hontalan kóborlókat idegen vidékekre üldözte,[409] és onnan a tengeren túli részekről ez a Miklós jóindulatú hívásunkra hozzánk visszatért. Testvérét, Lőköst, erdélyi vajdánkkal, a hűséges és különösen szeretett István úrral együtt jónak láttuk az említett Szicíliába küldeni, hogy ott nekünk és országunknak hűségesen szolgáljon, és ezt az országot nevünkben

---

[406] Kont Miklós 1347 márciusában indult el Itáliába. Szicília e helyütt nem a szigetet, hanem a Nápolyi Királyságot jelenti, amelyhez azonban Szicília éppen nem tartozott.

[407] I. Lajos nyolc hónappal Kont Miklós után, 1347 november 11-én kelt útra Itáliába, s 1348 január végén vonult be Nápolyba.

[408] I. Lajos 1348. január 23-án fejeztette le az András meggyilkolásával alaptalanul vádolt Durazzói Károly herceget.

[409] Johanna és Tarantói Lajos 1348 január közepén menekült el Nápolyból, a királynő Provence-ba ment.

kormányozza.[410] A mondott István vajda írásos jelentéséből megtudtuk, hogy ő nekünk és országunknak hűséges és kedves szolgálatokat tett, és kétségkívül reméljük, hogy a jövőben is ilyen szolgálatokat fog tenni.[411]

---

[410] Lackfi István vajda 1348 szeptemberének végén indult útnak Itáliába.
[411] K.: AO. V. 339–340. Orbán I. ford.

142.

I. LAJOS KIRÁLY KANIZSAI LŐRINC FIAINAK 1350. SZEPTEMBER 8.

Udvarunk katonája, Lőrinc fia János mester... egykoron a felséges fejedelemnek, Károly úrnak, Magyarország néhai nemes királyának, kegyes emlékezetű igen kedves atyánknak, aki Magyarországot szerencsésen kormányozta, és végül midőn isteni hívásra, amellyel az emberi múlandóság nem tud szembeszállni, az életből kiragadtatott, a királyi méltóság koronája és trónja örökösödés jogán ránk szállt, országunk kedvező és kedvezőtlen hadi vállalkozásaiban, különösen András, a felséges fejedelem úr, Jeruzsálem és Szicília néhai híres uralkodója, nagyon kedves és boldog emlékezetű testvérünk kegyetlen halála megbosszulásának vállalásában felségünknek költségek és kiadások révén emlékezetünkbe idézett jelentős szolgálatokat teljesített, és szakadatlanul mellettünk tartózkodva a szerencse különböző és váratlan fordulataiban, a veszedelmekben sem személyét, sem vagyonát nem kímélve ezeknek magát bátran kitette. Az odaadó elkötelezettségű és őszinte módon kedvünkbe járni akaró, tiszteletre méltó és kiváló férfiúnak, István úrnak, a budai egyház prépostjának és udvari káplánunknak, édestestvérének tetteit is helyesnek tűnik nyilvánosságra hozni, aki buzgó hívünk, s a római kúriában, Toscana és Lombardia vidékein gyakran eljárt igen fontos ügyeinkben és fáradozása

során tisztességünk növelése érdekében nem kímélte magát, munkáját és kiadásait, Szicíliában állandóan mellettünk tartózkodott, s a különféle tárgyalásokban kötelességszerűen részt vett.[412]

[412] A római kúriára l. a 147. jegyzetet. Toscana és Lombardia itáliai tájegységek. Szicíliára l. a 406. jegyzetet. K.: SO. I. 212–213. Orbán I. ford.

143.

I. LAJOS KIRÁLY LACKFI ISTVÁN VAJDÁNAK 1350. OKTÓBER 30.

Látván tehát, hogy a méltóságos és kiváltképpen nemes úr, István erdélyi vajda és szolnoki ispán kitűnik a vitézek között fényes vitézségével és az állhatatosak között páratlan állhatatosságával, főképp mert hűségének kitörölhetetlen emlékképe mintegy pecsétnyomat mutatkozik és jelenik meg lelkünk előtt, ezért amikor számba vesszük azokat a nagyszerű tetteket, amelyeket különböző nehéz helyzetekben az ország és a királyi korona érdekében végrehajtott, nagyon is indokolt szükségét érezzük annak, hogy tettei emlékének megörökítése végett előadjuk szolgálatait, nehogy az eljövendő idő rozsdája homályba borítsa őket. És bár nagy számuk miatt hosszú lenne egyenként elmondani ezeket, mégis hogy arról, amit sem a féltékeny írigység, sem az írigy féltékenység nem hallgathat el, éppen mi ne hallgassunk, akik — mint ismeretes — azért kaptuk Istentől koronánkat, hogy amennyire büntetjük a gonoszságot, ugyanúgy dicsérjük a derekasságot; elrendeltük, hogy külön-külön írják le azokat a szolgálatait, amelyeket a jelen irat az alábbiakban feljegyez. Először is akkor, amikor András urat, a kegyes fejedelmet, Jeruzsálem és Szicília országok dicső királyát, drága öcsénket, az ártatlan ifjút, a szeplőtlen bárányt, Isten és a szentegyház odaadó hívét, az emberek iránt kegyes, békés és

számos erénnyel ékeskedő fejedelmet titkos árulók, nem félve sem Istentől, sem embertől, Szicília királyságban, Aversa városban (bár pusztult volna el!) egy istentelen és átkozott merénylet során megölték és gonoszul lemészárolták,[413] öcsénknek, e nagy királynak kegyetlen halála miatt érzett fájdalmunkban, amely őrjöngő kínnal marcangolta szívünket, miután Isten trónja kimondta ítéletét, s a Magasságos ereje az igazságos döntés végrehajtásán munkálkodott, magunk mellé véve István vajdát és királyságunk más báróit és vitézeit, szerencsésen bevonultunk Itáliába öcsénket, az említett királyt ért sérelem nyilvános megtorlása végett; miután pedig méltó büntetéssel sújtottunk néhány olyan személyt, akiket megbízható értesülés alapján bűnösnek találtunk öcsénk meggyilkolásában, visszatértünk országunkba, Magyarországra.[414] Országunk, Szicília, távozásunk miatt végül is súlyos helyzetbe került, mivel fő ellenségeink, Johanna és Tarantói Lajos hadi népeik sokaságával megtámadta, és sokan mások segítették őket, öcsénk koronájának ellenségei és szent királyi felségünk áruló és lázadó alattvalói, miután ezen országunk igen sok előkelője és városa a királyi méltóság gyalázatára és a korona sérelmére elpártolt hűségünktől; ezért azzal a szándékkal és óhajjal, hogy szerencsétlen országunknak, Szicíliának megfelelő orvoslásról gondoskodjunk, hogy fő ellenségeink, az irigy lázadók és országunk fosztogatói ne nyomhassák el híveinket, nagyságos István úr erdélyi vajdát, kedvelt tanácsosunkat és hívünket — aki gyer-

---

[413] L. a 405. jegyzetet. Aversa olaszországi város Nápoly közelében, attól északnyugatra.

[414] L. a 407. és a 408. jegyzetet. Lajos 1348 tavaszán hagyta el Nápolyt.

mekségének kora idejétől kezdve a dicső fejedelem, Károly úr, szeretett atyánk boldog emlékezetű magyarországi uralkodása alatt és a rákövetkező időkben, amikor mi örököltük a királyi felség trónját és koronáját, többi királyi főembereinket megelőzve hatalmas hírt és dicső nevet szerzett magának azzal, hogy vérének ontásával és sok-sok hívének és szolgájának életét áldozva a legnagyobb hűséggel vállalta a szüntelen erőfeszítéseket, a terhes költségeket és a fáradhatatlan szolgálatokat a királyi méltóság és becsület felmagasztalása, az ország helyreállítása és gyarapítása, valamint Magyarország békéjének biztosítása érdekében mint a sereg fővezére atyánk és saját magunk különböző hadjáratain, főképpen akkor, amikor országunk, Magyarország határait védelmezte és visszaszerezte azokat a határvidékeket, amelyek szent elődeinknek, Magyarország hajdani királyainak idején Ausztria és Csehország határáig értek,[415] és csak akkor kerültek bűnös módon teljesen az említett szomszédos országok megszállása alá, amikor országunk, Magyarország elvesztette természetes urát, s nem volt, aki igazságosságának gyeplőjével a helyes úton irányította volna[416] –, megbízva tehát buzgalmában és lojalitásában, úgy határoztunk, hogy mellé adva nagyszámú hadinépet, elküldjük őt országunkba, Szicíliába, hogy kiirtsuk a bujtogatók gonoszságát, megbüntessük a zsarnokok kegyetlenségét, meggátoljuk a gonoszok vakmerőségét, megfékezzük a merész elbizakodottságot, kigyomláljuk a bűnösök rosszaságát, elnyomjuk a gőgösök fennhéjázását, letörjük a fennhéjázók szarvát, és

[415] L. a 395. és a 397. jegyzetet.

[416] Utalás a Magyarországot a XIV. század elején sújtó anarchiára.

hogy hű és derék alattvalóink odaadása még világosabban kitűnjék.[417] István vajda pedig, miután megérkezett Foggiába, nyílt ellenségünket és Szicíliai Királyságunk megtámadóját, Tarantói Lajost meg követőit Lucera városában bátor határozottsággal ostromzárral vette körül; Lajos szörnyű félelmében, mindenfelől szorongattatva, mivel nem bízott embereiben, sőt már-már saját megmenekülésében sem, amikor Lucerából elvonulva Ascoli felé igyekezett, István vajda elől futva csak nagy nehezen ért el a közeli Troia városba, István vajda pedig, mint bölcs férfiú, készen arra, hogy kitűzött céljának megvalósítása közben inkább a halált választja az élet helyett, semmint hogy gyáván félbehagyja vállalkozását, amikor Lajos hadi népével együtt kibontott bandériumok vagyis zászlók alatt Troia városából a völgyeken át vezető úton elindult Ascoli felé, megtámadta, őt és Lajos hadi népével csatát vívott. Ebben a csatában, ahogy az Úr akarta, az igazság István vajdának nyújtotta a győzelmet: az elesetteket és halálosan sebesülteket nem számítva háromszáz lovag esett a fogságába, elragadta Werner herceg, Acciajuoli Miklós úr, az Ördögnek nevezett Fülöp úr és Surgoniai János zászlait, valamint a személyes pajzshordozók vagyis nemesek három zászlóját; maga Werner herceg, Acciajuoli Miklós úr és sokan mások, bár többször forgott életük veszélyben, gyors lovaik segítségével megmenekültek István vajda kezei közül, anélkül, hogy felismerték volna őket. Miután tehát Lajos serege e vereség következtében megsemmisült, Lajos az éjszaka csöndjében Troiából Ascoliba szökött, Werner herceget pedig a hozzá csatlakozott ötszáz fegyveressel

---

[417] L. a 410. jegyzetet.

együtt néhány nap múlva István vajda Corneto városában foglyul ejtette. Később azután, amikor Lajos nagy zsoldossereget gyűjtött össze és Szicíliai Királyságunk sok hűtlen alattvalója is csatlakozott hozzá, bízván erős seregében és attól a vágytól és sóvárgó kívánságtól fűtve, hogy királyi becsületünk gyalázatára István vajdát és egész seregét teljesen megsemmisíti, csatába bocsátkozott vele Nápoly városa előtt egy mezőn, ahol István vajda már előbb felkészült a Lajos elleni küzdelemre. István vajda itt szembeszállt vele: fegyvere az odaadó hűség buzgalma volt, és inkább választotta a halált, hogy a dicső hírben éljen utána, mint a megfutamodást ilyen ellenség elől, s miután mindkét oldalon felharsantak a harci kürtök, iszonyú csatát vívott: ezt a küzdelmet még a hős trójaiak is méltán dicsérhették volna. De ne szaporítsuk a szót: a magasságos Teremtő, aki kinyújtja jobbját a hűségesek fölé, és soha nem tagadja meg segítő támogatását az igazaktól, megadta István vajdának, hogy ellenségein a méltán óhajtott diadalt kivívja: a gőgösök ott elpusztultak, a bátrak és harciasak elhullottak, s a hűtlenek, kiknek száma végtelen, félholtan hevertek, a halálos gyehenna keserű italát ízlelgetve mindörökön örökké. Ebben az óriási csatában István vajda oroszláni erővel küzdve az ellenséges párt igen sok főurát, báróját és előkelő lovagját diadalmasan foglyul ejtette, míg az ellenfelet teljesen le nem győzte.[418] István vajda, aki kitartó volt a tőle megszokott lángoló hűségben, Lajosnak igen sok erős katonai vállalkozá-

---

[418] A troiai csatát 1349. január 23-án, a Nápoly mellettit június 6-án vívták. Foggia, Lucera, Ascoli, Troia, Corneto itáliai városok Nápolytól kelet-északkeletre.

sát verte később le különböző alkalmakkor és módokon, elfoglalt igen sok várost, és Lajos követőit borzasztóan súlyos, az életüket fenyegető veszélybe döntötte, amint ezt egy szavahihető jelentésből mind megtudtuk. Így szicíliai országunk főbb és nemesebb urait és vitézeit hőségünkre visszavezette és szolgálatunkba állította.[419]

[419] Lackfi István 1349 őszén tért vissza a Nápolyi Királyságból Magyarországra. K.: F. IX. 1. 756–761. Kapitánffy I. ford.

144.

I. LAJOS KIRÁLY NÉMET JÁNOSNAK ÉS ROKONAINAK 1350. NOVEMBER 1.

Felségünk figyelmet fordított Gergely fiának, Német Jánosnak, udvarunk hűséges katonájának szakadatlanul tanúsított leghűségesebb, szíves és értékes szolgálataira, melyeket egykoron... Károly... királynak... és így következésképpen nekünk, a mi és országunk különböző ügyeiben, mind a kedvezőkben, mind a kedvezőtlenekben a legnagyobb figyelemmel és ügyelő gondoskodással, a hűség minden lángolásával teljesített. Jóllehet közülük mindegyik érdemes az ajánlásra, de az írás unalmas hosszadalmassága miatt ezeket jelen oklevelünkben sorjában felsorolni nem tudjuk, mégis azokat, amelyeket mélyen a szívünkbe véstünk, példa gyanánt jelen oklevelünk által az utódok örök emlékezete számára megjegyzendőnek tartjuk. Ugyanis midőn Roland fia Roland, akkor Vasvár ispánja Ausztria hercegének erejével és hadi népével atyánk előzetes megfontolása alapján egy bizonyos összecsapásba bocsátkozva háborút kezdett, e János testvére, Miklós, oroszlán bátorságával nem félt magát halálveszedelemnek kitenni, és ismeretes, hogy milyen... férfiasan harcolt. Ugyanebben az összecsapásban e Miklós súlyosan megsebesülve a földi halálnak vetette alá magát.[420]

---

[420] 1336–1337-ben. Roland Rátót nembeli.

Midőn mi Andrásnak, Jeruzsálem és Szicília néhai királyának, testvérünknek a keresztény hit minden követője számára ismert siralmas halálát, amely szívünket elmondhatatlan keserűséggel töltötte el, akartuk megbosszulni, s a haláláért veendő elégtétel érdekében gyors menetben Szicíliába átkeltünk, ez a János mester saját költségeinek nem kis igénybevételével velünk nyomult előre, s tettre kész hűséget tanúsítva és kitévén magát a véletlen s váratlan fordulatoknak, igyekezett felségünk kedvébe járni. Ebben az országban három sebet szerzett, s felségünk szeme láttára súlyosan megsebesült. Szicíliából bizonyos ügyeink miatt, amelyek minket már ott nyugtalanítottak, ezek elintézése végett Magyarországra hamarosan visszajöttünk.[421] Némi idő múltával azonban újra visszatértünk Szicíliába, ahol az említett János mester egy cseppet sem kímélve magát, vagyonát vagy fáradozásait, királyi hatalmunk és tiszteletünk növelése, az állam gyarapodása és növekedése érdekében velünk e másik alkalommal is útra kelt, és nekünk szakadatlan, köszönetet érdemlő és tetsző szolgálatokat vitt végbe.[422]

[421] Első nápolyi hadjárat: 1347–1348.
[422] Második nápolyi hadjárat: 1350. K.: AO. V. 413–414. Orbán I. fordítása.

145.

I. LAJOS KIRÁLY DOMOKOS MACSÓI BÁNNAK 1351. FEBRUÁR 28.

Figyelmet fordítunk a nagyságos Domokos macsói bán, szeretett hívünk hűségére és hű szolgálataival szerzett érdemeire. Ezekre már gyermekkora óta vállalkozott, először a felséges fejcdelem úr, Károly, a néhai magyar király, dicső emlékezetű atyánk, majd pedig — miután Isten akaratából elnyertük atyánk trónját — felségünk érdekében. Uralmunk növelésére a legnagyobb lelkiismerettel és fogadalmához hűen vett részt különböző sorscsapások közepette minden egyes országos vállalkozásunkban, vagyonát és személyét nem kímélve szüntelenül érdemeket szerzett, szerez ma is, és biztosra vesszük, hogy a jövőben is. Hű szolgálatai közül néhányat jelen oklevelünkben fel kívánunk jegyezni az utókor emlékezete számára. Amikor ugyanis Szerbia szakadár királya, akkori fő ellenségünk országunk határait a macsói és a szerémi részen elpusztította, egyeseket kegyetlenül megölt, másokat gyermekeikkel együtt összekötözve fogolyként elhurcolt országunkból, s e részeken szinte egyáltalán nem maradt lakosság, először Miklós macsói bán, majd — miután Isten akaratából Miklós bán eltávozott e világból — maga Domokos bán megfékezte Szerbia szakadár királyának a keresztényekkel szembeni őrjöngő dühét. Nem csupán országunk határait állította helyre, s ékesítette a népek soka-

ságával, hanem Szerbia említett királyának határain is pusztított; vidékeket prédált fel, foglalt el, vívott meg várakat hihetetlenül csodálatra méltóan. Felmérhetetlenül nagy pusztítást és öldöklést vitt véghez Szerbia királyának népében és családjában. Uralmunk gyarapítása érdekében fivérei és kedves rokonai is vérüket hullatták. Országunk említett részeit, amelyek fölött a szerencsétlenség felhői gyülekeztek, hűsége és okossága következtében mindenfelől az öröm fénye árasztotta el, és a halál veszedelmétől megszabadulva örvendeztek.[423]

[423] Miklós bán szintén Osl nembeli, Domokos testvére. Dušan István szerb király és a magyar uralkodók (I. Károly, I. Lajos) között gyakoriak voltak a fegyveres összecsapások. K.: HO. II. 88–89. Lázár I. D. ford.

146.

I. LAJOS KIRÁLY CZUDAR SIMONNAK ÉS TESTVÉREINEK 1352. JANUÁR 15.

Néhai János székesfehérvári őrkanonok ... igen kedves atyánknak, a boldog emlékezetű Károly királynak sírját felnyitotta, s annak fejéről a koronát tolvaj módon elrabolta, s így összes főpapunk határozata szerint a felségünk elleni hűtlenség nyilvánvaló bűnébe esett, és ezen hűtlenség gyalázatos jegyében fejezte be életét.[424]

[424] Halotti koronáról van szó. K.: AO. V. 541–542. Orbán I. ford.

I. LAJOS KIRÁLY NAGYMARTONI PÁL ORSZÁGBÍRÓ UNOKÁINAK 1352. ÁPRILIS 26.

Lőrinc mester fia Miklós és a másik Miklós, Miklós fia, néhai országbíránknak, Pál ispánnak, aki Isten akaratából már meghalt, szeretett és hűséges unokái minden békés és nyugodt, de leginkább kedvezőtlen ügyünkben a hűség és ragaszkodás minden buzgalmával igyekeztek kedvünkben járni és magukat felségünk előtt kedvessé és szívesen fogadottá tenni, kiváltképpen a következő dolgokban: némely hűséges báronkat és ezeket a mestereket, Lőrinc mester fiát, Miklóst és a másik Miklóst, Miklós fiát, sógornőnknek, a legfelségesebb Anna hercegnőnek, a kiváló Lajos fejedelem úr, a rómaiak néhai császára leányának mint István herceg úr, a mi legkedvesebb testvérünk házastársának idekísérésére küldtük, akit ő házassági szerződés alapján törvényesen feleségül vett. Mindkét Miklós hatalmas kiadásaik és költségeik révén, nem kímélvén sem magukat, sem vagyonukat, tiszteletünk növelésével azon báróinkkal Passauba érkezve hűséges és odaadó szolgálatokat teljesítettek.[425] Ugyanebben az időben nem késlekedve Krisztus nevének segítségül hívásával,

---

425 IV. Bajor Lajos császárnak volt ugyan Anna nevű leánya, de István herceg nem őt, hanem Anna nővérét, Margitot vette feleségül 1350-ben, Passau ma Németországban van.

a Krisztus hitétől elszakadt litvánok pogány szívű népe kegyetlenségének és vadságának megtörésére erős hadsereggel személyesen hozzájuk siettünk, s e Lőrinc mester fia Miklós hasonló módon saját költségén a magyar nemzet dicső népét magával víve mellettünk tartózkodott, és ott nekünk dicséretes és bátor szolgálatokat tett.[426] A harmadik esetben pedig Bosznia hercegének, István úrnak nővérét, a mi igen kedves, Helsener úrral házassági szerződésben levő rokonunkat, Mária úrnőt, a házasság megkötése végett országunknak ugyanezen tiszteletre méltó bárói kíséretével az előbb említett Passau városába küldtük. E jóravaló mesterek, Lőrinc mester fia Miklós és Miklós fia Miklós önként igyekeztek vitézségüket vitézi tettekkel, hűségüket hűséges cselekedetekkel tetézni, s nevünk tisztességének növelése végett javaikat sem kímélve, saját lehetőségeiknek megfelelően, amaz báróinkkal örvendezve találkoztak, s felségünknek nem csekélységeket, sőt inkább nagyon is dicséretre méltó szolgálatokat teljesítettek.[427]

---

[426] 1352-ben.

[427] Bosznia bánja (hercege) Kotromanić István volt, akinek Erzsébet nevű leányát I. Lajos király 1353-ban nőül vette. K.: AO. V. 576–577. Orbán I. ford.

148.

I. LAJOS KIRÁLY PÉTER FIA NOVÁKNAK 1352. DECEMBER 28.

Dizizlo fia Péter fia Novák, udvarunk hűséges katonája felségünk színe elé járult, s a nekünk tanúsított hűséges tetteit, szolgálatait és költségeit elbeszélte és előadta... Mi tehát figyelmünket Novák kérelmére fordítva, mérlegeltük hűséges szolgálatait és dicséretre méltó érdemeit, nemkülönben apjának, a már említett Péternek tetteit, aki a törvényes jogainkat kapzsi módon bitorló és birtokló velenceiek ellen viselt háborúban királyi uralmunk felmagasztalása és tiszteletünk növelése végett, nem félve a halált az élet elébe helyezni, e vetélytársainkkal szemben heves merészséggel küzdve mint elszánt férfiú vetette magát a küzdelembe, ott fejezve be az Úr akarata szerint élete utolsó napját. Ebben az összecsapásban az említett Novák is elszántan küzdött, és súlyos sebeket kapott.[428] Továbbá midőn a nagyságos fejedelem, András úr, Jeruzsálem és Szicília királya, legkedvesebb testvérünk megtorlásra felhívó kiontott vérének megbosszulása végett Itáliába vonultunk, e Novák velünk lévén, a kötelességek terheit és a verejtékes munkát vérének nem minden ontása nélkül vállalva nekünk fáradhatatlanul szolgálatokat teljesített.[429] Nem mellőzhető az sem, hogy midőn mi hajdanán az

---

[428] 1346-ban Zára (l. a 49. jegyzetet) ostromában.

[429] L. a 421. jegyzetet.

Oroszországban lévő Belz nevű várat, ahol a litvánok bizonyos ruténekkel, a mi árulóinkkal felségünk meggyalázására összejöttek, erős hadsereggel megostromoltuk, e Novák fegyvert öltve gyors léptekkel a várárokhoz sietett, mely körbefutó folyómeder módjára vette körül e várat, az árok alant levő vizébe vetve magát a vár falához jutott, s ott a katonai feladatokat serény harcfi módjára szakadatlanul küzdve teljesítette. A vár alatt szemünk láttára súlyos sebeket kapott.[430] Országunk több más ügyében megfelelő időben és helyeken felségünk tetszésére még sokféle szolgálatot tett, és királyi lelkünket buzgóságával megnyugtatta.[431]

---

[430] 1352-ben. Belz ma Ukrajnában. Rutének = oroszok.

[431] K.: Sm. XII. 143. Orbán I. ford.

149.

I. LAJOS KIRÁLY VÁSÁRI MIKLÓS ESZTERGOMI ÉRSEKNEK 1355. MÁRCIUS 27.

Midőn Miklós érsek úr az esztergomi egyház említett prépostságának élén állt, az erények különböző fajtája annyira ékessé tette őt, hogy a királyi ügyek tárgyalására és a tanácskozásokon való résztvételre kétségkívül alkalmassá vált, és ezért őt az Apostoli Szentszékhez, ennek és az egyetemes egyháznak pápájához elküldtük a felséges András fejedelem úr, egykoron Jeruzsálem és Szicília boldog emlékezetű királya, legkedvesebb testvérünk számára királyi diadém és korona kérése, kieszközlése, megszerzése és birtokbavétele érdekében, akit ez az említett országokban születési jog alapján megilletett. Őt más báróinkkal együtt e feladat végrehajtásával bíztuk meg. Az általunk ünnepélyesen elküldött Miklós úr nem kímélte sem a maga, sem övéi fáradozásait, és a mondott ügyben a hűség legnagyobb igyekezetével és az igyekvés kívánt buzgalmával az említett pápa úrnál nekünk kényes és kedves szolgálatokat tett.[432] Később az idő múlásával, ezen diadém és korona Szentszéktől való megszerzése után, némelyek, a sátán cinkosai, ördögi őrjöngéstől lángra lobbanva, az említett király úrnak, testvérünknek a megölésére hitszegőkként összeesküdve, rosszindulatú

---

[432] 1345 őszén. Avignonban. A pápa ekkor VI. Kelemen volt.

szándékokkal és gonosz fondorlatokkal, mint a jogtalanság fiai és az árulás gyermekei, bűnös kezeikkel az isteni felség megsértésére és az egész világ megbotránkozására, sajnálatra méltó módon, amit nekünk még elmondani is fájdalom, meggyilkolták őt. Mi olyannyira szeretett testvérünk halála miatt — jobban, mint ki lehet mondani, könnyezve és gyászolva — az efféle gonosztett előbb említett szerzőin izzó lélekkel kívántunk elégtételt venni. E Miklós urat, akkor választott és felszentelt nyitrai püspököt, akit jónak láttunk felségünknek azokra a helyekre való személyes megérkezése előtt némely báróinkkal, katonáinkkal és kincseinkkel Apuliába, ti. Aquila városába, amely akkor a mi uralmunk alatt állt, elküldeni. Ugyanő a nagyságos férfiúval, Kont Miklós úrral, mostani erdélyi vajdánkkal, akit már előbb oda rendeltünk, több hónapon át magát és vagyonát kitéve a szerencse véletlenszerű fordulatainak és kockázatainak, a halál nagyon is elképzelhető lehetőségét vállalva, az ellenség szörnyű fegyvereitől egyáltalán nem félve, a legnagyobb szilárdsággal helytállt.[433] Ott kettejük ösztönzésére, tanácsaira és rábeszélésére e részek fejedelmei, országnagyjai, nemesei és minden rendű s rangú emberei tetszésünkre és szándékunknak megfelelően az irántunk való engedelmességre visszatértek, és a legállhatatosabban ajánlkoztak, hogy kívánságunknak teljes igyekezettel engedelmeskedni fognak. S midőn innen eltávozott, ezek cselekedeteikben hűségesek maradtak. Végül e Miklós urat, választott püspököt, sajátjába visszahívtuk, s a mondott fejedelmeknek, országnagyoknak és nemeseknek,

---

[433] Miklós 1347 áprilisában indult Itáliába. Aquila város Rómától északkeletre, amely fellázadt Johanna királynő ellen.

nemkülönben az említett Apulia más embereinek irántunk való őszinte kívánságáról, jóakaratáról és arról a szilárd szándékáról, hogy nekünk engedelmeskedni akarnak, a legmegbízhatóbb módon értesültünk, s általa a részükről nekünk nyújtott tökéletes biztonságról tudomást véve személyesen a már említett Apulia tartományba mentünk,[434] és Isten segítségével kedvező és üdvös céljainkat e részeken tevékenykedve elértük, ahol valamennyi fent nevezett — e Miklós úr nekünk adott tudósításának megfelelően — egy lélekkel és akarattal ajánlotta, hogy nevünk felmagasztalása és dicsősége végett bosszút fog állni, s azt készséges igyekezettel teljesítették. E Miklós úr Tamás mesterrel, testvérével, udvarunk katonájával együtt, a felségünknek nyújtott dicséretre méltó tetteit és szolgálatait teljes erővel igyekezett tetézni. Egyébként midőn mi Magyarországra a Megváltó kegyelméből — a már említett Apulia tartományban valamennyi kívánságunkat megfelelően, akaratunk szerint elvégezve — visszatértünk,[435] az idő múltával Rácország ellen Krisztus keresztjének s keresztény hitünknek hitszegő árulóival szemben erős sereget indítottunk útnak, s a Száva folyón túl, Nándorfehérvár előtt, amelyet királyuk gyalázatára újra felépítettünk és megalkottunk, tábort vertünk. A fent említett Miklós úr, ekkor már régen elnyerte az esztergomi érsekség méltóságát, velünk együtt saját fegyveres népének igen nagy kíséretével megjelent. Testvére, Tamás mester, más rokonaival és hozzátartozóival együtt testvérének, ti. ezen érsek

---

[434] L. a 407. jegyzetet. Apulia = Nápoly vidéke.
[435] L. a 414. jegyzetet.

úrnak zászlaját felemelve, fegyvereseinek és familiárisainak fent mondott sokaságát magához véve s a mi hadi népünkkel egyesítve, Rácország említett királyának seregével, amely hadunkat titokban akarta megtámadni, oly dicséretes módon törekedett harcolni, hogy a mi és az ő hadi népe elszánt helytállása révén ennek a királynak határainkra felsorakozott seregét a legdicsőségesebb módon legyőzte, s így ott nekünk a legnagyobb győzelem és tisztesség támadt. Ebben az összecsapásban László fia Péter, az említett érsek nővérének fia és Ders fia Tamás fia István, ugyancsak rokona, nemkülönben Csele fia János, az ő igen kedves familiárisa súlyos sebesülést szerzett, s az előbb említett küzdelemben nem kevés familiárisát kegyetlenül legyilkolták.[436]

[436] 1354-ben. A szerb (rác) király Dušan István. Nándorfehérvárra l. a 396. jegyzetet. K.: T. 1899. 137. Orbán I. ford.

150.

MARGIT HERCEGNŐ TAMÁS FIA ISTVÁNNAK, UDVARI FAMILIÁRISÁNAK 1356. JANUÁR 10.

István, Tamás fia, udvarunk familiárisa ... különösen nagy szolgálatot tett, amikor herceg urunk a híres fejedelem úrnak, Lajosnak, Magyarország kiváló királyának, fivérének megsegítésére Szerbiába vonult erős sereggel Szerbia királya ellen. Miután pedig az Úr akaratából herceg urunk az emberi természet törékeny mivoltának megfelelően bevégezte életét, az említett István folyamatosan udvarunkban tartózkodva szüntelenül buzgón szolgálta méltóságunkat.[437]

[437] Az oklevelet Margit, I. Lajos öccsének, István hercegnek az özvegye állíttatta ki. L. a 425. jegyzetet. A szerbiai hadjárat dátuma 1354. K.: Sm. XII. 320. Lázár I. D. ford.

I. LAJOS KIRÁLY KANIZSAI LŐRINC FIAINAK 1357. JANUÁR 18.

Átgondoltuk mindazokat a kedves szolgálatokat, engedelmességet, hűséget, amelyekkel atyjuk, Imre fia Lőrinc mester atyánk, Károly király idejében és méltóságos szeme előtt számtalanszor kitűnt. E szolgálatok során, midőn Havasalföldön Bazaráb oláh vajda ellen bátran harcolt a királyi korona érdekében, vérét ontva elesett,[438] miként azt báróink, valamint a püspök és fivérei hiteles elbeszéléseiből és jelentéseiből tudjuk. Ők is kitűntek a többi hívünk közül. Személyesen és javaikkal a szerencse előre nem látható változásai közepette kiálltak mellettünk, és igyekeztek kivívni királyi felségünk tetszését. Sok hű szolgálatuk közül néhány igen kiemelkedőt feljegyeztettünk, nehogy megfeledkezzék róluk az utókor. Midőn a néhai András úr, Szicília és Jeruzsálem királya, szeretett testvérünk szomorú halálát akartuk megbosszulni és megtorolni, és e célból a tengeren túlra igyekeztünk,[439] az említett püspök — aki ekkor még alacsonyabb hivatalt töltött be — saját költségén velünk utazott. Korábban pedig — ti. említett fivérünk, András király koronázásának siettetése alkalmával, valamint Szerbia királyával vívott

[438] L. a 385. jegyzetet.
[439] L. a 421. jegyzetet.

háború idején — nagy jelentőségű követségünkkel és megbízatással utasításunkra a Szentatya kúriájába utazott.[440] Becsületességének és dicséretre méltó szorgalmának megfelelően a rábízott feladatot és megbízásunkat méltóságunkhoz illően látta el és vitte véghez. Egyébként mikor második alkalommal vonultunk a tengeren túlra,[441] hogy felkutassuk ellenségünket, és megbosszuljuk fivérünk halálát, az említett püspök és fivére, János mester velünk tartottak, és ott kedves és nekünk tetsző szolgálatokat vittek véghez. Mostanában pedig az említett János mester tudomásunkra hozta, hogy súlyosan megsebesült Zára nevű városunknál, amelyet ellenségeink és vetélytársaink megszállva tartanak.[442] Hogy ezen kívül hűségüknek hány tanújelét adták, hány becsületes tettet és hű szolgálatot vittek véghez buzgón, és törekedtek véghezvinni az említett püspök és fivérei, János és Benedek mester, lehetetlen ezen oklevélben sorjában elbeszélni.[443]

---

[440] 1343-ban, illetve 1356-ban.

[441] L. a 422. jegyzetet.

[442] A velencei–magyar háború 1356 nyarán tört ki, a velencei kézen levő Zárát (l. a 49. jegyzetet) 1357 őszén foglalta el a magyar király serege.

[443] K.: Sm. XII. 388–389. Lázár I. D. ford.

152.

I. LAJOS KIRÁLY MERMONYÁNAK, UDVARI KATONÁJÁNAK 1364. JANUÁR 27.

Egykor országunk minden főpapját, báróját és főurát egybegyűjtve nagy létszámú hadsereggel országunk dalmát részeire vonultunk, hogy megvédelmezzük Zára nevű városunkat, amelyet a pártütő velenceiek, a közismert lázadók szüntelenül ostrommal gyötörtek. Ekkor Mermonya, bár nem kértük, nem is vártuk el és egyáltalán nem utasítottuk, mégis irántunk érzett hűségének és szeretetének hevétől indíttatva szolgálatunkba állt; arra vágyott, hogy korábbi sokféle érdemét növelje és megismételje. Saját vagyonából és költségén tisztességesen felszerelt fegyvereseinek népes csapatával csatlakozott királyi seregünkhöz, és hadjáratunk során folytonosan állhatatos engedelmességgel teljesítette parancsainkat, kedvessé és kedveltté tette magát.[444] Más alkalommal ismét egybehívtuk és összegyűjtöttük országunk összes főpapját, báróját és főurát, továbbá saját költségünkön zsoldosokat fogadtunk, és hasonlóan nagy létszámú sereggel személyesen a tengeren túli részekre vonultunk, az apuliai királyságba, hogy a hírneves herceg, a boldog emlékezetű néhai András úr, Apulia királya, kedves fivérünk kegyetlen meggyilkolását, méltatlan megölését és vére ontását megto-

[444] L. a 428. jegyzetet.

roljuk és megbosszuljuk. Az elvetemült gaztettet felesége, Johanna királynő támogatta, helyeselte és véghezvitte bizonyos elvetemült összeesküvők ostoba tanácsára és gonosz sugallatára. Mermonya, Bachya fia az előzőhöz hasonlóan familiárisainak hatalmas költségen, a mi pénzbeli támogatásunk nélkül kiválóan felfegyverzett csapatával örömest csatlakozott hozzánk és tartott velünk. Behatoltunk az országba, és az Aversa nevű várost hű fegyvereseink népes csapatával bekerítettük, majd heves ostrom alá vettük. Ekkor Aversa városa alatt és később Nápoly alatt az ostrom során az említett Mermonyán, familiárisain és rokonain súlyos sebeket ejtettek a röpködő dárdák és kőgolyók. Maga Mermonya a kőzápor közepette az isteni bosszú következtében bal szemére megvakult, hat kiváló familiárisa pedig ott, azon a napon bevégezte életét. Néhány nap múlva az említett Mermonya visszanyerte erejét, napról-napra vidámabb lett, és az Istenhez és urukhoz hűtlenek elleni jónéhány csatában és összecsapásban harcolt, sokuknak osztott halált, és sokukat sebesített meg kardjával. Erős karjával dicséretre méltó buzgósággal szemünk láttára vitte véghez hadi tetteit, amelyek királyi méltóságunkat nagymértékben növelték.[445] Jónéhányszor szolgált engedelmesen ezen a vidéken és részeken, valamint a hosszú út során; ezeket magunk is tapasztaltuk, és méltányosnak ítéltük, hogy jutalmazzuk. Ezen kívül szorult helyzetünkben, amikor néhány katona, zsoldos és gazfickó — mivel zsoldjukat nem kapták meg — királyi méltóságunkat semmibe vette, az említett Mermonya királyi méltóságunkat

---

[445] 1350 nyarán volt Aversa (l. a 413. jegyzetet) ostroma.

szem előtt tartva 500 aranyforintot kölcsönzött nekünk. Ezt az összeget mind a mai napig nem adtuk vissza neki. A jeles Mermonya egyedülállóan hűséges, méltóságunk számára felbecsülhetetlen értékű szolgálatainak jutalmazását, valamint annak a bizonyos összegnek, azaz az 500 aranyforintnak visszafizetését nagylelkűen tetszésünkre bízta. Ezek után rögtön a következő napon isteni bosszú következtében és az Istentől adott átkozott és mostoha sors akarata szerint egy ádáz összecsapásban egy ispán — aki bátor vitéz -- elfogta. Csaknem öt hónapon át keményen és szigorúan őrizték egy piszkos cellában. Innen saját pénzén váltotta ki magát 300 aranyforintért, majd vidáman csatlakozott hű bajtársainkhoz, és arra törekedett, hogy méltóságunk számára kedves és kedvelt legyen.[446]

---

[446] K.: Sm. XIII. 331–333. Lázár I. D. ford.

153.

I. LAJOS KIRÁLY BALK MÁRAMAROSI VAJDÁNAK ÉS TESTVÉREINEK 1365. FEBRUÁR 2.

Meggondoltuk és emlékezetünkbe idéztük a serény férfiú, Szász fia Balk, máramarosi vajdánk, szeretett hívünk számlálhatatlan szolgálatát. Ezeket attól kezdve vitte véghez, hogy forró szeretettel méltóságunkhoz csatlakozott, miután kedves szüleit, ismerőseit és minden vagyonát hátrahagyva moldvai földünkről országunkba, Magyarországra érkezett. Szeretetünk oltalmában veleszületett szorgalmának segítségével észrevette, hogy mely szolgálatok hasznosak megbecsülésünk és hatalmunk növelésére, és szolgálatait tetszetős módon felajánlotta méltóságunknak. Mi pedig visszaemlékszünk ezekre és más szolgálatainak kiemelkedő érdemeire, és számba vesszük ezeket. Tudjuk, hogy mindezeket a szokottnál jobban, mindig nagy körültekintéssel, buzgalommal végezte, végzi mos is, és biztosra vesszük, hogy a jövőben is. Különösen moldvai földünkön tett nagy szolgálatokat gondosan és alaposan, miközben vérét hullatta, súlyosan megsebesült, és több fivére, rokona és szolgája szenvedett kegyetlen halált. Ezért tehát illőnek véljük, hogy a méltó és nagy dolgokat méltó és nagy dolgok viszonozzák, bőséges jutalom ellensúlyozza és kárpótolja fáradozását, szenvedését, költségeit... Ez a javadalom királyi

kezeinkhez a pártütő Bogdán vajdától és fiaitól jutott, akik megátalkodottan hűtlenné váltak. Bogdán és fiai szívét súlyosan megsebezte az emberi nem ellenségének, a dühöngő ördögnek hanyagsággal és csellel mérgezett dárdája. Azt sugallta nekik, hogy az igazság útjáról és a kötelező hűség állhatatosságától százszorosan eltérve országunkból, Magyarországról a moldvai földre vonuljanak vissza titokban, és ezt méltóságunk gyalázatára kezükben tartsák.[447]

[447] Szász és fia, Balk I. Lajos modvai uralmát biztosították, ott Bogdán (korábban szintén máramarosi vajda) lépett a helyükre, s függetlenedett a magyar királytól. Az eseményck időpontja bizonytalan. K.: DRH. XII. 398–399. Lázár I. D. ford.

I. LAJOS KIRÁLY KONT MIKLÓS NÁDORNAK 1365. JÚNIUS 30.

Trón ralépésünk óta az volt szívünk szándéka, hogy helyreállítsuk és visszaszerezzük jogainkat, és az idegen kezek által megsértett Szent Koronánk régóta elvett és elfoglalt jogait. Ezen — miként az jól ismert — egyrészt hatalmunkkal, másrészt különféle alkalmas úton-módon körültekintően munkálkodtunk. Országunknak, Bulgáriának azokat a részeit, amelyeket a hitetlenek és lázadók cselszövésekkel már régen elidegenítettek a Szent Korona uralmának igazságszolgáltatásától, megújított igen erős sereggel megtámadtuk. Maga Miklós nádor személyesen velünk jött, és magával hozta rokonainak fegyveresekből és íjászokból álló nagy csapatát. Nagy szolgálatot tett nekünk, sok kedves fivére, rokona, katonája és szolgája forgott veszedelemben és hullatta vérét mindig dicséretre méltóan és hűségesen. Személy szerint a nádor összes kortársát megelőzve olyannyira megvilágosította méltóságos szemeinket hasznos és okos tanácsaival, hogy tudásának bölcs és éleselméjű tanítása segítségével és az isteni kegyelem közreműködésével — melynek akarata irányít mindenkit — elfoglaltuk Bodony városát, valamint kerületét több erődítménnyel, azaz várral együtt, és kívánságunk szerint szerencsésen ... igazságszolgáltatása és uralma alá vetettük.[448]

---

[448] Bodony (erre l. a 19. jegyzetet) 1365 tavaszának végén került I. Lajos kezére. K.: TT. 1898. 359. Lázár I. D. ford.

155.

I. LAJOS KIRÁLY HIMFI BENEDEK BOLGÁR BÁNNAK ÉS ROKONAINAK 1369. JÚNIUS 24.

Részt vettek minden országos vállalkozásunkban és hadjáratunkban, akár szerencsés, akár kedvezőtlen kimenetelűek voltak ezek. Különösen országunk, Bulgária és az ott található Bodony nevű város megőrzése és megvédelmezése során nem kímélték sem vagyonukat, sem személyüket. Kitéve magukat a változó hadi szerencsének és a váratlan csapásoknak, fáradságos vállalkozásokban vettek részt, és viselték ezek költségeit, miközben vérüket ontották, súlyos és szinte halálos sebeket kaptak. Tudjuk, hogy dicséretre méltó módon, fáradhatatlanul, serény igyekezettel vitték véghez szolgálataikat királyi uralmunk és méltóságunk gyarapítása érdekében. Tudomásunk szerint ezt teszik ma is, és nincs kétségünk afelől, hogy a jövőben is ezt fogják tenni.[449]

---

[449] Bodonyban 1365 óta (l. a 448. jegyzetet) tartózkodott magyar helyőrség, gyakoriak voltak ott ez időtől kezdve a harcok, míg 1369 őszén Bodony elveszett a magyar uralom számára. K.: F. IX. 4. 173. Lázár I. D. ford.

156.

I. LAJOS KIRÁLY KANIZSAI ISTVÁN ZÁGRÁBI PÜSPÖKNEK 1374. NOVEMBER 30.

A Krisztusban tisztelendő István urat, az Apostoli Szentszék akaratából és kegyelméből zágrábi püspököt, szeretett hívünket néhány vetélytársa és ellenfele — helyesebben szólva az igazság ellenségei –, jelesül néhai nagyságos Kont Miklós, országunk nádora gyűlöletes féltékenységből és rosszindulatból felségünk előtt megrágalmazta és bevádolta. Olyannyira felingerelte ellene felségünket, hogy a püspök urat, mintha közismert pártütő és királyi méltóságunk lekicsinylője, meggyalázója lett volna, sokáig őrizetben, sőt inkább fogságban tartottuk, majd országunkból és híveink társaságából száműztük. Száműzetésében hosszú ideig a római kúriában tartózkodott, és királyi kegyünktől és jóindulatunktól megfosztva élt. Mégis, mivel végül az igazságosság — ami a királyok szívét csak a jóra vezeti és igazságos dolgokra indítja — leszállt az égből, és felsőbb kegy folytán szívünkbe szállt, minden szándékunk az volt, hogy hiteles értesüléseket és tapasztalatot szerezzünk a püspök úr vétkéről és hűtlen tetteiről, amelyek alapján őt bevádolták előttünk. Ezen szorgalmasan munkálkodtunk, és igen sok hitelt érdemlő és megbízható személy valósághű elbeszéléséből, valamint hiteles dokumentumokból világosan megláttuk és teljes bizonysággal értesültünk arról, hogy a vétkéről szóló feljelentést

rosszindulatúan tették és terjesztették elénk. Az ellene felhozott vádakban — általában és egyenként — teljesen bűntelennek, ártatlannak és ezektől mentesnek bizonyult. Említett ellenségei és ellenfelei, különösen pedig Kont Miklós nádor, az ördögnek, az emberi nem ellenségének felbujtására, irigységtől és rosszindulatú féltékenységtől vezettetve hamisan és méltatlanul keltette rossz hírét, vádolta be felségünknél, és gyalázkodó írással hűtlenség elkövetésével rágalmazta. Ezen mi elgondolkodtunk, és figyelmünket a tisztelendő püspök úrra fordítottuk. Őt leghűségesebb hívünknek ismertük meg, mivel emlékszünk arra, hogy hűsége és hűségének állhatatossága nem csupán ebben az ügyben bizonyosodott be, hanem tapasztalatunk is ezt igazolja. Ősei nemzedékről nemzedékre, megszakítás nélkül tagadhatatlanul hűségesek voltak a Szent Koronához és őseinkhez, a kegyes magyar királyokhoz. Tudjuk, hogy a püspök úr állhatatosan szolgált nekünk, teszi ezt a jövőben, s kétségkívül remélhetjük ugyanezt utódairól is. A tisztelendő püspök urat — minthogy ártatlan — a római kúriából visszahívtuk javadalmára, kinyilvánítottuk iránta érzett kitüntető szeretetünket, és kegyeinkbe fogadtuk.[450] Megkülönböztetett szeretetünk jeléül a püspök úrra és édes fivérére, János mesterre bíztuk, és nekik jelöltük ki feladatul, hogy királyi méltóságunk nevében őrizzék és védjék meg országunk határait, azaz Vasvár és Sopron vármegyéket. Ekkortájt ugyanis a dölyfös németeknek makacsul és vakmerően az volt a szándékuk, hogy bennünket

[450] István püspök 1366–1369 között volt számkivetésben. A római kúriára l. a 147. jegyzetet.

és országunkat hadsereggel támadjanak meg.[451] A püspök úr és fivére, János mester ezeket a határokat szilárdan megvédelmezték, és ezzel kedves szoglálatot tettek nekünk. Ezekkel a szolgálatokkal — amelyekért cserében viszonzást nem várt el — a püspök úr elnyerte és magára irányította szeretetünket és jóindulatunkat. Ezért őt bíztuk meg azzal, hogy kedves elsőszülött leánygyermekünket, a nemes Katalint a keresztség szent forrásának vizével illesse, és részesítse a keresztség szentségében.[452]

451 Talán azt a feszült viszonyt tükrözi, amely 1362-ben IV. Károly német-római császár és I. Lajos között kialakult.

452 I. Lajos legidősebb leánya 1370-ben született. K.: F. IX. 4. 576–578. Lázár I. D. ford.

157.

MÁRIA KIRÁLYNŐ KAPLAI JÁNOS EGYKORI OROSZ VAJDÁNAK ÉS TESTVÉRÉNEK 1384. MÁJUS 25.

Számba vettük János úrnak, egykori vajdának és fivérének, Dezső mesternek önzetlen, becsületes, dicséretre méltó hű szolgálatait, bátor tetteit, szorgalmas tevékenységüket, és hűségük sokféle, kiemelkedő érdemeit. Ezeket ifjúkoruk óta egészen mostanáig szakadatlanul, feddhetetlenül, állhatatos hűséggel vitték véghez, és elnyerték tetszésünket becsületes és hűséges szolgálataikkal, amelyeket akkor vittek véghez, amikor mi és hű alattvalóink nehéz helyzetben voltunk. Minden hadjáratunkban részt vettek, a szerencsésekben és a kedvezőtlenekben egyaránt, különösen akkor, amikor országunk, Oroszország nyugalmát ellenségeink és országunk ellenségei zsarnoki módon megzavarták.[453] Ekkor hűséges serénységük és fáradhatatlan munkálkodásuk országunk nyugalmát méltóságunk kívánságának megfelelően állította vissza. Ennek érdekében rokonaikkal együtt vérüket hullatták. Hűségük hevétől indíttatva minden törekvésük arra irányult, hogy segítségünkre legyenek; okosságukkal érdekünkben és az ország érdekében fáradoztak. Fáradhatatlanul igyekeztek egykor atyánknak, majd pedig nekünk tetszeni és hasznunkra lenni.[454]

---

[453] 1377-ben.

[454] K.: Sztáray I. 467. Lázár I. D. ford.

158.

MÁRIA KIRÁLYNŐ BALK VAJDÁNAK, MÁRAMAROSI ISPÁNNAK ÉS TESTVÉREINEK 1384. JÚNIUS 22.

Számba vettük Balk vajda, Drag és János mester, híveink ... hű szolgálatait és készséges becsületességüket, amelylyel egykor a nagyságos fejedelemnek, Lajos királynak, kedves atyánknak, majd pedig nekünk igyekeztek és most is vágynak tetszeni kitartó állhatatossággal, különösen akkor, amikor Drag és János mestert országunkba, Oroszországba küldtük, melyet a litvánok akkortájt feldúltak. A szerencsés és jutalmaikat felsoroló oklevélből tudjuk, hogy Drag és János hadi tetteikkel igen hevesen a legnagyobb katonai dicsőségre törekedtek. Ezek a híveink rendíthetetlenül megtámadták az országunkból, Oroszországból zsákmányukkal hazafelé tartó litvánokat, és győzedelmeskedvén a foglyokat, a zsákmányt és még a zászlajukat is elvették tőlük, és a győzelem jeleként elhozták nekünk. Prezkoya nevű kapitányukat és még jónéhány litvánt foglyul ejtettek. Eközben Drag mester arcára nagy sebet kapott.[455]

---

[455] Bizonytalan, hogy a gyakori litván támadások melyikéről van szó, így dátuma sem állapítható meg pontosan. K.: Mihályi 83. Lázár I. D. ford.

159.

MÁRIA KIRÁLYNŐ FORGÁCH BALÁZS POHÁRNOKMESTERNEK 1386. FEBRUÁR 28.

Durazzói Károly, Jeruzsálem és Szicília királya jogtalanul és uralomvágytól vezettetve nem érte be saját javaival, hanem arra törekedett, hogy javainkat is megszerezze magának. Néhány hűtlen pártütőt behálózott szavaival és meglágyított beszédével, és ezekkel az áruló szolgákkal csalárd módon országunkhoz vonult, majd behatolt. Ravasz cselszövéseivel és sötét gonoszsággal csendben azon munkálkodott, hogy a hűtlen pártütők javaslatára és követelésére királlyá koronáztassa magát. Bár korábban szép szavakkal hízelegve megígérte, hogy trónunkat és uralmunkat megvédi és kitart mellettünk, ez az áruló mégis elragadta koronánkat, és megfosztott bennünket országunk kormányzásától.[456] Sőt ami még alávalóbb és hallatlan, titokban úgy határozott, hogy a felséges fejedelemasszonyt, Erzsébetet, Magyarország, Lengyelország, Dalmácia stb. királynéját[457] bizonyos főpapjaival és báróival együtt megöleti, bennünket pedig kiűz országunkból és száműzetésre kényszerít. Ekkor hű katonánk, Forgách Balázs mester, kozmali Miklós fia, pohárnokmesterünk, aki oroszlánhoz illő bátorsággal rendelkezik, miután meghallotta

---

[456] Durazzói Kis Károly nápolyi királyt 1385. december 31-én koronázták magyar királlyá.

[457] I. Lajos király özvegye.

és megértette, hogy az ígéretek ellenére istentelen és gonoszan kiagyalt jogtalanság ért bennünket, derék férfiúhoz méltó módon ezt inkább megtorolni és megbosszulni akarta, mintsem elviselni. Magát, fivéreit és összes rokonát halálveszedelemnek és a hadi szerencsének kitéve, saját erejére és elméjére támaszkodva Károly királyt az említett gyalázatos koronázás utáni harminckilencedik napon megbecsülésünk felmagasztalása és gyarapítása érdekében bátran és merészen megtámadta. Oly ellenállhatatlan erővel támadt Károlyra, és annyi csapást mért rá hadi csákányával, hogy az néhány napon belül lelkét kilehelve meghalt.[458] Így Balázs mester — bár súlyos és halált hozó sebet kapott, és élete még mindig veszélyben forog — saját és más hű bárónk hűségességének segítségével megszabadított bennünket Károly király elnyomatásától és jogaink semmibevételétől. Továbbá szolgálataival visszaszerezte és visszaadta nekünk koronánkat, életünket és országunk feletti hatalmunkat, amelytől Károly megfosztott.[459]

---

[458] A Kis Károly elleni merénylet dátuma 1386. február 7., haláláé február 24.

[459] K.: Bártfai Szabó 670–672. Lázár I. D. ford.

160.

ZSIGMOND KIRÁLY LOSONCZI LÁSZLÓ ÉS ISTVÁN SZÖRÉNYI BÁNOKNAK, VALAMINT TESTVÉRÜKNEK 1387. JÚNIUS 2.

Leginkább ugyanezen jeles féfiak, az említett István mester fiai, a többi társaik előtt különféle erényekkel ékeskedve, kényszer nélkül, a tiszta hűségtől ösztönözve, hitszegő alattvalóink, valamint királyságunk vetélytársai és országunk pusztítói ellen — nevezetesen Horváti Pál fiának, Péternek fiai, János és László, Palisnai János fia János, a keresztes, néhai András vajda fia Imre, Orjavai Hektor fiai, Ikács és Ütk, továbbá ezeknek sok társa, barátja és csatlósa ellen –, akik, mint a mi közismert hűtlen embereink, a minap övéik módfelett gonosz csapatával a királynői felségeket, ti. kedves anyánkat és feleségünket, természetes úrnőiket, akik Gara környékén jeles kísérő csapatukkal az országúton haladtak, ellenséges támadással, bűnös harci fegyverekkel megerősített kezeikkel, a szívük mélyén levő hűtlenségtől és vészthozó dühtől indíttatva veszett kutya módjára előrohanva megtámadták, és a királynők több hívét, nemes, előkelő kísérőket, akik férfiasan és hevesen harcoltak a királynői felségekért, méginkább dicsőségünk növeléséért, lefejezték és megölték.[460]

---

[460] A felsoroltak az ún. Horváti-„párt” tagjai. Zsigmond anyósáról, Erzsébetről és feleségéről, Mária királynőről van szó. Gara ma Gorjani Horvátországban. Az esemény időpontja 1386. július 25.

Magukat a királynőket, valamint más hűséges és kiváló kísérőiket a királyi kincstől és egyéb nagy értékű tárgyaiktól megfosztva, fájdalom, elfogták, bilincsbe vert kísérőikkel együtt elzárva tartották. Országunkban sok gyilkosságot, rablást és fosztogatást hajtottak végre, s nem átallanak jelenleg is elkövetni. Ők igen nagy költséggel összegyűjtve híveink népes csapatát, számos kísérőt, elsősorban az említett néhai Lászlóval, Péter fiával és nagy sokaságot számláló követőivel Temesváron harcoltak. Végül az előbb mondott Péter fia János ellen vonultak, aki mint hűtlen alattvalónk, fegyveresek hatalmas csapatával vette magát körül, és saját védelmére nagy román néptömeget gyűjtött össze Berekszó környékén, kegyetlen harci küzdelmet vívtak a románok és egyéb csatlósok ellen, akik a legvadabbul harcoltak és nagy mészárlást vittek végbe.[461] Sok csatlósát fogságba ejtették, és Lászlónak, Calabria hercegének, ti. a néhai Károly jeruzsálemi és szicíliai király fiának és a mi hitszegő emberünknek[462] tulajdon zászlóit a fegyveres nép kellős közepén elfogva, hűtlen alattvalóink ellenséges oldalán magasra emelve, az Úr segítségével legyőzött és megfutamított néptől elvették, és tiszteletünk emelése érdekében, mint győzelmi jelet, dicséretes módon Budára hozatták nekünk. Utoljára midőn mi az egek királyának parancsára a Magyarország feletti uralmat jelképező jogarral és trónszékkel lettünk ékesítve a szokott pompás

---

461 1387 első hónapjaiban. Temesvár ma Timişoara, Berekszó pedig Beregsău Romániában.

462 Kis Károly fiáról, László nápolyi trónörökösről, majd nápolyi királyról van szó.

ünnepségek keretében,[463] ugyanazzal a Péter fia Jánossal, társaival, csatlósaival és követőivel, akik az említett László herceg általuk felemelt és kibontott zászlaja alatt a fegyveresek óriási erejét tartották kezükben, elfoglalva országunk néhány vármegyéjét, különösen Pécs városát, az ottani és egyebütt levő kolostorok és templomok feltörése, továbbá mérhetelen mennyiségű és értékű különféle dolgoknak az elvitele után, rabolva éa gyújtogatva Ugronlaka városába vonultak vissza, Cserög területén velük ellenségesen megütköztek. A kemény harci küzdelemben a halálfélelmet oroszlán bátorságával elűzve azon hűtlen alattvalóink közül az Úr segítségével sokat elfogtak.[464] Összeverve és szétszórva azoknak csalfa tömegét, nagyszerű diadallal és a győzelem pálmájával a mondott heves ütközetben Ivanics nevű szigetre űzték és szorították őket. A két nemes királynőt ott elzárva őrizték Gomnec várában a hűtlen alattvalóink, majd Dalmáciába, Újvár nevű várba kényszerítették.[465] Ezt a szigetet a folyók mocsaraival és sáncerődítéssel, kerítések és árkok segítségével mindenütt megerősítették, és a fegyveresek sokaságával, valamint a legvadabbul nyilazó gyalogosok tömegével vették körül. Nehéz, verejtékes munkák viselésével, kísérőik sértegetésével az ellenséges oldalon Hédervári Miklós fiát, Kont Istvánt és hűtlen alattvalóink egyéb

---

[463] Zsigmondot 1387. március 31-én koronázták magyar királlyá.

[464] 1387 tavaszán. Ugronlaka a Duna–Száva közén volt, Cserög ma Čerević Szerbiában.

[465] Gomnec ma Ivanićgrad Horvátországban, amely egy Ivanics (Ivanić) nevű szigeten feküdt. Újvár ma Novigrad az Adriai-tenger partján Horvátországban.

csatlósait, akik ama sziget őrzésére küldve erősen védekeztek és harciasan ellenálltak, isteni segítséggel fényes győzelemmel megfutamították és a mondott Gomnec várába erővel bekergetve kiostromolták és a várat visszaszerezték. Gomnec várának ostroma és elfoglalása közben Kont István és hitszegő alattvalóinkból álló csatlósai részéről szünet nélküli súlyos kő- és egyéb ütéseknek voltak kitéve. Ezek megtörténte után az említett László bán urat csekély népével Szlavonia országunk megvédése érdekében, övéinek jelentősebbik többi részét István bán úrral a macsói és szörényi bánságba irányítottuk és rendeltük, mint Magyarország akkori kapitánya és elöljárója, a különféle ellenséges zavargások miatt veszélyeztetett végvidék védelmére, főpapjaink és báróink véleménye alapján. Az említett László bán úr Modrusi István gróf hadi népének nem csekély tömegét, amelyet hűtlen alattvalóink megsegítésére rendelt, csatasorban kard éle által teljesen legyőzte Isten segítségével, átkelve a Száva folyón azon fegyveres csapattal szemben, számos kísérőjével együtt elébe került. Sok harcost ejtett ott foglyul, és országunk több megyéjét és várát, elsősorban Temesvárt, Becsét, Érsomlyót, Zsidóvárt, Sebest, Miháldot, Újlakot és Orbovát, amelyeket zsarnokságuk által kezeikben tartottak, az ő uralmuk alól és hatalmukból férfias bátorsággal és ügyességgel kivette, visszaszerezte és újra uralmunk alá vetette.[466] A felséges Mária királyné úrnő, kedves feleségünk,

[466] 1387 első hónapjaiban, illetve tavaszán. Temesvárra l. a 461. jegyzetet, Becse ma Stari Bečej, Érsomlyó Vršac Szerbiában, Zsidóvár Jdioara, Sebes Caransebeş Romániában, Miháldra l. a 321. jegyzetet, Újlak ma Ilok, Orbova Vrbova Horvátországban.

az ő természetes úrnőjük érdekében, vér szerinti testvérükkel, Alberttel, a jellemes ifjúval együtt, aki Itália vidékeiről zsoldosként ott tartózkodott, és ezekről a viszályokról és szakadásokról tudomást szerzett, nagyon igyekezett szolgálatunk teljesítésére sietni. A mondott Kont Istvánt, aki nagyszámú fegyveresével akkor Csázmán időzött, gyors menetben csapatával nyíltan megrohanta, az említett Gomnec várába futamította, és ott igen sok csatlósával együtt fogságba ejtette.[467] Teljes igyekezettel buzgólkodnak más foglyok kiszabadításában, hűtlen alattvalóink összetörésében, tiszteletünk emelésében, és részt vesznek országunk nyugalmának a megvédésében. Sőt összes, ismételten említett kísérőikkel együtt a rendíthetetlen hűség tisztaságával kitűntek a hű alattvalók között. A gyilkolás örvényében, hűtlen alattvalóink kezétől a legtöbb kísérőiket elvesztve, az előbb leírt háborúk során fejüket és vagyonukat a szerencse változékonyságának tették ki a véres harci küzdelmekben úgy, hogy saját magukat állandóan felajánlva a mi méltóságunknak, ragyogóan tündökölnek.[468]

---

[467] 1387 tavaszán. Csázma ma Čazma Horvátországban.

[468] K.: Bánffy I. 390–393. Lakatos P. ford.

MÁRIA KIRÁLYNŐ GARAI MIKLÓS MACSÓI BÁNNAK ÉS TESTVÉRÉNEK 1387. SZEPTEMBER 14.

Világosan tudomására jutott a becsületes emberek, valamint a földkerekség összes lakosa számára a Horváti Péter fia Pál egykori püspök által elkövetett gaztett, felségünk igen nagy sérelmére, sőt az országunk hűséges lakói elleni nem sejtett, hallatlan bűn, amelyet cselesen eszelt ki és intézett. Ez a bűn az említett Péter fiai, János és László, Horváti Pál vér szerinti testvérei által, ugyanannak a Pál egykori püspöknek a tanácsára és segítségével jött létre, kegyetlenül, borzalmas hűtlenséggel, aki országaink határán belül a közelmúlt időben történt minden viszálynak, veszélynek és jogtalanságnak közismert szervezője és magvetője volt. E Pál püspök a zágrábi egyház javait, az ahhoz tartozó gazdaságot szétrombolva és zsoldosai között szétosztva, az említett Jánost és Lászlót, az ő Ivanics szigetéről való vér szerinti testvéreit zsoldosaival a királyi Szent Korona, a mi és a boldog emlékezetű felséges Erzsébet úrnő, több ország királynéja, igen kedves anyánk, az ő természtes úrnőjük tiszteletének csorbítására, továbbá Magyarország joghatósága alatt levő megyéknek, tartományoknak, városoknak és váraknak a kirablására, feldúlására és elfoglalására irányította csalfa és hatal-

maskodó kézzel.[469] Ezenkívül sok gyilkosságot, gyújtogatást, foglalást — várakét is –, rablást, fosztogatást kívánt cselekedni és cselekedett is szörnyű módon, vakmerően zsoldosai által országunk sok részében, különösen a Gara nevű városban, ahol a néhai Miklós nádor úr, a jeles férfiú, aki mindenkor hű volt a királyi Szent Koronához, tartotta székhelyét, amely a kincsek mérhetetlen bőségével és az összegyűjtött vagyon gazdagságával volt ellátva.[470] Midőn ők ezeket így bűnös módon, törvénytelenül és hitszegően megcselekedték, mi, Erzsébet királyné úrnővel, jeles anyánkkal együtt Buda városunkból, hűséges követőink csapatával, a Diako nevű vár felé utaztunk, amely a boszniai egyházmegyéhez tartozik, az előbb leírt viszályok szemügyre vétele és lecsillapítása érdekében. Miután ott néhány napig időztünk, Diakóról szerdán, Szent Jakab apostol ünnepén — most múlt az évfordulója — napkelte után[471] több hívünkkel, főpapokkal, bárókkal és előkelő emberekkel az előbb említett Gara város felé akartuk folytatni utunkat, a nyílt országúton Horváti Péter mondott fiai, János és László, nem félve rosszat rosszra halmozni a legbűnösebb gaztett növelésére, Palisnai János fiával, a keresztes Jánossal és több más gonosz fegyveressel, hűtlen alattvalóinkkal csalárd módon egyesülve, a bűnös emberekkel és azok igen gonosz csapatával egyetértve, veszett kutya módjára ellenünk és Erzsébet királyné úrnő

---

[469] Erzsébetre l. a 457., Ivanics szigetére pedig a 465. jegyzetet.

[470] Garára l. a 460. jegyzetet. Miklós nádor = Garai Miklós, aki 1375–1385 között töltötte be a nádori tisztet.

[471] Diako ma Djakovo Horvátországban, a dátum 1386. július 25.

ellen támadtak, akik nemes úrasszonyoknak és leányoknak nagy csapatával voltunk körülvéve. Útonállók szokása szerint elbizakodva, éles lándzsákkal és meztelen kardokkal, haláthozó dobásokkal, hatalmas ellenséges támadással váratlanul az országútra ugrottak. Minket, kísérő anyánkkal, Erzsébet úrnővel együtt, mérhetetlen mennyiségű kincseinktől, igen sok értékes ruházattól és valamennyi rengeteg, nagy értékű javainktól megfosztottak. Az említett kiváló férfiút, a jeles hűségű Garai Miklós nádort, aki rendíthetetlen állhatatossággal és serény küzdelmével tűnt ki a többi társai előtt, a Szent Korona és a királyi trón, valamint a mi és a felséges Erzsébet úrnő vetélytársai ellen, a mi és Erzsébet királyné úrnő hű katonáival és előkelő embereivel együtt hevességtől hajtva és oroszlán bátorságával eltelve, a mi és anyánk, Erzsébet királyné úrnő, ti. az ő természetes úrnőjük védelme érdekében, az ő és még inkább a magasztos királyi tisztelet emeléséért vakmerően és férfiasan, halálfélelem nélkül harcolt a küzdőtéren. Megszakítás nélkül serényen verekedett a mi és Erzsébet királyné úrnő jelenlétében, és szemünk láttára halálos sebtől vérezve megölték és lefejezték. Továbbá unokatestvéreit, ti. István fiát, Pált irgalmatlanul megsebezték, Garai Pál fiát, Jánost lefejezték, Keresztúri András fiát, a Botosnak nevezett Gergelyt kardvágásokkal ölték meg. Minket és Erzsébet királynét és több hűséges bárónkat, katonánkat és előkelő emberünket, ti. Nevnai Treutel Jánost, valamint a következő mestereket: néhai Alsáni János bán fiát, Pált, az ő fiait, Lászlót és Miklóst, Kanizsai Lőrinc fiának, a néhai János mesternek fiát, Jánost, Ákos bán fiát, Mikcset,

Kórógyi Fülpös fiát, Istvánt, fájdalom, foglyul ejtették. Minket és Erzsébet királyné úrnő őfelségét értékes uralkodói ruháinktól és számtalan kincseinktől megfosztva, a zágrábi püspökség Gomnec és Újvár nevű váraiban egy évig őrizet alatt tartottak.[472] A bárókat, katonákat és hű előkelő embereinket Pozsegavár, Orjavavár, Csáktornya és Pachitel nevű várakban,[473] kezeiket erősen megkötözve, a legkegyetlenebb módon bilincsekbe verték. Miklós nádor úrnak és unokatestvérének, Jánosnak, a Szent Korona hű embereinek a fejét a mi és a királyi trón megvetésének jeléül állítólag a tengerszoroson túlra, Apulia városába[474] küldték vetélytársaink parancsára, hogy gonoszságukban ezzel dicsekedjenek. Végül a boldog emlékezetű felséges Erzsébet királyné úrnőt, anyánkat a mondott Újvár nevű várban a sötét gyilkolás elképzelhetetlen dühétől őrjöngve, szemünk láttára szörnyű módon megfojtották.[475] Említett országainkat: Dalmáciát, Horvátországot és Szlavóniát, valamint Pozsega vármegyét, a macsói és szörényi bánságokat az ott levő várakkal együtt teljességgel uralmuk és kormányzásuk alá vetették. Amikor már Zsigmondot, a felséges urat, brandenburgi őrgrófot stb., igen kedves férjünket az egek királyának parancsára Magyarország trónjával és jogarával a szokott nagy ünnepségek keretében ékesítették,[476] királyi méltóságának felsorolt hűtlen

---

[472] L. a 465. jegyzetet. A fogság Mária számára tíz és fél hónapig tartott.

[473] Pozsegavárra a 292. jegyzetet, Orjavavár ma Orljavac Horvátországban, Csáktornya Čakovec Szlovéniában, Pachitel talán Pačetin Horvátországban.

[474] Nápoly. Apuliára l. a 434. jegyzetet.

[475] 1387 első napjaiban.

[476] L. a 463. jegyzetet.

vetélytársai — társaikkal és csatlósaikkal együtt, akiket a hitszegés sötétített el — Lászlónak, Calabria hercegének[477] zászlaját felemelve és kibontva, királyi méltóságának megvetésére, az ő királyi kormányzásához tartozó Pécs városát, az ott és közelben levő kolostorokat és templomokat, valamint az országa nemeseinek birtokadományozásáról készült okleveleket, továbbá azokban a kolostorokban és templomokban levő rejtekhelyeket, ahol a nyugtalan időktől való félelem miatt igen nagy mennyiségű tárgyat őriztek, feltörték. A nemes emberek okleveleinek és különböző dolgainak elhurcolása által, ezenkívül főleg Baranya és Valkó megyékben levő sok birtok kifosztása, felgyújtása, szétdúlása által a király országának hű, nemes és egyéb alattvalóit a legnagyobb nyomorúságra juttatták. Az előbb említett vidékeket és az országot feldúló vetélytársaink elkövetett bűnös tettei és a kegyetlen gonoszságok elkövetői között különösen megjegyzendő Pál püspök, aki testvérének, Jánosnak fiait magához véve és velük egyesülve arra törekedett, hogy a tengeren át sietve Apuliába menjen azért, hogy országaink tönkretételére a zsoldosok nagy tömegét hozza magával. Azokat, akik minket szolgálólányainkkal együtt Újvárból az Úr segítségével épségben kimentettek,[478] a mondott katonákat és előkelő embereket pedig Pachitel várából — egyedül Treutel János van jelenleg Csáktornyán bilincsekben –, a király úr és a mi hűséges alattvalóinknak, jelesen Korbáviai Budiszló ispán fiainak tartós és kemény küzdelme árán maga a király

---

[477] L. a 462. jegyzetet.

[478] 1387 tavaszán.

úr az előbbi ragyogó szabadság helyzetében akarta nagy fénnyel kitüntetni. Az említett Péter fia János elhunyt László fivérével együtt barátainak, társainak segítségével mondott váraink vakmerő elszántsággal való megtartása végett az említett várak ostroma, visszaszerzése alkalmával sokat küszködő hű bárók, katonák és előkelő személyek ellen halálos sebeket osztogatott bűnös csatlósai által a várakból. Ezek közül némelyeket Tvrtko boszniai bán kezeire juttatva a mi előzetes ítéletünk ellenére, a boszniai bántól fegyvereseinek nem csekély csapatát követelte és kapta. Végül ismét országaink vidékeit és tájait törekszik övéivel együtt teljes erővel ellenségesen megtámadni. Ezért mi — nehogy azt lehessen gondolni, hogy a rossz bosszúlatlanul, a jó pedig megjutalmazás nélkül marad — kezünkbe véve a kormányzás kötelességét, amelynek érdekében áll hű alattvalóink számára szeretetet nyújtani, a hitszegők vakmerőségét a méltó megtorlás eszközével megbüntetni, teljes egyetértésben a felséges Zsigmond király úrral, igen kedves férjünkkel, országunk főpapjaival, báróival, vitézeivel és tekintélyes előkelőivel, a fent említett Pál püspök, Horváti Péter fiai, János és a néhai László gonosztetteiről és igen bűnös eljárásairól — a mi színünk előtt, úgyszintén a jog parancsoló erejét jól ismerőkkel — előzőleg alapos és érett megfontolást téve és egyértelmű igazságos ítéletet hozva kénytelenek voltunk aláírni a joggal egybehangzó rendeletet, amely szerint Pál püspököt, Péter fiait, Jánost és Lászlót, mint a Szent Koronának, valamint a mi királynői felségünknek hűtlen alattvalóit, továbbá azoknak, vagyis Jánosnak és Lászlónak az örököseit királynői

felségünk tekintélye alapján és hatalmunk teljességéből az örök hűtlenség letörölhetetlen jegyével megbélyegzetteknek jelentjük ki és mindenkorra ezzel sújtjuk. Visszaemlékezünk a pompás és ragyogó hűség-megnyilvánulásokra, az erényes engedelmességre, híveink dicséretre méltó szolgálatainak igen nagy érdemeire. Köztük elsősorban az említett néhai Miklós nádor úr szolgálataira, aki a tiszta és őszinte hűséget mindig és mindenütt megőrizte és teljesítette a felséges uralkodóknak, a néhai Lajos király úrnak, atyánknak és a mondott boldog emlékezetű Erzsébet úrnőnek, anyánknak, életük boldog reményű befejezéséig, végül nekünk is és a királyi Szent Koronának; továbbá a király trón felmagasztalása érdekében barbár népekkel nagy veszedelmek közepette sok helyen és gyakran vívott különféle serény harci küzdelmeket. Magyarország határait vitézségével és hadi tudományával kiterjesztette, végül említett hitszegő alattvalóink és azoknak csalárd és bűnös csapata ellen férfiasan küzdve, mint említettük, saját fejének elvesztésével bizonyította felsorolt kiváló érdemeinek példás állhatatosságát a királyi Szent Korona, a királyi és királynői felségek irányában. Mindezt habozás és megszakítás nélkül tisztán és hiánytalanul végezte és erényes önfeláldozásával fejezte be. Legutoljára magának a felséges Zsigmond fejedelem úrnak, szeretett férjünknek az érdekében, aki az Úr segítségével — mint említettük — elnyerte Magyarország kormányzását, a nagyságos Garai Miklós macsói bán, a mondott néhai Miklós nádor fia, kedvelt hívünk, követve az őszinte, kellemes és hűséges atyai erényeket, a mi és országunk valamennyi, nagy horderejű, szerencsés és

nehéz ügyeiben és vállalkozásaiban az ő hű követőivel együtt a mi tiszteletünk erős gyarapítására vetélytársaink és hűtlen alattvalóink ellen saját magát a szerencse szeszélyeinek tette ki. Különösen Péter fia János ellen támadt fényesen és vakmerően fegyveres harcosaival együtt Cserög környékén, a királyi és saját felségünk igen nagy díszére és kedvére. E János a királyi és királynői felségekkel szemben országunk pusztítására fegyveresek hatalmas csapatával vette körül magát és vadul őrjöngött. Azon fegyveres csatlósoknak és híveiknek, ti. hitszegő alattvalóinknak erős csapatát az Úr segítségével fáradságos harci küzdelem árán szétverte és legyőzte.[479] Magát Jánost, közismert hűtlen alattvalónkat ellenségesen üldözve Pozsega várába űzte győzelmi diadallal. Ezt a várat akkor is, most is kezében tartja. Így aztán János, hitszegő alattvalónk, gyermekeivel, híveivel és csatlósaival titkon az említett boszniai bán földjére szökött, hogy ott tartózkodjék. Ettől kezdve hű alattvalóink számára megvan a béke kívánt és bőven megadott jutalma. Teljes szorgalommal és serény igyekezettel akart mód felett segíteni, használni és tetszeni felségünknek, nem félve magát veszélyeknek kitenni.[480]

---

[479] L. a 464. jegyzetet.

[480] K.: F. X. 3. 312–321. Lakatos P. ford.

162.

ZSIGMOND KIRÁLY
KAPLAI JÁNOS SZÖRÉNYI BÁNNAK
1389. AUGUSZTUS 20.

Midőn a most már régen elmúlt időben a néhai felséges fejedelem úr, Lajos, Magyarország királya, tiszteletre méltó emlékezetű, igen kedves atyánk és apósunk hatalmas seregét Lodoméria ellen indította övéinek és országának némely vetélytársai szemtelenségének megbosszulására, és személyesen elutazott Belz várának visszafoglalására, János bán úr, a néhai Lajos király, valamint anyja, a néhai felséges fejedelemasszony, Erzsébet királyné úrnő, igen kedves nagyanyánk kapitánya tüstént megjelent, majd a király úrral és hűséges kísérőinek jelentős csapatával útnak indult. Hitelt érdemlő tanúbizonysággal rendelkezünk, hogy az említett Belz vár ostroma alkalmával a sok nyílvesszőtől nem egy súlyos sebesülést szenvedett el rettenthetetlenül. Ugyanott arról is bizonyságot kapunk, hogy bőven ontotta vérét, midőn az igen hűséges, nemes familiárisai közül rengetegen elestek a király azon vetélytársai kezétől a királyi hatalom növelése érdekében. Így aztán a néhai Lajos király úr az egykori alapító dölyfössége által úgyszintén magának János bán úrnak a hathatós segítségével és bátor közreműködésével Belz várát ismeretes módon szerencsésen és diadalmasan visszaszerezte. Végül pedig a mi hűséges János bánunk Oroszországot és az ott levő, a Szent Koronától elidegenített, akkor külföldiek

kezén levő király várakat és erődöket az ő serénységével és ügyességével, valamint hűséges igyekezetével saját harci küzdelmei által férfias bátorsággal ismételten visszaszerezte, saját és övéi vérének ontásával magának a királyi Szent Koronának dicsőségesen alávetette.[481] Azt sem akarjuk hallgatással mellőzni, hogy midőn a felséges Mária fejedelemasszony, Isten kegyelméből Magyarország királynője, igen kedves feleségünk, a nemes fejedelemasszonnyal, a néhai Erzsébet úrnővel, jeles édesanyjával, boldog emlékezetű anyánkkal együtt, közismert hűtlen alattvalóink által, mint például a két János, ti. a néhai bán és az auranai perjel által Gara mellett, fájdalom, fogságba estek, és mérhetetlen mennyiségű értéktárgyaiktól szörnyű módon kifosztották őket, továbbá Szlavóniából és Horvátországból elszállítva előbb Gomnec várában, majd Újváron őrizet alatt álltak, ugyanez a János bán úr, mint Istennek segítő eszköze, hűségének dicséretes jeléül, alkalmas helyen és időben sokféle szolgálatot teljesített az ő kiszabadításuk érdekében, amivel magát, vagyonát testvéreivel együtt igen gyakran a szerencse szeszélyeinek tette ki.[482]

---

[481] 1377-ben. Belzre l. a 430., Lodomériára a 20., a familiárisra a 402. jegyzetet.

[482] Horváti Jánosról és Palisnai Jánosról van szó. Aurana ma Vrana Horvátországban az Adriai-tenger partján. Perjel = a keresztesek (johanniták) elöljárója. Az események helyére és idejére l. a 460., a 465. és a 472. jegyzetet. K.: Doc. Val. 363–364. Lakatos P. ford.

ZSIGMOND KIRÁLY SÁRÓI LÁSZLÓ TEMESI ISPÁNNAK 1390. AUGUSZTUS 14.

Szem előtt tartjuk a mi és alattvalóink különféle veszélyes — ti. kedvező és kedvezőtlen — vállalkozásaiban való serénységét, különösen azt, hogy vitézséget vitézségre halmozva tiszteletünk növelése érdekében saját magát és összes javait hűségesen kitette a véletlen baleseteknek. Jelesül magának Mária királynő úrnőnek, kedves feleségünknek, aki a két néhai János bán, közismert hitszegő alattvalóink által — fájdalom — az elmúlt időkben gyanútlanul fogságba esett, szerencsés kiszabadítását,[483] továbbá néhány várunknak és kerületünknek visszafoglalását, melyeket nagy gyalázatunkra ama hűtlen embereink ragadozó keze bitorolt és erőszakkal elfoglalt Szlavóniában, valamint a szerbiai Csesztin és Boracs nevű váraink újra birtokba vételét,[484] hűtlen alattvalóink kikergetését és száműzését szintén figyelembe vesszük. Ez a László mester szemünk láttára nem hátrált meg az említettek véghezvitelében, ti. a királynői felség kiszabadításában, a mondott várak ostromlásában, a vidékek rendbehozatalában és visszafoglalásában, továbbá hűtlen alattvalóink eltiprásában és kiűzésében, hanem az oroszlán bátorságával

---

483 L. a 482. jegyzetet.

484 1389-ben. Ma Čestin és Borač romok Szerbiában.

nekigyürkőzve, mint hős katona, saját személyét szívesen vetette harci küzdelembe a mi és a királynői felség dicsősége és tisztelete érdekében. Nem félt magát veszélyeknek kitenni, hanem vadul őrjöngő vetélytársaink szemtelenségét férfiasan megbosszulva kormányzatunk szilárd hatalmát ékesen növelte és hathatósan támogatta. A kevéssel előbb és újra említett László mester, akit a temesi ispáni tisztség címével ruháztunk fel a szokott módon, miként egy kísérő csillagzat, jótettek halmozásában fáradozott, és országunk lakóit, akik a macsói, szerémi, krassói és az említett temesi vidékeken és megyékben tartózkodnak, és akiket vészthozó ellenséges csapatok: a cseles ravaszsággal szövetkezett gonosz szakadár szerbek és törökök erős támadása fenyegetett, akiknek embertelen vadsága — miként a kút mélyéből előtörő mérhetetlen sokaságú sáskák — harci elszántsággal a mi és az ország lakóinak ártalmára törve, minket és országunkat hitvány módon akart megtámadni és mértéken felül sújtani, a személyükben, ingó és ingatlan javaikban megkárosodottakat, kimerülteket és tönkrementeket a keresztények legyilkolására és vérének szünet nélkül való ontására kegyetlenül őrjöngő szakadárok hatalmának igájából és torkából kiragadni és kiszabadítani törekedett. Néhány hű katonánkkal és előkelő emberünkkel, akiket országunk végvidékeinek a megvédésére rendeltünk, valamint az irántunk való hűségükről ismeretes saját fegyveres kísérőivel együtt — megtudva a szerbeknek és a törököknek, a mi, sőt inkább az egész kereszténység ellenségeinek érkezését és behatolását országunk előbb említett területére újbóli pusztítás céljából — a Szerbiával szemben levő Dunán az ott elhelyezett számos hajóval Isten

segítségével átkelt. Szerbiának Barancs nevű vidékén gyorsan szembeszállt a mondott szakadárokkal, akik akkor Vitinics várán innen pusztítottak, és onnan országunk fosztogatására előnyomulni törekedtek. A becsületesség pajzsával védelmezve, többi katonánkkal és előkelő emberünkkel együtt, az említett társaival halálfélelem nélkül, oroszlán-bátorsággal eltelve, személyesen rohant a szakadárok borzalmas fegyveres soraiba, a mi híveink ellen lándzsák és a legkegyetlenebb támadó fegyverek birtokában óriási elszántsággal harcoló igen nagy, gonosz csapatába. A küzdelem színterén a hűség őszinte buzgalmával erősen felfegyverkezve, összes javait kevésre becsülve, inkább akart a jó hírnév dicsősége által halhatatlanságot elnyerni, mint meghátrálni, és egy kicsit is engedni a megkezdett dologból. Sokáig küzdött azon szakadárokkal, és az Úr segítségével szétszórta a szerbek és a törökök tömegét és kegyetlen gyülekezetét. Katonai szigorúsággal és saját erős harci küzdelmével megverte őket, és a kard élével hatalmas pusztítást, vérontást és mészárlást vitt végbe közöttük és hűtlen alattvalóink között, dicséretre méltó módon. A szakadárok öt zászlóját a lándzsák és a kardok igen sűrű ütései által földre lökte, a győzelem diadalával hatalmasan megtiporta, végül nekünk Zólyomba, a királynői felségnek pedig tisztelettel Budára szállíttatta a mi és a királynői felség méltóságának bőséges növekedésére és az egész ország hasznára.[485]

---

[485] 1390-ben. Barancs ma Braničevo, a hajdani Vitinics szintén Szerbiában, Zólyom pedig Zvolen Szlovákiában. K.: Doc. Val. 395–397. Lakatos P. ford.

164.

ZSIGMOND KIRÁLY MARCALI MIKLÓS TEMESI ISPÁNNAK ÉS ROKONAINAK 1396. AUGUSZTUS 13.

Miután emlékezetünkbe idéztük és figyelmesen újra számba vettük kiemelkedő hűségüket és sokféle dicséretre méltó szolgálatukat, valamint őszinte, igen gyakori és hősies kötelességteljesítésüket, amelyekkel — jeles hűségükben való állhatatosságukra támaszkodva — nyugodt és békétlen időkben minket és Szent Koronánkat folytonosan szolgálván magukat felségünknek tetszően viselték, s így fényesen kitűntek, úgy gondoltuk, ezen cselekedeteik közül néhányat röviden el kell mondanunk. Szent Mihály arkangyal imént elmúlt ünnepe táján a pogány törökök és más szakadár népek kegyetlen vadságukkal határvidékünkre, nevezetesen Temes és Krassó megye területére ellenséges szándékkal alattomosan betörtek, majd ott fosztogatva, gyújtogatva s igen sok országlakónkat foglyul ejtve e könyörtelen tettek elkövetése után a Csáknak nevezett birtokhoz érkeztek. Ekkor az említett mester, Miklós ispán, az oroszlán vakmerőségével felövezve kísérőivel és más híveinkkel együtt az éj csendjében azon igen ádáz pogányok után sietett, s velük Isten bajnokaként ott fegyveres küzdelembe bocsátkozott. A csatatéren égi segítséggel ellenük győzelmet aratott, s miután közülük sokat kardélre hányva pusztított el, másokat pedig

megfutamított, zászlóikat, illetve lobogóikat elvette tőlük, s felségünknek elküldte. Mindezzel nekünk tetsző és hűséges szolgálatokat tett.[486] Továbbá a közelmúltban Boldog Margit szűz és vértanú ünnepe táján a török-tatár pogányok és a rácok hasonló kegyetlenségű ellenséges támadással határvidékünkre, az említett megyék területére, mégpedig Temesvár környékére törtek, és ott igen nagy zsákmányolást folytatva bizonyos Újbécs nevű városunkat a tűz martalékává tették. Az említett mester, István fia Miklós ispán előbb említett Dénes nevű testvérével együtt más kísérőikkel és híveinkkel az igen ádáz pogányok ellen sietett, s velük a Füzesoroszi és Maráz nevű birtokok között fegyveres küzdelembe bocsátkozott. A pogányok közül Miklós és Dénes mester sokat a harctéren kardélre hányva elpusztított, másokat pedig megfutamított. Zászlóikat, illetve lobogóikat hasonlóképpen elvették tőlük, és felségünknek elküldték. Így a győzelem kivívásával és a diadal megszerzésével sok harcosuk életének veszélyeztetése árán bennünket hűségesen szolgálni bizonyultak.[487]

---

[486] 1395. szeptember 29-e táján. Csák ma Ciacova Romániában.

[487] 1396. július 13-a táján. Temesvárra l. a 461. jegyzetet, Újbécs ma Peciu Nou, Maráz talán Parţa Romániában, Füzesoroszi ezek közelében volt. K.: Temes I. 264–265. Dér T. ford.

165.

ZSIGMOND KIRÁLY KANIZSAI JÁNOS ESZTERGOMI ÉRSEKNEK ÉS TESTVÉREINEK 1397. MÁRCIUS 4.

Tudja meg a jelenkor és a kései utókor, hogy a múltban bizonyos János bán, Horváti Péter fia és Palisnai János fia János, Aurana perjelje, a mi és egész országunk közismert hűtlenjei hitszegő társaikkal együtt kárhozatos tervükben bizakodva a felséges uralkodónőket, a számunkra oly kedves személyeket, anyánkat, Erzsébetet és hitvesünket, Máriát, az említett Magyarország királynőit, fájdalom, foglyul ejtették, őket igen nagy mennyiségű értékes kincseiktől megfosztották s megrabolták, anyánkat pedig meggyilkolták.[488] Végül ugyanezen János bán, miután igen bűnös tetteit és cselekedeteit véghezvitte, hűtlenségének kézzelfogható bizonyítékaként s életének védelmére Pozsega nevű várunkba lopva bevette magát. Mikor pedig mi őt mint felségsértőt abból a várból királyi kezünkre akartuk keríteni, hogy méltóképpen megbűnhődjék, néhai Simontornyai Dénes vajda fia István, aki a hitszegő férfiúval, Lack fia Istvánnak a fiával, Csáktornyai István vajdával együtt mindazon gaztetteknek, amelyeket az említett két hűtlen, a néhai János bán és a perjel országunk területén, ahogyan előbb elmondottuk, sokféleképpen már régen véghezvittek, igazi és valóságos elkö-

[488] L. az időpontra a 475., a személyekre és Auranára pedig a 482. jegyzetet.

vetőjeként, ösztönzőjeként és részeseként, a mondott János bánnak, Péter fiának, a mi hűtlen emberünknek, miután a róka ravaszságával őt abból a várból kezére kerítette, nem félt megengedni királyi felségünket megvetve és egész királyságunkat lekicsinyelve, hogy titokban szabadon elvonuljon. Ugyanő elsősorban a két János bán, a mi közismert hűtlenjeink és azok bűnös csapata révén, ahogyan előbb elmondottuk, említett országunk határain belül a felségsértés bűnét és igen nagy vakmerőségeket elkövetni nem késlekedett, amint az mindenki számára világos.[489] Továbbá az elmúlt évben királyságunk sok főpapjával, bárójával és főurával együtt erős hadsereggel útra keltünk a kegyetlen törökök, országunk egyéb pogányai, valamint a határokon belül és kívül élő ellenségei ellen országunk biztonságosabb védelmezése érdekében. Midőn Bulgária királyságunk területén, amelyet a törökök erővel elfoglaltak, az említett törökökkel és szakadárokkal csatába bocsátkoztunk, s ott velünk, fájdalom, a szerencse mostohán bánt, s a legkevésbé sem mosolygott ránk, rendkívüli dolgokat viseltünk el a kereszténységért és királyságaink védelmében. Végül Krisztus legfőbb vezetésével a tengerszoroson és a tenger vizén említett királyságaink területe felé eveztünk, s teljes erőnkkel a visszavonuláson fáradoztunk.[490] Eközben a fent említett hitszegő férfiak, a két

---

[489] Pozsegára l. a 292. jegyzetet. Horváti János további sorsa ismeretlen, talán 1394-ben halt meg. A két — Csáktornyai és Simontornyai — Lackfi István 1396 végén felkelést robbantott ki a király ellen.

[490] Utalás a sikertelen (nagy)nikápolyi — ma Nikopol Bulgáriában — városostromra és csatára (1396 szeptemberében), valamint arra, hogy onnan Zsigmond Konstantinápoly (ma Isztambul Törökországban) érintésével tengeri úton ért haza, az Adriai-tenger partjára (1397 elején).

István, fivérükkel, Andrással együtt, aki Lack fia István fiának, a néhai Döbröközi Miklós vajdának a fia, valamint segítőikkel szívükből fakadó, ősi és teljesen csalárd vágytól hajtva teljes erejükkel és minden eszközükkel igyekeztek minket említett híveinkkel együtt mondott királyságainkból szokásos ravaszságukkal és cselvetéseikkel elűzni és kizárni. Ürügyül Apulia királyának, Lászlónak, a néhai Károly király fiának[491] ily tartalmú levelét hozták fel: ama hitszegő férfiak, a két István, magának Lacknak az utódai, az említett országainkban László király képviselőiként működjenek, rendelkezzenek, adományozzanak, tegyenek ígéreteket. Mindezeket László király elfogadja, helybenhagyja és örök érvénnyel megerősíti. S hogy az említett István vajda és a másik István, a Simontornyai, fivérükkel, Miklós vajda András nevű fiával együtt országunk lakóit gyorsabban és könnyebben László király parancsainak teljesítésére és a neki való engedelmességre rávehessék, követeket küldtek Bajezidhoz, a törökök császárához, hogy kieszközöljék, adja feleségül leányát az említett László királyhoz.[492] Elhatározták, hogy amint Bajezid hasonló tartalmú levele birtokukban van, haladéktalanul megkoronázzák a házasokat országunk Szent Koronájával. Gyalázatos módon nem féltek és nem riadtak vissza annak előidézésétől, hogy a kegyetlen törökök tömege és csalárd serege királyságunknak a Dráva és Száva közötti területére törjön ellenséges szándékkal, hatalmas tűzvészeket támasszon, embereket gyilkoljon, óriási mértékben fosztogas-

[491] L. a 462. jegyzetet. Apuliára l. a 434. jegyzetet, itt a Nápolyi Királyságot jelenti.

[492] I. Bajezid török szultán volt.

son, országunk területén mindkét nembeli nemes és nemtelen híveink igen nagy tömegét ejtse foglyul és hurcolja el, hogy mindezen gaztetteiket királyi színünk előtt az özvegyek sírása, az árvák jajveszékelése, hűséges népünk fájdalmas nyögése bizonyítsa. Ezen gaztetteik következtében és a mérgező hűtlenség veszedelmes, balga bűne miatt híveink a két Istvánt mint az egész csalárdság magvetőit, minden baj eredőit, valamint országunk s következésképpen felségünk összes veszedelmeinek koronáit, az igazságosság szabályának tanácsára s a jog szigorának követelésére földi életüktől megfosztották,[493] hogy a hűtlenül vétkezők büntetlensége ne szüljön újabb veszedelmeket és vétkes tévelygéseket a keresztényeket titokban és nyíltan pusztítani igyekvő álnok mérges kígyó módjára. Amint ettől a súlyos hűtlenség és bűnös gonoszság felhőjétől elhomályosítottak, akiket az uralkodó trónjáról hatalmas büntetés és súlyos bosszú szokott sújtani és szétzúzni, igen megrémültek, elvetvén tévelygéseiket, fejvesztett igyekezettel feleszméltek, s őszintén a megbecsülésre méltó hűséget kívánták élvezni, ugyanis a hűséget csekély jutalomnak minősítik, ha a hűtlenség büntetlen és bosszulatlan marad. Ezért akkor országunk valamennyi főemberével, bárójával és előkelőjével idejében tanácskozva egyöntetűen nyilvánosságra hoztuk a következő határozatot: az említett mindkét Istvánt és Andrást örököseikkel együtt azzal kell büntetni, hogy örökre a hűtlenség eltörölhetetlen bélyegével legyenek megjelölve. Továbbá valamennyi várukat, összes birtokukat és birtokjogukat, bárhol is találhatók országunk határain belül, s bárhogy nevezik is azokat, orszá-

---

[493] A két Lackfi Istvánt Zsigmond 1397. február 27-én végeztette ki.

gunk érvényes törvénye szerint királyi kezeinkben kell egyesíteni, és szokás szerint vissza kell származtatni, s örökre ténylegesen ki kell sajátítani. Maguktól hűtleneinktől és utódaiktól ezeket illetően okiratunk erejével felségünk feltétlen hatalmával megvonjuk a fellebbezés jogát. Miután országunk főemberei és bárói, valamint előkelői velünk együtt ezen dolgokat elhatározták és szabályosan jóváhagyták, újra átgondoltuk és lelkünkben alapos vizsgálódással felmértük, hogy a bölcs királyi felségeknek annyira el kell árasztaniuk jutalom-adományokkal hűséges alattvalóikat, hogy azok a hűség becses szolgálatait nagyobb lelkesedéssel teljesítsék, a többiek pedig az ő példájukon felbuzdulva, gyarapítván jó cselekedeteiket s azok mellett kitartva, jeles jutalmakban részesüljenek. Nagyon szeretett és hűséges embereink, a Krisztusban igen tiszteletre méltó János atya, az esztergomi szentegyház érseke s ugyanezen hely örökös ispánja, prímás és az Apostoli Szentszék legátusa, udvarunk kiváló kancellárja, valamint a nagyságos férfiak, Kanizsai János fiai, Miklós tárnokmesterünk és István ajtónállómesterünk, ugyanezen Miklós Zala, Vasvár és Sopron, maga István pedig Somogy megye ispánja, hősies támogatásuk révén fényesen lezajlott áldásos megkoronázásunk évében s attól fogva, valamint más, már elmúlt években s a jelen korban is eddig valamennyi egymást követő parancsunkat kitartóan követték és nyomdokainkon haladtak. A jeles hűségnek becses, mindig viszonzásra méltó, a dicsőség magasztalására érdemes őszinte tiszteletét és a hűséges szolgálat erényes, kitűnő cselekedeteit tanúsítván, a mi és országunk gyakori sanyarú és sikeres, nehéz vállalkozásaiban annyira lelkesen

és kitartóan törekedtek teljes erejükkel oldalunkon tevékenykedni, hogy derék tetteik eredményeként királyi lelkünk a kellemes nyugalmat és a béke ékességét nyerte el. A jó cselekedeteket naponta jó cselekedetekkel tetézve és hőstettről még nagyobb hőstettre haladva a királyi Szent Koronának és felségünknek igen sok, szíves és dicséretre méltó hűséges, hősies szolgálatot teljesítettek megszakítás nélkül rokonaik, társaik és javaik veszélyeztetésével annak érdekében, hogy ellenségeink országunk elleni támadásait elfojtsuk, s ilyen szolgálatok vállalására törekednek a jövőben is. Ezért kötelességünk, hogy jelentősebb hőstetteiket, amelyeknek határtalan gazdagságával kitűnnek, az utódok emlékezetére — mint több dologból néhányat és sokból igen keveset — valamiféle összegzés gyanánt kifejtsük. Miután bennünket Magyarország koronájával Krisztus segedelmével áldásosan felékesítettek,[494] fegyverforgató híveink erős csapatát magunk mellé véve, velük együtt, kiváltképp a néhai Kanizsai János mester fiaival, akik két-két zászlójukkal és nagyszámú fegyveres katonaságukkal szakadatlanul szolgálatunkban fáradoztak, Krisztus segedelmével Rácország királysága felé indultunk erős hadseregként. A Csesztin és Boracs nevű várakat, amelyek az említett Rácország határán belül fekszenek, a rácok, ellenségeink csapatai ellen sokáig hősiesen ostromoltuk. A néhai János mester említett fiai rokonaik és familiárisaik vérének omlásával többi alattvalónk előtt a hűség akkora tüzével igyekeztek nekünk kitartóan segíteni és használni, hogy miután ellenségeinket legyőztük, az említett két várat megszereztük, és dicsőségesen a saját és híveink kezére

---

494 L. a 463. jegyzetet.

kerítettük, károsodás nélkül és sértetlenül kívánság szerint diadallal és ékesen tértünk vissza Magyarországra.[495] Továbbá midőn említett országainkat, Dalmáciát és Horvátországot annak idején a boszniaiak elfoglalták, igen sok hűtlen emberünk, ti. Pál püspök és János bán követőikkel és segítőikkel a Dobor nevű várban táborozván, amely a boszniai király Ozora nevű földjének területén országunk határvidékén épült, felségünk ellen fenekedtek, és nagy gaztetteket követtek el országlakóink iránt.[496] Ekkor országaink visszafoglalására és említett hűtlen embereink leverésére és kiűzésére Isten segedelmével serényen nagy csapatot gyűjtöttünk fegyverforgató híveinkből, s a Száva folyón túlra, Dobor vára ellen indultunk. Az említett János bán, miután érkezésünkről tudomást szerzett, elmenekült onnan. Mi továbbhaladván híveinkkel, Kanizsai János fiaival, a főpappal és báróinkkal, részint személyesen, részint fegyveres csapataikkal, akik oldalunk mellett állhatatosan kitartottak, tapasztalt tanácsaikat és tehetségüket felhasználva, amelyek számunkra a dicsőség hírével igen magasztalandó segítséget jelentettek, miután Dobor várát megszereztük, és Isten vezérletével előbb említett hűtleneinket fogságba ejtettük, Dalmáciát és Horvátországot visszaszereztük, újra hatalmunkhoz és uralmunkhoz csatoltuk. Az említett boszniai királyságot is, miután királya és lakói a személyes engedelmesség köntösét felöltvén

---

[495] L. a 484. jegyzetet. A familiárisra l. a 402. jegyzetet. Rácország = Szerbia, rácok = szerbek.

[496] Tvrtko István boszniai király 1390-ben kerítette uralma alá Dalmácia és Horvátország egy részét. Pál püspök és testvére, János bán a Horvátiak családjába valók. Ozora a Szávától délre terült el. Dobor vára a mai Bosznia-Hercegovinában a Boszna folyó partján állt.

színünk elé járultak, s egybehangzó szándékkal megígérték, hogy hűségesen és együttesen áttérnek parancsaink követésére és szolgálataink teljesítésére, jelesen visszaállítottuk eredeti állapotába.[497] Miután mindezek hasznosan, méltó kormányzás révén akaratunk tetszése szerint — kiváltképpen híveinknek, János fiainak közreműködésével, segítségével és munkájával — bevégződtek, szerencsésen visszatértünk Magyarországra. Majd midőn a nekünk és alattvalóinknak lankadatlanul ellenségesen szembeszegülő moldvai föld területe ellen indítottuk el erős hadseregünket, az említett Kanizsai István, a nagyságos férfiú követőivel és székelyeinkkel együtt, mielőtt mi az említett moldvai földre értünk volna, hogy érkezésünk biztonságosabb legyen, hatalmasan arra a földre lépett, mi pedig más úton indultunk a moldvai földre. Az említett Kanizsai István úr szerencsésen elénk jött, és számunkra, valamint híveink számára biztonságos utat mutatott. Mikor pedig továbbmentünk, és a kegyetlenkedő oláhok kardélei által elsáncolt szűk úton haladtunk, s a hegyekben és sűrű bozótosokban az oláhokkal és vajdájukkal, Istvánnal személyes harcokat vívtunk, maga János érsek úr fegyveres kíséretével ott akkor és annyira hűségesen kitartott oldalunkon, hogy amikor mi behatoltunk az említett moldvai földre, nevezetesen magának István vajdának személyes lakhelyére, az említett István vajda követőivel, az összes oláhokkal azonnal alázatosan hajlott szolgálatunk hűséges vállalására, s magukat valamennyien ténylegesen hatalmunk alá akarták rendelni, miután felségünktől engedetlenségükre és fennhéjá-

---

[497] 1394-ben. A boszniai király ekkor már Dabiša István. A Horvátiak nem kerültek Zsigmond kezére.

zásukra bocsánatot kértek és nyertek, kötelezvén magukat arra, hogy a közvetlen uralmunk elismeréseként szokásos adókat egyenlő időközönként megfizetik. Ezekre hiteles okirattal, valamint esküvel kötelezték magukat felségünk előtt.[498] Miután ezt dicséretesen befejeztük és megszilárdítottuk, híveinkkel együtt visszatértünk Magyarországra. Ott megújítva és magunk mellé véve hatalmas seregünket a Havasokon túli részekre mentünk, ahol az oláhok és törökök erős seregei tevékenykedtek nekünk és országunknak ártani szándékozván. Velünk együtt jött az említett nagyságos férfiú, István a saját, valamint tárnokmesterünk, az ő testvére alaposan felfegyverzett és nagyszámú csapatával, és ott nyomdokainkat követve szolgálatunkon fáradozott. Tárnokmesterünk akkor Franciaországban a királynál és egyéb helyeken Itáliában tartózkodott mint olyan ember, akit arra jelöltünk ki, hogy ott a mi és országunk fontos ügyeiben tevékenykedjék és követként működjék. Azon a helyen ő e dolgokat dicséretesen teljesítette. Magukat az oláhokat és a törököket elöljáróikkal és vezéreikkel együtt megfutamítva az említett Havasokon túli területen levő kisebb várat, amelyet Nikápolynak neveznek, csapataik ellen vitézül ostromoltuk, s valamennyi hívünk vérének bőséges ontásával, kiváltképp a nagyságos férfiú, István megöletése árán, miközben ott követői is hevesen harcoltak, s halálosan megsebesülvén vérüket hullatták, Krisztus segedelme által visszaszereztük, s egyenest várnagyaink kezébe tettük.[499] Közben a boldog

---

498 1395 elején.

499 A Havasokon túlra l. a 198. jegyzetet. A hadjárat időpontja 1395 nyara. A francia király VI. Károly. Kisnikápoly ma Turnu Măgurele Romániában.

emlékezetű, jeles uralkodónő, Mária királynő, trónunk néhai társa, az Úr parancsára megszabadult az emberi dolgoktól, és Váradon a legnagyobb fényességgel adatott át a föld ölének.[500] Az említett János érsek urat akkor országunk védelmére odarendeltük, s ott tartózkodván minden, a királynői temetéssel kapcsolatos kötelezettséget jelesen teljesített. Miután ezek lezajlottak, Kassa, országunk határvidéke felé fordultunk, amelyen át Lengyelország királya, László, velünk rokonságban álló feleségével együtt országunkat elfoglalni törekedett, s minden igyekezetével erőszakkal be akart hatolni. Ekkor az említett János érsek úr néhány hívünket maga mellé véve fegyveres katonaságával ellenségesen László király ellen vonult, s a biztonságos utat előle s övéi elől fegyvereseinek csapatával tüstént elzárta és tiltottá változtatta.[501] Továbbá minden lázongást, tévelygést, támadást s valamennyi viszálykodást, amik és amelyek a királynő halálának ürügyén és felségünk távolléte miatt országunk határán belül és határvidékein felmerülhettek és támadhattak volna, jártasságával teljesen lecsillapított, egészséges tanításával kiirtott, s említett országainkat megfelelő kormányzással támogatva a béke méltó nyugalma alatt károsodás és habozás nélkül megőrizte királyi felségünk számára. Végül a közelmúltban, ahogyan fent említettük, az ég királyának nevében és segítségével a keresztények iránti szívbéli őszinte kötelességgel az üdvös szokást utánozva hasznosan fegyverbe hívtuk a különböző országok és saját királyságaink fegyvereseit, s így mindenfelől összejött és

[500] 1395 tavaszán. Várad ma Oradea Romániában.

[501] 1396 nyarán. Kassára l. a 301. jegyzetet. A lengyel király II. Ulászló.

óriási tömegű katonát gyűjtöttünk össze áldásosan. Többi hűséges főembereink és alattvalóink előtt a Krisztusban igen tisztelt atya, János esztergomi érsek úr és a nagyságos férfiú, István, a néhai Kanizsai János fiai, az ajtónállómester, szeretett híveink két zászlóval, s a nagyságos férfiú, Miklós, ezek testvére, tárnokmesterünk, akit királyi parancsunkkal hívtunk vissza Bulgáriából Magyarországra, hogy azt védelmezze, a harmadik zászlóval csatlakozott hozzánk. Zászlóik a nemes fegyverforgató férfiak nagy számával, kiváltképp rokonaik felfegyverzett csapatával dicséretes módon és jelesen meg voltak erősítve. Ők személyesen és haderővel elindultak velünk a törökök és ezek császára, Bajezid, valamint más kegyetlen pogányok, a mi és országunk ellenségei ellen, akik királyságunk területét és határvidékét igen gyakran pusztították, hogy ezek kegyetlenségét elnyomják a Bulgáriának nevezett királyság területén, ahol azon törökök vezérének és egyéb szakadároknak hatalmas gyülekezete elburjánzott. A Bodony és Orehovo nevű igen vitéz városokat és várakat, amelyeket a törökök tartottak kézben, vitézül ostromoltuk, és Isten segedelmével visszaszerezvén hatalmunk és uralmunk alá vetettük. Ezután továbbhaladtunk, és az említett pogányokkal, a mi és országunk ellenségeivel fegyveres küzdelmeket víva a harctéren sokáig hevesen harcoltunk említett hűséges kíséretünkkel, s a szakadárok között hatalmas öldöklést vittünk véghez. Majd bár a szerencse mostohán bánt velünk, s a legkevésbé sem mosolygott ránk, említett hűséges követőink, különösen Kanizsai János hű fiai, a főpap és báróink kísérői, a nemes férfiak, akik rokonaikat családjuk első, második és harmadik generációjából is maguk mellé vették,

továbbá azok igen sok katonája és harcosai teljes igyekezettel küzdöttek azon három zászló alatt a mi és egész országunk boldogulásáért. Végül, fájdalom, a pogányok legyőztek és pusztítottak bennünket, így akaratunk ellenére visszavonultunk. Midőn pedig híveinkkel, János érsek úrral és a nagyságos férfiúval, Istvánnal, akik személyünk védelmére oldalunk mellett hűségesen kitartottak, a Duna és a tenger hullámain át gályákon evezve Konstantinápoly városához érkeztünk el. Az ott élő keresztényeket, akiket a törökök ostromoltak és elnyomtak, az Úr nevében alkalmas segítséggel megsegítettük. Onnan a tengerszoros vizén keresztül az említett gályákon továbbhaladva Isten legfőbb segítségével bevonultunk említett királyságainkba, Dalmáciába és Horvátországba.[502] Ott szeretett híveink, az említett érsek úr és a nagyságos férfiú, István, többi alattvalóink előtt az őszinte hűség mérhetetlen, dicséretre méltó állhatatosságával kitűnvén, fegyveres katonaságukat, említett rokonaikat három zászlójuk alá összegyűjtötték, és ott hűségesen harcoltak. Őket az említett módon a mi és országunk nehéz vállalkozásaiban a halál örvénye teljesen elnyelte és megsemmisítette. Akkor ugyanott országunk említett vállalkozása és dicsősége érdekében tekintélyes és nagy értékű vagyonuk és összes javaik, amelyek segítséget jelentettek számunkra és rendelkezésünkre álltak, elvesztek s idegen kézre jutottak. Mindezek ellenére sem minket elhagyni, sem irántunk megkezdett szolgálataikat, valamint a királyságunk dolgainak érdekében való állandó tevékenykedést abbahagyni semmiképpen sem akar-

---

[502] L. a 490. jegyzetet. Bodonyra l. a 19. jegyzetet, Orehovo ma Orjahovo Bulgáriában.

ták, s mint hűségesek közt is a leghűségesebbek mind saját magukat, vagyonukat, mind az említett nemes férfiak, kísérőik és rokonaik életét s minden vagyonát kitették hűségesen és lelkesedéstől hajtva a szerencse összes szeszélyének királyi felségünk és országunk hősies védelmezése és felmérhetetlen haszna érdekében.[503]

[503] Kiadatlan. Lelőhelye: Dl. 8202 = Dl. 87 647. Dér T. ford.

166.

ZSIGMOND KIRÁLY STIBOR VAJDÁNAK 1397. DECEMBER 8.

Hívünk, Stibor úr ifjú éveitől kezdve egészen a mai napig a jóakarat pajzsával megerősítve akaratunkat, kívánságunkat és nyomdokunkat szakadatlanul követte, s hűségének kötelezettségét állhatatosan teljesítette, kiváltképpen a még békétlen és veszélyekkel teli időkben, midőn még fiatalok voltunk, a jogart, illetve a királyi trónszéket még nem birtokoltuk, s nem voltunk felékesítve a koronával, s a hitszegő férfiak, a két János, az akkori bán és a perjel[504] a gonoszságok mélyére merülve, a hűtlenség gaztettével megbélyegezve, gonosz módon kimondhatatlan veszélyeket és károkat okoztak Magyarországnak. Az előbbiek Mária királynő kiváltásáért, akit akkor embertelenül maguknál tartottak, magát Stibor urat is fogságba ejtették, miután híveink fogvatartása közepette alattomos csellel rászedték. E fogságban olyan kegyetlen büntetésekkel sújtották, hogy azt embersége alig volt képes elviselni. Továbbá nem sokkal ezelőtt bizonyos külső népek, ti. déli törzsek, harci fegyverekkel felövezve előre kitervelt cselvetéssel, ellenséges szándékkal országunk határára törtek, ott hatalmas fosztogatást vittek

[504] L. a 482. jegyzetet.

véghez, és alattomosan igen nagy kárt okoztak. Miután bőséges zsákmányt szereztek, ki akartak vonulni azon határvidékről. Amint a dolog az említett Stibor úr előtt ismeretessé vált, néhány emberrel felkerekedett ellenük, s éjszaka nagy távolságot lovagolván üldözte és felkutatta őket. Noha azok hasonlíthatatlan éspedig négyszeres túlerőben voltak, nem ijedt meg, hanem — miután mindkét részről csatasorba álltak — bátor újonc módjára velük harcba szállt, amelyben az isteni kegyelem segítségével az említett ragadozó ellenséget nagy erővel legyőzte. Noha a csata forgatagában Stibor urat egy kard hátulról kegyetlenül átdöfte, s rajta életveszélyesen áthatolt, nem vonult vissza, hanem az említett ellenség kapitányát, illetve vezérét százhatvan kísérőjével együtt elfogta s bilincsbe verette. Sokan mások közülük kardélre hányva pusztultak el,[505] nehogy országunkból győzelmesen vonuljanak ki, dicsekedve előre kitervelt csalárd gonoszságukkal, ellenkezőleg inkább szégyenletesen legyőzetvén gyászoljanak, és másokat, akik veszedelmes módon hasonló dolgokat akarnak megkísérelni, kérkedő szemtelenségük megfékeztetése által példájukkal térítsenek el a gonoszkodás útjáról. Továbbá figyelmes tekintetünket — a kegyes részvét kötelességét e területen vállalva — a keresztények súlyos, sőt legsúlyosabb sanyarúságaira irányítva láttuk, hogyan teszi tönkre a törökök kegyetlensége a keresztények kicsiny nyáját, egyeseket a leghitványabb szolgaságra vetve, másokat pedig bántalmazásuk által kardjaik élével irtván ki. Itt félelem, ott sírás, amott jajveszékelés a keresztény területen, a szemérem, a keresztté-

[505] Talán 1394-ben, amikor Erdélyt török támadás érte.

nyek népes gyülekezetének szégyenére, az istenség meggyalázására éa a kereszténység súlyos sérelmére. Így tehát részvétből és a védelem őszinte kötelességéből, továbbá a Krisztus hívei, sőt maga a Megváltó ellen elkövetett kegyetlen jogtalanságok megtorlása végett, valamint a közös ügy oltalmazása érdekében az említett istentelen törökök és követőik ellen és velük szemben nagyszámú és erős közösségi érzésű fegyverforgató népet hívtunk egybe királyságunk és egyéb országok lakóiból, s belőlük erős hadsereget állítottunk fel. Ekkor Temesváron át Bulgária felé jelöltük ki táborhelyünket.[506] Az előbb említett Stibor vajda úr erdélyi területeinkről származó, valamint saját nemes hadi népeiből hűséges férfiak csapatát és sokaságát gyűjtötte össze. Saját zászlaját az említett hadi fegyverekkel ellátott népes tömeggel eléggé megtámogatta, s a meghagyott úton, ti. a Havasokon túli részeinken jelölt ki táborhelyet, ahol ellenségünk, Vlad vajda az említett törökök segítségével benyomult Havasokon túli részeink vajdaságába, és ott előrehaladván az oláhok és törökök népes csapatával tevékenykedett. Stibor vajda ellenállt neki, s nagy csatába ereszkedett harcosai, rokonai, valamint vagyona nem kis veszteségének és a halál veszedelmének férfias vállalásával. S minthogy a Legfenségesebb jobbja segítségére volt, az említett Vlad vajdát a mindkét részről vállalt személyes harcban diadalmasan legyőzte és felülmúlta, seregének szárnyát letiporta, őt magát követőivel együtt megfutamította.

---

[506] Zsigmond 1396 júliusában indult el a törökök elleni keresztes hadjáratra. Temesvárra l. a 461. jegyzetet.

Ugyanott az említett Vlad vajda is súlyosan megsebesült.[507] A ragyogó győztes innen csapataival dicséretesen továbbhaladt, s azzal a szándékkal, hogy minket hűségesen szolgáljon, Bulgáriába érkezett seregünkhöz, amely a Nagynikápoly nevű vár közelében táborozott, és azon a területen jelölt ki táborhelyet, ahol az említett pogányok megszámlálhatatlan csapatteste és gyülekezete burjánzott. S akkor ott a törökök császárával, Bajeziddal az említett Nagynikápoly nevű vár körül a csatamezőn sokáig folyt a váltakozó küzdelem, s a harctéren a csalárd törökök nem kis csapata pusztult el a fegyverek éle által. Ebben az igen ádáz küzdelemben az említett Stibor úr igen vitéz bajnokként küzdve és nem félve még a halandókat homályos cselbe burkoló halál veszedelmétől sem, folyton tüzesen elszánt küzdelmekben serénykedve, itt az említett vár alatt is súlyos sérülést szenvedett egy hatalmas sziklától sújtva. Végül a szerencse nem kedvezett nekünk, a törökök ellenséges támadása és rohama felülkerekedett Isten titkos ítéletének jóváhagyásával, hiszen tőle ered minden hatalom, az ő uralma alatt kormányoznak a királyok, és gyakorolják hatalmukat az uralkodók. Ő ura a hadseregeknek is, ő állítja fel a csatasorokat, ő erősíti meg a lelkeket, ő tanítja meg a csapatokat a küzdelemre, s ítéleteit a legteljesebb erény szerint hozva aláveti azokat, akiket alá akar vetni, s győzelmet ad azoknak, akiknek a győzelmet adni akarja. Fájdalom, seregünk erői csaknem teljesen elpusztultak és elnyomattak. Követőnk, az említett Stibor vajda úr társait, a nemes férfiakat, rokonait, felebarátait és igen sok katonáját,

---

[507] 1396 nyarán Stibor vajda Havasalföldön aratott győzelmet a törökök és román szövetségesük, Vlad felett.

akik értünk, országunk javáért, a közös ügyért állhatatosan küzdöttek és harcoltak, a törökök teljességgel elpusztították és megsemmisítették. Így kényszerű engedelmességgel Havasokon túli területeink felé menekülvén, Stibor vajdával és néhány más főpappal s báróval együtt visszavonultunk a szerencsétlenség diadala közepette, s végül a Duna folyón gályákon leereszkedvén az említett Stibor vajdát néhány más bárónkkal együtt arról a helyről, ahol... a Duna folyó a tenger habjaival a közelben egyesül és abba belép, visszaküldtük országunkba, hogy távollétünkben őrizzék és óvják meg azt.[508] Ő innen visszafordulva erdélyi részeink felé tüstént elindult, s az oláhok és országunk más ellenségei elől minden fonák cselfogást elzárt, a támadásokat s valamennyi viszályt, amik s amelyek ott országunk határvidékén felségünk távolléte miatt keletkezhettek, felmerülhettek és végbemehettek volna, serénységével, kellő jártasságával, megfelelő kormányzással kiirtott, elaltatott és lecsillapított, az említett erdélyi részeket pedig a béke csendessége alatt bántatlanul kormányozva sértetlenül megőrizte felségünk számára. Minek többet? Miután mindezeket buzgó szorgalmával véghezvitte, ugyanezen Stibor vajda ismét nagyszámú csapatot gyűjtött nemes és fegyverforgató férfiakból, s az említett Havasokon túli terület felé egészen a Dombovica nevű várnál jelölte ki táborhelyét, és az említett várat, amelyben az elűzött s oda menekült Vlad vajda tartózkodott, népeivel ostrom alá vette, s egész addig a mondott vár ostromlásán tartotta őket, amíg Vlad vajdát erőszakkal kiűzve az említett várból, ki nem

[508] L. a 490. jegyzetet.

vetette, s az feleségével, gyermekeivel és egész háznépével onnan ki nem vonult. Dombovica várát teljes egészében kezünkbe és hatalmunkba adta, magát Vlad vajdát pedig, aki a várból való fogságba ejtése után a nekünk való engedelmességre s hűségünkre tért, fényességünk színe elé hozta és bemutatta, hogy az könyörületességünket és a tettei miatt kért kegyelmet szívesen elfogadja.[509] A vár ostroma alatt is hűséges szolgálatokat tett felségünknek sok vér hullatásával, hadi népeinek, harcosainak és másoknak elvesztésével. És ugyanígy sok más elmondhatatlan tettet és buzgó cselekedetet, valamint érdemes szolgálatot vitt véghez dicséretes módon az említett Stibor vajda kívánság szerint a sérthetetlen hűség kötelékével körülövezve királyi trónusunk felmagasztosításáért. Saját magát és javait, valamint követőinek személyét és életét a mi dicsőségünknek, előmenetelünknek s egész országunk igen nagy hasznának a pusztulástól való rettegés és a haláltól való félelem nélkül, az oroszlán vakmerőségével felövezve állhatatosan, örömest, jóakaratúan és szívesen alárendelte a veszedelmes dolgokban, s mint hűségesek közt is a leghűségesebb, mindent kitett a szerencse forgandóságának. Mindezeket a fent elmondott dolgok révén előttünk tettekkel igazolta, és mint kézzelfogható igazságot bizonyította.[510]

---

[509] 1396–1397-ben. Dombovica (Dîmboviţa) a mai Románia területén, a hasonnevű folyó mentén.

[510] K.: Wenzel 97–101. Dér T. ford.

167.

ZSIGMOND KIRÁLY CILLEI HERMANN-NAK ÉS FIAINAK 1399. JANUÁR 27.

Főképpen... maga Hermann ispán, ugyanazon Hermann ispán úr atyja és nemzője, amíg az emberek között élt, először és elsősorban a néhai felséges uralkodónak, Magyarország királyának, Lajos úrnak, igen kedves atyánknak és apósunknak, azután pedig a felséges uralkodónőknek, Erzsébet anyánknak és Mária hitvesünknek, a számunkra igen kedves személyeknek, az említett országok boldog emlékezetű királynőinek mindnyájuk élete végéig nagyon hűséges szolgálatokat teljesített és vitt véghez Magyarország Szent Koronájának dicsőségére, felmagasztalására és hasznára. Majd pedig, miután Krisztus segedelmével Magyarország Szent Koronájával áldásosan felékesítettek minket, erős hadsereggel elindultunk saját és országunk híveivel, köztük a kiváló és tekintetes férfiúval, a néhai Vilmos úrral, az említett Hermann ispán úr unokatestvérével, aki e nehéz vállalkozásunkban saját zászlajával és fegyveres katonaságával csatlakozott hozzánk, és szívesen jött segítségünkre. Rácország felé jelöltük ki táborhelyünket, mivel Bajezidnak, a törökök császárának nagy hadereje Keve közelében a Dunán túl álnokul lesett ránk, híveinkre és fegyveres kísérőinkre. A törökök hada azonban seregünk színe elől megfutamodott, s

az Izdril nevű vár felé fordulva, amely Rácország határán belül fekszik, abban az országban nagy fosztogatások és gyújtogatások közepette nyomult előre.[511] Az említett néhai Vilmos úr mindig oldalunk mellett maradt, s mint Isten bajnoka nekünk és Szent Koronánknak igen hűséges és nagyon becses szolgálatokat tett. Ezek közepette súlyos betegségtől leigázva megtért övéihez, és földi életét bevégezte. Végül pedig illő és méltányos, hogy a ma élő Hermann ispán úrnak igen hűséges szolgálataiból és derék cselekedeteiből néhányat az utókor emlékezetére nyilvánosságra hozzunk. Midőn ugyanis, ahogy már említettük, az elmúlt évben és időben, Krisztus nevének segítségül hívásával, az országlakók üdvös szokását utánozva a különböző országok és saját királyságunk vidékeiről áldásosan igen nagyszámú katonát és fegyverforgató sereget gyűjtöttünk össze, többi hűséges főpapjaink előtt azon tekintetes és nagyságos férfiú, Hermann ispán úr saját — fegyveresek nagyszámú gyülekezetével megerősített — zászlajával csatlakozott hozzánk, s velünk együtt személyesen útra kelt, hogy az említett törökök és Bajezid nevű császáruk kegyetlenségét elnyomjuk és szétzúzzuk. Bulgária királyságunk vidékén jelöltük ki táborhelyünket, ahol a törökök és Bajezid nevű császáruk, valamint egyéb szakadárok jelentős gyülekezete burjánzott el. A Bodony nevű igen vitéz várost vezérével Sztracimirral együtt kívánság szerint hatalmunk alá hajtottuk, s innen eltávolodván az Orehovónak nevezett várat, amely a törökök kezén volt, Isten szövetségében vitézül megostromoltuk, elfoglaltuk és

---

[511] 1392-ben. Keve ma Kovin, Izdril Ždrelo Szerbiában. Rácország = Szerbia.

megtartottuk, s innen sok törököt, akik azt a várat védték, diadalmasan elfogtunk. Továbbindulva a Nagynikápoly nevű vár felé jelöltük ki táborhelyünket. Az említett Nagynikápoly nevű vár mezején a pogányokkal mint a mi és országunk ellenségeivel fegyveres küzdelmeket vívtunk, s a harctéren említett kíséretünkkel együtt hevesen viaskodva a szakadárok között öldököltünk. Továbbá, noha a szerencse mostohán bánt velünk, s a legkevésbé sem mosolygott ránk, hűséges követőink, különösen az említett Hermann ispán úr, társai, derék katonái, hűséges szolgái az ő zászlaja alatt teljes erejükkel buzgón küzdöttek a mi és országunk boldogulása érdekében. Végül mivel Isten titkos rendelése folytán seregünk ereje legyőzetett, s fájdalom, éppen a pogányok múlták azt felül, kényszerűen visszavonultunk néhány hű emberünkkel, jelesen Hermann ispán úrral, aki a mi különös megbízásunkból oldalunkon hűségesen és szilárdan kitartott, hogy személyünket védje és oltalmazza. E Hermann ispán úr személyünket sértetlenül megőrizve és védelmezve minket a csata említett helyéről katonai jártassága révén bántatlanul, biztonságban és épségben levezetett, mialatt az ő kedves hadi népeit és familiárisait, akik zászlaja alatt szemközt — ugyancsak a mi védelmünkben és a mi dicsőségünkre — bátran harcoltak, a halál örvénye csaknem teljes egészében megölte és felemésztette. Onnan a Duna és a tenger vizén át evezve gályákon Konstantinápoly városához érkeztünk, majd a tengerszoros és a tenger hullámain az említett gályákon útra kelve Krisztus legfőbb vezérletével először említett királysá-

gaink, Dalmácia és Horvátország területére vonultunk be.[512] Hívünk, az említett Hermann ispán úr, akit valamennyi hűséges emberünk között a legjobban szeretünk, s aki kitüntette magát a magasztos, őszinte hűség dicséretre méltó állhatatosságával és érdemes katonai szolgálatával, tőlünk, irántunk megkezdett szolgálataitól, valamint országunk nehéz ügyeinek hűséges és végérvényes vállalásától erényesen semmiképpen nem akart eltérni, s mint hűségesek közt a leghűségesebb, önmagát és vagyonát, említett katonáinak és társainak életét és összes javait hűségesen és lelkesedéstől hajtva alávetette a szerencse minden szeszélyének királyi személyünk hősies védelmezése érdekében s országunk mérhetetlen hasznára.[513]

---

[512] Az eseményekre l. a 490., Bodonyra a 19., Orehovóra az 502. jegyzetet.
[513] Kiadatlan. Lelőhelye: Dl. 34 048. Dér T. ford.

ZSIGMOND KIRÁLY MARÓTI JÁNOS MACSÓI BÁNNAK 1403. NOVEMBER 5.

Mikor a hírhedt lázadók, a néhai Péter fia Horváti János és János auranai perjel a hozzájuk csatlakozott más hűtlenekkel együtt Gara várának közelében fogságba ejtették a felséges Erzsébet királynét és hitvesünket, Máriát, országunk boldog emlékezetű királyasszonyait, védelmükben sok hűséges hívünk elesett vagy fogságba került. Foglyul ejtett anyósunkat a hűtlenek, ó fájdalom, gyalázatosan megölték.[514] Az említett János bán hol anyósunk, hol hitvesünk védelmében igyekezett megtenni minden tőle telhetőt, a lázadókkal való küzdelemben igen súlyos sebeket kapott és fogságba esett. Midőn híveink, a nagyságos Garai Miklós, aki abban az időben a macsói bán tisztét viselte, és Losonci István Cserög mezőváros közelében Horváti Jánossal és bűntársaival megütköztek, ugyanezen János bán nem kímélte magát a harc veszedelmétől, a csatában hűséggel szolgált bennünket, súlyos sebeket szenvedett, önnön vérét bőven ontotta.[515] Amikor Krisztus keresztjének elvetemült ellenségei, a törökök hatalmas sereggel Szerém megyére támadtak, ugyanezen Maróti János bán Nagyolaszi városa közelében királyi hírne-

---

[514] L. a 482., a 460. és Erzsébet megölésének idejére a 475. jegyzetet.

[515] L. a 464. jegyzetet.

vünk igen nagy dicsőségére megtámadta őket. A csatában az ellenség elfogta és elhurcolta testvérét, Dénest. Az említett János bán, nem rettenve vissza testvére fogságba esésétől, a familiárisaira leselkedő halálos veszélytől, vérét ontva szolgálta felségünket. Megemlékezünk arról is, hogy midőn a saját sokaságuktól elbizakodott törökök egyik gyalázatos csapata újra meg újra megrohanta a már említett Szerém megyét, és ott raboltak, gyújtogattak, gyilkoltak, a férfiakat és nőket számlálatlanul hajtották fogságba, a kiváló János bán királyi dicsőségünk felmagasztalásáért Nagyeng közelében vitézül megtámadta őket, és szerfelett nagy veszteséget okozott nekik, s miközben ő maga két életveszélyes sebet kapott, és rengeteg familiárisának élete forgott veszélyben, felségünket híven szolgálta.[516] Mikor Krisztus keresztjének és a keresztény hitnek istentelen ellensége és üldözője, fő ellenfelünk, Bajezid, a törökök ura saját népe és más barbár népek hatalmas seregével megtámadta balkáni tartományainkat, hogy azokat csaknem teljesen elpusztítsa és elnéptelenítse, Kisnikápoly várát alattvalónktól, Mircse vajdától erőszakkal elvette, és abba saját katonaságát helyezte el. Mi pedig tudomást szerezvén Bajezid zsarnoki vasságáról, nagy erőkkel odasiettünk, hogy vakmerőségének ellenszegülhessünk és tartományainkat megvédhessük. Kiváltképpen az említett Kisnikápoly várát kívántuk visszafoglalni. Mivel Bajezid értesült jövetelünkről, visszavonult, mi pedig Kisnikápolyt visszafoglaltuk. A vár ostromakor az említett János bán szemünk láttára csapott össze a törökökkel, és vitézül küzdve

---

[516] 1391-ben. Nagyolaszi ma Mandjelos Szerbiában, Nagyengre l. az Engről írottakat a 293. jegyzetben.

súlyos sebeket kapott, vére hullatásával törekedett felségünk tetszését megnyerni.[517] Ezt követően hatalmas sereget vonultattunk fel Bolgárországban a Duna mentén, mivel országainkat az átkozott pogányok sokasága mocskolta be. Átkeltünk a folyón, és Nagynikápolyt ostrom alá vettük. Bajezid ekkor roppant török erőkkel Tirnovóban tartózkodott. Az említett János bán parancsunkra Bajezid erejének felderítésére indult, keveset törődve a személyét fenyegető veszéllyel, sokkal inkább bízott saját bátorságában, igyekezett bennünket híven szolgálni. Saját vérének ontása és számos familiárisának halála árán felségünkhöz visszatért, és Bajezid erejéről igen pontosan értesített bennünket. Ugyanebben a hadjáratban, mikor az említett vár alatt Bajeziddal megütköztünk, János bán, akinek erejét saját vitézsége megacélozta, sok törököt megölt, miközben neki is sok familiárisa elesett vagy veszélyben forgott. Bátorságát még ekkor elszenvedett fájdalmas sebei sem kisebbítették. Ekkor esett el a törökök kezétől a kiváló Dénes, János bán testvére is.[518] Egy másik alkalommal jelentős török és boszniai csapatok keltek át hajókkal a Száván és Pozsega megyébe rontottak. János bán összegyűjtötte saját erőit és bátran elébük sietett, rájuk támadt, és közöttük nagy mészárlást vitt véghez, miközben saját vére is bőven hullott, és sok rokona, familiárisa veszélyben forgott vagy elesett.[519] Midőn a szerencse elpártolt tőlünk, ó fájdalom, országunk némely főpapjai, főurai és előkelői felségünk uralkodói személyét elfogták, majd fogságban tartva

---

[517] L. a 499. jegyzetet. Mircse (Mircea) Zsigmondhoz hű havasalföldi vajda.

[518] L. a 490. jegyzetet. Tirnovo ma Veliko Tirnovo Bulgáriában.

[519] 1390 óta rendszeresek a magyarországi területek elleni török betörések.

trónunktól meg akartak fosztani bennünket,[520] akkor ugyanezen János bán saját javait és vagyonát nem kímélve nagy sereget gyűjtött kiszabadításunkra, és becsületünk helyreállítása érdekében magát a szerencse forgandóságának vetette alá. Fáradhatatlan hű cselekedetei, szorgalma és buzgólkodása révén kiszabadultunk, és újra elfoglaltuk helyünket az ország kormányzásában. Ismét máskor, midőn mi a Szent Római Birodalom ügyeiben és saját főkegyúri jogunk érdekében Csehországban munkálkodtunk,[521] országunk számos főpapja, mágnása és előkelője, akiket a lázadás vágya tüzelt, hálátlanul elfelejtették a felségünktől bőségesen áradó jótéteményeket, és megpróbáltak elfordulni megbocsátó szívünktől. Felségsértés bűnébe esvén csalárd módon összeesküdtek, és legnagyobb gyalázatunkra idegen királyt, a néhai durazzói Károly fiát, Lászlót[522] akarták országunk kormányzásába beültetni. Bebek Imre auranai perjel, aki az egész lázadás és viszálykodás felbujtója, kitervelője volt, összegyűjtötte nagyszámú bűntársát, és álnokul foglyul ejtette a nagyságos Besenyő Pált, Dalmácia, Horvátország és Szlavónia hűséges bánját,[523] aki az ő rendkívüli csalárdságának ellenállni szándékozott. A foglyot Lászlónak, a néhai Károly fiának szándékozott átadni, amikor az említett János bán dicséretes hűségének állhatatosságáról újból tanúbizonyságot tett, és katonaságát nyeregbe ültetve kibontotta

---

[520] 1401-ben.

[521] Zsigmond 1402 eleje és 1403 nyara között — rövid megszakítással — másfél évet töltött külföldön (Csehországban és Ausztriában).

[522] L. a 462. jegyzetet.

[523] 1403 januárjában. Auranára l. a 482. jegyzetet.

zászlóját, hogy hűségének szilárdságából erőt merítve az említett perjel ellen siessen. A perjelt és párthíveit Szlavóniából Boszniába űzte, a pártütőket kíméletlenül leverte, és az igazság útjára visszatérítette. Az auranai perjel megfutamítása után is azon fáradozott, hogy bátor tetteivel királyi dicsőségünk fényét tovább növelje. Az említett perjel Tornó nevű várát, amely a híveink ellen elkövetett sok gonosztett, gyújtogatás, kártevés, rablás kútfeje volt, seregével ostrom alá vette és körülsáncolta. A vár ostromakor a kitörő lázadók kopjadöféssel oly súlyosan megsebesítették a fején, hogy a kopja vasát csak négy év elmúltával sikerült eltávolítani.[524] Ugyanekkor, mint már említettük, országunk egyes főpapjai, főurai és előkelői rossz tanácstól vezetve összeesküdtek, hogy bennünket a királyi koronától, amely által országainkat már csaknem tizenhat esztendeje bírtuk, megfosszanak és országunkból elűzzenek. A mondott Lászlót, Károly fiát, hogy óhajaik teljesülhessenek, Zára városába vezették, és ott hamis koronával felékesítették.[525] Országaink közül Dalmáciát és Horvátországot váraival, megyéivel és birtoktesteivel együtt Károly fiára, Lászlóra ruházták azért, hogy országainkban ellenünk és híveink ellen minél több zsákmányolást, gyújtogatást, emberölést és más helyrehozhatatlan kártételt vihessenek végbe. De az isteni segítő gyógyír, amely az övéit egyetlen akarattal szokta megváltani és megtartani, nekünk kedvezett, és ügyünkért közbelépve megsegítette János bán seregét, aki, mint mondtuk, nem törődvén a familiárisaira,

---

[524] Tornó hajdan Boszniában, ma Bosznia-Hercegovina területén.

[525] 1403. augusztus 5-én. Zárára l. a 49. jegyzetet.

rokonaira és magára leselkedő halálos veszéllyel, sem pedig birtokainak és javainak veszedelmével, a Károly fia László zászlaja alatt előrenyomuló lázadóknak ellenállt, és azokat több összecsapásban legyőzte. Ha János bán már említett hűséges cselekedetei, valamint dicséretes szorgalma és jelentős katonai ereje nincs segítségünkre, kétséges lett volna, hogy visszanyerhettük volna-e az országunk felett korábban már gyakorolt hatalmunkat. A kormányzást azonban az égi király segedelmével, János bán hű szolgálatai és kiváló tettei révén, a lázadók akarata ellenére újra elnyertük, és most az országunk feletti uralmat szerencsésen gyakoroljuk.[526]

[526] K.: Veress 4–6. Sebők F. ford.

169.

ZSIGMOND KIRÁLY STIBOR VOLT VAJDÁNAK 1406. MÁRCIUS 29.

Abban az időben, midőn országlakosaink közül sokan az aljasság mocskába merültek, az undorító sátán szelleme által felfuvalkodott erőszakos csapataikat felséges személyünk bántalmazására meggondolatlanul ellenünk fordították, Nyitra várát és városát híveink sérelmére és kárára fegyveresekkel, élelmiszerrel és más szükséges felszereléssel megerősítették, az említett Stibor úr összegyűjtötte kíséretét, az előkelő hazai és külföldi nemesek és lovagok nagy létszámú vitéz csapatát, saját kincstárának bőkezű szétosztásával súlyos kiadásokat vállalt magára, és oldalunkon nyíltan zászlót bontott, az ellenünk lázadókat megtámadta, az említett várat és várost vitézül elfoglalta, miközben testén súlyos sebeket szenvedett. A hitszegők akaratával szembeszegült, visszautasította az általuk felajánlott gazdag adományok és tisztségek csábítását, és mint ahogyan már előrebocsátottuk, a csillogó fegyverekkel felszerelt harcosok népes csapata Stibor zászlaja alatt igen nagy károkat okozott a lázadók soraiban, birtokaikban és javaikban a mi szerencsés szabadulásunk idejéig; ezen dicséretes és serény tettei láttán nem kételkedtünk abban, hogy megszabadulásunk elközeledett. Midőn Surány várának várnagya, Turóci Benedek, aki tisztségét magától Stibortól kapta, az engedelmesség és hűség köte-

lékeit megtagadva a lázadók pártjára állt, a mondott Stibor igen sok küzdelem és megpróbáltatás árán, saját vérének bőséges hullatásával visszajuttatta kezünkre az erősséget. A nyitrai püspökség Szkacsán nevű várát a néhai Péter úrnak, az akkori püspöknek és familiárisainak, valamint várnagyának hűtlensége miatt szerfelett kemény ostrommal kényszerítette a király iránti engedelmességre. A morvák által csalárdul és jogtalanul megszállt Korompa és Krakován várát nagyszámú hazai és külföldi nemes és nemtelen fájdalmas halála árán nekünk és a Szent Koronának visszaszerezte, miközben ő maga is életveszélyes sebeket kapott, és vérét bőven ontotta.[527] Ezen ügyek szerencsés kimenetele után az öröklés jogán reánk szállt Csehországba mentünk,[528] és éppen módfelett nehéz ügyeinket intéztük, amikor országunk némely főpapjai, bárói, előkelői és nemesei hálátlanul elfelejtve a felségünk által bőkezűen osztott jótéteményeket, és az arcátlanság szellemétől vezetve lázadásra vetemedtek, megpróbálták szembefordulni kegyes jóakaratunkkal, és álnok tanácskozásba fogtak, hogyan taszítsák el maguktól jogos és természetes urukat. Ekképpen fondorkodtak, egyezkedtek arról, hogyan válasszanak más királyt, és felségsértő akarattal a néhai Durazzói Károly fia, László személye[529] mellett döntöttek, akinek zászlóját az ország több pontján kibontották, országlakosainkat a pusztulásba sodorva. S ami még inkább kár-

---

[527] 1401-ben. Nyitrára l. a 146. jegyzetet, Surány ma Šurany, Szkacsán Skačany, Korompa Dolná és Horná Krupa, Krakován pedig Krakovany Szlovákiában.

[528] L. az 521. jegyzetet.

[529] L. a 462. jegyzetet.

hozatos bűn, a káptalani és templomi helyeken a körmenetre összesereglett népet arra késztették, hogy az ereklyéken kívül az említett zászlónak is tisztelettel adózzon. Különösen Dalmáciában és Horvátországban kényszerítettek sok várat, birtokot és települést a mondott László uralma alá. Ez idő tájt az említett Stibor vajda úr, aki itteni híveink között a leghívebb volt, királyi tekintélyünk megtartása érdekében magát és övéit a szerencse forgandóságának vetette alá, és mindenkor kitűnt végtelen hűségével és állhatatosságával, és értünk meghalni örömmel kész lett volna. Mint merész bajvívó kívánta szétzúzni a lázadók szemtelen, pöffeszkedő vakmerőségét és felfuvalkodott irigységét. Alázatosan kérte az égiek segítségét az igazság és az állam védelmére, fenntartására és helyreállítására, saját emberei és más híveink élén a lovakat elbocsátva hajóra szállt, és a Duna folyását követve Győr várát és városát szállta, meg, amely akkor a hűtlenek kezén volt. Igen kemény küzdelemben, sok emberének vére hullatásával elfoglalta és hatalmunkba kerítette Győrt, majd a várat és a várost tüstént átadta hívünknek, János mesternek, a néhai Garai Miklós nádor fiának kárpótlásul, mivel neki és testvérének, a mostani Miklós nádornak a lázadók súlyos károkat és nagy veszteségeket okoztak amiatt, mert ők felségünk mellett jóban-rosszban kitartottak, valamint királyi hírnevünk fenntartásán és növelésén fáradoztak. Ugyanezen Stibor úrnak tudomására jutott, hogy sok olasz, nápolyi és más fegyveres lovasok és gyalogosok, a Szent Korona iránti engedelmesség útjáról letérve, a hűtlenek által meggondolatlanul királlyá választott László, Károly fia zászlaja alá álltak. Az említett László nevében és a lázadók akaratának meg-

felelően országunkat és lakosait pusztulásra és elnyomásra szánták. Midőn az említett katonák öntelt biztonságérzettől indíttatva a Sopron megyei Sebes faluban, Pápoc közelében kifeszítették sátraikat és letáboroztak, a mondott Stibor rettenthetetlen oroszlán módjára, a reá és övéire leselkedő veszedelmekre ügyet sem vetve, híveinkkel együtt megragadta a kínálkozó alkalmat, és oly bátran és nagy erővel támadt rájuk, hogy nagyobb részük zsákmányát prédául hátrahagyva futásnak eredt, mások pedig kard által lelték halálukat. Stibor úr László, Károly fia zászlaját is elragadta és teljesen szétszaggatta. Az égiek jóakarata által szerencsés és kedvező módon elnyert győzelem után seregét összeszedte, és előbb Székesfehérvárra, majd Budára vonult, hogy e városok polgárainak és lakóinak szükség esetén segítséget nyújtson, és őket irántunk tanúsított igen szilárd hűségükben megerősítse, és hogy azok oldalunkon továbbra is állhatatosan kitartsanak.[530] Ezt követően országunkba szerencsésen visszatértünk, Stibor úr a már előadottakon kívül sok más dicséretre méltóan végrehajtott vitézi cselekedettel készítette elő visszajövetelünket, melynek érdekében sok törődést és igen komoly kiadásokat vállalt magára, nagy létszámú seregét a hadakozás szabályainak megfelelően folytonos készenlétben tartotta, hűséges országlakosainkat a lázadók zaklatásaitól megvédelmezte. Miután országunk felvirágoztatása érdekében visszatértünk,[531] a mondott Stibor úr Esztergom újvárosának ostroma idején nem törődve a sűrűn zuhogó dárdák, lándzsák

[530] 1403-ban. Pápoc ma Vas megyében van, közelében Rábasebes pedig Győr-Moson-Sopron megyében.
[531] 1403 júliusában.

és kövek záporával, mint erőtől duzzadó ifjú, övéivel együtt létrákon elsőként hágott fel az erődítmény falaira, és szemünk láttára oly bátran és vitézül bocsátkozott harcba, hogy a korábbi serény tetteit jól ismerő, ott jelen levő híveink közül senki sem kételkedhetett abban, hogy a város kezünkre fog kerülni. Azután pedig a néhai Tamás egri püspök hírhedt lázadó testvéreinek, Istvánnak és Lászlónak Ludány nevű várát foglalta el nagy áldozatok és sok emberének súlyos sebesülése árán, mivel a vár hűtlen urai a környéket állandó rablással, zsákmányolással és súlyos elnyomással gyötörték. Stibor győzelme révén nagylelkűen megszabadította híveinket és országlakosainkat a lázadók kárhozatos pusztításaitól, rombolásaitól, zsákmányolásaitól és jogtiprásaitól.[532] A hűségében tántoríthatatlanul szilárd Stibor úr katonáival együtt még sok más igen kiváló és serény cselekedettel fáradozott királyi trónunk dicsősége érdekében, amelyeket a jelen oklevél nem sorol fel, de ezek elménk számára még inkább emlékezetesek maradnak.[533]

---

[532] 1403-ban. Ludány ma Ludanice Szlovákiában.

[533] K.: Wenzel 129–132., Sebők F. ford.

170.

ZSIGMOND KIRÁLY GARAI MIKLÓS NÁDORNAK ÉS TESTVÉRÉNEK 1406. AUGUSZTUS 1.

Nagyságos Garai Miklós, országunk, Magyarország nádora és öccse, tekintetes János úr, a néhai Garai Miklós nádor fiai, akik ifjúkoruk óta fényesebben ékeskedve a tiszta hűség igaz állhatatosságában, mint maguk mögött hagyott kortársaik, nagyszerű felkészültséggel a kiválóság egyre magasabb fokára hágtak, szüntelen buzgalommal a Királyi Szent korona és végül a mi szolgálatunkban, miután az Ég királyának segedelmével, de nem nélkülözve Miklós nádor fiainak segítségét és vitézi támogatását sem, a szokott fényes ünnepségek között a királyi Szent Koronával megkoronáztattunk,[534] valamennyi fontos és sokféle hadi vállalkozásunkban és a különböző államügyek kedvező és kedvezőtlen fejleményei közepette, mérhetetlen díszünkre, tetszésünkre, fényes becsületünk növelésére és egész országunk óriási előnyére, javára és sikeres gyarapodására, általában igen fontos helyszíneken és alkalmakkor, fáradhatatlan igyekezetükkel, kemény vitézségükkel és hatékony tapasztaltságukkal, bár parancsaink teljesítése közben híveikkel és társaikkal együtt súlyos veszélyeknek tették ki saját személyüket és

[534] L. a 463. jegyzetet.

minden javukat, dicséretesen, buzgón és jelesen annyira igyekeztek elnyerni tetszésünket és a hasznunkra lenni tüzes igyekezetükkel és minden képességükkel, hogy királyi lelkünk ennek következtében a kívánt dicsőségben ragyogván kegyesen megnyugodott, és említett hősi tetteik révén újra és újra bekövetkezett és megvalósult királyi méltóságunk óhajtott gyarapodása dicsőségben és anyagi javakban. Hosszú lenne azonban megfelelő módon egyenként felsorolni ezeket a nagyszerű tetteket, és terhes lenne beiktatni őket jelen iratunkba, mégis az általánosról áttérve a részletekre, a különlegesről az egyedire, kevésre csökkentve a sokat, és a hosszú beszédet tömören rövidre fogva, a jövendő nemzedékek emlékezete végett úgy gondoltuk, jelen okmányunkban röviden elő kell adnunk érdemszerző cselekedeteik, vitézi tetteik és hősi szolgálataik közül néhányat. Egészen tisztán emlékezünk rá, hogy hajdan, rég múlt nyugtalan és válságos időben, amikor híjával voltunk az előrehaladott kor szilárd helyzetének, és a Szent Koronával még nem koronáztak meg minket, midőn a két hitszegő János, az akkori bán meg a perjel, mélységes gonoszságba süllyedve és a hűtlenség bűnétől beszennyezve gyalázatos módon elmondhatatlan bajokat és károkat okozott Magyarországon, és a dicső királynői felségekre, anyósunkra, Erzsébetre és hitvestársunkra, Máriára veszett dühvel lesből rátámadt, akik fényes kíséretükkel éppen Gara város felé haladtak az országúton kibontott zászlók alatt, és — ahogyan mindenki tudja — e gonosztevők nem riadtak vissza attól sem, hogy a királynőket kegyetlenül fogságba ejtsék, valamennyi drága kincsükből

kifosszák és a felségsértés bűnét elkövessék;[535] akkor az említettek atyja, Miklós nádor velük, ifjú gyermekeivel meg másokkal, főképpen rokonaival és társaival együtt teljes odaadással, a haláltól sem félve hosszú időn át rettenthetetlenül küzdött úrnői védelmében a hitszegők és elvetemült bandájuk, a királyi felség hűtlen alattvalói ellen; végül azonban a lázadók legyőzték őt, és a Gara családból származó kiváló vitézekkel: István fia Pállal, Pál fia Jánossal, valamint Keresztúri András fia Gergellyel, nemzetségi és osztályos atyafiaival együtt megölték és a fejét vették; ugyanakkor kegyetlenül lemészárolták vagy megsebezték sok familiárisát is, őt magát pedig minden ingó és ingatlan vagyonából kifosztották és kirabolták. Miklós, a mostani nádor, gyors és váratlan visszavonulással kiszabadult a kezük közül, öccsét, Jánost viszont elfogták ott és fogságra vetették. Ezen események miatt bizony nem kis gond és szorongató nyugtalanság ébredt és támadt bennünk! Amikor pedig később Székesfehérvárott Szent Koronánkkal dicsőn megkoronáztak minket,[536] a nagyszerű hős, Miklós, akkor macsói bánunk, társaival és más hű alattvalóinkkal együtt parancsunkra kibontott zászlók alatt fegyveresen benyomult a Temesközbe, hogy leverje hűtlen alattvalóinkat és gonoszságukat eltiporja. Ott vitézül legyőzte és megverte Dán fiait, Mihályt és Lászlót, meg a másik Lászlót, Jánk fiát, hűtlen alattvalóinkat és fegyveres kíséretüket, onnan pedig a Dunán átkelt a Szerémségbe, bátran megtámadta felségünk hűtlen alattvalóját, az

---

[535] L. a 482. és a 460. jegyzetet.

[536] L. a 463. jegyzetet.

említett János bánt és annak kárhozatos nagy seregét, amelyet felségünk semmibevételével gyűjtött egybe, és Isten segítségével dicsőségeseen legyőzte őket, és hűtlen alattvalónk, János bán számos követőjét megfutamítván egészen Újlak váráig bátran üldözte. Újlak várát, Kont Miklós nádor unokáinak, Bertalan fiainak a birtokát, amelyet hűtlen alattvalónk, János bán kényszer és megtévesztés segítségével gonosz erőszakkal elragadott tőlük, és felségünk akarata ellenére hatalmában tartott, fegyveres küzdelemben dicsőségesen visszavívta a bitorlóktól.[537] Ugyanakkor foglyul ejtette Lack vajda fiának, Andrásnak a fiát, Imrét, a cégéres lázadót is, és sok más hűtlen alattvalónkkal, valamint Durazzói Károly fiának, Lászlónak[538] a zászlajával együtt — ez alatt vonultak hűtlen alattvalóink álnokul felségünk ellen — felségünk színe elé hozta. Végül hűtlen alattvalónk, János bán, rejtekhelyet keresve magának a hatalmas és híres hős, Miklós tekintete elől, hogy mentse az életét, rókák ösvényén Pozsegavár felé vette az útját, Miklós azonban dicső fegyveres népével Pozsegavárat körülzárta és tartósan ostromolta. Látván, hogy nem menekülhet, János bán kötelezte magát arra, hogy a két királynői felségnek, akikért a korábban említett Miklós, ennek a másik Miklósnak, a mostani nádornak az atyja, dicsőn életét áldozta, visszaadja korábbi szabadságát, s ennek biztosítékaképpen saját magát Miklós kezére és hatalmába adta. Ámde amikor Miklós, aki abban az időben macsói bánságunkat kormányozta, a hűtlen János bán segít-

[537] 1387 tavaszán. Újlakra l. a 466. jegyzetet.

[538] L. a 462. jegyzetet.

ségére siető és a macsói bánság földjeit megtámadó rácok ellen halogatás nélkül bátran fegyvert fogott és megakadályozta, hogy betörjenek Magyarországra, másik seregünk vezérének, Dénes vajda fia Istvánnak leplezett árulása folytán, akire Miklós János bán őrizetét bízta, János bán kiszabadult a kezesi fogságból, és titkon Boszniába távozott. Cserög várát, amelyet János bán emberei tartottak erőszakkal a hatalmukban, Miklós elfoglalta és a korábbi birtokosnak visszaszerezte. Majd pedig Diako és Kasvár várakat, amelyeket felségünket semmibevéve ugyancsak két cégéres lázadó tartott hatalmában, György püspök és Filpe fia László, a híres hős, Miklós dicső küzdelemben elragadta tőlük, és őket magukat Boszniába száműzte. Amikor pedig Miklósnak és más híveinknek társaságában ostrom alá vettük Gomnec várunkat, amely hűtlen alattvalónk, János bán és öccse, Pál püspök kezén volt, Miklós a fegyvereseivel együtt lankadatlanul szolgálva nekünk szemünk láttára nem mindennapi hőstetteket hajtott végre.[539] Amikor pedig az említett gonosztevők, vagyis János bán, Filpe fia László, Hédervári Kont István és más hozzájuk csatlakozottak, átkozott bűnös tevékenységüket fokozván, rablók módjára bosnyák csapatokkal gyújtogatva és fosztogatva úttalan utakon át Boszniából betörtek országunkba, Magyarországra, közelebbről Valkó megyébe, Miklós ugyan az oldalunk mellett maradt, de kitűnő vitézek: Kórógyi Fülpös fia István, Lack fia András vajda fia György és Alsáni János bán fia Pál a saját és az említett

---

[539] 1387 tavaszán. Pozsegavárra l. a 292., Cserögre a 464., Diakóra a 471., Gomnecre a 465. jegyzetet. Kasvár hajdan Baranya megyében volt, ma Horvátország területén. Rácok = szerbek.

Miklós bán csapataival királyi becsületünk gyarapítása végett nyílt harcban bátran megtámadták őket, s miután legyőzték hűtlen alattvalóinkat, bár János bán valamiképpen egérutat nyert, Kont István meg Filpe fia László számos csatlósukkal és támogatójukkal együtt elsősorban Miklós bán fegyveres szolgáinak fogságába esett, és Fülpös fia István, András vajda fia György, valamint Miklós fegyveres szolgái színünk elé vezették őket, hogy megkapják megérdemelt büntetésüket.[540] Továbbhaladván előre hőstettről hőstettre, Miklós a rá jellemző humanitással és buzgalommal felségünk kegyeibe visszavezette Lázár szerb kenézt, aki korábban valamiképpen kivonta magát uralmunk alól; a kenéz a jövőben ugyanazokat a szolgálatokat fogja nekünk teljesíteni és ugyanazokat a járandóságokat fizetni, amelyeket apósunk és atyánk, Lajos király úr életében teljesítenie és fizetnie kellett.[541] Amikor pedig később, jelen múlandó világunk zűrzavarában Murád török szultán hatalmas csatát vívott Lázár kenézzel, és ebben a csatában Murád és Lázár kenéz maguk is elestek,[542] hűtlen alattvalónk, János bán, abban a hiú hitben, hogy elvetemült tetteivel dicsőséget szerezhet magának, nem rettent vissza attól, hogy ama csata után Belen és Macsó tartományainkat veszett dühvel megrohanja és elfoglalja, de Miklós, akkori macsói bánunk, saját seregével megtámadta és kiűzte onnan, tartományainkat pedig vitézi bátorsággal kiragadta az áruló kezéből, és uralmunk és

[540] 1388-ban.

[541] 1389 elején. Lázár szerb fejedelem volt.

[542] A rigómezei csatáról van szó, 1389. június 15-én vívták, s a törökök győzelmével végződött.

hatalmunk alá hajtotta.[543] Azután pedig, amikor a vad török nemzet a keresztények kipusztítására összeesküdött a rácokkal, s mi magunk személyesen nyomultunk be Rácországba négy napnyi távolságra, hogy a gonosz törököket és rácokat leverjük, magasra emelt zászlaja alatt Miklós a társaival együtt, de őket megelőzve — szemtanúi voltunk mi magunk is és jól emlékszünk rá — becsületünk és fényes dicsőségünk gyarapítására mindenki szeme előtt dicséretes hűséggel szolgált felségünknek.[544] Amikor pedig megbíztuk őt a törököktől és a rácoktól sokat szenvedő országunk védelmével, több alkalommal erős sereggel átkelt ellenfeleink területére és tartományaiba, és vitézül számos csatát vívott ott felségünk és országunk ellenségeivel, a törökökkel és a rácokkal, amikor is sok jó híve elesett, vitézek, szolgák, nemes urak, de Miklós a mindenható Isten kegyelmes segítségével sok zsákmányt és prédát szerezve és az áhított diadal birtokában minden alkalommal szerencsésen visszatért, s hűséges szolgálatával, azzal, hogy ellenségeinket kegyetlenül megszorongatta, ismételten visszaszerezte nekünk, országunknak és országlakóinknak a nyugalmat és a háborítatlan békét. Hasonlóképpen kitartott oldalunkon Miklós, az időben országaink, Dalmácia, Horvátország és Szlavónia bánja, és öccse, János, akik említett és más hadjáratainkon is fegyveres népükből kiállított kellő létszámú saját csapatuk hatékony erejére támaszkodtak, akkor is, amikor visszafoglaltuk, feldúltuk és leromboltuk Ozora kerületben Dobor várát,

---

543 1389 közepén; e tartományok a Szávától, illetve az Al-Dunától délre terültek el.

544 1389 második felében. Rácország = Szerbia.

amely akkor János bánnak, néhai hűtlen alattvalónknak öccse, Pál püspök, fia és számos rokona és bűntársa, maguk is cégéres lázadók, kezén és hatalmában volt, akik gonosz mesterkedéssel az időben azon fáradoztak, hogy országlakóinknak kárára és ártalmára legyenek, s mindenféle bajt és veszedelmet okozzanak és hozzanak rájuk; ekkor Krisztus segítségével Miklós és öccse, valamint más hű alattvalóink rátermettsége, buzgalma és támogatása révén hűtlen alattvalóinkat a várból kivertük és elfogtuk, a várat magát pedig felégettük, s végül porrá és hamuvá tettük. Odajött a színünk elé a vitéz Miklós rábeszélésére Bosznia királya, Dabiša is, és uralmunk és hatalmunk alá vetette magát és bosnyák alattvalóit.[545] Idő múltával azután, amikor Miklóst és öccsét, Jánost azzal a feladattal bíztuk meg, hogy országainkat, Dalmáciát és Horvátországot vívják vissza és állítsák helyre az ott levő várakkal együtt, amelyeket Vuk bánnak meg az említett két Jánosnak, mármint a bánnak és a perjelnek, ezek követőinek, valamint hűtlen bosnyák alattvalóinknak erős serege tartott elfoglalva, Miklós és öccse, János országunk és uralmunk gyarapításáért, nem törődve a rájuk leselkedő halálos veszéllyel, nem féltek Telen vára közelében harcba bocsátkozni Vuk bán hadi népével, s a hűtleneket ott legyőzvén mind Telen várát, mint az említett országok más várait, erődeit és városait is — sőt, az igazat megmondva, magukat országainkat, Dalmáciát és Horvátországot — csakugyan visszaszerezte hűtlen alattvalóink kezéből és hatal-

---

[545] 1394-ben. L. a 496., a boszniai királyra pedig a 497. jegyzetet.

mából, és korábbi fennhatóságunkat visszaállította.[546] Ilyen dicsőséges előzmények után, amikor felségünk hű országlakóink erős fegyveres seregének az élén havasalföldi területeinkre vonult, s havasalföldi területeink nagy részén áthaladva fegyveres előnyomulása során megérkezett Kisnikápoly vára alá, ahol a keresztények ellen fenekedő vad törökök sokasága tanyázott, Miklóssal, a néhai Miklós nádor sarjával és más hű alattvalóinkkal együtt, akik a törökökkel folytatott hosszú és heves küzdelemben sérüléseket szenvedtek, elpusztultak meg halálos sebeket kaptak, kemény fegyveres harcban Krisztus vezetésével dicsőségesen visszafoglaltuk a várat. A várban hű várnagyokat hagytunk, majd pedig említett híveink védelme alatt visszahelyeztük korábbi méltóságába Mircse havasalföldi vajdát, akit a törökök korábban elűztek.[547] Visszatérvén innen a győzelmi pálmával országunk, Magyarország tájai felé, amikor szűk csapásokon és rendkívül keskeny ösvényeken felkapaszkodtunk a Kárpátok azon ormára, amelyet a nép Pozatának nevez, és ott az oláhok tömege lesben állt, és az erdők sűrű homályából dögletes fegyverekkel, pusztulást hozó, méregbe mártott nyilakkal lövöldözött kíméletlenül követőinkre és alattvalóinkra, Miklós csapatával és társaival dühös oroszlánként halálfélelmet nem ismerve szüntelenül mellettünk állt, hogy megoltalmazza személyünket, és biztosítsa egész kíséretünk szabad mozgását; fegyveres küzdelemben hatalmas erővel visszaverte a lesből támadó oláhokat, és hősi bátorságával — miközben társai közül

---

[546] 1394 második felében. Vuk — Nápolyi László által kinevezett — dalmát-horvát bán volt, Telen ma Knin Horvátországban.

[547] 1395 nyarán. Kisnikápolyra l. a 499., Mircsére az 517. jegyzetet.

sokan elestek — sikerült megvédenie és megoltalmaznia bennünket és alattvalóinkat az oláhok átkozott támadásaitól és ellenséges lesvetéseitől. Amikor pedig híveink erős seregével, amely hívásunkra egybegyűlt, Bulgária felé vonultunk, hogy személyünk és országunk fő ellenségeinek, a törököknek kegyetlen vadságát és bűnös hatalmaskodását megfékezzük és eltapossuk, főképpen többször emlegetett híveinknek, a néhai Miklós nádor fiainak, Miklósnak és János öccsének segítségét és támogatását élvezve, akik személyesen vettek részt e hadjáratban, miután nagyszámú kemény katonából, előkelő és nemes vitézekből álló bandériumukat harci eszközökkel kellőképpen felszerelték, Nagynikápoly várán túl nyílt csatában váltakozó szerencsével többször összecsaptunk a törökökkel és császárukal, Bajeziddal, és az ég királyának segítségével a harc és küzdelem mezején a páncélos törökök nem kis tömegét éles fegyvereinkkel erőteljesen vereségbe és végső pusztulásba szorítottuk, kergettük és nyomorultul eltapostuk, végül azonban, amikor a szerencse szembefordult velünk és hű alattvalóinkkal, a rút arcával baljósan tekintett seregünkre, a törökök rettenetes támadása és erős rohama következtében, miután Isten átláthatatlan ítélete folytán seregünk ereje szinte megbénult és elfogyott, s a néhai Miklós nádor fiainak a bandériuma sok más csapattal együtt, bár izzó lelkesedéssel és odaadással küzdöttek szerte a harcmezőn említett hű alattvalóink és társaik oldalán személyünk és országunk, sőt az egész kereszténység védelmében, a törökök vad támadásában megsemmisült, odaveszett, elpusztult és a keserves halál örvényébe hullott, a balsors szorongatásában meghátrálva visszavonultunk havasalföldi területeink irányá-

ban a néhai Miklós nádor fiainak és néhány más főpapnak és bárónknak társaságában, s végül a Duna hátán hosszú úton lefelé hajóztunk. Arról a helyről, ahol a Tetris és a Duna vize egyesül, és a közelben a tenger hullámaiba ömlik, Jánost, a néhai Miklós nádor fiát országunk oltalmazása és megőrzése végett több más bárónkkal együtt visszaküldtük országunkba, bátyját, Miklóst pedig oldalunk mellett tartván gályákkal a tenger hullámain végül Konstantinápolyba értünk, majd onnan visszatértünk országaink, Dalmácia és Horvátország tájaira.[548] Eközben Miklós, a néhai nádor szülötte, nem volt hajlandó egy percre sem távozni mellőlünk, sőt értett ahhoz, hogy mindenütt, amikor a hely és az alkalom megkövetelte, a legnagyobb készséggel, találékony igyekezettel és minden erejével szüntelenül személyünk és kívánságaink rendelkezésére álljon. Így sikerült azután az ég urának engedelmével szerencsés utazással visszatérnünk Magyarországra. Hagyván tehát az elmondott harcokban kialakult helyzetet úgy, amint volt, nyugodalmas békében birtokoltuk koronánkat és kormányoztuk országainkat, s közben még a nádori méltósággal is felruháztuk hű bárónkat, Miklóst;[549] midőn azonban Csehországban testvérünk, a nagy uralkodó, Vencel úr megsegítésén fáradoztunk, bizonyos főpapok, bárók és előkelők, Magyar Királyságunk nagyobbik fele, bűnös tervben bizakodva összeesküvést szőtt felségünk gyalázatára és Váradon egybegyűlt, s ott személyesen esküt tettek Szent László király fejére, s az volt a szándékuk, hogy megfosz-

---

[548] L. a 490. jegyzetet. Bandérium = az előkelő zászlaja alatt hadba vonuló magánhadsereg.

[549] 1402 szeptemberében.

tanak bennünket Magyarország, Dalmácia és Horvátország koronájától és uralmától, és kiűznek bennünket ezekből az országokból, amelyeket királyként uralkodva bennük közel tizenhat éven át kormányoztunk, s egy másik, azoknak idegen királyt, Lászlót, s néhai Durazzói Károly fiát hozzák be, választják meg és fogadják el uruknak.[550] Rögtön az ellenünk szőtt összeesküvés létrejötte után ugyanis, amikor mi Csehországban voltunk,[551] az egyik összeesküvő, Bebek Imre auranai perjel álnokul foglyul ejtette özdögei Besenyő Pált, országunk, Szlavónia bánját.[552] Ezt látva azonban a dicső hős, nagyságos Miklós nádor gyorsan, sőt rögtön hadra kelt az összeesküvők ellen, hogy minden erejével szembeszálljon velük, s megtámadta Imre testvért, a perjelt, igyekezvén kiragadni és kiszabadítani Pál bánt a perjel fogságából. A perjel, Imre testvér pedig látván, hogy nem állhat ellen Miklós nádor erejének, országunk, Dalmácia területére menekülve Zára városába ment Pál bánnal együtt, s Pál bánt ott kiszolgáltatta Károly fia Lászlónak. Az ellenünk összeesküdt és felkelt főpapok és bárók bűnös csapata és álnok bandája, amely Miklós nádor ilyesfajta, érdekünkben végzett hű szolgálatai nyomán és miatt dühre gerjedve egybegyűlt, elkezdte ellenség módjára fegyveresen megrohanni Miklós nádornak és János öccsének tartományait, területeit, földjeit és birtokait, hogy azokon álljon bosszút; számos gyújtogatást követtek el, kimondhatatlan pusztítást és vérontást okoztak rajtuk. És bár az ellenünk felkelt tömegtől, az álnok bandától való félelem

[550] 1402–1403 fordulója táján. Váradra l. az 500. jegyzetet.
[551] L. az 521. jegyzetet.
[552] L. az 523. jegyzetet.

következtében Miklós sok barátját, hívét és szolgáját elvesztette, akik korábban az ő pártján voltak, miután az ég és föld Teremtője, aki nem hagyja cserben egyetlen hű szolgáját sem, kinyújtotta felségének jobbját Miklós nádor fölé, hogy érettünk lázadó alattvalóinkkal szembeszálljanak, Miklós nádor és öccse, János magukat és övéiket nem kímélvén, s a véletlen kockázatának kitévén még jobban, amennyire csak tudták, felfegyverezték, miközben a mezőkön vonultak és táboroztak. Miután pedig Miklós nádor az öccsét fegyveres népükkel együtt Magyarországon hátrahagyta, hogy említett lázadóinkkal szembeszálljanak, ő maga néhány csatlósával felségünk személyéhez sietett Csehországba, hogy bennünket visszakísérjen Magyarországra.[553] Miközben pedig mi sokat tanácskoztunk a nádorral ellenfeleink gonoszságának eltiprásáról, és őt visszaküldtük Magyarországra, hogy gonosz ellenfeleink felül ne kerekedhessenek, ezalatt János, Miklós nádor öccse, bátran, félelem nélkül hajtván végre vitézi tetteit, más híveinkkel együtt hősiesen megvívta Krakován, Korompa[554] és Győr várakat, amelyeket lázadó alattvalóink felségünket megsértve megszállva tartottak, és e várakat lázadó alattvalóinktól visszafoglalva bátran kézre kerítette. Majd pedig amikor hűtlen alatttvalóink, Marcali Dénes meg Kanizsai János fiai, Miklós és István, valamint Felsőlendvai Miklós fia Péter, Rohonci Henrik fia András, Asszonyfalvi János fia Ferenc és Alsólendvai László, István és János kibontva Károly fia László zászlaját, és a Rábaközben

---

[553] A leírt események időpontja 1403 első fele. Zárára l. a 49. jegyzetet.
[554] L. az 527. jegyzetet.

hatalmas sereget gyűjtve össze, meg akartak bennünket akadályozni abban, hogy országunkba, Magyarországra visszatérjünk, Miklós nádor és öccse, János meg más atyafiaik és hozzánk hű követőik, halálos veszedelemnek téve ki magukat, megtámadták hűtlen alattvalóinkat, és ott legyőzték és megfutamították őket, Rohonc, Kesző és Asszonyfalva várakat hosszú ostrom után hűtlen alattvalóink hatalmából visszaszerezték, diadalmas győzelmet aratván ezzel. Majd pedig megtévedt városainkat, Budát és Székesfehérvárt térítették vissza oldalunkra, miután kitűzték ott zászlónkat, hogy megmaradjanak hűségünkön.[555] Miután tehát ezeket a tetteket távollétünkben dicséretes módon végrehajtották, amikor Isten kegyelmes segítségével meg Miklós nádornak és János öccsének, valamint más hű alattvalóinknak támogatásával végül megérkeztünk országunk, Magyarország határára, majd királyi városunkba, Pozsonyba,[556] s onnan Buda felé indultunk, tudomásunkra jutott, hogy néhány hűtlen alattvalónk elfoglalta és hatalmában tartja királyi városunkat, Pestet, s nem hajlandók felhagyni átkos tevékenységükkel. Ekkor Miklós nádor és János öccse oroszlán bátorságát tanúsítva más híveinkkel együtt átkelt a Duna folyón, Pest alá vonult, s miután ott Pest elfoglalóit csatában legyőzte és megverte, seregük vezérét elfogta és nekünk kiszolgáltatta. Amikor pedig hűtlen alattvalóink hitszegésének további eltiprása végett Miklós nádor és öccse, János meg más hű alatt-

---

[555] 1403-ban, az év első felében. Rohonc ma Rechnitz Ausztriában, Kesző Várkesző Veszprém megyében, Asszonyfalva vára a Vas megyei Ostffyasszonyfa területén volt.

[556] 1403. július 24-én. Pozsonyra l. a 131. jegyzetet.

valóink társaságában Jánosnak, az ottani főszékesegyház érsekének, illetve az ellenünk lázadóknak esztergomi vára megostromlására felvonultunk, ahonnan számtalan kártevést, gyújtogatást és elmondhatatlan pusztításokat követtek el országlakóink kárára, Miklós nádor és öccse, János más híveinkkel együtt az érseknek a vár tövében fekvő, fallal körülvett városát bátran bevette és felprédálta.[557] Innen említett híveinkkel együtt ismét Buda felé indultunk, s közben számba vettük azt is, hogy az erdélyi vajdák, csatlósaikkal és követőikkel hatalmas sereget gyűjtvén egybe királyi becsületünk kárára Hatvan mezővárosban táboroznak, hogy csatát vívjanak velünk; amikor a Dunán átkelvén megszálltunk Pest városunkban, és a vajdák meg csatlósaik, támogatóik és erős seregük megtámadására készültünk,[558] Miklós nádor és öccse, János, mint igazán megfontolt férfiak, annak ellenére, hogy a lázadók gyújtogatásai, fosztogatásai, gyilkosságai és mindenféle más kártevése őket sújtotta és károsította, bosszúállás helyett mégis inkább az említett kártevések megszüntetését és jóvátételét és az ebből fakadó megbékélést kívánta, és a békés rendezésről velünk szüntelenül folytatott sok tárgyaláson néhány napos fegyverszünet engedélyezését kérte tőlünk, hogy a vajdával tárgyalhassanak a békéről. A nádor pedig és öccse, János ezután meglehetősen hosszú időn át hasznos tárgyalásokat folytatott a vajdákkal a béke és megegyezés tárgyában, s buzgó és emberséges fellépésükkel végül visszavezették őket a velünk való megbékélés útjára. A vajdákkal,

---

[557] 1403 nyarának végén és kora őszén. János érsek = Kanizsai János.

[558] A vajdák: Csáki Miklós, Marcali Miklós, Hatvan ma Heves megyében.

továbbá János érsekkel, Bebek Detrével, testvérével, Imre auranai perjellel, Újvári Tamás fiaival, Jánossal és Istvánnal, Rohonci Henrik fia Andrással, László fia Jánossal, atyjafiával, Alsólendvai Lászlóval, Istvánnal és Jánossal, Felsőlendvai Miklós fiaival, Péterrel és Jánossal, Asszonyfalvi János fiával, Ferenccel és ezek számos támogatójával és követőjével békeszerződést dolgoztak ki és írtak alá a következő feltételek mellett:[559] azok a lázadó alattvalóink, akik az erdélyi területek és a Dráva folyó között tartózkodnak, a köztünk és a köztük létrejött megegyezés és az általunk nekik adott kegyelem időpontjától számított nyolc napon belül, akik a Dráván túl vannak, tizenöt, akik viszont Erdélyben, húsz nap leforgása előtt kötelesek felhagyni bármiféle gonosztett elkövetésével, letenni erről és abbahagyni, s a velük való egyezség és a nekik nyújtott kegyelmünk megerősítése végett tartoznak színünk előtt megjelenni. Minthogy azonban János érsek, Bebek Detre, Imre perjel, Tamás fiai, János és István, Henrik fia András, Alsólendvai László, István és János, továbbá László fia János, az említett Henrik fia András unokaöccse, azután Felsőlendvai Miklósnak Péter és János fia, valamint Asszonyfalvi Jánosnak Ferenc fia makacsul visszautasította az egyezség és nekik adott kegyelmünk tudomásulvételét és elfogadását, inkább még jobban fokozta hűtlen áskálódását, Miklós nádorral és János öccsével, valamint többi hű alattvalóinkkal együtt szembe akartunk szállni velük, hogy eltapossuk s kiirtsuk álnok hitszegésüket, és megszálltunk városunkban, Fehér-

[559] 1403. október 8-án.

várott, ekkor János érsek és Bebek Detre belátta, hogy felségünknek nem szegülhet ellen, s a földre borulva behódoltak, hogy megújítsuk számukra korábbi kegyelmünket és megbékélésünket. Mi ekkor Miklós nádor és öccse, János tanácsára úgy döntöttünk, hogy nagylelkűen kiterjesztjük rájuk azt a kegyelmet, amelyet korábban nekik szántunk,[560] mert — bár megérdemelték volna — nem akartuk az érseket és Detrét minden jogától és javától megfosztani, elvettük azonban az érsektől Esztergom, Hrussó és Sárvár várát, Detrétől pedig Szentgyörgy erődítést és Szikszó mezővárost,[561] hogy példájukon okulva mások visszariadjanak a felségsértés bűnének elkövetésétől; ugyanakkor Henrik fia András meg atyjafia, László fia János és számos más cégéres lázadó alattvalónk felségünk szeme és tekintete elől hűtlenül messze távozott. Miután tehát a fentebb elmondott események dicsőn befejeződtek, és együtt és külön-külön is sikerrel elintéződtek, a mindenség magasságos Teremtőjének a hozzájárulásával, akinek akaratából történik minden, nem nélkülözve azonban Miklós nádornak és János öccsének, valamint más hű alattvalóinknak mérhetetlen szolgálatait sem, amelyeket a legnagyobb igyekezettel és gondos buzgalommal hajtottak végre érdekünkben, meghiúsítván és eltiporván említett lázadó alattvalóink gonosz törekvéseit, felséges személyünk számára helyreállítottuk és dicső diadallal visszaszereztük az uralmat koronánk és országaink felett. Mindamellett még sok más elmondhatatlan hőstettet, bátor cselekedetet és érdem-

---

[560] 1403. október 29-én.

[561] Hrussó ma rom Szlovákiában, Sárvár Vas megyében. Szentgyörgy Djurdjevac Horvátországban, Szikszó Borsod-Abaúj-Zemplén megyében.

szerző feladatot hajtott végre odaadóan királyi trónunk méltóságáért Miklós nádor úr és öccse, a kiváló János mester, akik dicséretes módon makulátlan hűséggel övezték fel magukat; dicsőségünkért és gyarapodásunkérét, egész országunk javára és mérhetetlen hasznára, a pusztulástól való rettegés és a haláltól való félelem nélkül, oroszlánhoz illő bátorságot öltve magukra, állhatatosan és kitartóan, készségesen, szívesen és önként — mint hívek között is a leghívebbek — kitették és kiszolgáltatták saját magukat és javaikat, társaik személyét és életét mindenfajta veszedelemnek.[562]

---

[562] K.: HO. VII. 432–444. Kapitánffy I. ford.

171.

ZSIGMOND KIRÁLY OZORAI PIPO FŐKINCSTARTÓNAK, TEMESI ÉS SÓKAMARA-ISPÁNNAK 1407. DECEMBER 7.

Az elmúlt időkben, midőn országunk határai és lakosai oly sok támadást, gyújtogatást, emberölést és rabszolgaságot szenvedtek el az átkos veszettség, valamint a híveinket és országunkat fenyegető ellenség — törökök, boszniai patarénusok[563] és más álnok népek — állandó erősödése folytán, és midőn oly gyakran hangzottak fel a meggyötörtek, megkínzottak és földönfutóvá lettek panaszai és sóhajai, számos hűséges báró, lovag, köznemes és hadra kelt csatlós vállalta a harcot a külső ellenség ellen. A fent említett Pipo ispán, bölcs tanácsadónk, nemességével és vitézi erényeivel kitűnt férfiú kérésére a Bosznia közepén fekvő Babóc várát, amely annak idején kezünkön volt és most is a miénk, tőlünk megkapta, hogy ennek védelmében és megtartásában hűségének kiemelkedő erényeit még inkább felvirágoztassa, és e tisztében nekünk meg a Szent Koronának szolgálhasson. S jóllehet Babóc vára idegen országban, dúló farkasok között fekszik, s minden oldalról a rejtőzködő ellenség galád cselszövéseinek van kitéve, a sok nehézség és viszontagság mégsem akadályozta meg Pipo ispánt abban, hogy az említett

[563] Eretnekek.

várat élelmiszerrel bőségesen ellássa miközben ő maga is kénytelen volt megsarcolni néhány területet. A várba megbízható híveit szállásolta be, s ellenségeinket igen sokszor pusztította, irtotta, és az ellenünk lázadók közül előkelő személyeket ejtett foglyul, ily módon leírhatatlan károkat okozott ellenfeleinknek. Hogy az említett Babóc várát hosszú ideig megtarthassuk, ebben az évben erős hadsereggel Boszniába törtünk; ugyanezen Pipo ispán három, nemesekkel, lovagokkal és fegyveres csatlósokkal jól feltöltött bandériummal csatlakozott seregünkhöz, és Babóc várát kívánságunkra híven kezünkre adta.[564]

---

[564] Babóc ma Bobovac Bosznia-Hercegovinában. 1404-ben kapott magyar őrséget, a hadjárat 1407 őszén volt. A bandériumra l. az 548. jegyzetet. K.: TT. 1884. 25–26. Sebők F. ford.

172.

ZSIGMOND KIRÁLY ROZGONYI SIMON ORSZÁGBÍRÓNAK ÉS TESTVÉRÉNEK, VALAMINT JÁNOS SÁROSI ISPÁNNAK 1410. MÁJUS 29.

Midőn a már említett Lajos király, legkedvesebb apósunk és elődünk a Szent Korona fennhatóságának kiterjesztését szíve minden buzgalmával óhajtva hadjáratot vezetett a velenceiek és szövetségeseik ellen, akik ekkor a korona számos tartozékát jogtalanul bitorolták, sok fáradozás és kiadás révén oly nagyszámú sereget gyűjtött, hogy szándékának méltó, győzelmes végrehajtását joggal remélhette. Sok heves összecsapásra került ekkor sor, amelyek során kemény ostrommal elfoglalta az Itáliában fekvő, minden szükséges dologgal bőven ellátott és jól megerősített Treviso városát, amely neki ellenszegült. A város lakói lelküket és fegyvereiket egyaránt felkészítették az ostrom visszaverésére. Az említett Simon ispán és László mester, mint a királyi hírnév leghívebb tisztelői, a vitézi névre szert tenni akarók között a legnagyobb erőfeszítéseket tették az említett város és lakói elleni küzdelemben. Hitelt érdemlő állítások szerint, miközben minden idegszálukkal a harcra összpontosítottak, az ellenség által kilőtt nyilak és kövek záporában súlyos sebeket kaptak. Szintén Itáliában a velenceiek fennhatósága alatt levő S. Salvador városának igen nehéz ostromában az említett Simon ispán az övéinek csatasorából több társával együtt

igen merészen előretört, és a sáncokra felhágva egészen a város falaiig nyomult, ahol egyéb fájdalmas sebeken kívül egyik lábán súlyos sérülést szenvedett egy nyílvesszőtől, amely lábvértjét is átfúrta. Emiatt földi életének igen sok napját kellett gyötrő unalom és kétségek között eltöltenie.[565] Mikor a néhai Lajos király a fáradságos és küzdelmes földi létet a királyok királyának hívására a mennyei országgal cserélte fel, és leánya, az említett Mária királynő az atyai trónon öröklés jogán követte,[566] mi Magyarország gyámjaként hadjáratot vezettünk Macsó földjére, hogy leverjük annak a területnek az urát és lakóit, mivel ellenséges magatartásukkal több alkalommal kiváltották haragunkat. A vitézi erényekben oly gazdag Simon ispán a már elődeink által is tapasztalt törvénytiszteletének és hűségének állhatatosságát a mi időnkben is igen kitartóan bizonyította, hadjáratunkon szerfelett nagy harci kedvet tanúsított, serény cselekedeteinek újabb tanújelét adta, amikor az egyik erődítmény megvívása közben testén súlyos, életveszélyes sebet szenvedett a várvédők kezétől.[567] Bizonyos idővel ezután, midőn néhány év elteltével Magyarország koronáját és trónját, valamint a kormányzásban a királyi méltóságot megillető helyet elfoglaltuk,[568] legfőbb vágyunk volt, hogy a Keresztrefeszített vérével megszentelt zászló alatt diadalmaskodhassunk az

---

565 1379-ben. Treviso és S. Salvador észak-itáliai városok Velence közelében.

566 I. Lajos 1382. szeptember 10-én halt meg. Máriát 17-én koronázták királlyá.

567 1386–1387 fordulója táján.

568 L. a 463. jegyzetet.

ország és a hit ellenségei és üldözői, a törökök és más pogányok ellenséges dühöngésén, amely a legrégibb idők óta átkos gyötrelmeket okoz. A legnagyobb részvét, de még inkább királyi tisztünk kötelező és törvényes ereje által indíttatva összegyűjtöttük a mindenfelől áradó hadi segélyt, és nagy létszámú hadsereget állítván fel hadjáratot indítottunk a hit és a keresztények ellenségei ellen. Simon ispán és Lőrinc fia János mester rokonaik, familiárisaik sokaságával velünk tartottak, és igen sok győzelmes, vitéz és dicséretes hadi tettet hajtottak végre. Midőn Isten segítségével a hadjárat során Orehovo városához jutottunk, amelyet akkor a kereszt ellenségei, a rettenetes törökök tartottak kezükön, a várost ostrom alá vettük, az említett Simon ispán a rohamra indulók csatasorából előreugrott, és a hadakozásban jártasak merészségével és bátorságával egészen a város sáncaiig tört előre, és szemünk láttára súlyos sebeket kapott a fején és egész testén, a védők kőzáporában sisakja is összetört. Miután a várost Krisztus nevében dicsőségesen elfoglaltuk és hatalmunkba kerítettük, Nagynikápoly várának közelében ütöttünk tábort hadseregünkkel, amely módfelett nagyszámú harcedzett katonából állt. Minthogy a török császár hátunk mögé küldött katonasága hatalmunk erős karja által szétszóratott, a császár szemből közeledett a pogányok roppant nagy seregével, köztük a rosszindulatú szellemek mérhetetlen sokaságából kivetett tatárokkal, és arra készült, hogy bennünket megtámadjon. A csatatéren mindkét fél soraiban kimondhatatlan mészárlás és óriási öldöklés kezdődött, mindkét oldalon számtalan harcos lelte kard által halálát. A harc kezdetén az első rohamra kiválasztott legvitézebb férfiakat a csata-

sorokból támadásra küldtük. Közöttük küzdött a vitézség hatalmas erejében bízó Lőrinc fia János mester is, aki nem rettent meg az ellenségtől, és rájuk rohanván csapásaiktól súlyosan megsebesült. A kiváló Simon ispán pedig a vár alá ásott, elárasztott üregeken néhányadmagával áthatolt, de oly súlyos sebet kapott, hogy csaknem félholtan került ki onnan, de ezután a mezőn vívott csatában is bátran harcba bocsátkozott, és életének végső elmúlásával fenyegető sebeket szenvedett. Végül a balszerencsét hozó végzet segítségével ellenfeleink győzelmet arattak fölöttünk, az emlékezetre méltó Lőrinc és László mester fiai, a kiváló Osvát és János ifjak a végső tartozást megfizetve kard által lelték halálukat, és atyai házuknak a fájdalom szomorúságát hagyták hátra.[569] Később, midőn a néhai Prokop morva őrgróf országunk határait csalárd támadásaival zaklatta, mi hadsereget vezettünk ellene, hogy visszafoglaljuk Nagyvár várát, amelyet Prokop cselfogásai révén bitorló módjára hatalmába kerített. A vár ostroma és elfoglalása során az említett Simon ispán dicséretes tetteivel tanúsította egyre növekvő vitézségét, katonai erényeinek buzgó gyakorlása közben súlyosan megsérült, amelynek következtében sok fájdalmas napot kellett betegségben eltöltenie.[570] Ugyanis e Simon ispán a különböző összecsapásokban és a hit védelmében oly sokszor szenvedte el testében a változatos sebek kínjait, hogy nem kétséges: kiváló serénységének nem mindennapi erejét elvesztette, dicső vitézsége ellankadt a folytonos vérontás

---

[569] L. a 490., Orehovóra az 502. jegyzetet.

[570] 1399 nyarán. Prokop Zsigmond unokatestvére volt. Nagyvár ma rom Szlovákiában (Liptovská Sielnica).

következtében. Később, midőn országunk egyes hűtlen főpapjai és bárói ellenünk lázadást és viszálykodást szítottak, de az már-már lecsendesedett, Ludányi Tamás egri püspök több bűntársával együtt hitszegésre vetemedett, és Eger várát nagyszámú őrséggel megerősítve ellenállásra készülődött, amikor a hűséges Rozgonyiak a királyi méltóság más tisztelőivel egyetemben négyszáz lovassal keményen megostromolták a várat és elfoglalták, és nem kevés anyagi és véráldozatot hozva megújították a hűség zsenge hajtásait. Ezután a várat kérésünkre nekünk átadták, s amíg nem rendelkeztünk megfelelő erőkkel ahhoz, hogy a hűtlenek lázadásban egyesült csapatának, Ludányi Tamásnak és Debrői Istvánnak, fő ellenségeinknek és a velük tartóknak ellenálljunk, említett híveink készséggel ajánlották fel szolgálataikat a lázadók leverése érdekében. A mondott Rozgonyi Simon ispán, bölcs tanácsainak érettségével kitűnő férfiú, választékos ékesszólással előadott érveivel meglágyította az említett hűtlenek konok szívét, mivel jól tudta, hogy semmi szükség a harcra, így hát a türelem dicsőségesen diadalmaskodott, és a lázadók visszatértek kegyünkbe a mondott Debrői István kivételével, aki ezután Erdélybe menekült, s ott hamarosan meghalt. Ezekben a napokban némely lengyelek, kik kezdetben jóváhagyásunkkal tartották kezükben Bártfa városát, akaratunk ellenére továbbra is bírni akarták azt, s onnan szerfelett zaklatták a környéken élő híveinket. Korábban mondott híveink azonban szorgos fáradozással és nagy kiadásokkal négyszáz lovast gyűjtöttek, és hűségük állhatatosságában más híveinkkel karöltve visszavették a várost, és

sok hűtlent foglyul ejtettek.[571] Midőn egyesek ellenséges magatartása miatt hadat vezettünk Csehországba, minden egyes előbb említett hívünk, akinek kora lehetővé tette, hogy fegyvert fogjon, familiárisaival és csatlósaival együtt velünk tartott a hadba. István mester, az említett László fia, aki most segvári várnagyunk és bakonyi ispánunk, valamint a mondott János mester testvére, István mester igen sok dicséretes feladatot hajtottak végre, s közben súlyos sebeket kaptak, amelyek miatt megszokott harckészségük sokat veszített erejéből. Az említett Istvánnak az egyik lábát átütő nyíl okozott fájdalmas sérülést.[572] A lázadó boszniaiak ellen viselt hadjárataink során módfelett igyekeztek hűséges tetteikkel ügyünket előre vinni. Mikor a forrongó tartományban egy bizonyos Dobor nevű erődítményt ostromoltunk, az említett Simon ispán fia, a derék István szemünk láttára halálos döféssel terítette le az erőd várnagyát.[573] Miután győzelmünkről jelentést küldtünk és hadainkat hazabocsátottuk, magunkat biztonságban érezve kissé megpihentünk, és arra készültünk, hogy újra ügyeink intézésébe fogjunk, amikor a boszniaiak titkon csapatokat gyűjtve meg akartak támadni bennünket. Jövetelükről előre értesültünk, és úgy döntöttünk, hogy segítségül hívjuk a hű Rozgonyiakat, akiket korábban már hazaküldtünk. Ők tüstént visszatértek, és harcra készen várták parancsunkat. Segítségükkel bizton remélhettük, hogy ellenségeink fölött győzelmet aratunk, de a hűtlenek a hajnalpír derengésekor mellék-

---

[571] 1404 elején. Eger ma Heves megyében, Bártfa = Bardejov Szlovákiában.

[572] 1404 nyarán. Segvár vagy Essegvár ma rom Veszprém megyében. A bakonyi ispáni címben a Bakony erdő (hegység) neve található.

[573] 1408 tavaszán. Doborra l. a 496. jegyzetet.

utakon elkerülték az összecsapást. Az említett viszálykodások idejének lejártával a mondott Rozgonyiak továbbra is oly szüntelen állhatatossággal kívántak nekünk szolgálni, hogy összes hadjáratunkban és hadműveletünkben részt vettek. Külön kiemeljük, hogy a boszniaiak, törökök és osztrákok, országunk és a mi ellenségeink ellen nemcsak hívásunkra, hanem önszántukból is hadba szálltak, vállalva a fáradságokat és a kiadásokat tekintélyünk minél magasabbra emelése érdekében. Csaknem összes hadjáratunkban személyesen szolgáltak, nem kímélvén magukat szüntelenül fáradoztak, és hűségük szilárdságát azáltal is tanúsították, hogy saját buzgólkodásukkal kívánták megváltani az általunk mások részére kiutalt zsoldot, mivel inkább kívántak nevünk dicsőségéért, mint a fizetségért küzdeni. Olykor, midőn udvarunkban tartózkodtak, és országunk határai közelében vigyázatlanságból zavarok támadtak, mindig késznek mutatkoztak arra, hogy azok lecsillapítására vagy elveszett területeink visszaszerzéséért haladéktalanul hadba szálljanak, még ha a hadakozás költségei nem is álltak rendelkezésre. S korábbi szolgálataik olyannyira elnyerték tetszésünket, hogy azokból helyes ítélettel válogatni igen nehéz volt.[574]

---

[574] Kiadatlan. Lelőhelye: Dl. 737. (Részletes regesztája: ZsO. II./2. 7633. szám.) Sebők F. ford.

MELLÉKLETEK

1. Előszóhoz

BOROSY ANDRÁS: Hadi érdemek Magyarországon a XIII. században. HK. 1985. 507–540.

CSAPODI CSABA: Az Anonymus-kérdés története. Gyorsuló idő. Bp. 1978.

DOMANOVSZKY SÁNDOR: Anonymus és a II. Géza korabeli Gesta. Sz. 1933. 38–54., 163–184.

DÖRY, FRANCISCUS–BÓNIS, GEORGIUS–BÁCSKAI, VERA: Decreta regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns. 1301–1457. Bp. 1976.

GALÁNTAI, ELISABETH–KRISTÓ, JULIUS: Johannes de Thurocz Chronica Hungarorum I. Textus. Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum. Series nova VII. Bp. 1985.

GERICS JÓZSEF: Krónikáink szerepe a középkori jogéletben (A váci egyházalapítás krónikás hagyományának kritikájához). LK. 1962. 3–14.

GYÖRFFY GYÖRGY: Krónikáink és a magyar őstörténet. Bp. 1948., 1993.[2]

GYÖRFFY GYÖRGY: Adatok a románok XIII. századi történetéhez és a román állam kezdeteihez. TSz. 1964. 1–25., 537–568.

HEILIG, KONRAD JOSEF: Wer war der anonyme Notar? Ein Beitrag zur ungarischen Diplomatik und Historiographie. Jahrbuch des Wiener Ungarischen Historischen Instituts, zweiter Jahrgang. Bp. 1932. 1–61.

HORVÁTH JÁNOS (ford.): Thuróczy János A magyarok krónikája. Magyar Helikon 1978.

JAKUBOVICH EMIL: Viska, Stojszló és Pécel. MNy. 1927. 228–240.
JAKUBOVICH EMIL: Honfoglalási hősi énekeink előadásformájához. MNy. 1931. 265–276.
KÁLLAY ISTVÁN (szerk.): A történelem segédtudományai. Bp. 1986.
KARÁCSONYI JÁNOS: Szent-István király oklevelei és a Szilveszter-bulla. Bp. 1891.
KARDOS TIBOR: Kálti Márk Képes Krónikájáról. Képes Krónika. Kálti Márk krónikája a magyarok tetteiről. MH. III. Magyar Helikon 1959. 7–27.
KATONA, STEPHANUS: Historia critica regum Hungariae I–XLII. Pestini–Budae 1779–1817.
KRISTÓ GYULA: Korai levéltári és elbeszélő forrásaink kapcsolatához. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Historica XXI. Szeged 1966.
KURCZ, AGNES: Arenga und Narratio ungarischer Urkunden des 13. Jahrhunderts. MIÖG. 1962. 323-354.
KURCZ ÁGNES: Anjou-kori történetíróink kérdéséhez. ItK. 1964. 358–368.
KURCZ ÁGNES: Az Anjou-kori oklevelek narrációja. ItK. 1966. 179–180.
MADZSAR IMRE megjegyzése: HÓMAN BÁLINT: A Szent László-kori Gesta Ungarorum és XII–XIII. századi leszármazói. Forrástanulmány. Bp. 1925.
MAKKAI LÁSZLÓ–MEZEY LÁSZLÓ: Árpád-kori és Anjou-kori levelek. XI–XIV. század. Nemzeti Könyvtár. Levelestár. Bp. 1960.
MÁLYUSZ ELEMÉR: 1526 előtti okleveleink forrásértéke. TSz. 1967. 416–429.
MÁLYUSZ ELEMÉR: A Thuróczy-krónika és forrásai. Tudománytörténeti tanulmányok 5. Bp. 1967.

MÁLYUSZ, E.: La chancellerie royale et la rédaction des chroniques dans la Hongrie médiévale. Le Moyen Age 1969. 51–86., 219–254.

MÁLYUSZ ELEMÉR: Királyi kancellária és krónikaírás a középkori Magyarországon. Irodalomtörténeti Füzetek 79. Bp. 1973.

PAIS DEZSŐ (ford.): Anonymus Gesta Hungarorum. Bp. Magyar Helikon 1975.

PAULER GYULA: A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt I–II.[2] Bp. 1899.

PODHRADCZKY, IOSEPHUS: Chronicon Budense. Budae 1838.

SILAGI, GABRIEL: Gerardi Moresenae aecclesiae sev Csanadiensis episcopi Deliberatio svpra hymnvm trivm pverorvm. Corpvs Christianorvm. Continuatio Mediaeualis XLIX. Tvrnholti 1978.

STEINHERZ, S.: Die Beziehungen Ludwigs I. von Ungarn zu Karl IV. Excurs. Zur Biographie des Johannes archidiaconus de Kikullew. MIÖG. 1887. 219–257.

SZEGFŰ LÁSZLÓ: Az államszervező harcok során keletkezett hősénekekről. Előmunkálatok a magyarság néprajzához 3. Mítosz és történelem. Bp. 1978. 48–54.

SZENTPÉTERY, EMERICUS: Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum I–II. Budapestini 1937–1938.

SZILÁGYI LORÁND: Az Anonymus-kérdés revizíója. Sz. 1937. 1–54., 136–202.

TARNAI ANDOR–RIGÓ LÁSZLÓ–VARGA RÓZSA: Történészek vitaülései az irodalomtörténeti kézikönyv hat kötetéről. ItK. 1967. 366–380.

TRENCSÉNYI-WALDAPFEL IMRE: Küküllei János és a Névtelen Minorita. Küküllei János és a Névtelen Minorita krónikája. MH. IV. Magyar Helikon 1960. 7–31.

VESZPRÉMY LÁSZLÓ: Középkori novellák. Aetas 1993/1, 170–172

WERTNER MÓR: Megjegyzések a „Blagay-család oklevéltárá"-hoz. Sz. 1898. 836–843., 939–942.

ZSOLDOS ATTILA: Középkori históriák oklevelekben (1002–1410) [Ismertetés] MT. 1994. 879–882.

2. A forrásszövegekhez

ENGEL PÁL: Az ország újraegyesítése. I. Károly küzdelmei az oligarchák ellen (1310–1323). Sz. 1988. 89–146.

F. FONT MÁRTA: II. András orosz politikája és hadjáratai. Sz. 1991. 107–144.

KRISTÓ GYULA: Az Árpád-kor háborúi. Bp. 1986.

KRISTÓ GYULA: Az Anjou-kor háborúi. Bp. 1988.

MÁLYUSZ ELEMÉR: Zsigmond király uralma Magyarországon 1387–1437. Bp. 1984.

MÁRKI SÁNDOR: Mária, Magyarország királynéja 1370-1395. MTÉ. Bp. 1885.

PAULER GYULA: A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt I–II.[2] Bp. 1899.

PÓR ANTAL: Nagy Lajos 1326–1382. MTÉ. Bp. 1892.

SOLYMOSI LÁSZLÓ (szerk.): Magyarország történeti kronológiája I. A kezdetektől 1526-ig. Bp. 1981.

ZSOLDOS ATTILA: Téténytől a Hód-tóig (Az 1279 és 1282 közötti évek politikatörténetének vázlata). Tsz. 1997. 69–98.

E munkák legtöbbjében további szakirodalom található.

AO. — NAGY IMRE–NAGY GYULA: Anjoukori okmánytár I–VII. Bp. 1878–1920.

Apponyi — A Pécz nemzetség Apponyi ágának az Apponyi grófok családi levéltárában őrizett oklevelei I–II. Bp. 1906–1930.

Bánffy — VARJÚ ELEMÉR–IVÁNYI BÉLA: Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli losonczi Bánffy család történetéhez I–II. Bp. 1908–1928.

Bártfai Szabó — BÁRTFAI SZABÓ LÁSZLÓ: A Hunt-Paznan nemzetségbeli Forgách család története. Esztergom 1910.

Bp. — Budapest.

Csáky — Oklevéltár a gróf Csáky család történetéhez I. 1. Bp. 1919.

Df. — Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Fényképgyűjtemény. Bp.

Dl. — Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Levéltár. Bp.

Doc.Val. — FEKETE NAGY, ANTONIUS–MAKKAI, LADISLAUS: Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia. Etudes sur l'Europe Centre-Orientale 29. Budapestini 1941.

DRH. — Documenta Romaniae historica. C. Transilvania X–XII. Bucureşti 1977–1985.

F. — FEJÉR, GEORGIVS: Codex diplomaticvs Hvngariae ecclesiasticvs ac civilis I–XI. Budae 1829-1844.

ford. — fordítása.

Gyárfás — GYÁRFÁS ISTVÁN: A jász-kunok története I–IV. Kecskemét–Szolnok–Bp. 1870–1885.

GyTRF.	Győri történelmi és régészeti füzetek.
HK.	Hadtörténelmi Közlemények.
HO.	Hazai okmánytár I–VIII. Győr–Bp. 1865–1891.
ItK.	Irodalomtörténeti Közlemények.
K. és k.	kiadva.
KRE.	KRISTÓ GYULA–MAKK FERENC: Károly Róbert emlékezete. Bp. 1988.
Kubínyi	KUBÍNYI FERENCZ: Oklevelek Hontvármegyei magánlevéltárakból I. Magyar Történelmi Emlékek II. Bp. 1888.
L. és l.	lásd
LK.	Levéltári Közlemények.
M.	MARSINA, RICHARD: Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae I–II. Bratislavae 1971–1987.
Melczer	MELCZER ISTVÁN: Okmányok a kellemesi Melczer család levéltárából. Bp. 1890.
MES.	KNAUZ, FERDINANDUS–DEDEK, LUDOVICUS CRESCENS: Monumenta ecclesiae Strigoniensis I–III. Strigonii 1874–1924.
MH.	Monumenta Hungarica.
Mihályi	MIHÁLYI JÁNOS: Máramarosi diplomák a XIV. és XV. századból. Máramaros-Sziget 1900.
MIÖG.	Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung.
MNy.	Magyar Nyelv.
MT.	Magyar Tudomány.
MTÉ.	Magyar Történeti Életrajzok.
prt.	ERDÉLYI LÁSZLÓ–SÖRÖS PONGRÁC: A pannonhalmi Szent-Benedek-rend története I–XII. B. Bp. 1902–1916.

RA. SZENTPÉTERY IMRE–BORSA IVÁN: Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke I–II. Bp. 1923–1987.
S. SEDLÁK, VINCENT: Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae I–II. Bratislavae 1980–1987.
Sm. KOSTRENČIĆ, MARKO–SMIČIKLAS, T.: Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae ac Slavoniae I–XVII. Zagrabiae 1904–1981.
SO. NAGY IMRE: Sopron vármegye története. Oklevéltár I–II. Sopron 1889–1891.
Sz. Századok.
Székely O. SZABÓ KÁROLY–SZÁDECZKY LAJOS–BARABÁS SAMU: Székely oklevéltár I–VIII. Kolozsvár–Bp. 1872–1934.
Sztáray NAGY GYULA: A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára I–II. Bp. 1887–1889.
T. Turul.
TE. KATONA TAMÁS–GYÖRFFY GYÖRGY: A tatárjárás emlékezete. Bibliotheca Historica. Bp. 1981.
Temes PESTY FRIGYES: Oklevelek Temesvármegye és Temesvárváros történetéhez I. Pozsony 1896.
TSz. Történelmi Szemle.
TT. Történelmi Tár.
UB. WAGNER, HANS–LINDECK-POZZA, IRMTRAUT: Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg I–IV. Graz–Köln-Wien 1955–1985.
Veress VERESS ENDRE: Gyula város oklevéltára. Bp. 1938.
W. WENZEL GUSZTÁV: Árpádkori új okmánytár I–XII. Pest–Bp. 1860–1874.

Wenzel — WENZEL GUSZTÁV: Stibor vajda. Életrajzi tanulmány. Értekezések a történelmi tudományok köréből IV. 2. Bp. 1874.

ZaO. — NAGY IMRE–VÉGHELY DEZSŐ–NAGY GYULA: Zala vármegye története. Oklevéltár I–II. Bp. 1886–1890.

ZO. — A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára I–XII. Pest–Bp. 1871–1931.

ZsO. — MÁLYUSZ ELEMÉR: Zsigmondkori oklevéltár I–II. Bp. 1951–1958.

TARTALOMJEGYZÉK

Felelős kiadó: Dr. Sebők Ferenc
Nyomdai előkészítés: LIBELLUS '99, 36/62/423-108, libellus@tiszanet.hu
Nyomdai kivitelezés: AGAPÉ Ferences Nyomda, agape@tiszanet.hu